ileana vulpescu

SĂRUTĂ PĂMÂNTUL ACESTA

roman

editie ne varietur

Cuprins

dacia felix
omnes una manet nox
pe-un picior de plai
sigiliul romei
dacia capta
pax romana
romania
nota autorului

Strămoşii mei, desigur, pe-aici au stat şi ei…
– Păstori pribegi cu turme şi herghelii grozave,
Ei nu aveau palate măreţe, n'aveau nave;
Dar îşi iubeau pământul blagoslovit de zei…
[……]

Strămoşii mei, desigur, s'au chinuit pe-aici…
– Tăind cu plugul brazde adânci şi roditoare,
Cu aurul din câmpuri legând pe cel din soare,
Erau mai altfel, poate, decât i-aş crede – mici…

Tăcuţi şi arşi de soare sau răcoriţi de vântul
Ce le-aducea din zare al vremurilor semn,
Din zori şi până'n seară, arau din greu pământul,
Cu braţele crispate pe plugul lor de lemn…

Strămoşii mei, desigur, aicea au murit…
Plecau tăcuţi şi paşnici pe-al nefiinţei drum,
Spre zeul grav şi rece, de piatră, astfel cum
Doar mintea lor săracă şi l-ar fi'nchipuit…

Şi-atuncea când duşmanii se arătau în zare,
Uitând şi plug şi turme, în cale le ieşeau;
Homer nu spune – însă, ca'n vremuri legendare,
Desigur, că în lupte şi ei atunci mureau…

Strămoşii mei aicea-s… Căci altfel rost nu-şi are,
Când nopţile sunt turburi şi ploaia cade grea,
Nenumărate glasuri, ce bat fără'ncetare,
Zadarnic să frământe închipuirea mea…

M. SĂULESCU, *Strămoşii… (17 noiembrie 1913).*

DECEBAL: O, codri, codri, vă mişcaţi cu mine,
Munţi mari de piatră, fiţi-mi gânduri,
Purtaţi, stânci albe armi[i]le de cremeni,
Mergeţi naintea mea… a regelui
Să văd apropiindu-se pământul,
Cu munţii şi cu codrii.
Şi stând pe loc naintea Romei vechi!

M. EMINESCU, *Decebal (1873, Berlin)*

dacia felix

În vremea veche… de demult, demult… ceriul era limpede… soarele strălucea ca un fecior tânăr… câmpii frumoase, împrejurate de munți verzi, se întindeau mai mult decât putea cuprinde ochiul… păduri tinere umbreau dealurile… turmele s'auzeau mugind de departe… şi armăsarii nechezau giucându-se prin rarişte… […] Ferice de oamenii din câmpie, ferice de cei de la munte!… Era vremea atuncea când tot omul trăia fără stăpân şi umbla mândru fără să-şi plece capul la alt om; când umbra văilor, pământul şi aerul ceriului erau deschise tuturora; iar viața se trecea lină ca un vis. […] Dar, iată, aerul se turbură… Ceriul cel limpede se îmbrobodeşte cu nori întunecoşi… Un nor de prav învăluie câmpia şi ascunde munții… se aud vaiete… […]

Se vede amestecul unei bătălii!… Cei ce au năvălit sunt îmbrăcați în fier… săgeata alunecă pe pavăză, şi paloşul cu două ascuțite taie în carne vie… dar piepturile goale stau împotrivă… se luptă cu furie… […] Luptătorii se amestecă şi se izbesc… piepturile goale de paveze… capetele descoperite de coifuri…

Al. RUSSO, *Cântarea României,* XIII *(9 Nov. 1850, Paris).*

Porsilo se uita posomorât la căpeteniile-adunate în jurul mesei de piatră din încăperea unde-şi ținea Decebal de obicei sfatul. Îi lua fiecăruia seama. Erau unsprezece; cu el, cu Porsilo – doisprezece. Îi cunoştea bine doar pe doi dintre ei, fiindu-i vecini: unul – la Răsărit, altul – la Apus. Cel de la Răsărit, om în putere, semăna cu-o putină cocoțată pe două picioruşe scurte, subțiri de necrezut, şi care te-aşteptai să se frângă la fiecare pas. Chipul teşit, şaua nasului cârn adâncită mult, buzele lăbărțate, falca de jos ieşită-nainte, fruntea dreaptă ca un zid, sprâncene țepoase cu fire scurte, ochi cu privire de câine care stă să se repeadă: voia, desigur, să pară dârz şi ne-nfricat, pus să-nfrunte omenirea-ntreagă; pentru cine-l privea cu luare-aminte, cum făcea acum Porsilo, acest chip trăda doar viclenie-ncăpățânată şi piezişă care, infailibil, se converteşte, totdeauna cu-aceeaşi «credință», la orice cauză avantajoasă. Acesta era Druxilis, vecinul de la Răsărit al lui Porsilo. Cumnat cu Bicilis (sfetnic apropiat al lui Decebal), lui Druxilis nu-i fusese greu să miroase dincotro şi încotro bătea vântul. Oricum s-ar fi terminat înfruntarea lor cu Traian – înfruntare care n-avea cum să fie-ocolită, de vreme ce Dacia făcea parte din lumea locuită, sortită să devină provincie romană, condusă de vreun *legatus Augusti* – vecinii lui Decebal nu puteau scăpa mai întâi de mâna acestuia din urmă. Decebal ştia că fără ajutorul vecinilor chemați acum la sfat avea să fie din ce în ce mai greu să se-mpotrivească Romei. Dacă nu le căpăta ajutorul, măcar duşmani nu trebuia să şi-i facă. Trebuia să-i ia încet şi cu duhul blândeții, fiindcă e mai bine când sileşti pe cineva la un lucru – deşi, în sinea lui, nimeni nu se lasă păcălit – să creezi o aparență, şi pentru tine şi pentru el, că o face din convingere. Mijloace prin care să-i pună la respect, în caz de-mpotrivire, Decebal avea, mai mult decât ar fi fost nevoie. Ştia însă că vorba era mai bună decât ghioaga şi decât sabia. Nouă dintre cei de față i-ar fi luat fără să

şovăie locul, în timp de pace: de pace lungă şi lipsită de primejdie. Deşi era limpede că, fără o mână de fier, romanii i-ar fi spulberat şi pân-atunci, ei nu se dădeau în lături să-şi facă socoteli de pescuit în apă tulbure: cum să-l păcălească pe Decebal – dacă nu chiar pe de-a-ntregul, măcar cât de cât – dar fără să se strice cu el; adică, să nu-i dea tot ce i-ar fi putut da, fiind vădit că-i chema la el ca să le ceară şi nu ca să-i dăruiască. Romanii erau mai departe – mai departe dacă nu ţineai seama de legiunile de la Porţi şi de podul de pe Istru – şi poate că se mai potoleau; iar, la urma urmei, şi dacă veneau peste ei: se-nchinau şi gata. Şi interesul romanilor era să se pună bine cu neamurile băştinaşe. Te supuneai, te dădeai cu ei, îţi păstrai rangul, ce aşa de mare nenorocire! Oamenii de rând urmau să muncească aşa cum munciseră de când se ştiau pe pământ; unii aveau să fie-ncorporaţi în legiunile romane şi duşi cine-ştie pe unde – în sfârşit, duşi unde-avea Roma nevoie – şi ce era cu asta!? Închinarea în faţa lui Decebal (căci închinare era, oricât ar fi-nfăţişat-o el ca pe-o alianţă) – de altfel şi-ntr-o alianţă egalitatea este o vorbă goală, fiindcă frâul îl ţine un singur aliat – nu cunoştea cale de-ntoarcere şi nici poteci cotite.

Ştiau cu toţii că lucrul dat nu se mai ia înapoi. O alianţă încheiată în faţa unei primejdii poate fi desfăcută când primejdia a trecut; ce-ai apucat să verşi în punga obştească îi rămâne însă celui mai puternic, deoarece, de când lumea, peştele cel mare nu ţine seamă de plevuşca pe care o-nghite. Afară de Porsilo, de Dromihete (vecinul lui de la Apus) şi de Chebrisis, toţi cei adunaţi acolo se gândeau cum să-l păcălească mai dibaci pe Decebal.

Pentru ca făţărnicia să fie cât mai asemănătoare cu adevărul, căile ei trebuie să pară mai adevărate decât ale adevărului.

Tot omul cumpăneşte-ndelung când ia o hotărâre de mare-nsemnătate; face mereu paşi înainte, paşi înapoi, o ia pe-un drum, se-ntoarce iară de unde-a plecat şi-şi

spune de mii de ori «dar dacă…». Adesea, gândul dintâi e cel mai bun. După ce-ai urmat căile-ntortocheate ale tuturor posibilităților, îți dai seama că o singură cale ai de urmat: cea dreaptă, fiind cea mai scurtă între-nceput şi sfârşit. Cea dreaptă – când ai gând cinstit.

Condiția esențială a fățărniciei este însă complicația, mulțimea ezitărilor, simularea frământării în fața unui legământ.

Cele nouă căpetenii ştiau că Decebal nu era omul pe care să-l păcăleşti cu una-cu două. Aveau să se ostenească mult şi să se tocmească şi mai mult. Druxilis, cumnatul lui Bicilis, alesese calea scurtă şi folositoare a slugărniciei fățişe. În altă-mprejurare, poate că Decebal nu l-ar fi-nvrednicit cu-o privire măcar pe-acest Druxilis. Acum însă nu-i prea dădea mâna să aleagă.

Stăteau tăcuți şi-ncruntați, rezemându-şi mâinile de pumnalele scurte cu vârful adus, sprijinite cu teaca-n masa de piatră.

Intraseră toți în acelaşi timp, dăduseră scurt din cap, fără să se privească, şi se-aşezaseră la un semn al Marelui Preot, Vezina, care, fără niciun cuvânt, îi lăsase-acolo şi plecase. Afară de Porsilo, de Dromihete şi de Chebrisis, îmbrăcați ca de sărbătoare (cu pumnal cu teacă de aur, cu bumbi tot de aur la-ncălțări, cu paftale mari, de aur şi ele, pe umărul stâng al sumanului, fiecare cu însemnele neamului său), ceilalți nouă erau îmbrăcați ca-n zile-obişnuite, ca şi când s-ar fi dus să dea ocol țarinii, răzoarelor de legume ori s-arunce o privire la băile-de-aur sau la ocne. Afară de căciula de aba cenuşie, pe care-o avea fiecare-n cap, nimic nu-i deosebea de oamenii de rând cărora le erau căpetenii. Voiau, desigur, să-i dea a-nțelege lui Decebal că de la oameni atât de modeşti mare lucru n-avea de-aşteptat.

Auziseră ei – nu se putea să nu fi auzit – povestea «regelui» Dromihete şi-a lui Lisimah macedoneanul, ajuns rege al tracilor. Acesta din urmă, dând năvală peste geți, îi cade prizonier lui Dromihete. În loc să-l omoare, cum îi

cerea obştea, Dromihete îl pofteşte pe Lisimah împreună cu însoțitorii lui la o masă toată numai talgere de aur bătute-n pietre scumpe, cu linguri şi cu şipuri aşijderea, cu bucate rare şi alese, ca la curțile satrapilor de la Soare-Răsare, în timp ce Dromihete şi căpeteniile sale mâncau din bliduri de pământ, cu linguri de lemn, mâncăruri simple, de oameni nevoiaşi, dându-i de-nțeles lui Lisimah că un om ca el, care trăia în bogăție, trebuia să-şi vadă de avutul său şi nu să umble să prade nişte săraci ca Dromihete şi ca seminția lui. Dar de-această parimie a lui Dromihete cel-din-vechime dac-auziseră ei, auzise şi Decebal. Dac-auzise, nu strica să-i fie-amintită.

«Oare de ce trebuie să ne fie mereu frică de cineva pe lumea asta?», se gândea Porsilo, cu ochii țintă la uşa pe care nu intra nimeni. «Nouă – de el, lui – de romani, şi tuturor la un loc – tot de romani, parcă nu ne-ar fi de-ajuns frica de soartă şi de mânia zeilor! Ăstora li-i frică de Decebal, dar şi lui de ei. Tuturor căpeteniilor le este frică de cei peste care sunt mai mari. Le e frică de lipsa lor de-nțelegere, care duce adesea la ură – şi, mai rău, la nepăsare – de trădarea lor şi, mai mult ca de orice, de fățărnicia lor». Lui, lui Porsilo, nu-i era frică de seminția lui? Când adunase sfatul bătrânilor în cetatea-de-scaun, îşi spusese fiecare părerea, lăsând loc glasului îndoielii şi-al prudenței, dându-i de-nțeles, pe lângă sfaturile pe care le-ar fi hărăzit şi fiilor lor, dându-i de-nțeles prin câte o vorbă subțire că cine şi-a băgat grumazul sub jugul puterii trebuia să ştie să-l ducă singur şi să se-aştepte ca pentru faptele lui să răspundă singur, căci la necaz nimeni nu ți se-alătură părtaş, iar neamul pe care l-ai dus la rău nu te iartă niciodată şi se leapădă de tine. Bătrânii aceia, în cinstea şi-n bunăvoința lor, nu făcuseră altceva decât să-i amintească ceea ce ştia şi el: cât de puțin prețuiesc uralele, cum se pot preface-n sudalmă, cum fierul care te-a apărat îți poate străpunge beregata, fiindcă aşa e sufletul omului: schimbător. «Dacă Decebal ar şti că n-are deloc sorți de izbândă în fața romanilor, li

s-ar mai împotrivi? Dacă romanii ar garanta liniştea ţării cu preţul detronării lui Decebal, Decebal ar primi să dea puterea din mână de dragul ţării? Numai că el degeaba ar fi dat puterea din mână, romanii aveau nevoie de-o nouă cucerire şi nu de-un conducător care să umble după altă pace decât cea impusă de ei».

Decebal se lăsa aşteptat.

Deşi fiecare dintre cei adunaţi acolo ar fi avut destule de spus, niciunul nu deschidea gura. N-aveau încredere unul într-altul şi nici în pereţi.

Decebal se lăsa aşteptat.

Era limpede că nu cine-ştie-ce treburi însemnate îl împiedicau să vină. Le punea răbdarea la-ncercare. Voia doar să le zgândăre trufia ori să-i umilească? «Şi una, şi alta», gândea Porsilo. Îşi făcea o socoteală foarte bună Decebal. Omul care-şi pierde răbdarea îşi dezleagă limba şi spune vrute şi nevrute, însă niciodată ce n-a gândit mai înainte. «În locul lui, eu cum aş face? I-aş fi aşteptat eu pe ei aici. Fiindcă eu nu sunt făcut să chinuiesc, nu sunt făcut şi nici nu vreau. Pe mine mă silesc împrejurările să-mi cârmuiesc neamul; bucuros aş da cinstea asta altuia mai în stare decât mine. Cui însă? Dar el? Când vrei să cârmuieşti, se vede treaba că nu dai la o parte nimic din ce-ţi asigură-ntâietatea. Nu te mai gândeşti că-i umileşti pe unii, că-i calci în picioare pe alţii, că superi pe mai ştiu-eu-cine. Te uiţi doar înainte, la scop. Romanii calcă totul în picioare cu ochii la ţintă: cucerirea lumii. Sigur că lui Traian, mare general şi om cinstit se pare – cât de cinstit poate fi un împărat – i s-ar strânge inima să vadă spintecaţi în faţa lui o mamă cu un copil mic, dar pentru asta nu se-apucă să numere mamele şi copiii spintecaţi de-a lungul drumurilor pe care le taie legiunile, în piatră, în pământ şi-n carne vie, între Roma şi Eufrat».

Porsilo se uită, rând pe rând, din nou la cei unsprezece tovarăşi de aşteptare.

În partea opusă intrării se aflau jilţul Regelui şi cel al

Marelui Preot. Căpeteniile se-aşezaseră, din instinct de solidaritate, unul lângă altul, afară de Druxilis, care stătea pe locul din dreapta jilțului regesc, despărțit de ceilalți de multe jilțuri goale, pentru ca nimeni să nu aibă vreo-ndoială în privința cinstei la care-l ținea marele Rege. Osteniseră să mai stea rezemați de mânerele pumnalelor. Afară de Dromihete. Unii-şi țineau acum mâinile încrucişate la piept, alții-şi mişcau întruna degetele şi-şi strângeau pumnii, iar pe chipuri li se citea o mare nelinişte. Nu-i chemase cumva ca să le ia capul, iar ei ca nişte nătângi se lăsaseră prinşi în capcană; ori ca să-i lase acolo să piară de foame? «De-ar veni odată să spună ce vrea şi să ne vedem scăpați de-aici», se gândea fiecare-n sine.

Dromihete – cel mai bătrân din toată adunarea, înalt şi deşirat, cu barbă lungă, cenuşie, răsfrântă ca o mătură, cu chip uscat şi-ncremenit care nu părea să fi râs ori să fi plâns vreodată, cu ochi albastru-ntunecat umbriți de sprâncene stufoase, rămase negre printr-o ciudățenie-a firii – cum stătea cu mâinile neclintite pe mânerul pumnalului şi cu privirea țintă la uşa pe unde ar fi trebuit să intre Decebal, ai fi zis că era un mort cu ochii rămaşi deschişi. În muțenia şi-n amorțeala generală, izbind, fără să vrea, pumnalul de piatra mesei, Dromihete se ridică, îşi potrivi cămaşa sub chimir, îşi trase-n jos poalele sumanului şi se-ndreptă spre ieşire, în nedumerirea tuturor.

Luați pe neaşteptate şi treziți fiecare din gândurile lui, care prea mult nu se deosebeau de la unul la altul, cei unsprezece bărbați adunați acolo nu ştiau ce să facă: să-l urmeze ori să rămână mai departe nemişcați şi să nu ispitească soarta. Fără să le-arunce nicio privire, cu pas rar şi fără grabă, Dromihete ajunse lângă ieşire, unde se opri să ia seama celor două clepsidre de sticlă sidefie aşezate ca nişte câini de pază, una în dreapta, alta în stânga uşii, prinse într-o armătură de bronz ca o gură de lup căscată. Ținându-şi răsuflarea, urmări picătura de

apă dintr-una, care, clipocind abia simțit, măsura pasul neauzit al timpului. «Încet-încet spre pământ», îşi zise el. Gândul ăsta, cuprinzând pe scurt învățătura dobândită într-o viață ale cărei urcuşuri şi mai ales coborâşuri îl deprinseseră să se smerească, îl îmbună deodată în privința celor adunați acolo, pe care-i urâse şi-i disprețuise cu o clipă mai înainte; în privința lui Decebal, care drag nu-i fusese niciodată; în privința a toate şi a toți, căci într-o bună zi, toți şi toate aveau să foşnească şi să clipocească pe undeva pe subt pământ.

Porsilo se gândi să urmeze pilda lui Dromihete. Rămase totuşi pe loc. Nu de teamă, ci aşa cum rămânea la luptele de cocoşi sau de câini, până ce unul din cei doi luptători îşi dădea ultima suflare, privind cu multă milă bietele dobitoace îmboldite să se ucidă, fără să aibă nimic unul cu altul, în țipetele şi-n urletele mulțimii, din care o parte țipa de bucurie că învinsese cocoşul ori câinele pe care pusese prinsoare, alta urla încrâncenată de ură-mpotriva vietății ucise, pe care ar fi ucis-o încă şi încă o dată şi de-o mie de ori fiindcă-i înşelase aşteptările şi-i golise punga. Demult, în tinerețea lui tinerețe, Porsilo se nimerise să stea la o luptă de cocoşi lângă Dromihete. Porsilo se uita mai mult la chipurile oamenilor decât la păsările care abia-ncepeau să se-ncaiere. Urmărindu-i, atunci, privirea, Dromihete îi pusese o mână pe umăr, se uitase drept în ochii lui şi-i şoptise: «Fiule, să nu-ți închipui c-ai să vezi milă în ochii vreunuia. Pleacă. Nici aici nu e nimic nou cum nu e nicăieri sub soaie!». Porsilo ştia că nici acolo, în sala de taină a mai-marelui lor, Decebal, n-avea să fie nimic nou, ci jocul de înfruntări al intereselor, vechi de când lumea şi etern ca şi ea. Dacă Porsilo ar fi venit la acest sfat în numele lui doar, poate că s-ar fi ridicat, l-ar fi urmat pe Dromihete, ar fi urmărit o clipă curgerea vremii prin curmătura celor două clepsidre, s-ar fi descoperit în fața draconului de bronz țintuit deasupra intrării, şi-ar fi-ndesat căciula-n cap şi pe-aci ți-ar fi fost drumul. Poate. El nu venise însă în numele lui, ci al celor

pe care-i cârmuia de când murise frate-său mai mare în ultima înfruntare a lui Decebal cu armatele romane. De-ar fi fost ultima!

În timp ce Porsilo se-ntreba dacă n-ar fi rămas locului, chiar venit doar în numele său, din pricina curiozității de totdeauna de-a vedea până la capăt o întâmplare – deşi aproape ştiută dinainte – uşa grea de lemn dăltuit cu draconi a intrării se deschise fără niciun zgomot şi-n cadrul ei apăru Marele Preot, urmat de regele Decebal.

— Încotro, cinstite unchi? i se-adresă Decebal lui Dromihete, care tocmai îşi punea căciula-n cap, în timp ce oaspeții ceilalți se descopereau şi se ridicau în picioare.

— Acasă, nepoate. Credeam că nu mai vii. Ăştia tineri îmbătrâniseră de-atâta aşteptat, iar eu cât pe-aci să-mi dau ultima suflare.

În glasul lui Dromihete nu se simțea nici îngăduință, nici supărare.

— Ne bate războiul la uşă, spuse Decebal, în chip de răspuns, îndreptându-se către masă şi poftindu-l din ochi pe Dromihete să se-aşeze.

— Nicio noutate, spuse acesta, făcând un semn cu mâna a pagubă, şi se-aşează chiar în stânga lui Decebal, despărțindu-l de Marele Preot şi aplecându-se înspre dreapta Regelui, ca să-i ia seama lui Druxilis, de parcă atunci l-ar fi descoperit.

— De ce te uiți aşa la mine, cinstite Dromihete? îl întrebă Druxilis cu-o voce care se dorea blândă.

— Eşti cam gras, fiule. Ce zice calul dumitale? întoarse celălalt cuvânt în glumă. Un zâmbet mucalit trecu prin ochii albaştri şi-i făcu să sclipească o clipă tinereşte.

Druxilis îl privi disprețuitor şi nu găsi de cuviință să-i răspundă.

Făcându-se că nu văzuse şi că n-auzise nimic, Decebal îşi plimbă roată privirea, oprind-o scurt în ochii fiecăruia.

— Prea-cinstiți oaspeți, războiul ne bate la uşă.

— Poate n-ar fi bătut dacă n-am fi încălcat înțelegerile cu Traian, zise Chebrisis mai mult ca pentru sine, cu

vocea moale şi vorba tărăgănată a celor din Miazănoapte.

— Chebrisis, credeam c-am înțeles cu toții că aşa-zisa pace cu Traian este pentru romani doar un răspas de odihnă ca apoi să ne izbească şi mai tare.

— Ca şi pentru noi, rosti Druxilis cu glasul convins şi important al celui care-a priceput dedesubtul lucrurilor.

— Eu tot spun că, dacă nu i-am fi căutat pricină, Roma ne-ar fi lăsat în pace, reluă blând şi-mpăciuitor Chebrisis.

Druxilis, cu-o strâmbătură de dispreț, ridică revoltat din umeri.

— Chebrisis! i se-adresă Decebal cu glas înalt, ca pentru a-l chema la ordine. Dumneata ți-nchipui că Romei trebuie să-i «cați pricină» ca să te cotropească? Ți-nchipui cumva că iudeii şi armenii, ca de-o pildă, stricau somnul Romei? Cum întindeau mâna îi luau pe romani din aşternut?! Roma a venit peste noi, nu ne-am dus noi peste ea. S-a-ntins ca o pecingine, fiindcă neamurile n-au ştiut să se unească la vreme spre a-i ține piept. Dacă vouă, de-un sânge cu mine, şi trebuie să vă spun a mia oară că poți să nu sufli şi să nu te mişti: când ți-a venit rândul să te calce Roma în picioare, te calcă… Măritul rege Duras şi alții dinaintea lui – adormiți acuma cu toții, veşnică fie-le-amintirea! – şi eu la fel cu ei, ne-am străduit să-i hărțuim pe romani pentru ca să n-ajungă mai puternici decât sunt, cu gând că, într-o zi, izbită din toate părțile, Roma să cadă ori să stea cuminte cu botul pe labe, mulțumindu-se cu ce-a prădat pân-atunci. Chebrisis, ştim cu toții unde sunt castrele romanilor, în pământurile pe care ni le-au răpit acum trei ani. De altminteri, se simt de la o mie de prăjini, după mirosul de usturoi. Cine vrea li se poate-nchina. Eu nu opresc pe nimeni.

În sală se-auzi o rumoare de protest.

— Mărite Rege, eu mi-am spus părerea şi, chiar de-am să vă par slab de minte, eu tot cred că mai bine ar fi fost să fi căzut la pace cu duşmanul. Iar gândul meu de n-ar fi fost cinstit nu răspundeam la chemare.

«Ai răspuns fiindcă ai doi feciori la-nvățat meseria armelor aici, în cetate, cum aveți cu toții», îi spuse Decebal în gând, uitându-se drept în ochii lui albastru-deschis, de cer fără nor, în care nu i se păru că zăreşte vreo urmă de gând viclean.

«De-ar spune-odată ce-are de spus, că doar nu de florile mărului ne-a chemat aici», se gândea Porsilo, în timp ce privea la Decebal. Când îl vedeai, mare cât un trunchi de copac şi cu gâtul acela scurt, nu-ți venea să crezi câtă vioiciune era-ntr-însul, iar capul repezit înainte, fruntea brăzdată adânc, ca un pământ săpat de ape, şaua nasului proeminentă şi nițel cotită spre stânga dintr-o căzătură de pe când era flăcăiandru, gura cu buzele strânse puternic de parcă tot timpul ar fi stat cu dinții-ncleştați, părul şi barba sură, ochii cenuşii, cu privirea ageră cum îi era şi mâna, îi sporeau înfățişarea de lup încercat, făcut să domnească peste adâncul codrilor.

Porsilo şi cu Dromihete înțeleseră că aparenta supărare a lui Decebal din pricina spuselor lui Chebrisis crease în adunare un sentiment de vinovăție, cum nu se putea mai binevenit pentru Rege: astfel i se pregătise de minune momentul în care nicio cerere să nu-i poată fi refuzată. «Ia să vedem, nepoate, ce mai ții în guşă», îşi zise-n sine Dromihete. Ca şi când i-ar fi auzit gândul, Decebal li se-adresă cu glas pătruns de-o tristețe solemnă:

— Cinstiți oaspeți, războiul ne bate la uşă, precum v-am mai spus. Acum nouă ani, Domițian lăsa, la moarte, vistieria Romei golită. Roma are armate multe, duşmani mulți – dar se vede că nu destui – lupte de dat mai tot timpul: pentru «pacificare» – ici, pentru cotropit – dincoace; are nobilime multă care nu face nimic, are sărăcime multă care, la fel, nu face nimic, dar care primeşte pâine, face baie şi merge la circ pe banii stăpânirii – căci mai bine să-i astupe gura şi s-o lase să urle doar pe la circuri, decât să şi-o ridice-n cap – şi vistieria asta trebuie umplută la loc. Când marele Cæsar

îşi golise punga, acum vreo şaizeci de ani, a dat peste gali, de la care şi-a umplut-o din nou. Traian a dat peste noi, ne-a luat pământuri, ne-a prădat şi se pregăteşte să ne prade iară şi să ne piardă. Trebuie să nu-i lăsăm, oricare-ar fi sorții războiului care ne pândeşte, să nu-i lăsăm ce să ne ia, drept care m-am gândit să punem tot ce-avem la loc sigur şi *împreună.* V-aştept, în următoarele zece zile, s-aduceți tot ce-aveți de preț, odoare şi bani, şi le punem undeva, unde nici pasărea să nu le ştie. Trecem la catagrafie ce-aduceți, şi căpătați şi înscris la mână. Toate câte le-ncredințați în custodie sunt ale voastre, iar când trece primejdia vi le luați înapoi.

Se aşternu o tăcere de gheață.

Fiecare simțea cum îi încetineşte sângele-n vine.

— Mărite Rege, eu poimâine sunt aici cu tot ce am. Ce e-al meu e şi-al tău.

— Nu al meu, Druxilis, ci al tău, la mine o să fie doar *în păstrare.*

— Ştii cum vine asta, nepoate? i se-adresă Dromihete lui Decebal, după ce mai întâi se uită la Druxilis cu o scârbă căreia cuvintele n-ar fi avut ce să-i adauge. Ştii cum vine asta? Ca şi cum mi-ai spune: «Taie-ți, unchiule, p..a şi lasă-mi-o mie-n păstrare. Şi să ştii că tot a dumitale e». Decebal, eu te-nțeleg. N-ai încredere şi bine faci. Mulți te-au lăsat şi s-au închinat romanilor. Au s-o mai facă şi alții. Ai luat feciorii cui a avut, ca să-i înveți meseria armelor şi ca să-i ai zălog de credință. Cu feciorii n-au avut cum să te mintă, cu avutul însă n-o să ştie fiecare cum să facă mai pe săracul.

Afară de Porsilo, de Chebrisis şi de Rege, toți săriră indignați.

— Mărite Rege, eu nu-ngădui nimănui să-mi pună buna-credință la-ndoială!

— Cum poți să spui aşa ceva, moş Dromihete?

— Iac-aşa, zise Dromihete şi-şi mişcă dreapta roată, cuprinzându-i pe toți. Cunosc firea oamenilor. Cu-atâta m-am ales, la anii câți îi am în cârcă. Mie feciorii mi-au

murit alungându-i pe romani, iar nepoții au fost luați prizonieri de romani, ca şi mine. După zece ani – mai de sclavie pe uscat, mai de cutreierat pe mări – mie mi-au dat drumul să vin să mor acasă.

— Ştim, ştim, unchiule, zise Decebal, cu îngăduința pe care le-o arăți bătrânilor care bat câmpii ori spun pentru a suta oară aceeaşi poveste.

— Mă bucur, nepoate, c-ai aflat, deşi de când m-am întors de la romani – şi se fac şase ani acuma – nu ne-am prea văzut. Nu m-ai prea-nvrednicit. Nu s-a grăbit nimeni să mă răscumpere ori să mă dea-n schimb pe niscaiva romani, prizonieri la noi. Astea le spuneam şi eu aşa, ca să se ştie. Dar, de fapt, altceva voiam să-ți spun, nepoate. Rău ai să faci dac-ai să pui totul *într-un singur loc.* Să nu uiți că e de-ajuns o măciucă la un car cu oale. Şi mai spuneai că ai s-ascunzi totul de să nu ştie nici pasărea. Degeaba n-o şti ea, pasărea, dac-au să ştie oamenii. Teme-te de oameni, nu de păsări, nepoate! Eu, unul, nu mai am nimic. Tot ce-am avut ascuns am împărțit oamenilor. Dacă-mi putrezeau oasele prin Italia, rămâneau toate-n pământ. Aşa, se bucură careva de ele. Cred că mă crezi, nepoate!

— Vistieria obştii, unchiule, o mai avea câte ceva.

— Pentru asta, nepoate, e nevoie să-ntreb obştea.

— Dumneata eşti aici în numele ei.

— Da, dar obştea nu ştie de ce ne-ai chemat. Ea trebuie să afle. Eu țin la vechile rânduieli.

— Mărite Rege, aş avea şi eu de spus câteva cuvinte.

— Spune-le, Porsilo.

— Eu cred că moş Dromihete are dreptate când spune că fiecare dintre noi o să-ncercăm să dosim cât mai mult, căutând să-ți aducem, măriei-tale, cât s-o putea mai puțin.

— Poate că tu ai să faci aşa, strigară mai multe glasuri.

Druxilis se ridică în picioare, atât de mare îi era indignarea.

— Şi tu cum ai vrea să facem, Porsilo? îl întrebă

Decebal, făcându-se că n-a auzit glasurile revoltate ale celorlalți.

— Eu zic, mărite Rege, să ne pui să dăm o anumită sumă de bani, anume cântare de aur şi de argint, şi cred c-ar fi o treabă mai curată şi descurcată. Iar ce ne-o rămâne, om fi-n stare să ni-l adăpostim fiecare.

Decebal îl măsură pe Porsilo cu o privire plină de admirație.

— Mărite Rege, şi eu cred că Porsilo are dreptate: e mai bine să nu pui cinstea omului la-ncercare, vreau să zic să nu-i dai prilej să te-nşele, spuse Chebrisis, uitându-se drept în ochii Regelui, cu ochii lui albaştri, limpezi, care luminau o față de copil îmbătrânit, în care şaua nasului adâncită mult la-mbucătura cu fruntea părea să fi primit nenumărate lovituri până s-ajungă-n acea stare.

— Unchiule, e bine ce zice Porsilo? Te-nvoieşti? întrebă Decebal.

— Întâi s-aud *cu ce* trebui' să mă-nvoiesc.

— Eu voiam să te-ntreb dacă ți se pare mai drept ce zice el sau ce ziceam eu la-nceput?

— Nepoate, Porsilo a făcut o socoteală de om cinstit: el ştie că oricum ceea ce-ai să le ceri tu acum o să fie mai mult decât *totul* pe care aveau ei de gând să ți-l dea.

— De ce ne pui cinstea la-ndoială, moşule? se răsti Druxilis şi se sculă în picioare; şi, o dată cu el, Berbilis, Nibris şi Tantinis, pe care-i unea aceeaşi indignare şi-aceeaşi îngâmfare de pe chipurile altminteri foarte puțin asemănătoare.

Decebal le făcu semn să se-aşeze

— Parianeu, Uscus, Prandes, Amduras, Aruxus, Berbilis, Nibris, Tantinis, Druxilis, vă-nvoiți să-mi dați ce-am să vă cer, precum spunea Porsilo? Şi, după o pauză în care-i cercetă cu ochii lui cenuşii şi iscoditori, adăugă: Zic eu că el are dreptate.

Cei nouă strigați pe nume dădură din cap în semn de-nvoire.

— Dacă nimeni n-are nimic de spus, atunci să meargă

Marele Preot şi s-aducă aici scribul să putem face înscrisul.

Decebal dictă scribului aceeaşi sumă de bani, acelaşi număr de chitare de aur, de argint şi de aramă, pentru fiecare.

— Înscrisul vi-l dau când aduceți cele de trebuință. Dacă cineva doreşte să dea peste ce-am zis eu, poate oricând; primim. Şi mai aştept în patru zile carele cu piatră. Să-ntăriți paza la drumuri şi să fie pregătiți vestitorii.

Nimeni nu zicea nimic. În afară de Rege, de Dromihete şi de Chebrisis, toți cei adunați acolo îi azvârleau lui Porsilo priviri pe sub sprâncene, socotindu-l vinovat de «marea economie» ce li se făcuse prin partea cerută de Rege în locul «totului» pe care i l-ar fi pus ei la picioare cu-amândouă mâinile, nestând să cugete că Porsilo nu făcuse altceva decât să dea glas adevăratului gând al lui Decebal.

— Prieteni, eu şi neamul meu suntem hotărâți să ne dăm şi viața pentru pământul pe care trăim. Să vă numărăm şi pe domniile-voastre printre noi? zise Regele şi, ridicându-se-n picioare, îşi înălță pumnalul în dreptul feței.

Cele douăsprezece căpetenii se ridicară şi ele în picioare şi-şi înălțară pumnalele.

Dromihete se uită la Decebal. I se păru că privirea şi gândurile Regelui urmăreau ceva de dincolo de zidurile dimprejur, ceva care nu se putea măsura cu pasul şi nici spune cu vreun fel de cuvinte.

Cum stătea nemişcat, masiv şi drept ca o stâncă, o rază de soare în asfințit, subțire şi roşie, trecându-i prin dreptul gâtului scurt şi oprindu-se-n peretele dinspre Răsărit, părea că-i desparte capul de trup.

Dromihete, scuturat de-un fior, închise ochii şi-şi spuse-n gând: «Feriți-ne, zei!».

— Să mergem să ne cinstim, îi pofti Regele şi le făcu semn să iasă, el rămânând ultimul.

Trecură cu toții într-o clădire, din piatră şi-aceea. Dar cu nişte cerdace de bârne cioplite, care – ca şi lemnăria dăltuită dinăuntru, îmbrăcând pereții pur la jumătate – îi îndulceau mult înfățişarea.

Pe masa lungă, din acelaşi lemn mieriu cu-al pereților, se aflau talere şi linguri de lemn, solnițe de lut ars închipuind felurite animale, străchini mari de lut acoperite cu capac, ulcele cu două toarte, mai mari şi mai mici, rânduite după numărul oaspeților, toate ca la sărbătoare în casă de om de rând, lăsând de-nțeles că vasele şi lingurile scumpe fuseseră ascunse acolo unde să nu le ştie nici pasărea, precum spusese Regele.

— Unchiule, fă-mi cinstea, îl pofti Regele pe Dromihete, arătându-i locul din capul mesei, locul «de sus», adică cel cu fața spre intrare.

— Ar fi prea mult, nepoate. Am să-ți stau de-a dreapta.

Oaspeții se-aşezară care cum se nimeri, afară de Druxilis: el se-aşează pe locul din stânga Regelui.

Patru fete, legate la cap cu năframe albe, purtând cămăşi lungi, care-abia lăsau să li se vadă gleznele, catrințe negre strânse bine la mijloc subt betele de lână colorată viu, şi opinci în picioarele goale (căci vremea era caldă pentru luna mai), începură să aducă la masă pâini aburind pe cârpătoarele cu care abia le scoseseră din țesturi, străchini cât roata carului pline cu caşuri întregi, albe ca zăpada (atunci răsturnate din sedile şi în care ici-colea se vedea câte-o sămânță de mărar), pastramă de berbecuț şi de ied (lăsând în urmă un miros de usturoi care pătrundea mai întâi în nări, făcând să-ți lase gura apă, şi apoi, gâdilându-te la lingurea, se strecura-n adâncul măruntaielor), ulcioare în care gâlgâia rachiu îngălbenit de vechime, adiind amărui şi amețitor a sâmbure de prună, şi oale cu vinuri, unele aproape albe, altele sângerii până la roşu-închis.

Decebal îşi turnă rachiu într-o ulcică scundă, cu două toarte. Îi turnă şi lui Dromihete. Acesta îi trecu vecinului ulciorul. Când toată lumea avu ulcelele pline, Decebal se

ridică în picioare.

— Să-nchinăm pentru sănătate şi pentru izbândă.

— Să ne trăieşti, mărite! se grăbi Druxilis, de teamă să nu i-o ia altul înainte.

— Să ne trăieşti! Să ne trăieşti!

Dromihete închină fără să bea.

— Moş Dromihete, ai trecut în rândul pustnicilor de nu mai bei? îl luă peste picior Druxilis.

— Fiule, dac-ai s-apuci bătrâneţea, ai să vezi că e a mai pustnică dintre pustnicii. N-am trecut nicăieri, decât doar că mă-ndrept încet-încet spre pământ.

— Într-acolo ne-ndreptăm cu toţii, zise Decebal, fără să se-adreseze cuiva.

— Moş Dromihete, ai fost vreodată la masă la Domiţian? Dar la Traian? se repezi să-l întrebe Parianeu, unul dintre cei doisprezece oaspeţi – vlăjgan burduhos şi bălan, cu glas gros şi cu vorbă repezită şi-ncurcată, pe care cu greu o desluşeai – vrând să abată gândurile Regelui şi pe-ale mesenilor, care nici aşa, oricât s-ar fi prefăcut fiecare, nu erau prea vesele.

— Când m-au luat prizonier, romanii m-au pus în rând cu oştenii obişnuiţi, fiind eu îmbrăcat ca un oştean de rând. Mai întâi ne-au băgat hainele la aburi fierbinţi şi ne-au pus să ne scăldăm. Pe urmă, nişte legionari însărcinaţi cu supravegherea curăţeniei ne-au presărat pe cap şi-n bărbi nişte prafuri şi ne-au pus să ne frecăm, sub ochii lor, tot cu prafurile alea, peste tot pe unde mai are omul păr. Ca să omorâm păduchii, dac-am fi avut. La-nceput, au vrut să ne radă bărbile şi să ne radă-n cap, dar *præfectul*, mai-marele peste legiune, a zis că n-avea timp părul să ne crească destul de bine până aveam s-ajungem la Roma şi că trebuia să ne lase bărbile şi părul aşa cum erau până om defila-n triumf, şi după-aceea n-aveau decât să pună pe noi foarfeca şi briciul. Pe urmă ne-au dat nişte cămeşoaie de cânepă şi sandale.

— Auzi! şi sandale! bolborosi Parianeu cu glasul lui gros, care parcă-i încurca vorbele-n gură, pentru ca apoi

să le dea dramul de-a dura, una peste alta.

— Fiule, o marfă trebui' dusă cu grijă dintr-un loc într-altul, dacă nu vrei s-o strici pe drum. Noi, prizonierii, trebuia s-ajungem la Roma vii şi nevătămaţi, mai întâi ca să ne-arate ca pe urs în triumful lui Domiţian, apoi ca să ne vândă ca sclavi, şi nu pe niscaiva cepe degerate, ci pe bani buni. La-nceput ne-au pus cătuşe la picioare, cătuşe de toval căptuşite cu postav, tot ca să nu strice marfa. Pe urmă, Iulianus, mai-marele armatei vreau să zic, a pus de ni le-au scos cât am mers pe uscat... Că unde era să fugim înconjuraţi numai de armata lor?

— Adică de romani, zise cineva din adunare.

— Vorba vine, că romani sunt prea puţini.

— Şi cum se-nţeleg între ei. Dacă nu sunt toţi de-un neam?

— Au învăţat şi ei limba romanilor şi-o vorbeşte care cum poate. Unii mai ştiu şi greceşte. Se-nţeleg între ei. Mai pocit, mai stâlcit, dar se-nţeleg. Nouă ne crescuseră părul şi bărbile peste măsură şi le-am mai fi scurtat, dar nu ne-au dat voie să ne-atingem de ele fiindcă pentru mulţimea din Roma şi pentru împărat trebuia să fim cât mai pletoşi şi mai neţesălaţi, că altfel care le-ar mai fi fost bucuria? Dac-ar fi putut, ne-ar fi pus şi-un ochi în frunte. La Roma am defilat îmbrăcaţi în straiele noastre de-acasă...

— Moş Dromihete, cinstitul Parianeu te-ntrebase dac-ai fost la masă la Domiţian şi la Traian, îl întrerupse un alt mesean, pe nume Tantinis – om falnic, pe care barba tunsă ascuţit şi scurt îl făcea să semene a ţap – doritor parcă a-l face să priceapă că se-ntindea prea mult la vorbă.

— Parianeu, fiule, i se-adresă Dromihete celui pomenit, ignorându-l pe Tantinis, stăpâna mea de la Roma era neam cu Domiţian şi-acesta o poftea uneori la cină. Vă daţi seama că Domiţian nu mă punea pe mine, un sclav, în capul mesei. Trăgeam şi eu cu ochiul de după câte-o coloană ca să văd cum o duce stăpânul lumii. La masa lui

Domițian era urgie de mâncare, de băutură, şi nu numai atât.

— Adică? întrebă Tantinis, de data asta cu-o licărire vicleană în ochii negri, codați şi visători, ce mai tot timpul păreau să coboare pleoapele de-atâta somn.

Dromihete-i făcu semn din ochi s-aştepte să se depărteze cele patru fete, care tocmai aduseseră un berbec la proțap şi-l aşezaseră-n mijlocul mesei peste-o postavă, ca să nu curgă seul încins pe masă.

Tantinis le-aruncă o privire de jos în sus, cu ochi priceput, ca unul care-şi cam făcea nevasta să se ia de păr cu câte-o văduvă mai nurlie, cu câte-o fetişcană mai iute de picior şi să măture bătătura cu câte-o sclavă de-a casei pentru-a fi căzut la aşternut cu stăpânul.

Privirea lui Dromihete se oprise asupra uneia dintre tinere. Era cu un cap peste celelalte şi-avea un mijloc pe care, cu bete cu tot, îl cuprindeai cu două mâini. Pe Dromihete îl izbise năframa ei legată strâns pe mijlocul frunții şi faptul că nu ridica deloc ochii din pământ. Aducea a casă cu obloanele trase. Era greu să-ți dai seama după cum mergea, de parcă opincile nu i-ar fi atins podeaua, dacă ținea ochii-nchişi sau deschişi.

— Cum te cheamă şi-a cui eşti? o-ntrebă când ajunse în dreptul lui.

Văzând că nu capătă niciun răspuns, Dromihete îi puse mâna pe braț.

— Pe tine te-ntreb, fată, cum te cheamă şi-a cui eşti.

— Mă cheamă Asta, iar a cui sunt nu ştiu. Slujesc în casa Regelui, îi răspunse tânăra şi ridică asupra lui privirea îngăduitoare şi senină a celor care nu mai au nimic de pierdut.

«Ea era, deci. Îşi lega năframa pe mijlocul frunții ca să nu i se vadă şuvița de păr, care-i albise, cel puțin aşa spunea lumea, atunci pe loc».

Asta se uită întrebător la Dromihete.

— Dar celelalte fete cine sunt, fata mea?

— Copii găsiți, ca şi mine; rămase şi de fără de părinți,

din războaie. Slujim şi noi în casa Regelui.

— Şi de ce nu ridici deloc ochii din pământ, de ce?

— Am făcut un legământ acum patru ani.

— Aşa?

— Aşa.

Asta porni în urma tovarăşelor ei.

— Ei, moş Dromihete, acum că plecară neprihănitele astea… îl îndemnă Tantinis, cu un zâmbet a zeflemea.

— Fiule, prihănite sau neprihănite, femeilor le datorăm respect, că de ne-aduc pe lume… când sunt lăsate, zise Dromihete, şi la ultimele cuvinte se uită drept în ochii lui Decebal. Şi, cum vă spuneam, la masă la Domiţian era jaf de mâncare şi de băutură: stridii – un fel de scoici de senghit de vii – (se gândi el să-i lămurească); melci gătiţi în fel şi chip; zeci de neamuri de peşti, care de apă dulce, care de apă sărată, cu tot felul de zemuri de fructe şi de miezuri de nuci, de migdale în jurul lor; păsări de curte, păuni, păsări sălbatice fripte şi-mpodobite cu penele lor; ciuperci după care pun porcii să scurme prin păduri ca să le scoată de subt pământ; purcei de lapte, godaci de mistreţ; vinuri aspre, vinuri dulci, vinuri mai moi ca mierea, aduse din Hispania ori din Ahaia; dulciuri făcute din miez de nucă şi de migdale pisat şi fiert în miere, turtite din fel de fel de făinuri amestecate cu fel de fel de semințe, de grăunțe şi de scoarțe, înmiresmate, pisate şi cernute, venite hăt, din Asia, munţi de portocale, de rodii, de mandarine, de smochine, de cireşe, de struguri şi de câte-or mai fi fost; dar ce să vă mai spun, că nici nu le poate ține omul minte, atâtea erau.

— Şi putea cineva să-nghită atâta amar de mâncare?

— Unii luau câte-o înghiţitură din toate, ca să le afle gustul, şi beau puţin. Alţii se ghiftuiau repede şi, ca să nu rămână ceva din care să nu fi gustat, ieşeau din triclinium, sala unde mâncau – că mănâncă stând într-o rână pe-un fel de pat, nu se poate să nu ştiţi – ieşeau de-acolo pe trei cărări sau chiar duşi pe braţe de sclavi, se gâdilau cu-o pană la omuşor şi, să mă iertaţi, vărsau; şi

iar se-ntorceau înăuntru şi iar se puneau pe mâncat şi pe băut! În vremea asta, nişte muieri mai mult în pielea goală şi nişte băieţandri cam tot aşa dănţuiau şi puneau cununi de flori pe creştetele mesenilor. La un timp băgai de seamă că s-a cam golit încăperea. Se-mpuţinau şi mesenii şi dănţuitorii şi mai veneau înapoi care mai veneau, într-un târziu, jumuliţi de parcă erau scăpaţi de la foc. Se-alegeau din ochi: câte-un mesean – câte-o dănţuitoare sau câte-un dănţuitor; câte-o meseană – câte-un flăcăiandru şi se-mpreunau prin palat ori prin grădinile palatului când era vreme călduroasă.

Chebrisis îşi scoase o năframă de la brâu şi scuipă-n ea.

— Aşa scuipa şi stăpână-mea ori de câte ori pleca de la masa lui nepotu-său, împăratul.

— Şi de ce se mai ducea, dacă-i era scârbă? întrebă Druxilis, umflându-se-n fălci a supărare.

— De frică, fiule, de frică. Era de-ajuns o vorbă să-i sufle sau să-i scrie cineva lui Domiţian ca să pârască pe altcineva că nu-l respectă, că Domiţian îl şi omora ca să-i ia averea. Cine-ar fi-ndrăznit să fie poftit la el la masă şi să nu se ducă? Numai ăl de i s-ar fi urât cu viaţa. Şi de orice se desparte omul mai uşor decât de viaţă. Împăratul se ţinea cu cin' se nimerea. Frate-său, Titus, care-l luase părtaş la-mpărăţie, umblase pe toate căile să i-o dea de nevastă pe fie-sa, Iulia. Dar Domiţian n-a vrut s-o ia.

— Cum? S-o ia pe nepoată-sa?

— N-a vrut s-o ia de nevastă, dar de ţinut s-a ţinut cu ea şi, când Iulia a murit, a trecut-o-n rândul zeilor.

— Şi-mpărăteasa ce zicea?

— Se ţinea şi ea cu un dănţuitor, unul Paris, un grec parcă.

— Şi-mpăratul ce zicea?

— A gonit-o un timp şi pe urmă a iertat-o. Iar ea, în chip de mulţumire, s-a-nvoit cu nişte senatori şi cu nişte sclavi din palat şi l-au omorât. Puţină minte-avea, săracul! Făcea el ce făcea şi ridica o mână în aer de parcă

voia să se-ncredințeze că nu plouă şi scotea şi-un genunchi înainte, iar pe celălalt picior se rezema numai în vârf. Ziceai că stă să-şi ia zborul în fiece clipă. Şi-şi ținea capul mereu dat pe spate, ca histrionii, că te mirai cum de nu i se rupea gâtul. Şi se credea frumos nevoie-mare! Şi şi-a făcut la statui! Mai îmbrăcat, mai dezbrăcat şi chiar cum l-a făcut mumă-sa. Mătuşă-sa, stăpână-mea, zicea despre el că n-avea minte nici cât o găină. «Şi când te gândeşti ce oameni la locul lor erau părinții lui, iar el un destrăbălat, şi crud ca o panteră! Dromihete, suflete, dacă spui cuiva o vorbă, doar una, din ce-ți spun eu, să-ți iei rămas-bun de la mine, căci dacă nepoțelul nu mă pofteşte să-mi tai vinele, în cel mai fericit caz mă exilează şi-mi ia averea, nu l-ar mai răbda zeii şi pământul! Şi-atunci, adio Dacia aia a voastră, unde vrei să te-ntorci! Pe văru-său bun şi pe nevasta ăstuia i-a condamnat Domițian la moarte: i-a pârât un sclav de-ai casei că erau creştini, că se-nchinau adică unui iudeu, care cică a fost răstignit pe vremea lui Tiberius şi care-ar fi-nviat şi s-ar fi-nălțat la cer. Şi nu-mi e că mă omoară, dar mi-e că-mi ia averea nemernicul, şi-o face praf cum face şi vistieria țării». Astea toate mi le spunea stăpâna pe drum, când eram doar noi doi şi când se-ncredința că nu ne-aude nimeni. Câți oameni n-au fost târâți pe la judecăți şi nu şi-au pierdut viața tăindu-şi vinele sau pierind de foame în nişte insule unde te mănâncă țânțarii de viu, fiindcă fuseseră pârâți că uneltesc împotriva-mpăratului!

— Şi chiar unelteau? întrebă Decebal.

— Da' de unde! Unii au şi uneltit, dar prea puțini şi prost. Ăi care-au uneltit bine l-au dat gata.

— Domițian ăsta a fost un împărat rău, dac-am înțeles eu bine, zise careva.

— Stăpână-mea, continuă Dromihete, avea bani buni băgați împreună cu un iudeu într-un negoț cu mirodenii, cu nestemate şi cu nişte țesături subțiri ca pojghița de ceapă şi frumoase cum nu s-a mai văzut, ca nişte grădini înflorite, care se cântăresc în aur, aşa sunt de scumpe.

— Din ce-or fi făcute? întrebă cineva.

— Cică dintr-un fir pe care l-ar toarce un fel de vierme ori de păianjen.

— Câte minuni mai sunt şi pe lumea asta! zise Decebal, uitându-se la vinul din ulcică.

— Şi, cum vă spuneam, stăpâna m-a trimis în călătorie cu iudeul acela. Ca om al ei de credință şi ca să-ngrijesc de marinarii de pe corabie cu traista mea cu buruieni şi cu alifiile mele de leac. Aşa am ajuns eu până-ntr-o țară-ndepărtată, de la Soare-Răsare, locuită de-un neam mărunțel, negricios şi cu ochii strâmbi, uite-aşa, care când vorbesc parcă fac cirip-cip-cip. Am petrecut câteva luni, dar ce zic eu luni, cred că doi ani pe puțin, zi de zi lângă tovarăşul de negoț al stăpână-mii. Când a luat Traian puterea, l-am întrebat pe iudeu ce părere are de noul împărat, că lumea numai de bine-l vorbea şi zicea că de la Augustus, asemenea chinuitor nu mai avusese Roma. «Prietene, c-aşa-mi zicea iudeul, dacă vine unul şi-mi spune: „Zaheu, o vacă a fătat un vițel cu două capete, ce zici de asta?", eu am să-l întreb: „Asta e de bine sau de rău pentru noi?". Dumneata, Dromihete, eşti străin şi sclav, eu sunt străin şi nici eu nu sunt liber: am avere. Liber eşti când n-are nimeni ce să-ți mai ia. Cu Traian ăsta e ca şi cu vițelul cu două capete, să ştii».

Dromihete se uită-n ochii lui Decebal şi-nțelese din tristețea lui că Regele pricepuse: vițelul cu două capete nu venise pe lume spre fericirea lor.

— Pentru noi, fiule, continuă Dromihete, bine-ar fi fost să fi trăit Domițian o mie de ani şi mai bine, oricum până la sfârşitul Romei.

— Crezi că Roma o să se sfârşească-ntr-o zi? îl întrebă Tantinis ne-crezător.

— Fiule, zeii n-au lăsat niciun copac să urce pân' la cer. O să piară cum pier toate, numai să piară la timp. La masă la Traian continuă Dromihete fără nicio tranziție, se mănâncă-n vase de aur cu pietre scumpe. Sunt sclavi în palat care au în grijă vasele scumpe, alții pe cele de

argint, alții pe cele obişnuite.

— Şi Traian mănâncă vreodată-n vase obişnuite?

— În campanii, cică mănâncă şi bea la rând cu legionarii. La masa lui cheamă oameni puțini şi la locul lor. N-ai să vezi acolo nici dănțuitoare, nici histrioni de vreun fel. Zice că cine vrea să-i vadă n-are decât să meargă la circ şi la teatru. Se mănâncă feluri puține şi se bea puțin la masa lui. Câteva lăptuci, un pumn de melci, două-trei feluri de peşte, o friptură, o turtă dulce, nişte fructe, două-trei feluri de vin – şi-atât. Nimeni nu se ghiftuieşte şi nici nu se-ameţeşte. Pot spune că împăratul bea mai mult decât oaspeții: bea, îi ascultă şi rar spune şi el câte-o vorbă. Când îl ajunge oboseala ori se trece nițel cu băutura le spune *«Vale!»,* şi se duce la culcare, iar oaspeții – pe la casele lor. La masa lui nu se-aud glume deşucheate, nu se văd priviri neruşinate. Fiecare-şi ține rangul şi nu-şi terfeleşte obrazul.

— Dar împărăteasa?

— O femeie cam de-o vârstă cu împăratul, prelungă la chip, slabă şi cam posomorită. Rareori i se-aude glasul. Cică e foarte-nvățată. Dac-o vezi cum umblă-mbrăcată, n-o deosebeşti de femeile de rând. Şi nu se văpseşte nici pe buze, nici pe obraji, nici pe la ochi; şi nici unghiile nu şi le dă cu văpsele dintr-alea lucioase. Cică nu rămâne ungher al palatului pe care să nu-l vadă ea, în fiecare zi, şi sclav despre care să nu ştie ea ce face, dacă-şi vede cum trebui' de munca lui şi dacă se poartă cuviincios. Nu apleacă urechea la şuşoteli şi nu se-amestecă-n treburile lui bărbatu-său.

— Copii au?

— Nu. Deşi Traian este om în puterea vârstei, de pe-acum se şi gândeşte lumea pe cine o să lase el moştenitor.

— Şi?

— El cică n-ar fi răsuflat cu nicio vorbă, dar lumea vorbeşte că doi ar cam fi să fie: unul, cică om învățat şi cuminte; şi altul, un nepot al împăratului, învățat şi-

acela, dar mai fluşturatic, unul Hadrian, care e tot din Hispania, ca şi unchiu-său. Ce vă spun eu despre moştenitorii la-mpărăție am auzit nu demult de la nişte dezertori care s-au pripăşit pe la noi. O fi sau n-o fi adevărat, nu ştiu. Sigur e că, de curând, Traian le-a făcut pe soru-sa şi pe nevastă-sa *augustæ,* adică aşa ca pe nişte zeițe. Mai spuneau dezertorii ăştia că Traian s-a pornit rău împotriva creştinilor.

— Ăştia de fapt ce vor? întrebă Porsilo, care-l ascultase pân-atunci pe Dromihete fără să clipească.

— Din câte-am înțeles eu, nu vor să fie luați în armată şi să lupte şi nu vor să se-nchine împăratului ca unui zeu şi nici altor zei decât zeului lor, care, spun ei, ar fi luat chip de om, le-ar fi dezvăluit învățătura lui, ar fi făcut minuni…

— Ce minuni?

— Zic c-ar fi-nviat pe careva din morți, c-ar fi-nsănătoşit nişte ologi, c-ar fi dat vederea unor orbi şi că, după ce-a făcut minunile astea – fiindcă nu-l recunoştea ca stăpân pe-mpărat şi-i îndemna şi pe ceilalți iudei să nu-i recunoască de stăpâni pe romani şi pe-mpăratul lor, care le-au cotropit țara, ci doar pe zeul lor nevăzut – romanii l-au răstignit, a murit, ai lui l-au pus într-un mormânt de piatră şi el, zic ei, ar fi-nviat şi şi-ar fi luat zborul la cer, de unde-ar fi şi venit. Asta am înțeles eu de la Zaheu, iudeul acela bogat despre care v-am pomenit. Zaheu îi ura pe creştini că, zicea el, strică legea şi se depărtează de la credința dreaptă. Câtă vreme credincioşii ăştia ai lui Iisus – de li se zice creştini, după zisa grecilor – câtă vreme se aflau doar în Iudeea, romanilor nu le-a păsat de ei, dar de când nişte tovarăşi de-ai lui Iisus au venit la Roma ca să-i învețe şi pe romani să nu se mai închine zeilor lor din moşi-strămoşi şi nici împăratului, romanii au început să se cam ia de grijă. Ei lasă pe oricine să se-nchine cui vrea şi cui a pomenit, dar când le pune careva rânduiala-n primejdie se schimbă lucrurile.

— Unchiule, şi dumneata crezi că oamenii ăştia,

creştinii ăştia, sunt ei în stare să pună-n primejdie puterea nemăsurată a Romei? întrebă Decebal cu un glas nițel tremurat.

— Nepoate, puterea e-un zid în care, dacă izbeşti mereu, pân' la urmă se năruie. De-am avea şi noi zile şi de ne-ar învrednici zeii să vedem buruienile crescute peste zidul Romei…

— Şi cine crezi c-o să izbească atât de tare-n zidul Romei ca să-l dărâme? întrebă Tantinis, cu obişnuita lui ne-ncredere-n în glas.

— Unii care n-au casă, n-au masă, n-au ce să piardă. Fiule, pe lumea asta, ca să dai aripi îndrăznelii trebuie să nu-ți fie teamă; şi-ncepe să nu-ți mai fie abia când n-ai sau nu mai ai ce pierde. Noi, de nu se mai ține minte când, i-am tot izbit pe romani ca să nu-i lăsăm să vină peste noi şi nu pentru-a ne duce peste ei. Am făcut ce face-ntotdeauna câinele de stână când vede că-l amenință ursul.

Dromihete închise ochii, îşi puse mâinile cruce pe piept şi nu mai scoase un cuvânt cât timp ținu masa.

Oaspeții vorbeau de una, de alta, mai ales de mersul holdelor şi-al livezilor, despre fierturile pe care le folosiseră împotriva omizilor şi-a altor lighioane, despre turme şi despre cirezi, despre cât aur se scosese din mine şi cât din nisipul râurilor, despre cine se mai însurase, cine se mai născuse, cine părăsise lumea asta, vorbeau, în sfârşit, despre ce vorbesc, în chip firesc, nişte oameni aşezați şi gospodari, când se-adună la un praznic.

Cele patru fete aduseră patru talere de lemn pline cu miezuri de nucă mari, albe, şi patru ulcioare de vin roşu dulce, semn că masa era pe sfârşite.

— Unchiule, astea-s nuci din nucul pe care l-am sădit eu cu Zico şi cu Gelo, îi spuse Decebal cu glas scăzut lui Dromihete, şi vărsă câteva picături de vin pe podeaua de piatră.

— Viața e ca frunza: la o adiere s-a şi dus, zise Dromihete, în timp ce deschidea-ncet ochii, plimbându-i

de jur-împrejurul mesei şi oprindu-i asupra gâtului scurt al lui Decebal.

*

«Câte mâini, câte picioare, câți ochi şi câte capete au să mai fie la locul lor peste… peste cât o fi? Şi pentru ce? Ca să rămâi cel care eşti. Şi cum poți rămâne cel care eşti? Neclintindu-ți rădăcina şi sufletul. Şi câți au să rămână aici aşa cum sunt sau cum vor să pară? Nimeni nu ştie, nici chiar ei, căci în jug se-ndoaie grumazul, iar omul face orice numai ca să-i fie jugul mai uşor, şi ca să i se pară că-ndoaie grumazul mai puțin. Şi mai e speranța. Eu de ce mai trăiesc? Fiindcă am sperat că avea să se-ntâmple-o minune care să ne scape. Roma nu putea însă avea la nesfârşit împărați nebuni sau uşori de minte. Până la urmă, cu-mpărați nebuni sau destoinici, împărăția asta întocmită cu japca, din neamuri străine şi supuse de nevoie, tot se prăbuşeşte, dar când? Începând cu Decebal şi sfârşind cu oamenii de rând, cine mai crede în izbândă? Câțiva oameni de vază ai lui Decebal şi-au încărcat carele cu lucrurile de preț şi-au pornit-o spre Miazănoapte. Oamenii de rând au rămas să-şi întâmpine soarta în casele lor, pe bucata lor de pământ, urmând vorba noastră veche de pe când nu se mai ține minte: „Ce-o fi la toată lumea mi-o fi şi mie”. Dromihete, bătrâne, de când îți spun că ai trăit prea mult?».

Dromihete îşi plimbă iar ochii roată. Îi ştia pe toți de când se născuseră. În afară de Rege, de Porsilo şi de Chebrisis, n-ar fi pus mâna-n foc pentru nimeni. Ceilalți se-nălțaseră cam şerpuit: prin însurători cu nepoate de-ale lui Decebal, de-ale nevestei acestuia, prin sprijinul lui Bicilis ori prin înrudirea cu el. Decebal încercase să şi-i apropie prin mijloace blânde, lăsându-le anume neatârnare în privința legăturilor dintre dânşii, în hotărârile mari ei neavând însă decât un singur cuvânt: cel al Regelui. Porsilo, Chebrisis şi bătrânul Dromihete

erau singurii care se trăgeau din neam de chinuitori ale căror nume se pierdeau în negura vremii; ceilalți nouă se-nălțaseră în clipe tulburi, cum ar fi fost moartea câte unui chinuitor din neam în neam, care lăsa în urmă copii prea mici pentru a veni în fruntea obştii, ori nu lăsa pe nimeni. Folosindu-se de-mprejurare, cei care voiau s-ajungă neapărat căpetenii se grăbeau cu jurământ de credință față de regele Decebal. Odată împinşi de Rege în vârf, mai toți uitau cum ajunseseră acolo şi s-ar fi dorit neatârnați, numai că Decebal, strâns de nevoi, le-amintea mereu că-i datorau ascultare.

La masa Regelui, unul nu-ndrăznea s-arunce oasele pe jos ori să-şi lângă degetele de grăsimea gustoasă a vreunui purcel, miel, ied, iepure ori ce-ar fi fost el, să râgâie-a saț şi-a mulțumire, ori să bea mai mult decât ar fi fost cuviincios; nici chiar unii ca Parianeu ori Uscus, care la ei acasă nu se putea spune că duceau ulcica la ureche.

Porsilo, bătând spre patruzeci de ani, înalt şi subțire la trup, prelung şi uscățiv la chip, cu-o privire abătută de om împovărat de-o mare suferință, deschidea gura doar când credea că trebuie să-şi spună părerea neapărat. Păstrase acest obicei de pe vremea când nimeni nu se grăbea să-i afle gândurile. Rămas orfan de mamă de la naştere şi cu un tată care – având să se-mpotrivească unora şi altora şi mai ales lui Duras – rareori descingea sabia, Porsilo crescuse de unul singur, nebăgat în seamă de frații lui mai mari, care-nfruntau vrăjmaşii alături de tatăl lor, erau oameni însurați, cu copii, cu casă şi cu greutăți. Gândindu-se a-i face un rost şi feciorului ăsta prizărit, posomorât şi singuratic, la paisprezece ani, tată-său îl trimisese la Pont să-nvețe negustoria precum şi ceva grecească şi latinească. Întors de la țărmul mării, la optsprezece ani îl însurase cu-o fată de şaisprezece, bălaie, cu ochi mari albaştri privind tainic şi sfios, mereu minunați de priveliştea lumii, blândă şi supusă, harnică şi cuminte, care-n fiecare an îşi îngreuna trupul de lujer

necopt cu povara unei sarcini pe care n-o ducea pân' la capăt, ci o lepăda aproape de nouă luni, de fiecare dată la fel de deznădăjduită, udând cu lacrimi altarele zeilor care n-o învredniceau şi pe ea să aibă parte, ca toate femeile, de bucuria unui prunc sănătos; până-ntr-o zi, când născuse, în fine, un băiat bun şi zdravăn, zdravăn până spre zece ani, când începuse să dea semne că nu era, bietul de el, în toate mințile; se ferea de oameni, de animale, de apă şi de lumină, tăvălindu-se din când în când pe jos, zvârcolindu-se cu spume la gură şi țipând îngrozit: «Cât sânge şi cât foc, sânge şi foc, sânge, curge sânge şi arde, arde tot. Fie-vă milă şi dați-mi apă, o picătură de apă, una măcar!». După ce, istovit, într-un târziu se ridica de jos, privea cu ochi rătăciți în jur ca şi când ar fi văzut lumea pentru prima oară şi-ncepea să plângă-ncet «Vai, vai, vai»; iar dacă-l întreba cineva de ce plânge şi se tânguie, se lua cu mâinile de cap şi cu un glas de jale şoptea: «Nu pot să spun; n-am voie». Îl duseseră la toate locurile de-nchinare ale zeilor de deasupra şi-ale celor de dedesubt, îl afumaseră şi-l descântaseră toți vracii cu toate ierburile: zadarnic. De când se-ntorsese de la Roma şi-auzise de-această nenorocire a lui Porsilo, cu-al cărui tată fusese totdeauna în bună vecinătate, bătrânul Dromihete îi dădea băiatului bolnav nişte fierturi anume care-i scurtau, îi domoleau şi-i răreau mult răul acela.

După ce ultimul frate-i murise-ntr-o-ncăierare cu iazigii, Porsilo, care de drept urma să ia cârma tribului, adunase sfatul bătrânilor şi făcuse cunoscut că el, Porsilo, socotea cuminte ca neamul lor să se-alăture lui Decebal, deoarece-l amenințau primejdii mai mari decât tâlhăriile iazigilor, primejdii în fața cărora nu era bine să fii singur. Porsilo înțelegea cât de greu era pentru nişte oameni care-şi petrecuseră tinerețea şi vârsta coaptă cu arma-n mână împotriva dacilor lui Duras (care nici de când cârmuia Decebal nu le fuseseră prieteni), să ia o asemenea hotărâre, dar de multe ori viața îți arată că-i

mai bine să-ți asculți mintea decât inima. Dacă sfatul numpărtăşea părerea lui şi voia să dea cârma altcuiva, Porsilo se-nchina în fața acestei hotărâri, făgăduia ascultare şi supunere celui ales, urmând să trăiască mai departe neştiut de nimeni ca şi pân-atunci.

Cumpănind între inimă şi folos, până la urmă, spre nemulțumirea multora, sfatul bătrânilor hotărâse să-şi urmeze cârmuitorul de drept şi să-i închine lui Decebal steagul.

— Oameni buni, eu aşa socotesc că-i mai bine. S-ar putea ca viitorul s-arate că m-am înşelat. Dacă nu nealăturăm acum lui Decebal, el tot dă peste noi, fiindcă are nevoie de «prieteni» în fața romanilor, iar de romani n-o să scăpăm, fiindcă avem aur. După cum ştiți, zeii nu m-au înzestrat cu niciun vlăstar sănătos. Eu sunt ultimul cârmuitor din neamul meu. Să fiu cumpărat n-am de ce şi nici pentru cine. Într-o zi, toate rămân de noi. Ele rămân deasupra, iar noi ne ducem dedesubt.

Oricât de nemulțumiți ar fi fost cei de-un neam cu Porsilo de hotărârea sa atât de neaşteptată, n-aveau cum se-ndoi de buna lui credință.

Făr-a lăsa lucrurile să tărăgăneze, Porsilo se-mbrăcase de sărbătoare, înfăşurase steagul pe prăjină şi-i legase-o năframă albă-n vârf, sărutase pământul, se-nchinase zeilor şi, fără nicio armă asupra lui, pornise spre Miazăzi, de unul singur.

După o zi şi-o noapte de mers în pasul calului, ajunsese la cetatea-de-scaun a Regelui Decebal.

Paza îl căutase şi-n gură până să-i deschidă porțile Cetății. Deşi ceruse s-ajungă la Rege şi numai la Rege, fusese mânat în fața unui om mărunțel, cu-o privire de câine bătut, care-ncercase să-l iscodească o zi întreagă ce anume-l aducea la Rege. Porsilo-i răspunsese o singură dată:

— Ce m-aduce am să-i spun Regelui şi numai lui.

Porsilo fusese uimit de răbdarea stăruitoare cu care omulețul acela îl întrebase o zi întreagă, din zori şi până-

n noapte, despre tot ce mişca pe lume, fără să ridice o dată glasul în faţa unei muţenii atât de-ncăpăţânate.

O zi şi-o noapte, Porsilo nu se-atinsese nici de mâncarea, nici de băutura care-i fuseseră puse dinainte.

A doua zi de la venirea lui în Cetate, dis-de-dimineaţă, se trezise iar cu omuleţul acela-n faţa ochilor.

— Cinstită gazdă, că nu ştiu cum să te numesc altfel, dacă Regele are de gând să mă omoare, atunci s-o facă mai repede, iar dacă are de gând să afle de ce-am venit, să se grăbească de-asemenea. Eu arme asupra mea n-am, nici otravă. Cu suflarea şi cu gândul nu se poate să ucizi. Dar ai mei, văzând că nu mă-ntorc la timpul cuvenit, au să dea năvală-ncoace şi s-ar vărsa sânge; fără niciun rost.

Când soarele se ridicase de-o suliţă pe cer, în încăpere intrase Decebal singur.

— Am auzit că mă cauţi.

— Sunt Porsilo, fiul lui Saruxis. Neamul meu a hotărât să-ţi fim prieteni.

— Şi ce dovezi îmi daţi?

— Steagul şi cuvântul nostru.

— Prea puţin.

— ?

— Dă-mi doi feciori să-nveţe aici, în Cetate, meşteşugul armelor.

— Am unul singur şi-acela nevolnic.

— Să-mi dea vărul tău Oloris, spusese Regele, făcându-l astfel să priceapă că ştia tot ce mişcă pe la vetrele lor şi pe la ei prin neam.

— Am să-i spun. Nu sunt sigur că se-nvoieşte.

— Fă-l să se-nvoiască. Un supus trebuie să se-nvoiască la orice.

— Mărite Rege, ştiai că azi e-a doua zi de când aştept să mă primeşti şi de când un omuleţ atâtica mă-ntreabă şi de laptele pe care l-am supt?

— Da.

— Puţini prieteni ai să-ţi faci în felul ăsta, mărite Rege,

crede-mă!

— E sfetnicul meu.

— Cum îl cheamă?

— Bicilis, răspunse Regele după un timp.

— Să nu te-ncrezi în el, şoptise Porsilo cu un glas de cobe, şfichiuitor şi-nghețat.

Deşi vorbele-acelea ar fi putut fi socotite o răzbunare pentru umilința aşteptării şi poate chiar pentru umilințe mai vechi îndurate de-ntreg neamul lui Porsilo de la neamul lui Decebal, se vedea bine că Regele nu se-aşteptase deloc să le-audă.

— De ce crezi că n-ar trebui să mă-ncred în el?

— N-aş putea să-ți lămuresc, doamne. Eu unul, de nimic nu mă tem mai mult decât de lucrurile pe care nu mi le pot lămuri.

Fără a mai lungi vorba-n această privință, Decebal îl poftise la masă.

Acesta era deci Regele Decebal, care-avea-ndrăzneala să se ridice-mpotriva romanilor şi care izbutise de-aproape douăzeci de ani să-i păcălească, prefăcându-se-a le fi supus, dar făr-a se fi înfățişat o dată măcar la încheierea vreunei înțelegeri cu patronul, şi nu de teamă, ci potrivit planului de păcălire prin lungirea şi prin lipsa de limpezime a târguielilor. Porsilo îşi aducea aminte că, pe vremea când era el copilandru, îl auzise pe tată-său punând prinsoare cu nişte căpetenii ale roxolanilor cum că regele Duras avea să dea puterea pe mâna lui Decebal. «Vai şi-amar de cine-o să-l înfrunte pe ăsta, că e-ndrăzneț ca lupul şi ca vulpea de şiret», mai spusese Saruxis. «Ce tărie de cuget trebui' să aibă acest om dacă, de când se ştie, înoată mereu între două ape şi niciuna nu-i limpede», se gândise Porsilo în timp ce mergea la Decebal.

— Porsilo, nu ştiu dacă vrei să mă crezi au un, dar eu n-am prea avut cum să-mi aleg căile. Aşa cum tu n-ai venit la mine de drag, nici eu n-am apucat-o de drag pe drumul cotit pe care trebui' să-l încurc mereu. Nu vă sunt drag nici unuia.

— Şi crezi, mărite Rege, că noi cei care venim să ne-nchinăm ție suntem vreunul drag alor noştri? Cunoşti, doamne, vreun supus pe undeva căruia să-i fie drag cel care-l chinuieşte? Se lasă cârmuiți fiindcă trebuie să meargă unul înainte, şi-atâta tot.

— De ce n-ai spus că nu primeşti puterea?

— Dar, măria-ta, de ce nu i-ai spus regelui Duras că nu primeşti puterea?

— Am crezut de datoria mea să nu-mi las neamul la nevoie.

— Şi eu la fel, mărite Rege, iar spre măria-ta nevoia şi judecata m-au îndemnat. Nu trebui' să stăm singuri în fața primejdiei, nu trebui' fiindcă nu se poate.

— Vorbeşti ca un om cu minte şi neprefăcut. Ce crezi, Porsilo, despre romani?

— Ce să cred? Cred că vor să facă şi cu noi ce-au făcut şi cu alții pân-acum. Ce-ai făcut măria-ta cu iagizii şi ce-ai face şi cu alții dac-ai avea puterea Romei.

— Porsilo, nu ți-e teamă că vorbele tale-ar putea să mă supere?

— Nu, doamne. Mai întâi că, aşa cum stau lucrurile, nu-ți prea dă mâna să te superi. Asta pentru clipa de față. Iar pentru restul clipelor, mâna omului nu-ți poate face niciodată rău mai mare decât soarta. Măria-ta, ca şi mine, eşti doar o unealtă-n mâna ei ne-ndurătoare. Mie nu mi-e frică de moarte.

— Grecii ziceau că poți fi socotit filosof când nu te mai temi de moarte.

— Eu nu ştiu ce-nseamnă «filosof». Dar, dacă zici că asta-nseamnă, atunci să ştii că eu sunt.

Umblaseră o vreme prin cetatea regească fără să mai spună nimic.

— Măria-ta, eu dac-aş fi avut noroc de-o viață ca toți oamenii, de-o mulțumire măruntă ştiută numai de mine, aş fi dat altuia puțina şi biata putere pe care-o am, dar, fiindcă viața mea nu s-a-mplinit cum e firesc, n-am nimic pe lumea asta decât neamul din care mă trag. Vreau să-i

fiu de folos.

Treceau tăcuți printre coloanele sanctuarelor, pe lângă discul solar, pe lângă locuințele căpeteniilor – case de piatră, cu largi cerdace de lemn cioplit, dăltuit şi-mpodobit cu ținte mari de aramă – şi, mai departe, pe lângă atelierele meşteşugarilor – vestiți până la Pont pentru măiestria lor – pe lângă prăvăliile negustorilor; treceau însoțiți de ciripit de păsări, de mirosul pământului proaspăt întors pentru a primi sămânța florilor de primăvară, de fumul frunzelor şi-al vreascurilor ce ardeau mocnit prin curți, de răsuflarea tainică a firii, care, după un somn bun, se trezeşte iarăşi la veşnica ei viață.

— Doamne, aşa de frumos ca-n Cetatea măriei-tale doar la Histria mai e. Acolo se-aude vuietul mării, aici suflarea vântului prin brazi.

Mergeau iarăşi tăcuți prin Cetatea aproape-adormită.

— Mărite doamne, sfetnicul măriei-tale, Bicilis, are copii?

— Un fecior şi două fete.

— Mărunți ca şi el?

— Da' de unde! Înalți şi frumoşi. Seamănă cu nevastă-sa. De ce mă-ntrebi?

— Nu ştiu.

Porsilo îşi luase rămas-bun de la Rege. Înainte de-a-ncăleca, luminat deodată de-un gând, se-ntorsese şi-i spusese cu un glas de taină.

— Doamne, sfetnicul măriei-tale prea are multă răbdare.

*

Şi-atunci era primăvară ca şi-acum.

Regele se ridicase-n picioare şi le ură oaspeților noapte bună sub acoperişul său.

Porsilo şi Dromihete se-apropiară să-şi ia rămas-bun, dânşii-având de gând să pornească ne-ntârziat spre

locurile lor.

Cel dintâi puse-un genunchi în pământ şi atinse cu fruntea mâna dreaptă a Regelui.

Dromihete se-nclină uşor şi-i spuse:

— Nepoate, rămâi cu bine şi zeii să te aibă-n pază!

— Unchiule, să mai stăm nițel de vorbă. Dacă tot nu vrei să dormi…

— Şi eu aş fi vrut să-ți spun câte ceva, nepoate, dar mă gândeam că ți-o fi de-ajuns pe ziua de azi.

Merseră o bucată bună pe jos fără să scoată un cuvânt. Când răzbătură la loc deschis, unde nimeni nu se putea ascunde spre-a-i asculta, regele-i făcu semn bătrânului Dromihete să-şi dezlege limba.

Părându-i că aude un clinchet de metal, acesta se uită jur-împrejur.

— Ce te uiți, unchiule?

— Mi s-a părut c-aud un zăngănit slab.

— Cămaşa mea de zale, îl lămuri, cu un zâmbet de-amărăciune, Decebal.

Dromihete clătină din cap a-nțelegere.

— Decebal, pe Livia, nevasta de-a treia a lui Augustus, au pus-o să-şi lase bărbatul ca să se mărite cu Augustus. Augustus, după ce l-a-nfiat pe Tiberius, fiul nevesti-sii Livia, ca să-i lase moştenire tronul, l-a pus de s-a-nsurat cu fie-sa Iulia – fata lui, a lui Augustus, cu a de-a doua nevastă vreau să zic. Iulia asta atât de rea de muscă ce era, că tată-său chiar a exilat-o-ntr-o insulă d-aia cu țânțari, iar Tiberius, care-o luase de nevastă, a lăsat-o să moară de foame acolo-n insulă, după ce-a murit Augustus.

Dromihete se opri deodată, ca şi când s-ar fi-mpiedicat de ceva.

— Unchiule, de ce-mi spui toate astea?

— Chiar nu bănuieşti?

— Mă-ntreb la ce anume te gândeşti.

— Mă gândeam că ne-mpotrivim romanilor, dar ne purtăm la fel ca ei. Nu ne căsătorim, ci încheiem căsătorii

numai cu ochiul la putere şi la folos. Tata a fost dat la o parte la vremea lui, deşi era primul născut, fiindcă nu s-a-nsurat cu cine-a trebuit. Eu am fost dat la o parte fiindcă m-am însurat cu-o sclavă şi-am fost scos din ladă, scuturat şi luat de bun doar la mare nevoie, că le era tuturor frică să ți se-nfățişeze. Am luat-o cam pe departe, ce-i drept. Decebal, s-ar putea să-mi spui că țara arde şi baba şi-o piaptănă, şi chiar ai avea dreptate, însă eu tot am să-ți destăinui ce-mi stă pe suflet. E vorba de fata asta de pripas, pe nume Asta. Una dintre cele patru care ne-au slujit aseară. Am aflat, cum se află toate, că fiul lui Bicilis a lăsat-o grea pe fată, că Bicilis, ca să-l despartă de ea, şi-a trimis feciorul la Pont, şi că nevasta i-a dat fetei o băutură care-a adormit-o, iar când fata s-a trezit din somn nu mai avea copilul în pântece şi că de groază şi de-amărăciune, atunci, pe loc, i-a albit o şuviță de păr. E-adevărat?

— De unde să ştiu eu?!

— Eu te-ntreb dacă e-adevărat, nu de unde să ştii tu. Să ştii de la nevastă-ta, care nu-i străină de toată mârşăvia asta. Fiindcă pusese la cale să i-o dea pe nepoată-sa de nevastă fiului lui Bicilis.

— Şi crezi că fiul lui Bicilis trebuia să se-nsoare cu-o sclavă?

— Iar tu crezi că-i bine ce s-a făcut?

— Unchiule, mi-apasă pe umeri poveri mult mai mari decât grija sclavelor care se dau în dragoste cu fiii de neam.

— Teme-te, nepoate dragă, de blestemul nevinovatului.

— Ar fi trebuit de mult să fiu oale şi ulcele de câte blesteme am adunat pe cap, de la vinovați şi de la nevinovați.

— Eu îți vorbesc ca un om bătrân. Teme-te de nedreptatea pe care-o faci chiar fără să vrei. Vine totdeauna pentru fiecare o vreme-a căinței.

— Poate n-am s-o apuc.

— Nu se ştie, nepoate.

— Doar atât aveai pe suflet, unchiule?

— Mă gândeam că dacă vrei s-ascunzi totul într-un singur loc, rău ai să faci.

— Am şi ascuns ce era de-ascuns, unchiule, undeva, unde nu poate duce pe nimeni gândul.

— Doar pe cei care ştiu.

— Aceia nu mai pot vorbi.

— Doar dac-au murit.

— Au murit, unchiule.

— Cum?

— Fără să ştie şi fără să-i doară.

— Şi cine erau oamenii ăştia de le-ai luat viața fără părere de rău?

— Erau ocnaşi. Săvârşiseră nelegiuiri şi meritau pedeapsa cu moartea.

— Şi-atunci de ce mai erau în viață?

— Şi la ocne cine să muncească? Oameni nevinovați?

— Nepoate, le-ai luat viața ca să tacă, nu fiindcă erau atât de vinovați.

Dromihete oftă.

— Şi-afară de dumneata şi de ocnaşii aceia – fie-le somnul lin! — mai ştie cineva de-ascunzătoare?

— Un singur om.

— Şi pe-acela de ce nu l-ai omorât?

— În el am încredere ca-n mine.

— Rău faci. Ai fost vreodată pus la cazne?

— Mulțumesc zeilor, nu.

— Ai de ce să le mulțumeşti. Pe mine m-au pus la cazne şi tată-tău, şi unchiu-tău, Duras.

— Romanii te-au pus?

— Nu m-au pus. Cu dânşii n-aveam nimic de-mpărțit.

— Romanii te dau la fiare.

— Dar mai întâi te pun să te-mbăiezi la terme ca să mănânce fiarele lucru curat… Neam rânduit, romanii! E bine să nu le cazi viu în mână, spuse Dromihete cu glasul de taină al celui care vrea să-mpărtăşească o mare-nvățătură.

— Cât aur au prădat din cele patru zări ale lumii, câte clădiri ca munții de-nalte au, câte drumuri au tăiat şi-au pietruit în lung şi-n lat, şi tot nu se mai satură, şi tot cruzi au rămas.

— Nu sunt cruzi numai ei, nepoate. La ei se vede mai mult, că sunt mai mari şi-a auzit o lume de dânşii. Ei sunt cruzi pe față. Astâmpără cruzimea din oameni făcându-i să se uite la cruzime. Atâta răcnesc, strigă, țipă, urlă şi-şi smulg părul prin circuri – şi prostimea şi nobilimea – că, după ce-i văd pe creştini sfâşiați de fiare şi câțiva gladiatori morți, după ce deci au mai golit un val de sălbăticie dintr-înşii, abia aşteaptă s-ajung-acasă şi să se culce, osteniți şi-mpăcați. Nobilimea – prin casele ei frumoase cu grădini ca-n basme, sărăcimea – prin casele-alea înalte, urâte ca temnițele, cu multe caturi, cu scări înguste de-ți iese sufletul până să te vezi sus, de unde morții se coboară pe ferestre cu frânghia. Dacă treci noaptea prin fața vreunei case de-astea de-ale sărăcimii e bine să mergi pe mijlocul drumului că de nu, când ți-e lumea mai dragă, odată-ți sloboade unul de sus, drept în cap, oala-n care şi-a făcut nevoile.

Decebal scuipă printre dinți.

— A doua zi se duc la terme, se-mbăiază, joacă tot felul de jocuri, se-ntâlnesc cu unul cu altul. Săracul se duce la unul mai avut care-i patron, îi dă ăstuia «bună dimineața» şi patronul pune-un sclav să-i dea săracului în schimb *sportula,* adică banii din care să-şi cumpere mâncarea pe-o zi. Nepoate, la Roma, unu' din zece oameni nu face altceva decât ce-ți spusei eu. Şi aşa-i în toată țara. Cu ce să-i țină stăpânirea dacă n-ar jefui – azi o țară şi-un neam, mâine altă țară, alt neam? Lumea care munceşte din greu acolo, fie la pământ, fie la meserii, n-ar avea cum să țină atâția fluieră-vânt. Din rândul sărăcimii ăsteia care nu face nimic se ridică oameni ca lumea, care vor să trăiască fără să-ntindă mâna. Unii se fac meseriaşi, alții intră-n armată, că leafa e bunicică, partea de pradă – parte de pradă, unii se fac gladiatori, că ăştia

uneori se-mbogățesc peste noapte.

— Printre dezertorii care s-au pripăşit pe la noi…

— Şi pe care nu i-ai dat înapoi când ți i-a cerut Traian…

— …Unii zic c-au fost sclavi.

— Şi i-ai întrebat de ce-au dezertat?

— Au spus că li s-a urât de-atâta război.

— Nimeni nu zice că nu li s-o fi urât. Dar nu de-asta au dezertat. Se vede treaba că-i descoperise că erau sclavi. Sclavii n-au dreptul să se-nroleze. Când îi prinde, ori îi mănâncă ocna, ori îi îmbarcă pe galere – ceea ce tot ocnă e, dar ocnă pe valuri. Să nu te-ncrezi în ei…

— Parcă mai ştii în cine să te-ncrezi…

— Decebal, în nimeni nu te poți încrede, fiindcă nici alții nu se pot încrede-n tine şi tu însuți nu te poți încrede-n tine. Cine n-a fost pus la cazne şi-nchipuie mult bine despre alții şi despre sine. La cazne spui şi ce n-ai făcut şi ce nici măcar n-ai gândit. Doar în moarte poți să te-ncrezi.

— Noi suntem hotărâți ori să rămânem stăpâni peste pământul nostru, ori să murim.

— Puțini sunt oamenii pentru care libertatea e mai scumpă decât viața.

— Vrei să zici, unchiule, că oamenii mei n-ar fi gata să-şi dea viața ca să-şi apere pământul?

— Sunt gata să-şi dea viața ca să-şi apere pământul, dar la ce-ar face cu viața dacă n-ar mai avea ce să apere sau n-ar mai putea să apere – te-ai gândit?

— Mai bine morți decât supuşi romanilor!

— Tu, Decebal, şi cei de rang. Dar oamenii de rând, care seamănă, culeg, doboară lemne-n codri, pasc oile-n munți, taie la piatră, scot sare din ocne? Crezi că ei şi-ar da mai bucuroşi viața decât să fie supuşi romanilor? Crezi că romanii le-ar schimba-ntr-atât viața încât ei să vrea s-o dea pe moarte?

— Numai de nu i-ar duce cine-ştie pe unde…

Dromihete-nțelese din aceste vorbe că Regele nu mai

trăgea mare nădejde-n biruință. Avea să lupte doar ca să mai amâne ziua înfrângerii, ca să pricinuiască pagubă duşmanului şi ca să moară cu spada-n mână, cum se cuvenea cuiva care toată viața stătuse cu spada-n mână, împotriva înrobirii.

— Cât am trudit neam de neamul nostru ca să ridicăm clădirile astea, să-nălțăm zidurile astea şi lăcaşurile denchinare! Iar ei să vină să le dea foc şi să le izbească şi să le dărâme şi să-nstrăineze oamenii, să-i ducă-n pribegie…

— Decebal, când ai hotărât să te-mpotriveşti romanilor, ai ales neatârnarea, dar şi focul, pustiul, moartea. Dacă vrei ca toată munca să rămână-n picioare, te poți închina.

— De nimic nu mi-e mai jale decât de oameni. Să nu-i ducă cine-ştie pe unde. Şi, mai cu seamă, să nu-i despartă…

— De când sunt pe lume, romanii asta fac: despart. Dezbină neamurile de neamuri, dezbină neamul între el, fratele de frate, părintele de copil, dezbină şi cârmuiesc. Ai dreptate să te gândeşti la oameni, Decebal. E greu să trăieşti fără martorii vieții tale. Mai bine decât mine cine să ştie ce-nseamnă să trăieşti printre străini? De fapt, nu trăieşti, ci rămâi doar în viață. Mergeam pe drumurile Romei şi mă-ntrebam: «Cine sunt eu? N-am visat oare că mă cheamă Dromihete şi că m-am născut undeva departe, în creierul unor munți, că tata mă trimisese flăcăiandru la Pont să-nvăț greceşte şi latineşte, să scriu şi să socotesc, să deprind meşteşugul armelor şi negustoria, că-ncercase tot neamul să mă despartă de Amalusta, sclava noastră frumoasă de care jurasem că n-avea să mă despartă decât moartea?». Şi moartea ne-a despărțit. Când ajungeam în acest loc de pe firul vieții mele simțeam un cuțit în inimă şi nu mă mai îndoiam că viața mea nu fusese-nchipuire. Când mă vedeam acasă – la stăpână-mea, vreau să zic – mă-nchinam până la pământ în fața ei şi-i spuneam: «Stăpână, rogu-te, mai lasă-mă să-ți povestesc din viața mea ca să nu uit cine sunt». «Povesteşte, Dromihete, povesteşte cât mai ai cui.

În curând ai să povesteşti despre mine ca să nu uiți cine-am fost. De la o vreme, dacă apuci bătrânețea, începi să ai mai mulți cunoscuți în Câmpiile Elizee decât pe pământ». Când a murit Amalusta am învățat ce este moartea: durerea fără seamăn care te desparte pe tine de tine însuți: cel de *dinainte* şi cel de *după.* Îmi muriseră părinți, frați, surori, prieteni şi mă duruse. Dar durerea care-ți taie viața-n două, care-ți aduce nepăsarea față de tine însuți, după care nimic nu mai este cum a fost mai înainte, atunci am simțit-o pentru prima oară. De-atunci, fiule, pentru mine viața e doar o datorie… Am ținut la stăpâna mea de la Roma, fiindcă-mi zicea pe nume curat: «Dromihete». Alții nu se străduiau să-ți spună cum trebuie numele. La romani, mai toți stăpânii le dau sclavilor nume romane şi greceşti ca să nu se mai încurce: «Pe tine te cheamă Davus, pe tine – Livius, pe tine – Cleon», şi-aşa mai departe. Stăpâna m-a pus de multe ori să-mi rostesc numele şi ea după mine până să-l spună curat. «Măcar atât să-ți rămână şi ție dintr-o viață de om: numele», zicea ea. Nu-ți închipui, Decebal, ce e-n sufletul omului care-şi aude numele pocit. Parcă nimic nu te face să te simți mai străin şi mai împuținat. Simți că viața ta s-a dus. Eşti în viață, dar nu mai trăieşti. Asta-nseamnă să fii învins. Înseamnă să fii silit să te prefaci că vezi prin ochii-nvingătorului şi că vorbeşti prin gura lui. Un neam învins rămâne-n viață, dar nu mai trăieşte.

— Şi-atunci nu e mai bine să mori decât să-ți pleci grumazul?

— Numai că, vezi, de nimic nu se desparte mai greu omul ca de viață. Oricine ar fi şi oricâți cei care mor, viața merge mai departe. Ea nu cunoaşte nici milă, nici întristare şi nici nu-ți dă răgaz să ai milă şi să te-ntristezi. Te-mpinge din urmă cu nevoile şi cu grijile ei. O urăşti de multe ori şi eşti sătul până peste cap, dar să te hotărăşti cu bună-ştiință şi de voia ta să te desparți de ea – asta nu.

— Dumneata, unchiule, ai avea curaj să-ți iei viața?

— Mie mi-a fost greu să *nu* mi-o iau. Când i-am lăsat pe Zico şi pe Gelo dincolo de zidurile astea, cu capetele tăiate de niscaiva legionari care voiau să se fălească în fața lui Domițian cu vitejia lor, greu mi-a fost să rămân în viață. Am avut şi am totdeauna la mine ce-mi trebuie pentru a-mi încheia socotelile, pe loc şi fără durere.

— Şi pentru ce ți-ai lua dumneata viața?

— Dac-ar fi să mai fiu silit să-mi părăsesc țara ori dacă n-aş mai putea umbla şi n-aş mai putea avea singur grijă de trupul ăsta, bătrân şi ostenit ca şi sufletul din el.

Tăceau din nou, fiecare cu gândurile lui.

Dromihete cu gândul la soarta care-l făcea să mai bântuie încă pe potecile spinoase ale unei vieți de mult trecute de soroc, Decebal cu gândul la atâția oameni care-i încredințaseră soarta şi care-şi puneau toată nădejdea-n el. «Ferice de cel care altă grijă pe lumea asta n-are decât grija lui însuşi».

— Unchiule, mai ştii ceva de feciorii lui Zico şi-ai lui Gelo? Trebui' să fie oameni în toată firea acum.

— Unul a ajuns în Egipt, negustor, băiatu-ăl mare al lui Zico; iar ăl mic e-un fel de negustor şi el, la Roma.

— Un fel?

— Are-o prăvălie care se cheamă acolo librărie, unde scriitorii vând tot ceea ce scriu şi copii după scrierile lor.

— I-auzi!

— Ăl mare-al lui Gelo e gladiator, iar ăl mic are-un atelier de hamuri şi de şei într-o margine-a Romei. Norumea a mare e-n Egipt cu fiu-său. A mică are o livadă de măslini lângă atelierul lui fiu-său ăl mic. Au fost zece ani sclave, luate ca pradă împreună cu alte familii ale unor căpetenii dinspre Miazănoapte. Apoi s-au răscumpărat.

— Înapoi nu vor să vină?

— I-am rugat. Nu mai vrea niciunul. A intrat groaza-ntr-înşii. Nurorile mi-au spus amândouă: «Să ne-ntoarcem ca s-o luăm de la-nceput? Ca să ne sângereze iar picioarele până la os mergând pe jos de-acasă până la

Roma? Ca să ne tremure iar inima-n fiece clipă că dau unii, că dau alții peste noi, că ne pârjolesc, ne omoară, ne schilodesc? Tată, crede-ne, dor ne e de-acasă, că şi câinelui i-e dor de locul unde-a crescut, dar nu mai avem putere. Câte zile-om mai avea de trăit le-om trăi aci-ntre străini, neştiuți de nimeni, nişte străini printre-atâția alți străini, că nici nu se bagă de seamă că mai eşti şi tu pe lume». Iar nepoții mi-au spus toți patru, fără să se fi vorbit între ei: «Bunicule, dacă ne-am întoarce acum acasă, teamă ni-i că primii care nu s-ar bucura ai noştri ar fi. Le-am strica multora socotelile. S-ar uita la noi ca la nişte strigoi care, în loc să stea acolo, subt pământ, unde le este locul, ar veni deasupra să tulbure apele. N-am mai avea linişte nici ziua nici noaptea, cu gândul că mulți ar umbla să ne ia zilele. Bunicule, noi ne-am împăcat cu gândul că suntem învinşi. Învinsul nu mai este cine-a fost; e-o ființă care vrea să treacă nebăgată în seamă». «Eu – mi-a spus fecioru-ăl mare-al lui Gelo, gladiatorul – eu, bunicule, mi-am schimbat numele, mi-am luat nume grecesc, pentru ca să nu ştie lumea de ce neam sunt. Grecii au fost învinşi mai de mult; s-au învățat, sărmanii, ca sclavii să poarte nume greceşti. Aşa am ajuns să mă cheme Leontes. Acum, afară de moarte, nu mă mai pândeşte nicio primejdie, iar moartea e scrisă de la-nceput în soarta fiecăruia. Nu vrea nimeni să-mi ia locul ne-nsemnat pe care-l am în viața asta. Nici eu, nici frate-meu, nici verii mei nu ne-am însurat, n-avem copii. O să ne stingem fără urmă şi fără părere de rău. Eu te rog să mă ierți că n-am să duc neamul mai departe, dar nu mai am curaj». «Şi ca să-nfrunți moartea-n fiecare zi cu gladiul în mână pentru ca să bată din palme nişte capete seci nu ți-e teamă?», l-am întrebat eu. «Bunicule, aici mai mult decât moartea nu mi se poate-ntâmpla nimic. Meseria mea e s-o-nfrunt. De murit mori o dată. Pânda, nesiguranța, frica şi capcanele n-au număr şi nici sfârşit!». «Meseria mea, băiete, a fost să-mi apăr țara. Fă ce vrei cu viața ta şi rămâi cu bine, Leontes!». Asta e,

nepoate, adăugă într-un târziu bătrânul Dromihete, şi te rog să mă ierți că mă-ntind la vorbă ca o babă dată-n mintea copiilor.

— Te doare, unchiule.

— Cine are copii vrea să fie ca un strat din care să-şi tragă seva tulpină după tulpină. De când i-am pierdut şi pe ei patru, mă simt ca o baligă uscată.

— Ce să faci, unchiule…

Dromihete căzu-ntr-o muțenie ursuză, cum i se-ntâmpla totdeauna după ce-şi descărca sufletu-n fața cuiva. Plăcându-i să vorbească numai când socotea că are ceva de spus şi nu doar ca să se afle-n treabă, cum fac atâția, Dromihete se-obişnuise cu tăcerea, mai ales după anii petrecuți la romani, timp în care stătuse neîntrerupt cu urechea ciulită ca să afle tot mai mult şi ca să tragă mereu mai multe-nvățăminte din ce-auzea. În lungile lui răspasuri de tăcerea aduna atâtea gânduri, încât, uneori, când simțea că are cui să le spună, vorbele țâşneau dintr-însul ca o apă-nvolburată care sparge zăgazul.

*

Ambrilis, tatăl lui Dromihete, făcuse parte dintre căpeteniile care, făr-a fi fost potrivnice regelui Scorilo, nu i se-alăturaseră, deoarece voiau să-şi păstreze neatârnarea. Scorilo încercase să şi-l apropie pe Ambrilis printr-o înrudire de interes: voise a da de nevastă pe una dintre fiicele sale unuia dintre fiii acestuia, şi-anume lui Dromihete, care se afla de vreun an ostatic al lui Scorilo. Cu gândul la Amalusta, sclava lor care-l aştepta acasă, Dromihete, ştiind prea bine că-şi punea-n primejdie libertatea, dacă nu chiar viața, nu se lăsase însurat. Neizbutindu-i planul acesta, Scorilo nu se dăduse bătut, ba chiar găsise un fel şi mai îmbucurător pentru sine de-a se înrudi cu Ambrilis. Văduv nu de-mult, Scorilo ceruse de nevastă pe fiica cea mare a lui Ambrilis. Această fiică

avea să fie mama lui Decebal şi chezăşie de pace-ntre două ramuri ale-aceluiaşi neam. La câțiva ani de la căsătoria asta care nemulțumise multă lume şi mai ales căpetenii din neamul lui Scorilo – destui vrând să-şi vadă o fiică, o nepoată, în fruntea țării, în fine o rudă, şi nu o străină şi încă dintr-un neam care nu-i prea ostenise cu prietenia – acest Scorilo deci, murind pe neaşteptate, fusese urmat la scurt timp de tânăra lui nevastă, a cărei viață se stinsese deodată, ciudat şi nelămurit mai ales pentru neamul ei, care-i ceruse trupul sub cuvânt de a-l arde după datină şi a-i păstra cenuşa, după datină de asemenea, lângă cenuşa strămoşilor. Noul rege, Duras, fratele lui Scorilo, nu voise cu niciun chip să dea trupul, care, tot după datină, trebuia să se odihnească alături de răposatul rege şi de celelalte răposate neveste-ale sale. Când îşi văzuse cumnata prefăcută-n cenuşă, Duras, cuprins de mărinimie, dăduse lui Ambrilis urna-n care erau pecetluite rămăşițele celei al cărei drum ținuse-atât de puțin. În mintea lui Ambrilis încolțise de la-nceput bănuiala-n privința acelei morți, bănuială întărită, pe de o parte, de-ndârjirea cu care neamurile lui Scorilo, la adăpostul datinilor, nu se-nvoiseră să-i dea trupul celei duse, pe de alta, de uşurința cu care se despărțiseră de cenuşa ei, închizând ochii asupra aceloraşi datini. Înghițindu-şi amarul, Ambrilis se prefăcuse a crede că pentru moartea fiică-sii n-avea de blestemat decât soarta. Deoarece Duras, înțelegător cu durerea unui tată, se-arătase atât de mărinimos, Ambrilis îndrăznise, pentru mângâierea inimii lui îndurerate, să-şi ceară şi nepotul. Încercarea lui Ambrilis de-a nu mai lăsa niciun zălog de credință-n neamul răposatului ginere Scorilo dăduse greş. Tânărul vlăstar regesc trebuia crescut în neamul viteaz al tatălui său, ca unul care-ntr-o zi avea să cârmuiască acest neam. Dorința lui Scorilo fusese – cel puțin aşa se spunea – ca Duras să cârmuiască până-n ziua când tânărul Decebal avea să fie-n stare să țină frâiele-n mână. Singura nădejde-a lui Ambrilis cu privire

la acea zi se-ntemeia pe faptul că Duras n-avea copii, toți cei cu care-l învredniciseră zeii stingându-i-se din faşă, precum şi pe faptul că de pe urma primelor căsătorii ale lui Scorilo nu rămăseseră-n viață decât fete, femei în toată firea la vremea-aceea, având copii mai vârstnici decât fratele lor vitreg, Decebal. Crescut cu drag şi cu-ngăduință-n casa unchiului său Duras şi-a soției aceluia, Decebal îi socotise, pe unchiul şi pe mătuşa lui, ca pe nişte părinți. Mărindu-se, îşi pusese însă multe întrebări cu privire la moartea părinților săi adevărați, şi mai ales a maică-sii, şi toate-i întăreau bănuiala că printre cei care-l înconjurau se aflau ucigaşii lor sau măcar ai maică-sii, despre care abia mai târziu aflase din ce neam se trăgea. Pentru siguranța celor care-i strecuraseră bănuiala-n suflet – mai ales sclavi bătrâni, care nu mai aşteptau mare lucru de la viață – şi pentru siguranța lui însuşi, Decebal se făcuse că nu ştie nimic şi nu pusese-ntrebări la care i s-ar fi dat bine-nțeles nişte răspunsuri mincinoase, dar care, în schimb, i-ar fi putut pune viața-n primejdie. Bănuind pe toată lumea, îşi cântărea vorbele, îşi ascundea gândurile, nu-şi făcea prieteni dar nici duşmani, arăta o supunere desăvârşită unchiului său, Duras, şi-o ură trainică duşmanilor țării.

Pe vremea când Decebal era copilandru, bunicul său, Ambrilis, trimisese-o solie cu daruri pentru regele Duras şi pentru nepot. Darurile fuseseră primite, nepotul însă nu fusese-nfățişat soliei, sub cuvânt că se afla-ntr-o tabără militară la-nvățat meşteşugul armelor. Mai târziu, în timpul când Duras îşi pusese de gând să se facă stăpân pe unele pământuri ale iazigilor, iar romanii amenințau să izbească Dacia, el ceruse «cuscrilor» – neamului dac al lui Ambrilis – un număr de oşteni care trebuia să fie neapărat conduşi de-un fiu al acestuia. Ambrilis îl alesese pe fiu-său, Dromihete, fiindcă tot le ştia seama dacilor lui Duras de pe când fusese ostaticul lui Scorilo. Dintr-o prevedere care până la urmă se dovedise dăunătoare, ca tot ce e prea mult, Duras îl

despărțise pe Dromihete de oamenii lui, lăsându-l la vatră, sub strânsă supraveghere, fără ca regelui să-i fi venit măcar gândul bun de-a nu-l lua pe Dromihete dintre-ai lui înainte ca acesta să-i lămurească de ce-aveau ei să lupte sub comanda unui străin. Nedumeriți şi plini de bănuială cu privire la soarta lor şi-a mai-marelui lor, mirosindu-le a capcană, când se văzuseră-n fața iazigilor, fără să se fi vorbit între ei, căci le era frică şi de umbre, oamenii lui Dromihete trecuseră cu toții la iazigi, întorcând armele-mpotriva celor de-un sânge cu ei, dacii lui Duras. Cine era să fie făcut răspunzător de fuga lor dacă nu Dromihete?! Drept care, îşi luase iar locul în temnița regească pe care-o cunoştea de pe vremea lui Scorilo. Îl puseseră la cazne că doar-doar să-şi recunoască vreo vină şi mai ales pe cea de-a fi avut plănuită de la bun-început fuga la iazigi. Văzând că ostaticul nu-şi recunoştea nici vina asta şi nici alta, şi vrând să nu-i îndârjească şi mai rău împotriva sa pe dacii lui Ambrilis, Duras se-nvoise a-i da drumul pentru-o mare sumă de bani. Dintre puținii oameni cu care-avusese de-a face-n temniță, unul mic şi sfrijit, cu-o privire de câine bătut, îi dăduse de-nțeles că Decebal ar fi voit să-l vadă. Deoarece n-avea cum să ştie dacă omul acela umbla cu gând cinstit ori îi întindea o capcană, şi vrând să nu-i dea prilej nepotului să greşească, Dromihete nu trimisese niciun răspuns. Într-o noapte, cu puțin înaintea eliberării, se trezise cu un tânăr aplecat asupra lui. Buimăcit de somn, crezuse-n prima clipă c-au trimis să-l sugrume. Tânărul îi apăsase o palmă lată şi grea peste gură, în timp ce, cu arătătorul celeilalte mâini dus la buze îi făcea semnul tăcerii. Tânărul îi luase palma de pe gură şi-l privea la lumina unui opaiț, pe care desigur el îl pusese pe brâul carcerei. Ostaticul se ridicase-n capul oaselor. Se uita la tânărul care, privit de jos în sus, părea foarte-nalt; se uita şi tăcea.

— Eşti Dromihete, fiul lui Ambrilis? se hotărâse în sfârşit tânărul să deschidă gura.

— Când ai venit aici ştiai cine sunt!

— Eu sunt Decebal, nepotul dumitale de soră.

— Decebal ştiu că mi-e nepot de soră, dar că dumneata eşti Decebal n-am cum să ştiu. Şi chiar dac-ai fi…

Tânărul îşi ridicase cămaşa pân' la gât şi-i arătase pe pieptul păros un semn cam prin dreptul inimii: o pată cafenie semănând cu-o frunză de plop.

— Am auzit că toți din neamul meu dinspre mamă au semnul ăsta.

O clipă, lui Dromihete, care-acum ştia că tânărul din fața lui era fiul răposatei soră-sii, îi stătuse pe limbă să-i spună că semnul acela era făcut fiecărui copil de parte bărbătească din neamul lor pentru ca – dacă, ajuns la vârsta judecății, împrejurările l-ar fi silit vreodată să-şi ia viața prin fier – să ştie unde să-l înfigă spre-a sfârşi repede şi cu mai puține chinuri.

Dromihete se uitase la nepotu-său fără să dea semn de-ncuviințare.

Cu iuțeala unei păsări de pradă, flăcăul se repezise la Dromihete şi-i ridicase cămaşa, apropiind opaițul de locul unde – dacă nu fusese păcălit că omul din fața lui îi era unchi – trebuia să vadă semnul ştiut.

Acum se-ncredințase şi Decebal că nu era vorba de-nşelătorie.

— Unchiule, ți-am dat prin cineva de ştire că vreau să-ți vorbesc, dar nu mi-ai răspuns. De ce?

Glasul lui Decebal sunase aspru şi poruncitor.

— În hruba asta n-am cum să deosebesc adevărul de minciună. Una la mână. Două la mână: e bine să nu greşim – nici tu, nici eu. Eu nu trebui' să-ngreuiez cu nimic învinuirea nedreaptă care-apasă asupra mea, iar tu nu trebui' să-ți primejduieşti starea pentru nimeni şi pentru nimic.

— Ce ştii despre părinții mei? sunase aspru şi poruncitor glasul tânărului.

— Ce-ar trebui să ştiu?

— Ce ştii, nu ce-ar *trebui* să ştii!

— Nu ştiu la ce te gândeşti, Decebal.

— Cum au murit?

— Nu ştiu. Ştiu doar că unchiu-tău, Duras, n-a vrut să ne dea leşul mamei tale. Ne-a dat însă cenuşa ei.

— E-adevărat că s-a zvonit printre-ai voştri că mama oricum n-ar fi murit de moarte curată?

— S-au zvonit multe…

— Dumneata, unchiule, ce-ai crezut?

— N-am crezut nimic fiindcă n-am avut dovezi.

— Dar de bănuit?

— Bănuiala de multe ori e cu păcat.

— Şi?

— Cei care ți-au pomenit de vorbele-acelea, de zvonurile-acelea, ce ți-au spus?

— Eu vreau să ştiu ce-mi spui dumneata.

— Şi câți paşi ai înainta spre cunoaşterea adevărului dac-ai afla o bănuială mai mult? Decebal, fiule, nu ştiu ce e mai păgubitor pe lumea asta: să ai încredere-n toată lumea ori să bănuieşti pe toată lumea. Un lucru e sigur: cine se-ncrede-n toată lumea duce viață mai liniştită decât cel care se teme şi de umbra lui. Dac-ai afla adevărul, pe morți tot n-ai putea să-i învii.

— Mi-aş da jumătate din viață ca să aflu adevărul.

— Rău ai face, fiule. Fiindcă cealaltă jumătate ți-ai pierde-o-n ură şi-n planuri de răzbunare împotriva făptaşului sau a făptaşilor.

— Pe făptaşul ăsta-l aflu eu!

— Dar cine-ți spune că el există?

— Îmi spune inima.

— Şi dac-ai afla că e-o ființă la care ții?

— De când mi-a-ncolțit în suflet bănuiala, nu mai țin la nimeni.

— Păcat, fiule! Ascultă un sfat de la unul mai bătrân decât tine: trăieşte printre oameni făr-a te gândi că mulți nu merită nici «bună ziua» să le dai. Şi uită că m-ai văzut. Zeii să te aibă-n pază!

— Să-ncerc să-l înduplec pe unchiul Duras să-ți dea

drumul? Sau să te fac fugit?

— Nici una, nici alta. Ca să-l înduplecI – i-ai trezi bănuieli. Ca să mă faci fugit – nici atât. Am nevastă şi copii şi nu vreau să le pun viaţa-n primejdie. Nu vreau să pun viaţa *nimănui* în primejdie.

— Îl crezi pe unchiul Duras în stare…?

— Cine vrea să aibă-n mână puterea nu se-mpiedică de-o viaţă, fiule, şi nici de mai multe.

— Am înţeles.

— Cu cât ai să-mbătrâneşti, cu-atât ai să-nţelegi mai bine cât de robiţi amăgirii sunt oamenii. Mergi sănătos şi uită că m-ai văzut!

Dromihete-şi trăsese cerga peste cap în semn că nu mai aveau ce să-şi spună.

Peste puţine zile de la-ntâmplarea aceasta, Duras îl chemase pe Dromihete şi-i ceruse, în schimbul libertăţii, pe cei doi fii ai săi, drept zălog de credinţă. Acesta nu senvoise. Peste alte două zile, spălat, curat, îmbrăcat în hainele cu care venise la curtea lui Duras în urmă cuaproape-un an, petrecut de-un pâlc de străjeri înarmaţi până-n dinţi, în fruntea cărora se afla Decebal, fusese scos şi dus cu vreo două sute de prăjini dincolo de cetate, fără vreo lămurire, în câmp deschis, unde era aşteptat de cam tot pe-atâţia bărbaţi din neamul lui, înarmaţi şiaceştia până-n dinţi, în frunte cu Zico şi cu Gelo, care salutaseră scurt, cum îşi salută un oştean căpetenia, fără niciun semn că omul pe care veniseră să-l ia înapoi la ai lui le-ar fi fost tată. Nici pe chipul lui Decebal, nici pe-al lui Dromihete nu se citea vreun semn că ei doi s-ar fi zărit măcar vreodată. Dromihete se-ntreba cât din punerea lui în libertate se datora – dacă se datora – nepotului Decebal. Sau Decebal, ştiind că Duras avea de gând să dea drumul ostaticului, se gândise că nu strica să se pună bine cu acest unchi după mamă, făcându-l să creadă că nepotul ostenise mult pentru a-l vedea liber.

Din ceea ce putuse băga singur de seamă în puţinele dăţi când îl văzuse – dar mai ales din spusele unora care-l

ştiau de când venise pe lume – în privința lui Decebal, pe Dromihete nu înceta să-l uimească fereala acestuia de mâna prefăcută a omului – de pildă, intra ultimul într-o încăpere şi tot ultimul ieşea, iar de cămaşa de zale doar nevastă-sa ar fi putut spune dacă măcar în somn se despărțea – aceeaşi viață pe care şi-o punea în schimb în primejdie ca pe nimic, ispitind soarta, şi nu doar o dată, ci ori de câte ori înfrunta deschis duşmanul, că era el om, că era fiară. Pe când era flăcăiandru, un urs se-nnădise la rele într-un cătun din latura de Apus a cetății-de-scaun. Fura oi, purcei, viței, iar într-o noapte caldă de toamnă, când mai întârzie lumea pe la porți, luase chiar şi-un copil din fața unei case mărginaşe. Umblaseră oamenii cu furci, cu sulițe, cu țapine, cu săgeți după el, dar nu era chip să-l prindă şi nici să-l atingă. Începând să urască ursul ca pe-un răufăcător cu bună-ştiință. Decebal îşi pusese-n minte să-l găsească şi să-l ucidă. Începuse prin a bate pădurea pas cu pas şi-a însemna copacii pentru a nu se-nvârti pe loc. O luase de cu primăvară, de când dă colțul ierbii şi se trezesc la viață toate făpturile pădurii. Ursul îşi vedea de furtişaguri mai ales noaptea, când, până să se dezmeticească oamenii din somn, îşi şi lua valea şi-şi pierdea urma. Se rărise frunza-n codru, se scurtaseră zilele, se lăsase-un frig aspru şi pătrunzător, şi Decebal tot nu dăduse de bârlogul fiarei. Cam pe când aproape că-şi luase ghidul să-l mai prindă-n anul acela – fiindcă după cum se-nteța frigul însemna că ursul avea să se pună pe iernat – după o ploaie măruntă şi lungă, fiara mai fură porcul unui om, de data asta lăsând urme-adânci în lutul moale care despărțea cătunul de pădure. Însoțit de Por, câinele lui de vânătoare, şi de doi străjeri din garda lui Duras, Decebal dăduse de bârlogul ursului, bine-ascuns îndărătul unor copaci căzuți. Aprinsese-n gura bârlogului un foc mocnit, din vreascuri şi din frunze umede, numai bun să facă fum mult şi să scoată fiara la lumină. Din fundul bârlogului se-auzea foşnet de frunze uscate şi-un mârâit răguşit şi furios. Străjerii-aşteptau cu

sulițele-n mâini. Por lătra şi scurma pământul.

— Por, culcat! Voi, băieți, stați deoparte. Al meu e!

Ursul se ridicase repede-n două labe şi dăduse să-l apuce pe Decebal, care se şi repezise cu jungherul să i-l vâre-n inimă. Cu o labă ursu-l trântise la pământ, izbindu-l cu fața de-un copac căzut. Cu şaua nasului ruptă, plin de sânge şi scuturat de-o durere cumplită, Decebal se ridicase şi, sărindu-i ursului în spate, îi înfipsese cuțitul adânc în ceafă. Împreună cu străjerii, făcuse-o sanie din crengi legate cu nişte curmeie cu care trăsese trupul uriaş până la marginea pădurii, pentru a li-l arăta sătenilor cum le-ar fi arătat leşul unui duşman învins. O săptămână, Decebal nu văzuse nimic, într-atât i se umflase fața de la izbitura de pe urma căreia avea să-i rămână şaua nasului cârmită-ntr-o parte. Un geamăt nu scosese.

«Când nu mai vezi afară, te uiți tot mai adânc înăuntrul tău şi-al lucrurilor», atât zisese doar în acele zile.

Zadarnic îl mustrase Duras. Chiar şi de când luase-n mâini frâiele țării, Decebal înfigea mai departe jungherul în inima lupului, a ursului, a mistrețului atins de săgeată, când se făceau vânători.

*

— Unchiule, se hotărî Decebal să rupă tăcerea, crezi că dacă Domițian ar mai fi trăit ar fi pornit din nou împotriva noastră?

— Crezi c-ar fi pornit el de capul lui? Ar fi pornit unde l-ar fi trimis ăi care-l urcaseră unde era şi care l-au ținut atât cât nu le-a pus în primejdie mărirea şi averea. Crezi că nevasta aia a lui Domițian, cu *præfectul prætorienilor* şi cu libertul ăla, mai-mare peste garda palatului, au pus la cale uciderea lui Domițian de capul lor? A fost pusă la cale de ăi pe care împăratul nu-i mai slujea cum trebuie. Crezi că de Caligula şi de Nero nu şi-a dat tot omul seama că nu erau în toate mințile? Şi copiii ştiau că ăştia doi

erau smintiți, darămite Senatul şi comandanții de armată! I-au folosit cât ei nu le-au pus starea-n primejdie. Apoi, altul la rând. De ce crezi că l-au ales pe Traian, care nu e nici de neam şi nici din Roma? Fiindcă, văzând că se-ngroaşă gluma cu noi pe-aici, cu parții dincoace şi, mai ales, cu nesupunerea şi cu neorânduiala-n țară, au avut nevoie de-o mână de fier care să-i apere, care să le-asigure cât mai multă pâine şi mai mult circ pentru gloată şi cât mai multă linişte şi huzur lor, care l-au înălțat. De ce crezi că Traian se are bine cu toți: şi cu ăi de l-au urât pe Domițian şi cu ăi de-i pupau poalele togii? Fiindcă ştie că ei l-au ales. Nerva n-a fost decât unealta, mâna – *ei* au fost, sunt şi-au să fie. Un împărat nu e nici la Roma, nici în altă parte altceva decât piatra care pleacă din praştie. Eu ştiu, nepoate, că nu-ți spun nimic nou, fiindcă nimic nu-i nou sub soare. Răul cel mare nu se cheamă nici Domițian, nici Traian: se cheamă Roma şi e-alcătuit dintr-o țesătură deasă şi trainică de interese legate-ntre ele ca iedera de-un copac. În rău ca şi-n bine sunt trepte însă. Domițian ne-ar fi fost mai puțin primejdios decât Traian. Vorba-vine, fiindcă, pân' la urmă, Domițian l-ar fi pus în fruntea legiunilor care-aveau să ne izbească tot pe «cel mai bun general», aşadar tot pe Traian.

— Deci, ar trebui să facem în aşa fel ca-n fruntea legiunilor să vină altul: care să fie bun, dar nu «cel mai bun»…

Decebal rostise-atât de-ncet aceste cuvinte, încât Dromihete se gândea că poate ele-i trecuseră doar prin închipuire.

— N-ar strica, sună ca o părere şi glasul lui Dromihete. Ar fi o amânare. De-ar putea fi cât mai lungă…

— Îmi spuneau nişte dezertori romani că…

— Să nu te-ncrezi în ei, nepoate. Bun, în orice-mprejurare, este omul care luptă să păstreze ceva şi nu cel care doar fuge de ceva, ca o păstaie purtată de vânt.

Cu toate că vorbele lor erau ferite şi, pentru cine i-ar fi

auzit, ar fi părut în dodii, fiecare prinsese gândul celuilalt.

— Îmi spuneau dezertorii ăştia că Traian primeşte-n cort pe oricine.

— O fi primind…

— N-ar fi rău să fie-aşa…

— Să nu te-ncrezi în dezertorii ăia.

— Nu m-aş încrede, însă ei vorbesc latineşte.

— Vorbesc latineşte şi unii din jurul tău…

— Vorbesc ei, dar nu s-ar învoi… Dacă sunt prinşi…

— Prinşi ar fi sigur. Şi soarta – una singură. Totul ar fi să nu-i prindă *înainte,* ci *după.*

— Tocmai de-asta nu s-ar învoi…

— Dar să moară pe câmpul de luptă cum s-ar învoi? Care e deosebirea? Ar muri tot pentru pământurile lor…

— Pe câmpul de luptă e-nfruntare deschisă şi sorți deopotrivă pentru viață şi pentru moarte.

— Soarta, fiule, soarta hotărăşte sorții…

Amândoi se simțeau apăsați de gândurile pe care nu şi le spuneau cu voce tare, dintr-o veche-obişnuință-a fiecăruia din ei de-a nu vorbi cu nimeni cum ar fi vorbit cu sine însuşi.

Dromihete se-ndoia că Decebal s-ar fi-ncrezut în cineva ca-n sine însuşi, cum spusese cu privire la Bicilis, făptura aceea fără vârstă, măruntă la trup, văzută de Dromihete, atunci demult, în temnițele regelui Duras. Pe lume nu se putea trăi singur. Slujindu-se unii de alții, oamenii erau nevoiți de multe ori, fără să se-ncreadă unii-n alții, să-şi lase de-nțeles că s-ar încrede. Totul de fapt era ca acela-n care te-ncredeai sau în care te făceai că te-ncrezi să aibă interese comune cu tine şi, prin urmare, să nu te trădeze. Ştia şi Decebal, ştia şi Dromihete că, de cele mai multe ori, schimbarea interesului însemna schimbarea credinței, că aşa-zisa credință se-ntindea după interes cum se-ntinde vrejul buruienii după soare. Dromihete nu vorbise niciodată cu Decebal, fiul soră-sii, ci stătuse de vorbă cu Decebal, moştenitorul regelui Duras şi fiul

regelui Scorilo. Poate că sângele nu se făcea niciodată apă, dar îşi putea pierde mult din fierbinţeală. Dacă l-ar fi văzut crescând de prunc sub ochii săi, cine-ştie, Dromihete l-ar fi-ndrăgit pe Decebal şi l-ar fi simţit rudă. Oamenii se fereau unii *de* alţii cât timp aveau ce pierde unii *prin* alţii.

Dromihete nu mai avea pe lângă el nicio fiinţă căreia să-i facă rău prin vreo nechibzuinţă. De ce n-ar fi stat de vorbă drept cu străinul de lângă el, care-i mai era şi nepot?

— Unchiule, zilele omului doar zeii le ştiu.

— Într-adevăr, fiule.

— Ne-a trecut viaţa şi n-am stat o dată măcar de vorbă. Am uitat şi eu şi dumneata că ne curge-acelaşi sânge prin vine. Toată viaţa a trebuit să mă feresc.

— Oricine are ce pierde se fereşte. Şi ăl care poate pierde-un blid.

— Cum o fi când omul nu mai are ce pierde?

— Linişte şi senin, fiule. Senin, linişte şi-nstrăinare. Te uiţi la viaţă ca la o haină care nu e-a ta.

Dromihete şi-o aminti pe Amalusta, pe patul de moarte. Căzuse din nuc şi sub nuc îi puseseră aşternutul de zăcere. Când îşi dăduse ea seama că n-avea să mai poată umbla niciodată-n picioare, îi şoptise lui Dromihete: «aici», şi-i arătase cu vârful degetelor pământul de sub ea. Din acea zi nu mai mâncase, nu mai băuse şi nu mai vorbise cu nimeni. De câte ori se-apropiau ai ei, pe faţă-i trecea un zâmbet lin şi depărtat de grijile lumeşti, zâmbetul unei despărţiri senine şi-mpăcate. «Câte cuvinte-nghite omul, câte umilinţe – atâta cât are ce pierde. Cum se leagă de fiinţe şi de lucruri – însemnate unele, dar şi câte fleacuri! Şi toate – doar de frică să nu piardă! Eu nu mai am ce pierde. Mi-a mai rămas pe lume doar pământul străbunilor şi neamul din care mă trag. Şi romanii au să pună stăpânire şi pe ele, oricât ne-am amăgi…».

— Decebal, dac-ai şti că altcineva ar cârmui ţara mai

bine decât tine, i-ai da puterea?

— N-aş da-o nimănui, fiindcă nimeni n-ar cârmui mai bine decât mine.

— Ai răspuns fără prefăcătorie şi ca un adevărat cârmuitor. Un adevărat cârmuitor e totdeauna-ncredinţat că el este cel mai bun.

— Unchiule, dumneata nu eşti încredinţat că sunt cel mai bun?

— Pentru o ţară ameninţată de năvălitori e bun un cârmuitor aspru, dârz, curajos. Eşti cel mai bun dintre toţi.

— În urmă cu câţiva ani, cel puţin nouă dintre cele douăsprezece căpetenii adunate azi la sfat mi-ar fi luat fără să şovăie locul; acum, puţini s-ar mai îmbulzi, socot.

— Niciunul.

— Unul singur: Druxilis.

— Fiindcă e prost şi-ngâmfat. Şi tot pe-atât de viclean. Ăsta n-o să piară niciodată.

— Aşa cum zici, unchiule. Fiind prost, nimeni nu-l crede primejdios.

— Nici chiar tu, Decebal.

— Eu mă fac numai că nu-l cred primejdios.

«Dacă vorbeşti atât de pe faţă, nepoate, înseamnă că tu socoteşti că n-ai ce mai pierde», se gândi Dromihete, fiindcă altfel nu-şi putea închipui cum nepotu-său, din a cărui gură nu-i fusese dat vreunui om să afle-o părere despre cineva – cei din jurul lui trezindu-se măriţi sau micşoraţi fără vreo lămurire, ca în urma unei legături ascunse, ştiută numai de Rege şi de insul cu pricina, în aşa fel că niciunul nu părea uimit de-nălţare ori de coborâre – cum nepotu-său îşi dezlegase limba fără nicio fereală.

— Unchiule, cred că nimic pe lume nu e mai primejdios decât prostia.

Dromihete încuviinţă din cap.

— Cum altfel s-ar putea ca atâtea neamuri să fie călcate-n picioare de romani în loc să se unească-

mpotriva lor? Toate neamurile astea dimprejurul nostru nu ştiu cum să se mănânce-ntre ele şi fiecare-n parte cum să lovească-n noi.

— Pentru ei, tu eşti peştele-ăl mare care-i înghite. Nu văd în tine apărătorul în fata romanilor, ci doar asupritorul lor apropiat. Mintea omului are uneori bătaie nebănuit de lungă, alteori nu trece de vârful nasului. Primejdia apropiată-l sperie pe om, cea depărtată i se pare că n-o să-l atingă niciodată. Cine sare primul cu ciutura să stingă un foc n-o face de dragul celui păgubit, o face de frică să n-ajungă flăcările şi la avutul lui. Pe câți nu i-au izbit romanii şi nu le-am sărit nici noi în ajutor…

— Eram prea departe, n-aveam cum s-ajungem pân' la ei.

— Decebal, e greu să ne-mpăcăm cu gândul că suntem toți la fel: că nu dăm niciunul liniştea şi-aşternutul nostru moale pentru gâlceava altuia.

Glasul bătrânului sună blând şi-mpăciuitor.

— Lumea n-o s-o schimbăm noi acum, şi-aşa cum se-arată n-o s-o schimbe nimeni niciodată. Fiecare se iubeşte prea mult pe sine ca să aibă timp şi de altul; gândul ăsta numai la sine e răul cel mai mare.

— Aşa e de totdeauna, zise Decebal şi oftă scurt.

— Cât despre prostie – rămâne a mai mare putere pe pământ, căci proştii şi viclenii au să-şi dea totdeauna mâna împotriva deştepților şi-a cinstiților. Şi sunt atât de mulți şi proşti şi vicleni… Şi nimeni nu se teme de ei.

Tăceau. Şi li se părea că, de la o vreme, păşesc temători. Ca şi când țesătura deasă şi dibace a prostiei şi-a vicleniei ar fi şi-nceput să le-ncurce picioarele.

Un sunet de trâmbiță înalt spintecă liniştea limpede-a nopții. Alte trâmbițe i se-adăugau de peste tot, înălțându-se tremurate spre bolta cerului, gata s-o despice-n două. Cântau cocoşii.

Decebal şi Dromihete rămăseseră locului. Cântatul cocoşilor, măsurătoare a timpului ascunsă de fire în nişte păsări de ogradă, acum îl auzeau parcă pentru prima

dată, într-atâta-i uimi şi-i înfioră.

— Unchiule, trei lucruri am a-ți spune.

În cuvintele şi-n glasul Regelui se simțeau graba şi nerăbdarea celui căruia timpul nu-i mai dă răgaz.

— De-o vreme încoace am luat ostatic un general rămas de-acum trei ani cu trupele romane de la Porți.

Se opri ca şi când s-ar fi-mpiedicat de ceva. Dromihete nu-ntrebă nimic.

— Am un gând cu el.

— Orice gând ai avea cu omul, fiule, pune-te-ntotdeauna-n pielea lui. Închipuie-ți ce-ai face tu în locul lui.

Decebal se posomorî.

— Ştiu ce-aş face.

— Să nu uiți că – nici la Roma, nici în altă parte – nimeni nu este de ne-nlocuit.

Decebal pricepu că bătrânului îi trecuse prin minte ce gând era acela.

— Nicăieri nu se-mbulzeşte nimeni să răscumpere ostaticii, se gândi Dromihete să vorbească mai desluşit.

— Încercarea moarte n-are.

Dromihete se uită-ntrebător la Decebal, fiindcă nu pricepea de ce anume trebuie să fie înştiințat el de acest lucru.

— Tot ce-l sâcâie şi-l nedumereşte pe duşman e binevenit.

— Unchiule, *orice* s-ar întâmpla, noi *trebuie* să ne purtăm bine cu omul ăsta.

Dromihete se uită la fel de-ntrebător.

— Vreau să spun că orice *mi* s-ar întâmpla, omul ăsta nu trebui' să pățească nimic; trebui' însă ținut.

Dromihete vru să-şi întrebe nepotul cum de-şi făcea testamentul în fața unuia de două ori mai bătrân decât el, dar se opri, aducându-şi aminte că şi-n unii oameni firea ascunde o măsurătoare a timpului-timp şi-a timpului fiecăruia-n parte, ca şi-n cocoşi.

Maică-sa, mama lui Dromihete, în ziua când murise,

din zori tot întrebase: «Mai e mult pân' la asfințit; mai e mult pân' la asfințit?», şi la asfințit îşi dăduse ultima suflare.

Prin inima lui bătrână şi plină de tristeți pietrificate mai trecu un fior de rea-prevestire asemenea celui de cu zi când, în sala de piatră, o rază roşie de soare-n asfințit păruse că-i desparte Regelui capul de trunchi.

Se hotărî s-asculte făr-a mai pune-ntrebări şi făr-a se mai mira.

— Unchiule, eşti al treilea om – cei dintâi fiind Bicilis şi cu mine – care *trebuie* să ştie unde-am ascuns lucrurile de preț.

— Decebal. Nu vreau să ştiu. Dac-am să ştiu, are să-mi fie frică de ce-aş putea vorbi şi-n somn. Nu-mi spune.

Glasul bătrânului suna deodată plăpând şi rugător. Decebal şopti ceva în urechea bătrânului ca şi când nu l-ar fi auzit.

— Şi, ca să nu pun toate ouăle-ntr-un singur coş, precum bine-ai zis dumneata – şi asta ştim *doar noi doi* – ține petecul ăsta de pânză pe care e-nsemnat locul unde se află partea din avutul vistieriei pe care numai Regele are dreptul s-o vadă. Când ai să simți că ți se-apropie ceasul, să dai pânza cui ai să crezi că-i vrednic să ducă taina mai departe.

— Grea povară pui pe umerii mei.

— Povara cea mai grea acum vine: orice s-ar întâmpla, să nu pleci din locurile noastre. Să mai aibă cei care-or rămâne de cine-asculta. Aşa să le spui, că ți-am lăsat cuvânt.

«Dac-ar mai face viii ce zic morții», se gândi cu-amărăciune Dromihete.

Se-ntorseseră-n tăcere, pe-acelaşi drum, la casa unde fuseseră găzduiți oaspeții.

— Unchiule, ca să poți desluşi pânza pe care ți-am dat-o, trebui' s-o-nmoi în apă, şi pe urmă s-o storci. Cu bine, unchiule, mergi sănătos!

— Cu bine, Decebal!

Bătrânul se uită scurt în ochii Regelui.

Coborî pleoapele. Stătu aşa, o vreme, cu ochii-nchişi, înălțând o rugă puterilor de deasupra. Şi Regele îşi coborâse pleoapele. Înțelegerea lor de taină era pecetluită.

LONGIN: Nu avem vreme să pricepem tot,
Abia ne-ajunge-a cârmui o lume.
Nu este greu dar nici uşor nu e
Destul că îți răpeşte toată viața.
Dreptatea noastră e puterea noastră
Cu ea deodată vom cădea şi noi…
De vom cădea eu nu zic: «Vai de Roma!»
Ci-o spun în gura mare: «Vai de cei
Ce-or răsturna-o – vai de lumea toată!»

M. EMINESCU, *Decebal*

omnes una manet nox

O moarte, ce ți-aş pofti,
Viță verde iadăra,
La mine când îi vini,
Viță verde iadăra.

Da-ți-oi aor şi argint,
Viță verde iadăra,
Să nu mă pui în pământ,
Viță verde iadăra.

O, omule, ce gândeşti?
Viță verde iadăra,
Cât ai vre tu să trăieşti?
Viță verde iadăra.

RAPSOD ANONIM, *Bocet din Maramureş.*

Lui Gnæus Pompeius Longinus îi pierise demult somnul, dacă aţipeala – toropeala care-l dobora din când în când dup-atâta veghe – se putea numi somn. Stând întruna cu ochii deschişi îi simţea la un moment dat uscaţi, înţepeniţi. Pleoapele coborâte atunci pentru a umezi şi-a odihni globii care usturau şi stăteau să iasă din orbite, obloanele-acelea subţiri şi plăpânde i se păreau, pentru scurt timp, un zid despărţitor între două-ncăperi în care se afla-nchisă viaţa lui. Într-una, Gnæus Pompeius Longinus, prizonier al unui rege barbar; în cealaltă, Gnæus Pompeius Longinus, prizonier al Romei, prizonier a doi stăpâni – căci altfel cum să numeşti pe cel cu drept de viaţă şi de moarte asupra ta? – doi stăpâni, unul mai neîndurător decât altul. Ne-ndurarea, judecăţile şi prejudecăţile Romei le cunoştea, într-însele se născuse, din cauza lor avea să moară, oricare ar fi fost aparenţele. Cu privire la ne-ndurarea căpeteniei barbare n-avea nicio îndoială. Deşi învinuirile pe care şi le-aducea lui însuşi nu serveau la nimic şi hotărârea lui era ca şi luată, Longinus nu-şi putea muta gândul de la ele şi nici nu se putea opri să şi le repete până la istovire.

*

De câte ori nu-i spusese bunica lui dinspre mamă, Gnæa Pompeia că, viaţa fiind singurul bun pe care nimeni nu ţi-l poate da înapoi, odată pierdut, de nimic ce-ţi poate cinstit păstra viaţa nu trebui' să te ruşinezi şi că trebuie să te fereşti de tot ce-o pune în primejdie, fără să te ruşinezi, de-asemenea, şi fără să te gândeşti la ce-ar putea zice lumea. Din faţa hulei şi-a disprețului au scăpat mulţi cu zile, în timp ce laudele şi-admiraţia n-au înviat pe nimeni.

Cam pe când se pregătea să-mbrace toga virilă, într-o zi de arşiţă, scăldându-se-n Tibru cu nişte sclavi de vârsta lui, nimerise-ntr-un vârtej. În primele clipe, teama

de-a se face de râs îi biruise groaza. În joaca şi-n exuberanța lor de-adolescenți care nu ştiau cum să se stropească mai tare unii pe alții, cum să țipe mai tare, în dezlănțuirea lor de vietăți tinere, cu trupuri şi cu suflete mustind de sevă, în uitarea de sine şi de altul pe care-o dă învăluirea unei ape-n curgerea ei domoală sub razele molcome-ale unui asfințit de toamnă caldă, minute-n şir, nimeni nu-şi dăduse seama că tânărul stăpân nu face tumbe-n apă, aci ivindu-se la suprafață, aci cufundându-se cu totul, ci că se luptă cu moartea. Când puterile-i erau ca şi sfârşite şi uitată grija de-a-şi păstra intactă demnitatea, într-o zbatere care, fără ajutor, ar fi fost ultima, strigase «Ajutor!». După ce-l scoseseră pe mal, după ce-l învârtiseră de picioare, cu capul în jos, ca să dea afară apa-nghițită, când îl văzuseră că, în sfârşit, îşi venise cât de cât în fire, abia atunci îi apucase groaza pe bieții sclavi. Dezmeticindu-se şi deschizând ochii, cum stătea-ntins pe nisip, Gnæus îşi plimbase privirea pe chipurile lor pierite. Stăteau toți roată în jurul său, țepeni ca nişte stane de piatră. Atâta groază împietrită pe fețe îl făcuse pe Gnæus să creadă că e pe lumea cealaltă şi că vede umbrele fumurii ale Hadesului. Doar goliciunea lui şi-a lor i se păruse-un semn din lumea celor vii. «Vă mulțumesc, prieteni», izbutise el să-ngaime. Cuvinteleacestea – spuse din toată inima şi cu gândul de-a arăta sclavilor că sunt momente-n viață care şterg deosebirile dintre oameni – nimeriseră ca o scânteie peste-un sloi de gheață. Nicio tresărire – pe chipuri, în ochi – nicio lumină. Doar răceala unei învinuiri mute. Aceeaşi răceală o văzuse de-atunci încolo, după fiecare luptă, în ochii legionarilor, în timp ce vreun comandant – el, de pildă – făcea elogiul celor căzuți. De când i se deschiseseră cât de cât ochii pentru toate câte se aflau pe lume, Gnæus Pompeius Longinus băgase de seamă că cei de sus, chiar când fraternizau cu cei de jos, nu abandonau o anumită măsură: cea care, de fapt, păstra neştirbite ierarhiile. Acelaşi lucru se putea spune şi despre fraternizarea de

jos în sus; tot acceptare limitată şi strict ierarhizată era şi-aceea.

Gnæus Pompeius mergea până la a crede că, măcar individual, unul de sus – în sufletul său – îl putea adopta, îl putea emancipa total pe unul de jos, în timp ce-acesta păstra totdeauna rezerve şi-avea intoleranțe față de cel de sus. Stăpânii petreceau nestingheriți în fața sclavilor, dar niciodată sclavii în fața stăpânilor. De teamă, de ruşine? Nu. Fiindcă nu-i socoteau de-ai lor. Fiindcă-i respingeau, îi excludeau. Stăpânii se simțeau vinovați adesea față de sclavi, aceştia – niciodată față de stăpâni.

Comandant plin de omenie, Longinus făcea tot ce-i era cu putință pentru a-şi cruța legionarii şi pentru a nu le primejdui fără folos viața. Ducea acelaşi trai cu ei în toate campaniile. Dar nu era victorie sau înfrângere după care să nu simtă ostilitatea mută a trupelor față de el. Nu față de Gnæus Pompeius Longinus care s-ar fi făcut vinovat de ceva anume, ci față de el, *comandantul.*

În viața fiecărui comandant, fie că şi-o mărturisea sau nu, erau momente de-ntrerupere-a comunicării cu subordonații, momente-n care-aceştia lăsau să se bănuiască ostilitatea imemorială a subordonatului față de căpetenie. Pentru Gnæus Pompeius, acela era momentul supremei singurătăți şi-al supremei umilințe-n fața vieții. Încerca, după ce-ncepea să-şi revină din deprimarea-n care-l azvârleau – acesta era cuvântul – mutenia legionarilor şi privirea lor goală, încerca să tălmăcească această ostilitate fără cuvinte, cea mai rea dintre toate. Luându-se pe el măsură a lucrurilor, se gândea ce privire-ar fi avut el şi ce cuvinte dacă, în aceleaşi împrejurări, s-ar fi aflat în fața Senatului şi-a Principelui. Cum ar fi tălmăcit el propria privire şi propria mutenie? Fiindcă nici el n-ar fi avut de spus cuvinte. O singură tălmăcire i se părea cu putință: *«Cui prodest?»,* întrebare ce cuprindea nu doar esența oricărei jurisprudențe, ci şi pe cea a tuturor mobilurilor omeneşti.

Împărțirea prăzii şi petrecerea ce-i urma, sfârşită

totdeauna-n beție, atenuau nemulțumirea surdă pe care, asemenea unei semințe de boală ascunsă, o poartă cu sine gândul deşertăciunii. *Cui prodest?* Cui foloseşte?! Cinstit cu sine însuşi, în fața rugurilor care-n curând urmau să mistuie dovada atâtor vieți pierdute, Longinus cu greu găsea cuvintele de glorificare-a Romei, cuvinte-n care nu credea şi care sunau sacadat şi rece ca nişte pietre izbite-ntr-un scut.

Cine, ce era eterna, glorioasa, invincibila Romă, pentru care se stingeau atâția oameni, pentru care alții mai norocoşi sau mai nenorocoşi – cine-ar fi putut spune? – o viață trăiau departe de locurile şi de familiile lor?

Cine, ce era această Romă?

În timp ce magnifica măsura Cetatea şi-i elogia pe morți şi pe supraviețuitori, cuvintele lui se precipitau. Urechea mai puțin dedată cu nuanțele putea lua enervarea care mocnea în ele drept participare şi entuziasm. Legionarii oricum n-ascultau discursurile comandanților. Unii, de altfel, nici nu ştiau atâta latină ca să le-nțeleagă. O-ndelungată practică-i învățase însă pe toți ca la fiecare pauză a discursului să izbucnească-n urale. Dovadă formal indiscutabilă că spusele comandantului exprimau gândurile lor. Dacă vreun soldat îi asculta cu-adevărat discursul, pentru comandant era mai bine să nu se uite la el.

Cine, ce era în clipele-acelea Roma pentru Gnæus Pompeius Longinus? Principele? Senatul? Nu sempliniseră nici doi lustri de când principele era Domițian, vietate crudă, insidioasă şi desfrânată care, exaltând ce este mai josnic şi mai detestabil în om, transformase delațiunea-n politică de stat şi procesul de intenție-n condamnare la moarte. Orice bănuială cu privire la vreun dubiu al cuiva asupra augustei sale persoane mărea lista condamnărilor la moarte şi-a bunurilor confiscate-n favoarea aceleiaşi auguste persoane.

Longinus îşi amintea cuvintele spuse de Tacitus odată, când se aflau doar ei doi pe promenadă: «Repulsia lui

Domițian față de omul care gândeşte este asemenea repulsiei noastre față de gângăniile primejdioase ori parazite: le strivim instinctiv sub talpă. Să nu uiți asta, Gnæus, şi oricum să n-o repeți, dacă vrei să nu ne tăiem amândoi vinele ori să ne mănânce țânțarii de vii!».

Cine, ce era acea Romă? Senatul, care demult nu mai avea legătură cu-nțelepciunea senectuții de la originile sale republicane, ci ajunsese-o liotă de-mbuibați din neam în neam ori de parveniți hămesiți de onoruri, de arbori genealogici şi de opulență, fără cuvânt în fața tiranului, făcând pe adormiții cât acesta era treaz şi pe victimele când se schimba tiranul? Cancelaria Principelui, oare? Compusă din liberți fățarnici şi obraznici, puşi pe căpătuială, tâlhari care-nvârteau pe degete împărat, senat, plebe, pugilatori, quadrigarii, gladiatori, negustori, cărora nu le mai ajungeai cu prăjina la nas şi cărora, fără plocon, nu le mai puteai pune-n palmă o petiție, uniți între ei ca o imensă familie, pe care n-aveai cui să-i reclami, într-o corupție care-ncepea cu sclavul şi sfârşea cu împăratul? Plebea, cumva? Muşuroi colcăind de gângănii leneşe, mişună care, pentru a-şi îndestula burta, îşi începea ziua cu-o temenea ipocrită în fața unui patron – la fel de ipocrit în mărinimia lui – şi care, după ce greul ăsta trecea, se-ndrepta fără grabă spre terme ca să-şi asigure o condiție fizică numai bună pentru urlat în arene, unde-şi sfârşea «istovitoarea» activitate zilnică? Plebea, care nu-şi mişca picioarele decât după pomenile de la particulari şi de la stat, care nu mai da din mâini decât pentru a-şi vârî mâncarea-n gură; plebea, aidoma cu-o căpuşă ajunsă apodă de-atâta supt dintr-o găină grasă?

Cine, ce era acea Romă? Acei bieți năpăstuiți care, pentru-nchipuirile lor inocente, pentru visele lor cu ochii deschişi, erau aruncați fiarelor în arene, în fața unui public mereu însetat de oroare, îndemnat la sete de oroare, ca să nu-şi pună-ntrebări şi ca să nu-şi dezmorțească mintea? Acei visători prea visători, care

mureau cu un zâmbet de beatitudine pe chip şi cu ochii spre-o vedenie, prea umili, prea creduli ca să nu poată fi manevrați, credincioşii unui iudeu răstignit printre-atâția alții – pe vremea lui Tiberiu, parcă? Preavisătorii aceştia, care-şi sporeau mereu numărul, cu prea multa lor blândețe şi cu prea multul lor dezinteres pentru cele pământeşti, să fi fost, oare, sămânța unei noi tiranii care, într-o bună zi, avea să ceară sacrificiu de vieți omeneşti în numele zeului ei blând, bun şi drept, care luase, zice-se, chip de om, căci lumea nu cunoştea zei care să nu fi cerut sacrificii? Să fi fost ei o sămânță chiar atât de primejdioasă încât Roma, tolerantă cu toate credințele, dintre care-adoptase atâtea, să le dea importanța de a-i transforma-n martiri? Să fi fost ei mucigaiul, pecinginea care să roadă pe dedesubt impunătorul edificiu al Romei?

Dar astea erau alte întrebări.

Ce era pentru el Roma în fața rugurilor celor învinşi? (Căci nu ştia cum să-i numească altfel pe cei morți într-o bătălie, fie ea şi victorioasă.) Peste paraponul acestor imagini, rod al extenuării unor campanii între care Gnæus Pompeius Longinus nu apuca să răsufle, peste revolta de nereprimat la vederea atâtor bărbați răpuşi, unii rămaşi cu ochii deschişi, pironiți spre cer, într-o acuzare eternă, peste sentimentul zădărniciei şi poate ca o reacție împotriva zădărniciei, în gândul lui, peste-aceste imagini se înălța în cele din urmă ca o nălucă uriaşă, omnipotentă şi omniprezentă, Roma a cărei brazdă inaugurală fusese trasă de mult în legendă, Roma ridicată cu credință de oameni harnici şi pricepuți, Roma peste care trecuseră incendii, ciume, crime, dezbinări, împărați smintiți cărora li se damna numele şi li se sfărâma efigia de pe monumente, monumente ale grandomaniei, dar şi-ale grandorii, se înălța Roma indestructibilă, în ciuda atâtor strădanii de distrugere din partea sorții şi-a oamenilor, Roma celor şapte coline, paznici de neclintit ai întregii Peninsule, Roma de unde porneau în lume drumuri civilizatoare, cetate solară al cărei sens tainic,

pentru Gnæus Pompeius Longinus, putea fi asemănat doar cu sensul la fel de tainic – îndreptat spre o finalitate indescifrabilă, dar de netăgăduit – al vieții omeneşti. Această imagine-a eternității, din a cărei alcătuire făcea parte şi el, îl împăca pe Longinus cu soarta lui, cu soarta-n general, cu viața lui de legionar, cu sine însuşi, într-un sentiment de pietate filială față de Cetatea-mamă. Acesta era momentul în care Gnæus Pompeius Longinus se simțea mai mult ca oricând *civis romanus.*

Discursurile funebre ale acestui comandant supus neliniştii, amărăciunii, deznădejdii şi, mai ales, îndoielii – ca orice ființă gânditoare – dar nu mai puțin devotat cetățean al Romei, nu sfârşeau niciodată apoteotic: sencheiau prin cuvinte simple, care cereau îndurare, linişte şi pace pururе puterilor mai presus de om, pentru sufletele celor căzuți întru gloria şi întru eternitatea Cetății. După momentul de reculegere, în care-i mai privea o dată pe cei aureolați de experiența supremă, Gnæus Pompeius Longinus făcea semn să se-aprindă rugurile şi să se dea onorurile.

Odată încheiată ceremonia, seninătatea pe care i-o aducea ruga adresată puterilor nevăzute – în a căror existență Longinus credea, dincolo de materializarea, în temple şi-n statui, a ideilor omeneşti despre divinitate – se retrăgea iară din fața tristeții ce-i năpădea sufletul şi-a dorinței de singurătate, asediată de incertitudini, de întrebări şi de-o neobosită îndoială. Se gândea la cei prefăcuți în cenuşă, dintre care unii nu văzuseră niciodată Roma, nu-i cunoscuseră limba – mobilurile Romei fiindu-le, în cel mai bun caz, străine, dacă nu ostile. Străinii aceştia, sacrificați pentru o cauză asupra căreia se concentra partea cea mai supărătoare a-ndoielilor sale, luau pentru Gnæus Pompeius proporțiile unei mari amenințări. Edificiul Romei se-nălța tot mai sus, dar cu mai multe straturi de cărămidă nelegată cu mortar, straturi ce se lărgeau îndepărtându-se de perpendiculara pe temelie a oricărui zid corect clădit.

Edificiul Romei semăna tot mai mult cu-o pâlnie în echilibru şovăielnic. Străinii aceia luptau pentru Roma fără să crâcnească. Tăcerea nu e totdeauna semn de-adeziune. Singurele momente când păreau să participe – şi nu doar fizic – la viața Romei erau cele când, nemaiținând seama de Senat şi de ierarhii, legiunile se supărau şi-şi proclamau (niciodată nu se ştia dacă fără o instigare prealabilă) un împărat. Fără să fi fost adept al procedeelor favorabile dezordinii, în sinea lui, Longinus dădea dreptate legiunilor s-aleagă *ele* împăratul, fiindcă *ele*-ntindeau şi apărau imperiul.

«Se cunoaşte că n-am aspirat niciodată la supremație; altfel aş fi fost pentru legitimitatea procedeelor. Nici complotul n-ar fi fost de lepădat. Nici adopțiunea», îşi zicea Longinus, şi se-nsenina de-un zâmbet când îşi dădea seama câte forme îmbrăca un singur conținut.

*

De câte ori se ivise prilejul, se uitase atent la Traian în timpul ceremoniilor funebre. Nu citise pe chipul lui nimic altceva decât se putea citi în împrejurările obişnuite. Poate colțurile gurii i se lăsau ceva mai mult, iar cutele – care-ncepeau de lângă aripile nasului şi coborau ca două brazde, mărginindu-i bărbia – se-adânceau, accentuând aerul sever al chipului. Nimeni nu se putea lăuda să-l fi văzut vreodată pe Traian pierzându-şi cumpătul de bucurie ori ieşindu-şi din fire de supărare. Dacă stăpânirea de sine se datora educației şi mai ales auto-educației – dacă, deci, era voită şi dirijată – sau dacă era pornită din adâncul firii lui, din îmbinarea umorilor, cine-ar fi putut spune? Câțiva apropiați? Poate. Longinus se-ndoia. Deşi martor al unei bune părți a vieții lui Traian (şi nu a celei mai lipsite de-nsemnătate), pentru el, Traian rămânea la fel de impenetrabil ca şi la-nceputul cunoştinței lor. Cunoscându-i consecvența-n disciplină, cât şi simplitatea comportamentului fără meandre şi fără

ascunzişuri, Longinus nu s-ar fi încumetat, totuşi, să prezică vreo mişcare a camaradului său de arme din atâtea campanii. Fidel lui Domiţian – sub domnia căruia-şi începuse cariera civilă, numit fiind în diverse magistraturi, precum şi, de fapt, şi pe cea militară, de anvergură – Traian nu lăsase-o clipă să i se bănuiască vreun gând de dezaprobare cu privire la acest împărat şi la politica lui, ceea ce nu-l împiedicase, după moartea lui Domiţian, să spună despre-acesta că fusese cel mai rău dintre cezari, dar că ştiuse să-şi aleagă prieteni buni, printre care era limpede că se număra pe sine însuşi.

Multă lume, şi mai ales cine-avusese de suferit pe vremea lui Domiţian de pe urma delatorilor, se-aşteptase ca noul împărat, general încercat şi «cel mai bun cetăţean», om în plină putere, să n-o mai scalde cu-acei profesionişti ai denunţului – datorită cărora căzuseră-atâtea capete şi se destrămaseră-atâtea familii – cum o scăldase Nerva, om bătrân şi şubred, precum avea s-arate domnia lui atât de scurtă. Nerva dăduse câteva rescripte – măsuri timide – împotriva unor delatori mărunţi, cu cei importanţi luând însă chiar masa, din când în când, după câte spuneau gurile-rele. Nici Traian nu luase măsuri contra marilor delatori – oameni bogaţi, influenţi, făcând parte din puternice şi inextricabile ţesături de relaţii şi de interese – pe care, zgândărindu-i, riscai să dezlănţui un val ameninţător de ostilitate, ci se mărginise la o demonstraţie-n stare s-astupe gura publică, mereu căscată, şi s-arunce-un fel de ţărână formală-n ochi, ţărână de care oamenii sunt atât de-amatori, trimiţând în voia vuiturilor o corabie plină cu delatori mărunţei, prin pedepsirea cărora nu se stârnea nicio animozitate primejdioasă. Consecvent ideii de ordine şi de disciplină – de asta Longinus nu se-ndoia – pe care voia s-o impună-n viaţa Cetăţii, deşi convins că Domiţian fusese cel mai rău dintre cezari, Traian lăsase, în liniile mari şi importante, lucrurile să se potolească de la sine, morţii să-şi doarmă somnul din care nicio dreptate tardivă nu-i mai putea

scula, viii să-şi reia locurile din care cel mai rău dintre cezari îi izgonise, iar timpul, vindecător fără pereche, să le-nchidă încet-încet rănile şi s-aştearnă-n suflete colbul uitării. Pentru ca, încă de la-nceput, să ştie tot natul că disciplina nu era obiect de târguială – cum se întâmplase, de pildă, atunci când Casperius Ælianus, *præfect* al *prætoriului* şi sub Domiţian, şi sub Nerva, se tot tocmise cu Nerva în privinţa ucigaşilor lui Domiţian, pentru ca apoi, încălcând autoritatea imperială, Ælianus să-i ucidă pe ucigaşi – Traian, ajuns împărat, îl chemase-n Germania pe-acest Casperius şi, o dată cu el, şi pe ceilalţi răzbunători ai lui Domiţian şi le luase capetele.

Pliniu, *quæstor,* tribun şi *prætor* sub Domiţian – atât de abil, încât reuşise să-şi păstreze funcţiile, domiciliul şi capul, deşi susţinuse, sub cel mai rău dintre cezari, procese-n care-l avusese adversar pe Regulus, unul dintre cei mai abjecţi, mai influenţi şi mai temuţi delatori – văzând care este atitudinea actualului imperator faţă de trecutul apropiat, dăduse drumul gândurilor atâta vreme zăgăzuite şi-l declarase şi el pe Domiţian cel mai rău dintre cezári, neuitând să-l opună mereu celui mai bun dintre principi, Traian desigur. Învăţat să-şi ascundă gândurile şi să-şi ţină gura, o dată, furat totuşi de replică, Pliniu spusese faţă de câţiva intimi că, luând capetele răzbunătorilor lui Domiţian, Traian făcuse gestul cel mai sincer şi, totodată, cel mai plin de recunoştinţă din viaţa lui: răzbunase moartea ucigaşilor lui Domiţian, ucigaşi fără de care n-ar fi ajuns împărat.

Primii care nu se-aşteptaseră la această măsură din partea unui împărat care jurase că nu va lua viaţa nici unui senator fuseseră, fără-ndoială, Casperius Ælianus şi aliaţii săi întru răzbunarea lui Domiţian. Cum altfel s-ar fi putut interpreta graba lor de-a se prezenta la chemarea noului suveran? Acesta nu le dăduse timp să-şi revină din uimire şi nici să se căiască. Nu erau puţini cei care se miraseră de asprimea inaugurală a proaspătului înscăunat. Tot Pliniu, cu limba lui subţire şi, după unele

păreri, despicată, spunea, pentru lămurirea celor care nu uitau jurământul noului imperátor «Una sunt senatorii, alta *præfecții prætoriului!».*

*

Gnæus Pompeius Longinus făcea parte dintre cei foarte surprinşi de asprimea lui Traian. Când Traian, după moartea lui Nerva, devenise unicul conducător, Longinus îl întrebase: «Marcus, cum se simte omul pe umerii căruia se sprijină cel mai important imperiu al lumii?». «Apăsat», îi răspunsese Traian, prompt, pe tonul cu care-ar fi comunicat cel mai obişnuit lucru.

«Marcus, acum, când eşti primul cetățean al Romei, îmi îngădui să-ți spun şi eu ce cred despre politica imperiului. De fapt, aş începe cu-o-ntrebare: tu crezi că este cea mai bună?».

Fără să clipească, fără ca vreun muşchi al feței să-i tresară, cu-acelaşi ton ca şi la primul răspuns, Traian rostise cât se putea de scurt: «Politica Romei, bună sau rea, este cea pe care-o cere momentul». Longinus, deşi pricepuse că împăratul nu se afla într-o dispoziție de conversație şi cu-atât mai puțin de confidențe, continuase, convins că era bine ca primul cetățean al Romei să afle părerea onestă a altor cetățeni cu privire la treburile publice. «Marcus, eu, umilul tău camarad de arme, te-ntreb: este-atât de bună această politică încât să nu merite a fi schimbată? Când îți pun întrebarea, mă gândesc la dispersarea forțelor noastre-n lumea largă». «Mai mult decât ți-am spus nu-ți pot spune. Şi să ştii: nu-i uşor să fii primul… nicăieri», venise destul de târziu aşa-zisul nou răspuns. «Bănuiam», murmurase Longinus, şi mersese tăcut mai departe alături de Traian.

Dezamăgirea şi ironia din acest singur cuvânt cu mai multe-ascuțişuri şi cuprinzând mai multe obiecte-ale dubiului îi accentuase lui Traian starea de indispoziție pe care i-o pricinuise convorbirea cu vechiul său camarad de

arme. Simțea că, afară de cei câțiva membri ai propriei familii şi, poate, de Longinus, cercul celor care-i vor cântări faptele cu ochii de pe vremea când nu era împărat avea să se micşoreze. Tot mai des îşi dădea seama cum o nouă poziție socială aduce după sine un nou punct de vedere asupra celui urcat sau coborât. Când coborai erai părăsit, iar cei care te părăseau îşi motivau totdeauna laşitatea şi oportunismul prin defectele tale, care singure îți aduseseră căderea binemeritată. Când urcai, erai şi-atunci părăsit, dacă nu public, în orice caz sufleteşte: atitudinea nimănui față de tine nu mai era cea de dinaintea măririi. Nimeni nu-ți mai vorbea liber ca înainte şi nimeni nu te mai accepta ca înainte. Mărirea te punea sub lumina unui mare semn de-ntrebare. Defectele tale nu mai aflau îndurare în fața nimănui, iar însuşirile păleau şi nu mai erau suficiente pentru noua ta poziție. Orice schimbare de ierarhie te ducea spre singurătate.

Pentru a-ndulci un pic asprimea replicilor care nu erau chiar cele menite să-l apropie de vechiul camarad de arme, Traian se gândise că era bine să-i dea o explicație a părerilor sale. «Gnæus – i se-adresase, oprindu-se din mers şi privindu-l drept în față – drumul pe care-a apucat-o Roma e fără-ntoarcere!». Lui Longinus i se păruseră sincere-aceste cuvinte care prezentau starea imperiului ca pe-o fatalitate şi, cu gândul la aceeaşi fatalitate cu două fețe, îi spusese lui Traian, privind spre Răsărit, de unde credea el că soarta avea să-şi trimită mesagerii: «Fără-ntoarcere?! Cu-o singură *întoarcere:* la origine, în Peninsulă…». «Gnæus, chiar crezi că într-o zi Roma are să fie redusă la Peninsulă?». Pentru prima oară în această discuție, tonul Imperátorului nu mai fusese impersonal. «Pe unde ne ducem tăiem drumuri, înălțăm clădiri, zidim terme, *construim* şi instaurăm ordinea, ducem peste tot spiritul Cetății şi *le* oferim tuturor un fel de viață la care nici n-au visat; *îi civilizăm».* «Îi civilizăm. Marcus, îi civilizăm. Cei care nu ştiau să se spele – învață, cei care nu ştiau să citească – învață, le tăiem

drumuri, le pietruim, le construim, le-aducem binefacerile Cetății, *îi romanizăm.* Învață până la urmă chiar şi-un fel de latină, după ureche, îi înfrângem şi-i romanizăm. Iar noi ce facem? Ne depărtăm tot mai mult de Roma şi ne corcim cu-aceşti candidați la romanitate: încetăm *noi* să mai fim romani. Te-ntrebi până la urmă cine pe cine a-nvins, cine pe cine a-nghițit…». «Gnæus, crezi că eu am încetat să mai fiu roman, fiindcă provin dintr-o familie de provinciali?». «Marcus, nu ajung toți provincialii Seneca şi nici împărați», se gândise Longinus să fie sincer. Şi, pentru-a duce sinceritatea până la capăt, continuase: «Până la moartea lui Domițian ai fost un executant disciplinat». (Ca noi toți, se gândise el s-adauge, amintindu-şi că doar un an îi despărțise, pe el şi pe Traian, la consulat, pe vremea răposatului Domițian.) «Acuma tu dispui. În mine vei avea totdeauna un legionar disciplinat, care nu-ți va discuta ordinele. Mă-ntreb un singur lucru: Marcus Ulpius Traianus gândeşte în sinea lui despre politica Romei la fel cu Marcus Ulpius *Nerva* Traianus, împăratul?». De data asta se oprise din mers Longinus şi-l privise pe Traian drept în față. «Marcus Ulpius Traianus trebui' să se-obişnuiască a-i da ascultare lui Marcus Ulpius *Nerva* Traianus», răspunsese împăratul, în al cărui glas lui Longinus i se păruse că deslușeşte oarecare părere de rău.

De la această întrevedere, Traian şi Longinus începeau să se privească unul pe celălalt cu alți ochi decât înainte ca Marcus Ulpius Traianus să fi ajuns Marcus Ulpius *Nerva* Traianus.

*

Rememorându-şi viața, Longinus îşi dădea seama că doar în fragedă copilărie mai avusese-atât de mult timp cât avea-n singurătatea captivității la regele barbar. Om de acțiune, comandant de armate (mereu atacând, mereu retrăgându-se, mereu construind limesuri pentru

stăvilirea barbarilor, mereu atent la disciplina trupelor), ducând de tânăr viață de tabără şi gustând doar arareori confortul Romei (cu bâzâitul lui de zvonuri, de bârfe şi de intrigi), în primele zile ale captivității, Longinus nici nu ştia la ce să se gândească mai întâi: la-ncrederea de neiertat pe care, cu bravură copilărească, i-o arătase vicleanului rege barbar, la consecințele acestei bravuri (pe care curând avea s-o numească bravadă), la viața lui de pân-atunci ori la timpul pe care-ajunsese prea târziu stăpân. Aşa-zisa încredere în regele barbar nu-şi afla față de Longinus însuşi scuza unei greşeli scuzabile. Longinus nu putea spune că nici prin minte nu-i trecuse că i se-ntindea o capcană. Fusese poftit de regele barbar pentru convorbiri în legătură cu anumite amănunte privind pacea-ncheiată de Senat cu dacii în urma ultimei campanii, cea din 855 u. c.[1]. Decebal îl anunțase pe general că putea să-şi ia pe oricine dorea în suită. Longinus se gândise să meargă singur, ceea ce-i comunicase în primul rând libertului său, Lucius, față de care, neavând secrete, se obişnuise-a gândi cu voce tare. În ochii slujitorului citise mustrarea din perechile de ochi care-l priviseră cu ani în urmă, întins mai mult mort decât viu, pe malul Tibrului. Făcându-se că nu pricepe semnificația acelei priviri, Longinus continuase să-şi expună presupunerile-n legătură cu buna-credință a regelui barbar. Pentru a-l convinge pe Lucius şi pentru a se autoconvinge că primejdia nu putea fi decât o-nchipuire, generalul – luându-l, ca spor de argument, pe libert pe după umeri – spusese: «Nu te gândeşti, Lucius, că n-ar îndrăzni…?!». «Stăpâne, îşi luase Lucius curajul să vorbească, a îndrăznit atâtea pân-acum… şi-apoi teme-te mai mult ca de orice de fiara-ncolțită. Şi dacă are de spus ceva, de ce nu trimite la Roma delegați împăratului, Senatului». «Roma e departe. Eu sunt mai aproape şi reprezint *aici* Senatul şi poporul roman». «Să nu te căieşti, stăpâne». «Oricum, ar fi prea târziu», răspunsese Longinus cu melancolie, ca şi când faptul s-ar

fi şi consumat.

*

Trimişii lui Decebal, nouă bărbaţi în straie de pănură albă, sosiseră în faţa castrului la ora adunării de dimineaţă a trupelor. În stânga celor nouă daci mergea un al zecelea bărbat. După-nfăţişare (tuciuriu, buzat, coroiat, cu părul şi cu barba numai inele de-un negru arămiu) şi după opulenţa hainelor (încărcate cu fir de aur, neobişnuite prin partea locului), acest al zecelea delegat semăna a corcitură de armean, cu sirian, cu evreu ori cu grec. Longinus – chemat de *vigilia* turnurilor din faţă, pază căreia străinii îi fuseseră anunţaţi de posturile din afara castrului – vedea grupul celor zece apropiindu-se. Străinii se opriseră-n faţa porţii *prætoria.* Nouă dintre ei sunaseră din tulnic, apoi, înţepenindu-se-n şa, rămăseseră nemişcaţi ca pentru-aşteptare lungă. Printr-o pâlnie porta-voce fuseseră-ntrebaţi ce vor. Într-o latinească de om şcolit, din care însă nu se ştersese-accentul latinei vorbite-n Egipt, străinul cu-nfăţişare de oriental comunicase mesajul lui Decebal. În urma unui scurt conciliabul între general şi ofiţerii din castru, cataracta porţii *prætoria* fusese ridicată şi cei zece care, după cum se dovedise, n-aveau arme-asupra lor, fuseseră-nfăţişaţi generalului, în *prætoriu.*

Uitându-se la aceşti nouă bărbaţi pletoşi, bărboşi şi mustăcioşi, cu feţe posace, pe care căciulile miţoase trase până peste sprâncene le-ntunecau şi mai tare, Longinus pricepuse numaidecât că avea a face cu oameni de rând, care nu umblau cu ascunzişuri fiindcă nu cunoşteau şi nici nu bănuiau gândul stăpânului lor, ci erau doar nişte inocenţi mesageri – vorba venea «mesageri» – căci singurul care cuvânta cu mărimile romanilor era străinul. El ştia şi limba dacilor, şi pe cea a duşmanilor acestora. Era limpede că acei nouă trimişi ai lui Decebal nu reprezentau o monedă de schimb. Sacrificarea lor n-ar fi

însemnat o mare pierdere pentru daci, iar dacă, bănuitori, romanii i-ar fi supus la torturi, pe nicio limbă n-ar fi putut afla de la ei lucruri importante, chiar de i-ar fi făcut bucăți, în timp ce-l asculta pe Kikinis, adevăratul purtător de cuvânt al regelui Decebal, Longinus – căruia privirile evazive şi felul alunecos de-a fi şi de-a se exprima al orientalilor îi erau de mult cunoscute şi nu-l mai interesau cine-ştie-ce – nu-i slăbise din ochi pe cei nouă delegați, care stăteau cuviincios unul lângă altul cu căciula-n mână, ne-ndrăznind să se-atingă de mâncarea şi de băutura cu care generalul îi cinstise ca pe nişte oaspeți ce se aflau. Pe fețele lor nu se vedea nicio urmă că ar fi priceput vreo iotă din ceea ce vorbea generalul cu traducătorul, ci doar împietrirea unei răbdări netulburate pe care-o lasă viața asupra omului învățat cu greul.

*

Pe câmpul de luptă, Longinus n-avusese timp să se uite la daci. Ei erau duşmanii care trebuiau învinşi. Acum lua aminte în voie la oamenii simpli din fața lui, atât de-asemănători cu țăranii din Peninsulă şi cu cei de pretutindeni. Aşa arătau de-aproape acei temuți luptători, ne-ntrecuți în vitejie şi-n viclenie, care ştiau ca nimeni altul să-ntindă capcane şi să se facă una cu iarba, cu frunzele, cu pietrele, în sfârşit cu elementele în mijlocul cărora trăiau?! Privea la bărbații liniştiți, cu-nfățişare de gospodari aşezați şi nu-i venea să creadă că făceau parte din neamul celor care pe zidul unor cetăți de-ale lor înfipseseră-n țepi, ca pe nişte ornamente sinistre, țestele prizonierilor romani, că erau din acelaşi neam cu femeile care, aducând ofrandă unui zeu al războiului, pârjoleau de vii prizonierii, la flacără scăzută, şi-i înțepau mărunt până când aceştia-şi dădeau sufletul. Cel puțin aşa se spunea. N-ar fi pus mâna-n foc pentru adevărul acestor spuse, dar de-auzit le-auzise. La urma-urmei, şi tigrul era o pisică paşnică până ce nu era vorba de hrană. Longinus

văzuse ce făceau sarmaţii cu prizonierii: îi ciopârţeau şi le dădeau drumul să se târască – mizerabile cioturi şiroind de sânge – înapoi la trupele romane, ca să-şi dea acolo sufletul, în chinuri de ne-nchipuit şi-n urlete care nu mai aveau nimic pământean. Văzuse-n Germania prinşi romani atârnaţi cu gâtul în crăcane şi cu picioarele zdrobite-n butuci. Dar parcă nici sarmaţii, nici germanii n-aveau înfăţişarea potolită şi aşezată a acestor barbari; şi n-aveau nici cetăţile lor, care vădeau o ştiinţă a construcţiei, nici organizarea lor şi nici tipul fizic atât de-apropiat de-al romanilor. Ştiinţă, construcţie, organizare. Erau ele mai bine reprezentate altundeva pe lume decât la Roma?

Câte seminţii pe lume se-mbăiau zilnic, de la căpetenie până la săracul sărac? Unde pe lume ştiau atâţia oameni să scrie şi să citească? Unde pe lume săracul mai avea o bucată de pâine-asigurată de stăpânire ca la Roma? Şi totuşi, în aceeaşi Cetate în care se mutaseră-nvăţătura şi arta multiseculară a Greciei, unde matematica, arhitectura, poezia, retorica erau la mare preţ, se aruncau oameni fiarelor în arene, sclavi nedisciplinaţi – murenelor care-i devorau în bazine; şi asta fără amestecul vreunui zeu, ci doar spre a «bucura» ochiul şi sufletul unor privitori care nici măcar nu mai aveau conştiinţa ororii. Cât de-asemănătoare este imaginaţia-n rău la toate popoarele! se gândea Longinus şi nu-şi mai lua ochii de la trimişii regelui barbar. Roma era blândă cu cei care se supuneau fără să crâcnească.

Dac-ar fi fost să dai crezare *Panegiricului* pe care Pliniu, devenit consul, i-l închinase lui Traian, într-atâta-i fericea Roma cu binefacerile pe cei intraţi sub stăpânirea ei, încât celor care se aflau în afara Imperiului nu le rămânea să-şi dorească altceva decât s-ajungă mai curând în cuprinsul acestuia. Longinus nu era nicidecum convins că dacii din faţa lui nu şi-ar fi dorit fericire mai mare decât să fie-nghiţiţi de Roma. El ascultase-acel panegiric fără să-şi ia ochii de pe chipul lui Traian şi se

minunase cum de acest împărat-ostaş, obişnuit cu limbajul rudimentar al vieții de tabără, putuse răbda atâtea laude şi linguşeli fără să roşească şi fără să clipească măcar, în timp ce lui, lui Longinus, îi venea să intre-n pământ. Oare-acest Traian Ulpius Nerva, care-accepta imperturbabil asemenea laude – exagerate chiar şi-ntr-un elogiu funebru – era unul şi-acelaşi cu împăratul care mergea pe jos alături de trupe, care bea rachiu din ploştile soldaților, care-şi făcea tunica fâşii ca să oprească sângele răniților, cel care nu-mbrăcase după nicio victorie *tunica palmată,* ci numai hainele simple de legionar?! Ce stomac trebuia să aibă-un împărat ca să-nghită unsoarea atâtor fățărnicii! Dar şi fățarnicii, la rându-le – ca să nu li se-aplece de scârba de ei înşişi! Mâine-poimâine, împăratul-oştean avea să fie proclamat divin. Şi-avea, poate, să se şi simtă zeu. La urma urmei, de vreme ce zeii-l aleseseră-nlocuitor al lor pe pământ… Căci să dispui, cu puteri discreționare, de viața altora, devenind instrument major al destinului, nu-nsemna, oare, să fii o emanare a divinității? În campanii, Traian ducea o viață de legionar. Sub aceste-aparențe de modestie, Longinus bănuia planuri care, din câte ştia lumea, o dată doar mai încolțiseră-n mintea unui om. În ochii împăratului tremura uneori lumina unei lacome visări ce, sfidând depărtările, străpungea zarea spre Răsărit. Incredibil de paşnic pentru un slujitor al lui Marte, visând la vremea când, retras din viața publică, avea să se poată consacra lecturilor (a căror insuficiență o simțea ca pe-o incapacitate aproape fizică), visând să se poată bucura de parfumul lămâilor în floare din preajma vilei părinteşti – aflată la jumătatea distanței între Neapolis şi Roma, pe Via Salaria – Longinus nu-şi putea înfrânge admirația față de măreția ambiției încă nemărturisite a lui Traian de-a împlini visul ilustrului său predecesor în temeritate: Alexandru Macedoneanul. Longinus, animat de paşnicul ideal domestic al omului obosit de priveliştea dură pe care-o presupune orice

cucerire, înțelegea însă cum un strateg de mărimea lui Traian avea ambiții peste măsura puterilor sale, ambiții pentru care *contenens terra Europæ* însemna doar ceea ce era geografic: o peninsulă a mult-râvnitei Asii.

Cu toate că-şi pierduse suplețea tinereții, cum sentâmplă mai tuturor oamenilor care mănâncă şi beau pe săturate – ceea ce, o dată cu vârsta, se dovedeşte-a fi prea mult – Traian rămăsese surprinzător de vioi în mişcări. Îndată ce sta locului însă, căpăta înfățişarea greoaie a marilor zburătoare când poposesc pe pământ. În trapul robust şi pe chipul cu trăsături mari şi proeminente se vedea atunci toată oboseala adunată între Eufrat şi Rhin: stratificată-n privirea aspră a ochilor bătând în cenuşiu şi-n brazdele-ncăpățânate care porneau de lângă aripile nasului şi coborau de-a lungul gurii cu buze subțiri, până-n josul bărbiei repezite voluntar înainte; în umerii prăbuşiți ca sub apăsarea unei poveri prea mari; în mâinile şi-n picioarele-ngroşate şi care se umflau adesea. În campanii, împăratul obişnuia în fiecare seară, după ce se suna stingerea, să se-asigure printr-o inspecție că totul era cum trebuia să fie-n tabără. Mai făcea un rond doar pentru mişcare, şi-apoi rămânea-n fața cortului său cu privirea spre orizont, ca şi când de-acolo-ar fi aşteptat inițierea-n nepătrunsele mistere şi ordine-ale sorții. Atunci, oricine-l însoțea în inspecția nocturnă se retrăgea, lăsându-l în singurătatea confruntării cu nemărginirea şi cu sine însuşi, cele două fețe-ale dialogului cu eternitatea.

Idealul Cetății omnipotente şi binefăcătoare era, față de adevărurile vieții, ca valul căruia-i este de-ajuns un obstacol în cale pentru-a se sparge zgomotos.

Dacii din fața lui Longinus, oameni ca toți oamenii, care mâncau, beau, iubeau, urau, se-nmulțeau, mureau, reprezentau stânca menită să pună la-ncercare fragilitatea idealurilor.

Om luminat la minte, Longinus nu ura un popor pentru că interesele-acestuia erau contrare Cetății. Nici

nu-l disprețuia când era înfrânt de Roma încă invincibilă. Pornită să cucerească lumea şi convinsă de superioritatea ei care merita impusă tuturor. Cetatea nu accepta-mpotrivirea față de evidența acestei superiorități, astfel încât cea mai măruntă «provocare» din partea oricui însemna un binevenit *casus belli;* iar tratativele premergătoare sau următoare ostilităților – cărări cotite-abil care duceau, toate, la drumul mare-al supunerii. Tratativele-amintite erau rezultatul unei fățărnicii ingenios elaborate, în care efortul de-a-nfrânge era poleit cu aparența dorinței de-a convinge. Acela care-ar fi fost martor la asemenea tratative sau care-ar fi ascultat *Panegiricul* lui Pliniu – şi le-ar fi dat crezare – ar fi putut spune că Roma n-avea decât un vis pe lume: pacea. Pe vremea lui Domițian se-ncheiase cu dacii o pace prea avantajoasă pentru-aceştia ca Roma să fi avut de gând s-o mențină. Dacii nu se lăsaseră păcăliți de-atâta mărinimie: drept care, se pregătiseră febril de război. Timpul dovedise că nu se-nşelaseră. Neamul şi locul asupra cărora-şi punea Roma ochiul n-avea scăpare. Nu putea fi departe momentul când pe aversul unei emisiuni monetare să stea scris «Dacia capta».

Longinus regretase de multe ori că nu era prea bun cunoscător al elinei şi, de-asemenea, că nu putea vorbi fără intermediar cu barbarii-n fața cărora-l aducea viața. Simțea cum comunicarea printr-un intermediar pierdea şi din sinceritate, şi din amănuntele fără de care-nțelegerea ajungea ca un desen lipsit de perspectivă. L-ar fi interesat să stea de vorbă cu barbarii pe care-i avea acum în față despre lucruri simple: ca, de pildă, felurile lor de mâncare, pescuitul, vânătoarea, despre toate câte-apropie oamenii, dar îi şi deosebesc după locul unde-şi duc viața.

*

Longinus ascultase mesajul regelui Decebal fără să-l întrerupă niciodată pe emisar, iar acesta se uita încurcat

şi nedumerit la generalul roman care continua să tacă şi să privească țintă la cei nouă daci, multă vreme după ce mesajul se terminase. Într-un târziu, întorcându-şi ochii spre el ca şi când atunci i-ar fi descoperit prezența, Longinus i se-adresase lui Kikinis:

«Onorate mesager, te-aş ruga să-l întrebi pe oaspetele din stânga, din extremă, dacă-i este frică de moarte».

Când Kikinis, vorbind celui desemnat, tradusese cuvintele latineşti, toți delegații se uitaseră mai întâi la traducător, apoi la generalul roman, cu uimirea omului care se-ntreabă dacă nu e-nchipuire ce-i aud urechile. Delegatul interpelat se ridicase-n picioare, îl privise pe general, înclinase capul în semn că pricepuse întrebarea, spusese câteva cuvinte pe limba lui, înclinase din nou capul în semn de reverență şi se-aşezase la loc. «Nu mi-e frică. Pe toți ne-aşteaptă moartea», tradusese Kikinis răspunsul.

Longinus ceruse ordonanțelor s-aducă un nou crater de vin şi alte cupe. Ceruse să i se toarne mai întâi lui. Gustase din vin şi urase tuturor sănătate. Dacii puteau pune-ntrebarea generalului pe seama eventualei lor temeri de-a fi otrăviți. Dovadă – schimbarea vinului. În felul acesta întrebarea-şi afla rostul imediat.

Răspunsul delegatului dac îi dăduse de gândit generalului: i se părea că, socotindu-i pe toți cei nouă străini oameni simpli, se cam pripise. Decebal era vulpoi prea şiret pentru a se-ncrede-ntr-un emisar de neam străin, care făcea un serviciu contra cost şi care n-ar fi avut de ce să nutrească mai multă simpatie față de daci decât față de romani, mai ales că banul n-avea miros. Era limpede că *măcar unul* dintre cei nouă oameni de-ncredere-ai regelui dac ştia latineşte.

Asupra unui lucru atât de-nsemnat – chiar cel mai însemnat – cum era moartea, şi omul simplu şi cel învățat îşi puneau, de când lumea, întrebări cărora-ncercau să le afle-un răspuns. În această privință, deosebirea-ntre oamenii-nvățați şi cei ne-nvățați era aceea că primii

vorbeau şi scriau despre răspunsurile pe care şi le dădeau, făcând din ele obiect de acord sau de controversă, în timp ce oamenii simpli păstrau şi-ntrebările şi răspunsurile-n adâncul sufletului, ca pe-o mare taină, lăsându-le să se bănuiască doar din pilda vieții şi-a morții lor. Pentru cineva care-ar fi înțeles întrebarea lui Longinus abia din traducerea interpretului, delegatul dac răspunsese prea repede şi prea fără ezitări.

Omului simplu, mai ales în fața unor oameni de altă condiție decât a lui, cuvintele-i cer timp până să fie rostite, aşa cum cerea apa să fie scoasă din puț. Delegatul dac avusese cuvintele prea aproape de buze.

Longinus, îmbrăcat de campanie, călare pe-un cal murg, plecase din castru petrecut de privirile şi de uralele soldaților, ale ofițerilor şi-ale subofițerilor aliniați în careu pentru onorul la comandant. Ajuns în fața porții *prætoria,* strânse scurt frâul, întoarse calul în loc şi-şi plimbă ochii peste patrulaterul castrului: planul acestuia, cu mici deosebiri impuse de natura terenului, fiind acelaşi cu-al tuturor castrelor, Longinus ar fi putut să-l deseneze cu ochii-nchişi, la scară şi cu detalii. Din punctul unde se afla el vedea numai *via prætoria, prætoriul* şi barăcile paralele cu *via principalis.* Cu toate că-şi petrecuse bună parte din viață în castru, pătrundea pentru prima oară simplitatea acelei geometrii prin care spiritul de ordine-al Romei se răspândea în lume. Luându-şi rămas-bun de la ordinea asta într-ale cărei linii îşi petrecuse viața şi căreia-i fusese şi-i rămăsese fidel slujitor, Longinus (Gnæus Pompeius), cetățean al Romei, pornea să-şi împlinească destinul.

Odată în afara castrului, făcu semn să fie coborâtă cataracta porții *prætoria.* Călărea singur, în fruntea nensemnatei lui suite: libertul Lucius, un centurion, pe nume Ceionius, cei nouă daci şi străinul de origine încă nelămurită, Kikinis. N-apucase să străbată mai mult de câțiva paşi, când Longinus îşi opri calul, întoarse capul şi, printr-un gest, îl chemă pe dacul căruia-i pusese

întrebarea despre moarte. Kikinis dădu să se-apropie şi dânsul de general, dar acesta-i făcu semn să rămâie pe loc. Dacul se opri în faţa romanului la distanţa pe care i-o impunea respectul cuvenit, dar acesta-l îndemnă să înainteze şi mai mult. Când între capetele lor nu mai erau decât trei palme, Longinus, cu o privire care-ncerca să cuprindă toate-nvăţămintele despre zădărniciile lumii, învăţăminte deprinse-ntr-o viaţă, se uită în ochii dacului şi, ca spre a pecetlui şi prin cuvânt cele rostite de căutătură, îi şopti:

— *Omnes una manet nox…*{2}

Apoi, îl lăsă liber să-şi reia locul între-ai lui.

Mergeau în tăcere. Nu se-auzeau decât copitele cailor şi ciripitul păsărilor. La-nceput, drumul trecea prin pădure cu frunză căzătoare, pentru ca, pe urmă, să urce-n pantă lină spre zonă de brad şi de molid.

«Violente sunt anotimpurile-n ţara asta. După gerul uscat din iarnă, când îţi îngheaţă suflarea şi crezi că totul e mort pentru totdeauna, urmează dezgheţul, trezirea năvalnică, şi-abia apoi se instaurează ordinea: râurile reintră-n albie, seva curge disciplinat prin plante, vieţuitoarele se dezmorţesc. Viaţa se-ntoarce mereu de unde-a plecat, în miraculoasa ei ciclicitate. În fiecare primăvară îmi spun aceleaşi lucruri: nişte platitudini, desigur, dar care-mi dau linişte şi-ncredere. Încredere-n ce? În tot. Şi mai ales împăcare. Gândul că după oricâte bătălii, după oricât omor şi masacru, natura-şi vede mai departe, fără nicio poticnire, de ordinea ei fără greş – te face să te-mpaci. Cu ce? Cu tot. Şi ce stă mai presus de-acest tot? Oricât ai vrea să-l ocoleşti: gândul morţii. În Campania, acum, trebui' să fie cald. Peste două zile sunt calendele lui mai{3}».

*

Până spre cincizeci de ani, primăvara îi mâna sângele cu biciul prin vine. Longinus se gândea la anii tinereţii ca

la un timp de mult trecut, pe care-l privea cu-nțelegere şi cu indulgență, dar de care se simțea înstrăinat. Se uita la viața lui rămasă-n urmă cu stânjeneala cu care s-ar fi uitat pe furiş într-o-ncăpere-n care se iubesc doi oameni. Nimeni n-ar crede la tinerețe cum te despart anii de tine însuți. Cum îți cenzurează trecutul. Primăvara, pe vremea tinereții îl apuca mai întâi o mare disperare, fără cauză: nu-şi afla stare, nici loc, era nemulțumit de orice şi mai ales de el însuşi: se găsea ridicol, sub-mediocru, deplasat în tot ce făcea şi ce spunea, avea porniri de agresivitate care-alternau cu mutenia, cu supărarea pe lume şi pe viață, pentru ca, până la urmă, afluenții ăştia de dezgheț să se-adune-ntr-un şuvoi unic şi viguros de sete de dragoste. Era o sete sănătoasă, care făcea parte din ordinea firii şi nu se domolea altfel decât aşa cum se domoleşte la toate viețuitoarele. Jumătatea de secol, peste care trecuse de doi ani, îi adusese-un fel de secătuire şi-o mare teamă de ridicol. În suflet i se veştejise elanul care nu judecă pofta. Corpul lui, cu care dusese toată viața casă-bună, începea să dea semne de oboseală. Îl dureau locurile vechilor răni, junghiurile-i vesteau cu trei-patru zile-nainte orice schimbare de vreme, trebuia să depărteze de ochi tot mai mult obiectele pentru-a le vedea clar, mâinile şi picioarele-i erau mereu înghețate, îl furnicau neplăcut, muşchii îi tresăreau; în sfârşit, vitregia bătrâneții îi trimitea mereu mesageri. Cumpătat din fire, mâncase totdeauna doar cât să-şi astâmpere foamea şi băuse doar cât să-nchine, ceea ce-l depărtase de camarazii lui de arme, dacă n-ar fi fost să se gândească decât la Traian. Longinus nu-şi încercase niciodată rezistența la băutură. Nu ştia cum ar fi trecut această probă. El n-avea curiozitatea experiențelor, a căror idee o respingea. Nu se-mbătase niciodată. Făcuse câteva indigestii – nicidecum din lăcomie, ci din alimente care nu-i priiseră – şi-i fusese de-ajuns. Era ostil oricărui exces. Repulsia lui față de beție era, în primul rând, de ordin moral. Spectacolul pe care-l dă omul la beție, dacă

nu este chiar degradant, în niciun caz nu oferă nimic înălțător, ci privire-nțepenită şi sticloasă ca a peştelui mort, limbă care se-mpleticeşte după-mpleticeala minții, picioare ca de gelatină. Puțini oameni ştiu să tacă la beție – această vânătoare cu copoi care scot gândurile din vizuinile lor, unde-şi ascundeau urâțenia. Despărțirea sufletească lentă a lui Longinus de Traian începuse de fapt prin dezamăgirea pe care Longinus o-ncerca de fiecare dată când Traian se-ntrecea cu băutura. Traian, mai degrabă taciturn de felul său, nici la băutură nu vorbea din cale-afară de mult şi nici nu spunea lucruri neapărat necuviincioase. Totul se năclăia însă-n vulgaritate ca-ntr-un strat de mâzgă. Până şi vocea i se schimba: dintr-o voce baritonală se prefăcea-ntr-o gâjâială joasă alternând cu ceva pițigăiat ca un cântat de puiandru pe cale de-a deveni cocoş; vocabularul pierdea mult din ținută, accentul hispanic, abia simțit la trezie, devenea pronunțat şi bolovănos. Longinus considera că un anumit loc într-o ierarhie obliga la un anumit comportament. Slăbiciunile – care făceau din Traian un om ca toți oamenii – de-nțeles la cineva trăit mai mult pe câmpul de luptă decât la el acasă, Longinus nu i le accepta primului cetățean al Romei.

Hadrian, nepotul lui Traian, nu făcuse nicio taină din efortul şi din dorința lui de-a se dezbăra de accentul hispanic – stârnitor, la Roma, de zâmbete. Nici accentul lui Traian nu se corectase de la sine, ci prin lecturi cu voce tare, făcute-n singurătate şi fără ştirea nimănui de pe când era tribun militar în Siria. Nepotului spaniol, subțire la trup şi la minte, manifestările soldățeşti ale unchiului nu-i puteau fi pe plac. Totuşi, în loc de-a medita asupra artei şi-a filosofiei greceşti, care-i erau atât de dragi, ori de-a se cufunda într-o lectură care să-i încânte mintea şi sufletul, acest nepot, tânăr înglodat în datorii, avea tăria – pentru a nu se singulariza de mediul ostăşesc şi, mai ales, pentru a sta mereu în preajma unchiului împărat – să mănânce şi să bea cot la cot cu

toată ofițerimea, ceea ce era de nesuferit pentru un om sobru în privința mâncării şi-a băuturii. Cineva care-ntr-atât reuşea să-şi dirijeze trupul până la a-l face să-şi domine dezgustul, trebuia să fie animat de mari ambiții.

Eleganța, de la-mbrăcăminte pân' la exprimare, subtilitatea gândirii şi rafinamentul gustului erau elemente care-l deosebeau pe nepot de unchi. Dintre discursurile destinate să fie citite-n public de Traian, nici unele nu părea mai «autentic» imperiale decât cele scrise de Hadrian. Avidius Nigrinus şi Pliniu, autori şi ei de discursuri imperiale, se străduiau desigur să le compună cât mai în spiritul lui Traian; totuşi, nu-i lăsa inima ca măcar printr-o întorsătură de frază, printr-un cuvânt să nu se lase bănuiți în spatele-acestor opere de circumstanță.

Hadrian, scriindu-i lui Traian discursurile, ştia să se şteargă din ele până la anihilare. Nici o-nfloritură, nici o alegorie, nici o aluzie-n care să se străvadă tânărul suprarafinat care-şi atrăsese porecla de «grecotei» nu apărea în aceste discursuri, scrise-ntr-un stil care nu păcătuia prin exces de metafore şi care se identifica felului cam plat şi oarecum abrupt de-a se exprima al împăratului, ştiut de toată lumea. Tacitus, ascultându-l o dată pe Traian citind un discurs compus de Hadrian, îi şoptise unui prieten: «Dacă n-aş şti cine i l-a scris, aş jura că l-a scris singur!». Dacă cineva ar fi vrut să parieze pentru prezumtivii succesori ai lui Traian, Longinus ar fi mizat, fără nicio ezitare pe Hadrian, acest *auriga*[4] menit să-nvingă-n cursa puterii. Din întregul anturaj imperial, nimeni nu-l întrecea pe Hadrian în mimetismul de circumstanță şi-n ştiința de-a-şi doza efectele şi eficiența efortului spre țel, dibaci mascate sub aparența unei agreabile superficialități.

*

«Legănat de mersul calului, de cântecul păsărilor şi de

mirosul de primăvară, pe unde mă poartă gândul! Uitasem unde mă duc. *Unde* mă duc ştiu, mă-ntreb doar *la ce* mă duc. Mă luasem cu gândul dragostei. Cu toate că mi-am păstrat supleţea din tinereţe şi nici în mişcări n-am devenit prea greoi, n-aş mai îndrăzni să aţin calea unei fiinţe tinere şi s-o strâng în braţe ca pe vremuri. M-ar împiedica „ierarhia" vârstei şi protocolul ei. Acum, în tabără, toată lumea mă consideră imprudent, şi chiar sunt; dac-aş fi refuzat întrevederea cu Decebal, toţi m-ar fi socotit un laş. Ferice de cel pe care viaţa-l scuteşte de-asemenea alternativă!». Dispoziţiile Senatului, ale lui Traian deci, erau clare: n-avea să se refuze nici o-ntrevedere cerută de daci. Romanii, ca şi dacii, ştiau că pacea încheiată în 855 u. c. era doar un armistiţiu de mai lungă sau de mai scurtă durată. Şi unii şi alţii se pregăteau intens de război, dar aparenţele formale trebuiau păstrate. Amândouă părţile se găseau datoare să se prefacă până-n ultimul moment.

Deşi caii nu dădeau semne de oboseală, generalul se opri pentru popas. Lucius, grijuliu ca o cloşcă, se-apropie, cu sacul de provizii, de fostul lui stăpân. Longinus îl refuză cu un gest blând. Îi dădu de-nţeles din privire să-i poftească pe străini. Aceştia descălecară, îşi priponiră caii de copaci, apoi îşi luară hrană din coburi: felii mari de pâine albă, slănină afumată şi ceapă. Unul dintre ei puse pe-un ştergar două felii de pâine cu slănină deasupra, o ceapă strivită-n pumn, un pic de sare pe-o frunză de măcriş ruptă din iarbă şi le aşează-n faţa generalului. Acesta îşi duse mai întâi mâna dreaptă la inimă, ca semn de mulţumire, apoi gustă din bucate. Lucius şi Ceionius se-apropiară de daci şi, întinzând proviziile, îi poftiră la masă. Mâncau, strânşi toţi roată. Văzuţi din spate, cum se-nclinau de la mijloc, pentru a-ntinde mâna spre mâncare, într-o tăcere desăvârşită, cei treisprezece bărbaţi păreau adunaţi acolo pentru iniţierea într-un mister.

Dacul bănuit a şti latineşte rupsese-o brânduşă viorie

şi-i răsucea cu trei degete lujerul scurt, privind când floarea, când soarele care peste puțin timp avea să apună.

Liniştea unui moment asemeni aceluia pe care-l trăia acum, când oameni de neamuri diferite n-aveau dempărțit altceva decât lumina unui asfințit şi mireasma unei păduri era – pentru sufletul golit de patimi al lui Gnæus Pompeius Longinus – un rar privilegiu: ca un fâlfâit de aripă a sublimului.

*

La vreo trei ore după asfințit, umblând mereu prin pădure, dăduseră piept în piept – se putea spune – cu o casă, atât era de bine ascunsă între copaci şi de neaşteptat durată-n locul acela. Răzoarele de flori şi-un rând de arbuşti – ca nişte imense globuri galbene – plantați în semicerc dinaintea intrării arătau că mâna omului îşi făcea întruna de lucru pe-acolo. Altminteri, obloanele-nchise cât şi lipsa oricăruia dintre zgomotele care dezvăluie că o casă respiră chiar atunci când locuitorii ei dorm te puteau face să crezi că ai nimerit într-un loc pe unde nu mai trecuse de nu se mai ştia când picior de om. Kikinis o luă înainte pe aleea pietruită ce ducea către intrarea locuinței. La prag, îl rugă pe general să descalece şi să dea dispoziție însoțitorilor lui să facă acelaşi lucru. Cât despre daci, toți cei nouă descălecară şi ei; ducând dreapta la piept şi-nclinând capul, trecură prin fața generalului, apoi încălecară din nou şi se depărtară. În semn de salut, Longinus întinse către ei dreapta, uşor înălțată, cu palma deschisă întoarsă în jos.

După ce pătrunseră-năuntru, Kikinis făcu o adâncă plecăciune-n fața comandantului roman, îi ceru iertare dacă-l supărase cumva şi-l anunță că misiunea lui de intermediar se-ncheiase. Arătându-i drumul printr-un gest, doi bărbați îl invitară pe omul care le trecuse pragul

să-i urmeze. Alți doi, plini de cuviință, îi opriră pe Lucius şi pe Ceionius, despărțindu-i de general, care-ntre-timp ajunsese-ntr-o-ncăpere dreptunghiulară, luminată cu torțe cu miros de răşină.

Cu fața spre uşă, aşezați la o masă paralelă cu peretele opus intrării, se aflau douăzeci şi unu de bărbați, care se ridicară-n picioare la vederea generalului Romei. I se oferi loc la mijlocul aceleiaşi mese, dar de cealaltă parte, aşadar cu spatele la uşă. Longinus, în scaunul de lemn, se simți mai degrabă ca un inculpat în fața unui tribunal decât un *primus inter pares.* Bărbatul care şedea chiar în fața lui, mărunțel şi pirpiriu că abia-i ajungeau mâinile pe tăblia de nuc, îl întrebă – într-o latină corectă şi fluentă, rostită însă cu tendință de-a comprima vocalele – cum călătorise şi cum i se păruse drumul. Longinus răspunse şi puse şi el, după cuviință, întrebări despre vreme, despre starea recoltei… O convorbire convențională, ca atâtea altele pe lume, când oamenii n-au ce să-şi spună cu-adevărat sau când amână cu bună-ştiință momentul realei comunicări. Oaspetelui i se-adusese-un vas cu apă-nmiresmată, pentru spălat pe mâini, şi-un ştergar. «Mai urmează cununa de flori pe cap, şi cinăm între patricieni», se gândi Longinus: pricepuse că i se demonstra cunoaşterea purtărilor alese din lumea-bună romană. Patru fete, îmbujorate de căldura din bucătărie, aduseră fel de fel de bunătăți şi le-nşirară-n fața lui, care gustă din toate bucatele, spre cinstirea gazdelor, închină o cupă-n sănătatea lor, şi nu mai scoase niciun cuvânt, cum, de altfel, nu scotea nimeni. Era limpede că nu-i ardea nimănui de mâncat, de băut şi de petrecut. Longinus privi pe rând la fiecare dintre cele douăzeci şi unu de chipuri ce-i stăteau în față. Pe fiecare se desluşea încordarea-ngrijorării. Deşi Decebal îi fusese descris de mai multe căpetenii care-l trădaseră, Longinus nu reuşise să-l identifice. I se spusese că are şaua nasului strâmbată puțin spre stânga. Trei dintre bărbații din fața sa aveau şaua nasului aidoma. Dacă nu-

l punea la socoteală pe vorbitorul de latină, ceilalți douăzeci de daci – presupunând că toți erau daci – semănau destul de mult unul cu altul. Oricât de concentrate-ar fi fost gândurile mesenilor şi oricât de nensemnat cheful lor de vorbă, tăcerea tuturor nu putea fi decât un consemn. Oricum s-ar fi purtat ei, generalul roman tot n-ar fi crezut că-l poftiseră fiindcă-i duceau dorul şi pentru că nu puteau mânca fără el. Tăcerea prelungită era chibzuită cu multă judecată: nimic nu-l nelinişteşte mai mult pe om decât nesiguranța. Longinus observase de la-nceput că nimeni afară de omul pirpiriu nu rostise niciun cuvânt şi că tot ce vorbiseră ei doi nu fusese tradus: prin urmare, cine trebuia să priceapă ce spunea romanul ştia latineşte, cât despre ceilalți, ştiau-nu ştiau limba, probabil că părerea lor n-avea, în împrejurarea de față, greutate. Nemaiîndoindu-se că se lăsase prins într-o capcană, hotărî să nu-şi trădeze prin nimic neliniştea. Terminase de mult cu gustatul bucatelor, iar de cupă nu se mai atinsese din clipa-n care-nchinase. Îşi ținea mâinile-ncrucişate la piept şi-şi plimba ochii de-a lungul frizei de piatră cu motive florale ce-mpodobea peretele din fața lui: nici nu mai ținea minte a câta oară-i număra frunzele, vrejurile-n volută, petalele florilor.

Dacă Decebal şi statul lui major aşteptau ca el să rupă tăcerea, atunci puteau s-aştepte mult şi bine. De-un singur lucru se temea Longinus: de tortură. Nu putea să uite durerile pe care i le pricinuiseră destul de numeroasele răni căpătate pe câmpurile de luptă. Îl trecu un fior la gândul unor chinuri administrate sistematic. «Doamne, ajută-mă să lupt cu ceea ce pot schimba, ajută-mă să-ndur ceea ce nu pot schimba şi dă-mi puterea să le pot deosebi pe una de cealaltă», îi adresă el un gând divinității – căreia nu-i atribuia nici chip, nici nume – o rugă, rostită cine-mai-ştia-unde întâia dată-n lume, auzită de el în copilărie, în casa bunicilor materni, din gura unei sclave bătrâne. Cugetând că-şi încredințase

ființa unei forțe mai presus de el şi de oricine, se linişti. Tăcea cuminte spre-a nu provoca destinul. Se uita mai departe la friza cu motive florale şi-i admira frumusețea, minunându-se – a câta oară? – în fața minții omului, amestec straniu de abjecție şi de sublim. Simțea cum îl dobora oboseala şi se temea să n-adoarmă cu ochii deschişi, cum i se mai întâmplase de câteva ori. Oamenii pe care-i privea şi care profitaseră de credulitatea lui nu-i stârneau niciun pic de ură: când cineva îşi apără țara amenințată, nu stă să-şi aleagă mijloacele. Mărunțelul de stat la care se uita înțelesese că romanul n-avea să rupă tăcerea, lucru firesc, de altfel – admitea şi el – deoarece *ei* îl chemaseră, deci *ei* aveau ceva să-i spună.

— Mărite general, Regele nostru vă-ntreabă ce ştiți despre planurile împăratului în legătură cu noi.

Nimeni nu-i adresase vorbitorului de latină vreun cuvânt. Întrebarea Regelui îi fusese transmisă deci cu mult înainte de sosirea generalului.

— Nu sunt împuternicit să răspund unei asemenea întrebări.

— Ar fi mai bine să ne răspundeți, totuşi.

Din descrierile căpeteniilor dace – multe-puține care se-nchinaseră romanilor – Longinus recunoscu, în fine, în vorbitorul de latină, pe Bicilis, cel mai apropiat sfetnic al regelui Decebal. Bicilis formulase amenințarea deferent, rostind-o cu glas persuasiv şi aproape rugător. Imprudența este adesea o trăsătură de caracter a oamenilor impulsivi, care se lasă mânați de prima pornire, şi mai arar a unora cu judecată slabă, aceştia trecând de multe ori peste momente grele, scăpând mai degrabă de ele, tocmai prin încetineala cu care iau o hotărâre. Cântărind repede toată desfăşurarea faptelor, pentru Longinus era limpede că dacii n-aveau nevoie de eventualele sale dezvăluiri, pe care, probabil, nici nu le luaseră-n calcul. Nu. Aveau nevoie de-un ostatic de oarecare importanță. Ca să testeze. Ce? Viața-l învățase pe generalul roman să nu-şi subestimeze niciodată

adversarul. De-aceea se hotărî să le vorbească adversarilor prezenți ca unor oameni în stare să-i înțeleagă poziția. N-avea rost să se prefacă revoltat şi ofensat de-ndrăzneala lor, nici să-i amenințe cu nemaipomenite repercusiuni ale necugetatei fapte de-a insulta Roma printr-un general al ei, deoarece toate astea i se păreau vorbe goale ce n-ar fi speriat pe nimeni, şi mai ales pe-aceşti oameni! Fără niciun dubiu, aflaseră la vârsta lor că – oricine-ar fi cel care piere – lumea nu se scufundă, şi că, deci, Roma, unde numai de generali nu se ducea lipsă, n-avea să-şi pornească iar legiunile peste daci – dacă avea s-o facă! – pentru a-l salva ori pentru a-l răzbuna pe Longinus. Se ridică în picioare şi, în timp ce le vorbi, se uită pe rând în ochii fiecăruia:

— Onorate gazde, oameni buni, aşa după cum domniile-voastre aveți îndatoriri față de-ai dumneavoastră, drept care nu vă sfiiți de la nimic, tot astfel şi eu am îndatoriri față de-ai mei, şi nu le pot încălca. Iscoade aveți – şi-ați avut totdeauna – în rândurile noastre. Ca să ştiți ce gânduri are Imperatorul meu, nu m-ați aşteptat pe mine.

Deşi credulitatea lui, cel puțin aparentă, nu pleda-n favoarea unei mari deşteptăciuni, dând cărțile pe față, Longinus le dovedea că nu era un prost: mai întâi, pentru că nu-i considera pe ei ca atare; apoi, pentru că-i lăsa să vadă că le-nțelesese jocul. Capcana pe care i-o-ntinseseră pentru aşa-zise informații cu privire la intențiile împăratului era doar un pretext (valabil) al unei partide mai complicate, cu miza mai mare.

— Şi totuşi, ar fi mai nimerit să ne spuneți, îşi înnoise Bicilis abia deghizata amenințare, păstrând acelaşi ton deferent ca şi la-nceput.

— Mai nimerit sau mai puțin nimerit, mai bine sau mai rău, n-am ce spune, răspunse generalul cu un glas neutru ca şi cel de pân-atunci, rămânând mai departe-n picioare spre-a da de-nțeles că, din punctul lui de vedere, convorbirea era încheiată; acesta fiind singurul semn prin

care ținea să amintească, indirect, că este cetățean al celei mai mari puteri a lumii.

Bicilis vorbi în limba lui. Ceilalți douăzeci rostiră toți deodată un singur cuvânt: monosilabic. Nu putea fi decât «da» sau «nu». *«Pollice verso* ori…», se gândi Longinus – general în cea mai puternică armată a lumii – care, în acel moment, umilit de viață, se simți un gladiator învins aşteptând verdictul publicului.

— În cazul acesta, veți mai rămâne la noi, i se-adresă Bicilis, cu anume părere de rău în glas.

— În cazul acesta şi-n toate celelalte, răspunse cu-o brumă de ironie Longinus, pentru a le-arăta celor în stare să priceapă că nu se lăsase-nşelat de manevra lor.

— Însoțitorii domniei-voastre, generale, vă stau la dispoziție. Ne puteți transmite, în fiecare zi, orice dorință, prin câte un om al nostru.

Ca prin minune, de-a dreapta şi de-a stânga lui apărură cei doi bărbați care-l conduseseră la-nceput în încăpere.

— Dacă este îngăduit, aş vrea să ştiu cu cine-am avut onoarea să stau de vorbă, întrebă Longinus, făcând un gest semnificativ spre cei douăzeci şi unu de bărbați, care-acum se aflau cu toții-n picioare.

— La Roma s-ar numit *concilium principis.*

*

Când se revăzură, Lucius şi Ceionius nu-l întrebară nimic. În ochii lui Lucius apăruse-o clipă-nvinuirea pe care Longinus n-o uitase niciodată, de-atunci, din ziua când scăpase de la înec. Cu gândul la-ntâmplarea de demult, îi anunțase că se puteau considera ostatici.

Întinzându-se-n pat, deşi mort de oboseală – stare pe care contaseră mult dacii pentru a-i forța mâna – Longinus mai aruncă o privire asupra-ntâmplărilor acestei zile ce se-ncheia. Concluziile nu-l încurajau.

În succesiunea lor, întâmplările vieții par a decurge

una dintr-alta într-o ordine conformă unei judecăți, ordine cu care, tocmai de-aceea, judecata s-a obişnuit. Dar atâtea-ntâmplări îşi contrazic evident cauza: atâtea au, deci, urmări care contrazic judecata. Pentru a exprima abaterea de la obişnuit şi de la previzibil, mai toate popoarele spun, într-un fel sau altul, în esență acelaşi lucru: «unde dai şi unde crapă!». Longinus văzuse că pe lume totul era cu putință: şi credibilul, şi incredibilul. Şansele ca el să scape din capcana-ntinsă de regele dac, ba cu față curată încă, erau de vreo cincizeci la sută, presimțirile însă, a căror sorginte n-o cunoaşte nimeni, trezindu-se uneori dintr-un somn adânc, purtător al cine-ştie câtor vestigii şi-al câtor proiecții în viitor, presimțirile îi spuneau lui Gnæus Pompeius Longinus că n-avea să mai vadă niciodată Roma.

*

Ca şi când vremea şi-ar fi dat mâna cu dacii spre-a-i mări generalului sentimentul de-apăsare, a doua zi plouase de dimineața până târziu noaptea, ploaie mohorâtă şi duşmănoasă, ca de toamnă. Chiar de la prima oră a zilei aceleia ploioase, Kikinis, intermediarul, se-nfățişă pentru a afla dorințele «înaltului oaspete». Iar pentru a le-ndeplini, în privința mâncării, a curățeniei, a spălatului rufelor – cu alte cuvinte, a tuturor treburilor gospodăreşti – se-nfățişă una dintre fetele care, în cea dintâi seară, se-ngrijiseră de masa la care nimănui nu-i arsese de mâncare. Luându-i mai bine seama, Longinus îşi aminti c-o mai văzuse. Înaltă şi subțire, de parc-ar fi fost alcătuită din înmănuncherea unor lujere necoapte, tânăra făptură avea un aer straniu ce stârnea curiozitatea. Ținea tot timpul ochii plecați. Două perdele de gene dese, castanii, în contrast cu sprâncenele blonde şi cu fața albă, păstrau pururi o umbră aşternută peste pleoapele de jos. «Fără privire. Ca statuile», se gândi romanul.

— Spune-i, te rog, să vină mai aproape şi mai în lumină, i se-adresă el lui Kikinis.

Aşa cum umbla cu ochii-n jos, te ducea cu gândul la vietățile care, lipsite de vedere sau cu vederea slabă, orientându-se numai după auz, se mişcă totuşi cu siguranță, ca şi văzătoarele.

— Spune-i că *o rog* să ridice pleoapele, adăugă, întorcându-se din nou spre traducător.

După ce-ascultă în limba ei rugămintea generalului, fata, pe chipul căreia se citi nehotărârea, ca şi când atunci s-ar fi trezit din somn, clipi de câteva ori până ce privirea ei albastră, sfioasă şi grea de resemnare, să-ntâlnească ochii lui Longinus. Generalul simți cum i se deschid, în adâncul ființei, coardele prea întinse de ultimele-ntâmplări ca şi de-ntreaga lui viață, ale cărei intemperii îi secătuiseră trupul şi-i aspriseră sufletul. Valul de căldură care-i trecu prin inimă era la fel de neaşteptat ca un mugure pe-o ramură uscată.

— Câți ani ai? o-ntrebă într-un târziu, adresându-i-se direct, ca şi cum ridicarea pleoapelor ar fi şters deosebirea dintre latină şi limba pe care-o vorbea fata.

Kikinis tălmăci întrebarea.

— Nu ştiu. Am rămas de mică fără părinți, din războaie, răspunse ea, uitându-i-se generalului în ochi.

— Cum te cheamă?

— Cum te cheamă? repetă Kikinis.

— Asta.

— Asta, îți mulțumim că munceşti pentru noi şi ne pare nespus de rău că nu te putem răsplăti. Dacă ai nevoie de-ajutorul nostru, cere-l. Suntem trei bărbați, rosti Longinus, arătându-i cu dreapta pe Lucius şi pe Ceionius.

După ce fata se duse la treburile ei şi după ce Kikinis, cu-o adâncă plecăciune-orientală, îşi luă cuvenitul rămas-bun, generalul li se-adresă celor doi, însoțitorilor săi:

— Să nu v-atingeți cumva de fata asta!

Lucius, de vârsta fostului stăpân, socotea că-i cam trecuse vremea să se-atingă de fete care-ar fi putut să-i fie nepoate; îi trecuse vremea şi nici inima nu-i mai dădea brânci, lucru pe care Longinus nu se putea să nu-l fi băgat de seamă. Prin urmare, pricepu că pluralul folosit era un fel mai ocolit de-a-i atrage aghiotantului său Ceionius atenția asupra purtării pe care se cuvenea s-o aibă față de străină.

*

Trecuse de nonele lui iunie{5}, aşadar se-mplineau aproape patruzeci de zile de când Longinus se afla-n captivitate, în ceea ce se putea numi libertate supravegheată, adică dreptul generalului roman şi-al însoțitorilor lui de-a se plimba prin pădure, de-a merge la vânătoare şi de-a vedea pe oricine-ar fi dorit din «consiliul principelui» dac. În preumblările pe cărările codrului, pe jos ori călare, generalul era-ntovărăşit doar de-o persoană din partea dacilor, mereu alta, cât şi de nelipsitul Kikinis, ca element fix. Longinus înțelesese cât de bine era organizată supravegherea lui de vreme ce nu-şi văzuse niciodată supraveghetorii: prin capacitatea lor de-a sta nemişcați, aceştia se confundau cu pietrele, cu arborii; zgomotele pe care, ca orice ființă, n-aveau, la un moment dat, cum le evita, erau identice, probabil, celor ale vietăților sălbatice, iar semnalele sonore – aidoma chemărilor aceloraşi viețuitoare. Deşi, de gândurile pe care şi le făcea şi de-nvinuirile pe care şi le-aducea, generalului îi venea tot mai des să se dea cu capul de ziduri, îşi impusese, cumpătat, să nu cheme pe nimeni din «consiliul principelui» şi nici măcar lui Kikinis, umbra lui, să nu-i pună vreo-ntrebare cu privire la intențiile dacilor. Dacă trebuia să piară – şi ghidul îl bântuia mereu – măcar avea să piară cu demnitate față de sine, față de Roma, față de-aceşti inamici ai imperiului, care, în disperarea lor, încercau marea cu degetul. Longinus

considera că orice semn de enervare pe care l-ar fi dat i-ar fi scăzut în fața dacilor prestigiul. Socotea de datoria lui să-şi asume ispăşirea culpei de vanitate, fiindcă, sincer cu sine, trebuia să-şi recunoască păcatul: în capcana regelui barbar nu căzuse din credulitate, nici din slăbiciune de minte. În urmă cu-aproape patruzeci de ani, din aceeaşi vanitate, era să-şi piardă viața-ntr-un vârtej de apă: vanitatea de-a nu se face de râs strigând după ajutor. Sclavii de-atunci, băiețandrii cam de-o vârstă cu el, de câte ori îl întâlneau, în zilele ce urmaseră nefericitei întâmplări, îşi fereau privirile de-a lui. O dată, pândindu-l pe Lucius când nu erau decât ei doi, îl întrebase de ce se-nstrăinaseră de el tinerii sclavi. După-ndelungi ezitări, cu ochii-n pământ, Lucius îşi luase inima-n dinți şi-i răspunsese: «Te-ai gândit, măcar o clipă, stăpâne, la ce ne-ar fi făcut Stăpânul dacă te-ai fi înecat?...». Şi bietul Lucius căzuse-n genunchi şi se izbise cu fruntea de pardoseală, zguduit de plâns, dând astfel, cu-ntârziere, glas groazei prin care trecuse. Pe vremea lui Augustus, un patrician aruncase-un sclav de viu în heleşteul cu murene pentru vina de-a fi spart un vas din cristal de stâncă. De la un om excesiv la bine şi la rău, cum era Longinus-senior, te puteai aştepta la orice.

După treizeci şi şase de ani, Longinus punea din nou în primejdie viața lui Lucius.

Pentru moment, buba cocea mocnit. Clipa când avea să spargă nu putea fi prea departe. În măsura-n care Traianus urma să se țină de planul inițial privitor la noua campanie contra dacilor, armatele romane aveau să atace-n curând Sarmizegetusa.

*

În casa albă de piatră din pădure – de astă dată, fără spectacolul vreunui ospăț – se-ntruni din nou «consiliul principelui».

Gazdele nu se mai simțeau nicidecum datoare să se

prefacă.

În schimbul generalului Longinus, Decebal îi cerea împăratului roman înapoierea teritoriilor cucerite în 855 u. c., încheierea unei noi păci – avantajoase pentru daci – prin urmare, întoarcerea la pacea lui Domițian. Dacă zisa cerere a dacilor n-ar fi fost doar un mijloc de-ncurcare a ițelor, de-amânare şi de punere-n derută a duşmanului, atunci s-ar fi dovedit a fi de-o înduioşătoare naivitate copilărească. Numai că Longinus cunoştea inamicii Romei, de la Eufrat până la Rhin, şi-nvățase – de-a lungul vieții lui de soldat – că istețimea omului, asemeni cu-aceea a oricărei viețuitoare, se-ascute pe măsura primejdiei ce-l amenință.

Se uită, privindu-i pe-ndelete, la cei douăzeci şi unu de bărbați ce-i stăteau dinainte, nemişcați în hainele lor albe, curate şi cuviincioase ca-ntotdeauna, mereu magnifice prin simplitate – a țesăturii şi-a croielii – haine pe care-acum înfloreau, subliniind-o, podoabe solitare: fie o pafta scumpă, tăiată-ntr-o gemmă cu însemnele neamului şi-ale rangului; fie un bumb de chihlimbar conservând în transparență o elitră ori un crâmpei de frunză ruginie; fie o torsadă subțire de fir, bătută cu safire; fie un nestemat din cleştar cu intarsii de metal rar; fie o alisadă cu verigi de fildeş de care se legăna un agat negru; fie un giuvaer de filigran cuibărind în rețeaua sârmei prețioase un bob de mărgăritar persic; fie o fibulă de os lustruit şi cizelat, încrustat cu ținte de oricalc; fie un lanț din za de argint, petrecut prin câte o cheotoare; fie o cataramă de aur ciocănit, înfățişând un hipocamp sau un dracon cu ochi de rubin. Erau impenetrabili ca nişte zeități împietrite la bucuriile şi la suferințele pământenilor.

Le-ascultă epistola către imperatorul romanilor, semn al ascuțitei lor inteligențe, crescută-n fața pericolului, epistolă echivalentă cu verdictul de condamnare a captivului la supliciul capital, le luă fiecăruia-n parte seama şi pricepu că nu putea să urască pe niciunul.

Epistola nu spunea care-aveau să fie măsurile ce urmau a fi luate-n privința lui Longinus, în cazul în care suveranul roman ar fi respins propunerile dacilor. Nu era necesar, deoarece lucrurile se-nțelegeau şi fără «codiciluri». Longinus se-ntreba dacă împăratul ar fi acceptat schimbul propus de daci pentru a-şi salva propriul fiu, presupunând că ar fi avut unul. Înclina să creadă că n-ar fi căzut la-nvoială. Printr-o asemenea dezicere de-o întreagă concepție, Traian s-ar fi discreditat – în primul rând, în fața Romei, apoi, desigur, şi în fața dacilor – şi, oricum, n-ar fi făcut altceva decât să prelungească o viață, dar nu să-i şi asigure nemurirea. «Consiliul principelui», întrunit mai ales pentru ca Longinus să poată vedea cât preț puneau dacii pe capul său – de fapt un joc de-a păcăleala, deoarece ei ar fi pretins acelaşi lucru în schimbul oricărui general captiv – mai era şi-un mijloc de-a-l umili pe oşteanul roman, care n-avea decât să aştepte mult şi bine eliberarea. În fața noii situații, de astă dată clară, Longinus, din pură curiozitate şi fără a lega nicio speranță de răspuns, îşi puse-ntrebarea cât anume se cuvenea să-şi îngăduie a-l aştepta de la Roma. Când se dezmetici după lovitura care, deşi prevăzută, îl ameți̦se în primul moment, gândul i se-ndreptă către Lucius şi către Ceionius: cum şi ce să facă spre-a le scăpa viața? Pentru ca împăratul roman să fie convins că generalul îi era sănătos, dacii îl rugau – un fel de-a spune! – pe nobilul oaspete să-i scrie după voie principelui său, în josul epistolei lor, şi să pună şi data sub cele scrise *manu propria.*

«Doamne,

Înălțimea-voastră n-are a-şi face, în ceea ce mă priveşte, griji. Sper ca lucrurile să capete o întorsătură care să ne evite prejudicii. Sunt adânc întristat pentru supărarea pe care o aduc înălțimii-voastre. Dar, deoarece *omnes una manet nox,* cum spunea poetul, mă veți ierta, poate.

Îndrăznesc a-i recomanda bunăvoinței voastre pe libertul meu Lucius, precum şi pe centurionul Sophronios Celer Ceionius, ambii devotați mie însoțitori.

Fiți mai fericit decât Augustus şi fie-vă mai lungă decât a lui viața.

A. D. VII. EID. IVN. DCCCLIX. AVC.{6}

Gnæus Pompeius Longinus».

Cu toate că nu se proclamase oficial *dominus,* Traian «admitea» să i te-adresezi cu-acest apelativ. În adaosul propriu la epistola dacilor, Longinus se străduise a fi cât mai ambiguu: versul lui Horatius putea sugera împăratului cam unde bătea gândul generalului, care, cu toată gravitatea situației în care se afla, nu se putuse opri să nu-i întindă nevinovata cursă. «Dacă n-are să ştie din cine e versul, să-l întrebe-acum pe Hadrianus, care-i cu el în campanie, sau să li se-adreseze mai târziu, după ce termină cu dacii, lui Plinius ori lui Tacitus, lui Nigrinus ori Plotinei, la alegere. Tare mi-ar plăcea să fiu de față când, cu aerul lui sever, posac şi greoi, ar lua-o pe ocolite, cam de pe vremea Titanilor, ca s-ajungă la versul ăsta. Fiindcă până nu va afla al cui este n-are să aibă liniște!». Nimeni nu-i cerea unui soldat să ştie poeții pe dinafară. Dar acestui soldat, stăpân al lumii de la Eufrat la Atlantic, îi venea greu să accepte că nu putea stăpâni totul, deşi nici unei minți nu-i îngăduie timpul (şi timpurile) să ajungă a fi atotcuprinzătoare.

Resemnându-se-n fața sorții care, în acea zi, alegându-şi-i drept mesageri pe cei douăzeci şi unu de sfetnici ai regelui Decebal, îi pecetluise viața, Longinus cugeta că n-are să-i mai fie hărăzit a cunoaşte niciodată răspunsul lui Traianus la epistola dacilor. «În timp ce el poate-afla-ntr-o-clipă cine-i autorul acestui vers – pe care, poate, cineva are să-l mai citească şi după ce pe ața vremii au să se-nşire cine-ştie câți imperatori ai Romei şi câți generali, pân-are să li se-ncheie tuturor şirul – eu n-am să ştiu

niciodată cât preț punea pe mine fostul meu camarad de arme ajuns împărat al Romei şi-al romanilor…». Să se-nvoiască la schimbul cerut de adversarul dac ar fi-nsemnat o sfidare a bunului-simț. Să-l înşele pe inamic, prefăcându-se că-i acceptă propunerea şi că se retrage, ar fi fost cu totul utopic din punct de vedere strategic: foarte costisitor ca bani, ca timp, ca istovire de oameni; şi-apoi, Traian juca întotdeauna cinstit! Pentru daci, viața lui Longinus însemna cât de cât ceva doar atâta timp cât puteau obține, în schimbul ei, barem o amânare: altminteri nu prețuia nici măcar cât o ceapă degerată. Traian avea desigur să trimită un răspuns ambiguu… Nu se cădea să le spună dacilor: «Faceți ce vreți cu Longinus, nu ducem lipsă de generali!». Răspunsul urma să-l ticluiască probabil Hadrian, care, dacă voia, putea vorbi ore-n şir fără să spună absolut nimic; şi, tot aşa de bine, să spună mai mult decât o epopee într-o singură frază. Iar dacii, ştiind că târguiala pentru pielea generalului n-avea să țină o eternitate, nu era să-i aştepte pe romani în eventualitatea că ar porni să-şi elibereze ostaticul. Presupunând că dacii l-ar fi aşezat pe Longinus într-un car cu flori şi l-ar fi înapoiat Romei împreună cu salutul respectuos al Regelui lor, Traianus nu i-ar fi făcut o primire călduroasă, cu-atât mai puțin una apoteotică, militarului din cauza căruia s-ar fi pierdut, dacă nu multe altele, măcar un timp prețios. Iar ostaşul culpabil recunoştea că Traianus ar fi avut dreptate.

Pân-atunci, Longinus nu fusese pus în situația de-a-şi închipui cât de greu se desparte omul de viață şi mai ales din proprie voință. Istoria Romei, istoria ei cea mare, cea ştiută de oricine voia s-o cunoască, precum şi mica istorie, cea a întâmplărilor mărunte, ştiută doar în cercuri restrânse, istoriile Romei deci, erau pline de istorii şi de istorioare cu oameni care, aflați în fața sorții potrivnice, ştiuseră să-şi încheie cu demnitate viața. Brutus, între alții, Antonius… Plinius nepotul, cum îi spunea Longinus, istorisea cum, pe vremea lui Claudius, o matroană, pe

nume Arria, vrând să pună capăt suferinței de-a-şi fi pierdut fiul şi celei de-a-şi fi văzut soțul bolnav de-o boală fără leac, hotărăşte să-şi ia zilele şi, ca să-şi convingă bărbatul să-ncheie şi el cu-o viață care nu mai însemna decât restrişte şi chin, îşi înfige-un pumnal în inimă, apoi şi-l trage din rană şi, întinzându-i-l bărbatului, rosteşte: «Nu doare, Petus, nu-ți fie teamă!». Poate că Petus o crezuse. Longinus însă, care cunoştea durerea, arsura lamei în carne, nu se putea gândi fără un fior de teamă la un asemenea sfârşit. Cucuta, buruiana care creştea mai peste tot şi pe care, cu toate cele trei soiuri ale ei, o cunoştea prea bine, omora, fără-ndoială, dar cât de chinuitor, asta nu mai ştia, fiindcă nu văzuse pe nimeni murind de cucută. Dacă otrava pe care-o dădeau grecii-n vechime condamnaților ar fi fost cucută şi-ar fi omorât, cum relata Platon moartea lui Socrate – înghițeai licoarea-nveninată, apoi un timp te plimbai, până ce simțeai o greutate-n picioare, te-ntindeai numaidecât culcându-te, iar când răceala, pornind de la picioare, îți cuprindea tot trupul, erai plecat din lumea celor vii – dac-aşa ar fi stat lucrurile, atunci Longinus ar fi ascuns nişte lujere de cucută-ntre florile sălbatice pe care le-aduna punându-i-le Astei în brațe, de câte ori ieşea să cutreiere ca să-şi bucure sufletul de frumusețea şi de mireasma pădurii ce-i înconjura captivitatea, consolându-i-o. Să-şi fi tăiat vinele cufundat în baia plină cu apă caldă ar fi fost o moarte conformă tradiției romane: moartea romanului căzut în dizgrație. Ce dizgrație poate s-o-ntreacă pe cea a sorții?! Dar cum să-i lase fetei ăsteia mute, cu mers ca o adiere printr-un lan, fetei a cărei prezență-n viața lui fără prea mari bucurii era un dar al cerului şi-o ultimă legătură luminoasă cu pământul, cum să-i lase-o asemenea amintire? Cine-avea să şteargă pardoseala de apa amestecată cu sânge? Ea. Nu era cu putință să i-o lase. Pentru Longinus, decența era suprema dovadă a bunului-simț. Să se spânzure. Tot ea l-ar fi văzut prima. Longinus văzuse, între Rhin şi Eufrat, destui spânzurați. Nici asta

nu era o privelişte pentru o fiinţă pe care voiai s-o cruţi şi faţă de care voiai să-ţi păstrezi obrazul nepătat. Nu-i rămânea decât otrava.

Toate vinile pe care Longinus nu contenea să şi le recunoască, enumerându-şi-le de dimineaţa până seara, toate nu-nsemnau nimic faţă de învinuirea majoră pe care şi-o aducea: aceea de-a nu-şi fi luat otravă cu el. N-ar fi avut decât să-i şoptească un cuvânt lui Olympios, medicul trupelor, un om închis şi sfios, mare meşter în meseria lui şi cu ştiinţă de tot ce mişca pe lume. Şi dacă făcuse-o greşeală, de ce trebuise oare să şi stăruie-n această greşeală? Cum de nu se gândise, în aproape două luni de când era captiv, deşi de la-nceput ştia că era condamnat, cum de nu se gândise la-ncheierea cea mai onorabilă şi mai estetică, dacă-şi punea probleme atât de subtile ca imaginea pe care-avea s-o lase posterităţii? Posterităţii! Cine-ştie-ce analist dintr-aceia care, neavând imaginaţie, nu făcea risipă de ea în interpretarea faptelor, ci se mulţumea să le consemneze doar, adeseori mult mai târziu decât se petrecuseră – deci, din povestite, şi, deci, trecute prin multe rânduri de urechi, unele mai atente, altele mai puţin – cine-ştie-ce astfel de analist avea poate să menţioneze şi numele lui, al lui Longinus, în vreo frază fără prea mari preocupări de stil, cum găseai mai întotdeauna prin anale, frază-n care unei avalanşe de predicate cu greu îi atribuiai sau mai repede-i bănuiai un subiect. Posteritatea era ceva atât de nesigur şi-atâta mintea de multe ori… Nici prezentul, nici posteritatea nu considerau o problemă de căpetenie respectarea adevărului. Istoriei mereu i se dădea cu purpură pe buze şi-n obraji, mereu i se-aureau pleoapele…

De posteritate îi păsa lui Longinus în mod abstract, ca oricărui om crescut în anumite canoane. Posteritatea lui imediată era, în primul rând, Asta; apoi erau Lucius, Ceionius şi Kikinis. Părerea lor nu-i era indiferentă. Dacă nu s-ar fi temut că le trezeşte bănuieli dacilor, i-ar fi rugat să-l învoiască a-şi trimite misiva prin Lucius şi prin

Ceionius; ori măcar printr-unul din ei, Lucius de preferință, fiindcă față de-acesta vina lui era mai mare şi mai veche. Când se căsătorise cu Augustina, soției sale şi lui, bunica paternă a lui Longinus le dăruise două inele identice: două smaralde – ajunse-n familia Longinilor în primul an al domniei lui Augustus – montate-ntr-o ramă torsadată de aur roşu. În cei dintâi ani ai căsătoriei, când mergeau la circ, Longinus şi Augustina îşi scoteau inelele şi se uitau prin ele, prin nestemate, cum auziseră că făcea Nero, care-avusese vederea scurtă. Prin smarald vedeau totul – deşi micşorat – mult mai clar. Se concentrau atât de mult asupra acelei imagini, încât nici nu mai auzeau vuietul din jur, de fiecare dată având impresia că păşeau pe-un tărâm straniu-n care un spirit misterios transforma toate proporțiile lumii cunoscute. Erupția Vezuviului, incendiul Romei şi ciuma, toate catastrofe survenite una după alta în timpul domniei lui Titus, tulburaseră veselia şi chiar sufletul tinerei Augustina, în vârstă, pe-atunci, de nici douăzeci de ani. În rândul celor înclinați spre credințele-orientale ce gravitau în jurul ideii de ispăşire şi-a celei de mântuire se răspândise zvonul că şirul de restrişti abătute asupra Peninsulei nu era decât semnul de netăgăduit că divinitatea-i avertiza pe oameni că umpluseră paharul nelegiuirii. Ca urmare a acestei crize de conştiință – stare firească-n fața nenorocirii consecvente ce pusese multă lume pe gânduri – Augustina, în mare taină, pentru a nu pricinui vreo neplăcere familiei sale şi, mai ales, lui Longinus, promițându-şi să nu devină o practicantă, Augustina trecuse, în adâncul sufletului ei, la credința creştină. Această aplecare mistică-i fusese-ntărită şi de faptul că nu ținea sarcinile. Cu timpul – trecuse la asceză. Căci dumnezeul noii credințe (pe care cei de prin părțile lui îl numeau Joshua; alții, latinizându-i numele – Iesus ori Iisus; mulți – Chrestos ori Cristos – după greci), dumnezeul acesta ar fi spus: «Luptați împotriva cărnii şi disprețuiți-o, nedând niciodată frâu liber poftei. Întăriți-

vă sufletele prin credință şi prin cunoaştere!». Învățătura asta îi fusese şoptită de unul dintre sclavii ei, un egiptean, închinător şi el la dumnezeul din Iudeea. Augustina ajunsese-atât de slabă, încât te mirai că n-o sufla vântul şi că încă mai mergea în loc să zboare. În ultimii ani de viață îşi eliberase toți sclavii, iar celor ce n-o părăsiseră le-mpărțise proprietatea dotală, neținând seama de protestele lui frate-său, Gaius. Când îl văzuse ultima oară pe Longinus, Augustina îi dăduse-napoi inelul cu smarald; socotindu-şi încheiate legăturile cu lumea şi dezlegându-şi bărbatul de căsătoria-n care ea nu fusese-n stare să-i aducă nicio bucurie. Îi înapoia simbolul unirii lor. Protestele lui Longinus, care-o socotise o soție-model, cum şi era, nu folosiseră la nimic. Existau, probabil, oameni care simțeau cum li se depărtează sufletul de trup. La două luni după asta, într-un apus, Augustina se stinsese, plânsă de liberții ei, care, potrivit cu ultima sa voie, o-nmormântaseră fără podoabe, de-a dreptul în pământ, la capătul unei livezi de cireşi, orgoliul ei şi-al întregii familii, «cireşi din cireşii lui Lucullus»... «Lucius Licinius», nu uita niciodată s-adauge, spre a nu-l nedreptăți pe vestitul general gurmet prin vreo confuzie cu fratele său. Când alesese livada ca loc statornic al său pe pământ, se gândise oare că ei doi acolo se cunoscuseră, la o petrecere sub cireşii-nfloriți, când ea avea cincisprezece ani, iar el aproape douăzeci şi trei?

Longinus o evoca pe Augustina fără durere, cu sufletul uşor. De când era captiv, singurele clipe de seninătate erau cele-n care se gândea la Augustina şi cele-n care urmărea mişcările potolite-ale Astei, armonioase şi mereu aceleaşi, ca făcând parte din imuabila alcătuire-a lumii. Fata venea din zori şi se-aşeza pe scara de piatră. Nu intra până ce nu se deschideau obloanele, semn că toți cei dinăuntru se treziseră. Nici în jurul casei nu trebăluia, nu cumva să le strice somnul. Stătea pe scară şi-l purica pe Lupei, un cățel ciobănesc fără coadă, găsit când nu

făcuse încă ochi. În aproape două luni, de când îl ştia Longinus, Lupei părăsise iia Astei: acum, fata-l purta într-o traistă atârnată pe umăr. Lupei nu mai sugea lapte din băşica de peşte. Acum, limpăia cu nădejde şi cu spor mâncare din strachină. Fata-l scotea din traistă, îl întorcea cu burta-n sus şi-i omora puricii-ntre unghii. Cum izbutise ea să-l facă pe cățel să nu scoată niciun sunet, la fel ca dânsa, nimeni n-ar fi putut spune. După ce-l purica, îl lăsa jos. Cățelul făcea o scurtă incursiune pe la răzoarele cu micşunele şi cu garofițe, pe la arbuştii-ale căror flori galbene se ofiliseră şi căzuseră, apoi se-aşeza la picioarele Astei. Când se deschideau obloanele, ea se spăla pe mâini cu apă dintr-o cofă pusă-n dreapta scării. Freca în palme o buruiană care făcea puțină spumă şi-avea un miros plăcut. Îşi usca mâinile cu un ştergar şi intra să deretice prin casă, Lupei rămânând afară. Din când în când, Asta ieşea să-l vadă. Adeseori, când era singur, cățelul ofta adânc: de dorul stăpânei.

Într-o zi, Longinus urmărise fiecare pas, fiecare mişcare-a fetei. Se gândea că viața lui, dacă n-ar fi fost general roman, s-ar fi putut desfăşura departe de războaie şi de inamici care trebuiau învinşi. O viață-n care s-ar fi uitat la cer, după semnele de schimbare-a vremii, la pământ, după semnele fertilității, la misterioasele-alcătuiri ale firii, urmărind din privire-o ființă cu care să fi comunicat prin esența căutăturii şi-a gestului, cum se-ntâmpla cu Asta. La-nceput, fata umbla numai cu ochii-n pământ. Ca s-o facă să-l privească, Longinus i se-aşeza-n față şi-o striga. Ea ridica-ncet pleoapele, ca pe nişte obloane grele, şi-n cursul acestei anevoioase mişcări în sus, îl descoperea pe general treptat, începând cu vârful încălțărilor, îl vedea şi-l îmbina bucată cu bucată, clădindu-l parcă, până dădea de ochii lui căprui, care-o priveau cu zâmbet. O-nduplecase prin semne, după multe codeli, să rostească numele lui. Îl pronunțase corect, fără nicio poticneală. Vocea joasă şi gravă a fetei părea că vine din alt trup

decât din corpul ei subțiratic. Văzând cum Longinus nu-şi lua ochii ore-n şir de la fată, Kikinis îndrăznise, cu ocolişuri, să-l întrebe dacă i se făcuse dor de trup de femeie. «Ştiu la ce te gândeşti, Kikinis. Pentru mine, Asta, fata asta, e ca o rază ultimă de soare înaintea ploilor mohorâte-ale toamnei. Îmi bucur, privind-o, sufletul. Trupul meu e bătrân pentru ea… Dar şi sufletul. Mai ales el. La o vârstă, omul trebui' să-nvețe să se bucure-ntre frontierele decenței…». Kikinis pricepuse că generalul îşi impunea o atitudine şi nicidecum că ar fi depus armele bărbăției. Din partea unui om în a cărui viață frontiereleavuseseră o importanță capitală, ultima frază, rostită cu melancolică ironie, suna ca definirea unui principiu politic aplicat propriei persoane. Se uitase la roman cu zâmbetul resemnat al omului care se vede părtaş la o pagubă inevitabilă: era cam de-aceeaşi vârstă cu generalul imperial.

Amețit de năvala gândurilor, Longinus se hotărî să-şi împartă neliniştea cu Lucius. Îşi luă inima-n dinți şi-i destăinui pe nerăsuflate planul lui de-a-şi pune capăt zilelor, neuitând să-i spună că nu-şi putea ierta eroarea de-a nu fi apelat la Olympios. Lucius se albise la față.

— Singura speranță e cucuta. Ştii tu ceva mai bun, Lucius? Ori ai vreo idee?

— Stăpâne, să mai stăm, să ne mai gândim!

— Eu vreau să-i rog pe daci să te trimită pe tine cu mesajul către împărat. Pe tine şi pe Ceionius.

— Asta le-ar trezi bănuieli, stăpâne. Nu-i ruga nimic!

— Ai dreptate. Dar nu mi-ai spus nimic despre…

— Stăpâne, să nu ne grăbim. De ce să n-aştepți răspunsul Împăratului? Poate că ajunge la o-nțelegere cu barbarii…

Vocea lui Lucius sunase moale şi neconvingător: era limpede că nici el nu credea ce spune.

— Lucius – Longinus îl privise cu o mustrare blândă – Împăratul nu mi-ar ierta-o niciodată!

Nu vru să-i spună libertului ceea ce Lucius ştia şi

singur: că Traian nu l-ar fi răscumpărat, poate, nici la un «preț» mai mic decât cel exorbitant pe care-l cereau dacii.

Nu mai schimbară toată ziua niciun cuvânt. Către miezul nopții, Lucius ieşi tiptil din camera lui, stătu nemişcat în faţa uşii lui Ceionius până ce-l auzi sforăind, apoi, în vârful picioarelor, intră, fără să bată la uşă, în odaia generalului. Longinus stătea întins pe spate, cu mâinile sub cap, cu ochii-ndreptați spre luna care se vedea prin fereastra deschisă. Se ridică brusc în capul oaselor. Lucius îşi făcu peste buze un semn, a tăcere. Se lăsă-n genunchi în faţa stăpânului, deschise de câteva ori gura, dar nu ieşi niciun sunet. Longinus dădea întrebător din cap. Libertul tremura ca lovit de friguri. Din mâna lui stângă strecură în dreapta celuilalt, care stătea desfăcută ca pentru salut, o bilă cam cât un flacon de parfum, şi-i închise degetele peste ea. O clipă, lui Longinus i se opri răsuflarea, mâinile i se răciră. Simți cum îi cade falca de jos. Se uită întrebător la fostul său sclav. Acesta-nchise pleoapele. Rămaseră-aşa, ca-mpietriți. Umbra morții le trecuse prin suflet.

— Iartă-mă, Lucius, pentru atunci, pentru acum, pentru toată viața!

— Stăpâne, ți-am dat semnul iertării, îngăimă Lucius cu glasul sugrumat.

Longinus se ridică în picioare şi-l ridică şi pe Lucius. Se uită lung în ochii lui. Apoi îl strânse pe libert la piept.

— Stăpâne, e de la Locusta. O nepoată de-a ei mi-a dat-o. Se toarnă-n atâta lichid – şi sugeră cu mâna cantitatea – şi se dă peste cap.

Tăcu nehotărât. Îşi căuta cuvintele cu care să spună esențialul.

— E fulgerător! Şi n-are gust…

Longinus ascunse mica sferă cu otravă sub pernă, îşi scoase inelul de smarald din deget şi-l puse pe mâna lui Lucius.

— Noapte bună, Lucius. Acum să-ncercăm să dormim…

Lucius nu se mişca din loc.

— Nu-ți fie teamă, nu. Mai aşteptăm. Pentru ceva fulgerător şi fără gust, mai e timp.

După ce Lucius ieşi, Longinus trase bila de subt pernă. Se uită la ea, o mută dintr-o mână-ntr-alta. Până la urmă, cu mare grijă, îi trase căpăcelul. Dedesubt se afla un dop minuscul de sticlă. Se-apropie de fereastră, unde luna lumina mai puternic. I se păru că desluşeşte granule incolore: «Dacă şi-or fi pierdut puterea?!». Locusta murise-n urmă cu treizeci şi mai bine de ani. Galba apucase, în scurta lui domnie, s-o condamne la moarte. Într-o frunză, luată din braţul de flori sălbatice împodobind un colţ al încăperii, Longinus înfăşură un grăunte de otravă. A doua zi, plimbându-se-n jurul casei, scutură o frunză în locul unde Asta obişnuia s-arunce firimiturile de la masă vrăbiilor şi porumbeilor sălbatici care veneau să le ciugulească. Şi-şi făcu de lucru pe lângă arbuştii aceia ca nişte globuri, frângând câte-o uscătură, smulgând câte-o buruiană din răzoarele de flori. Cu coada ochiului privea păsările-adunate la firimituri; când terminară tot, îşi luară zborul. O singură vrabie rămase locului. Longinus simți o sudoare pe şira spinării. Se-apropie fără grabă, ridică vrabia şi o ascunse-n sân. După un timp, o aruncă-n latrină şi-l asigură pe Lucius că otrava era «bună».

Lucius fu ales să ducă, împreună cu doi daci, mesajul. Avusese dreptate când îl îndemnase pe general să nu-i roage nimic pe daci.

— Stăpâne, mâine sunt în castru!

— Atunci, poimâine…

— Da.

Îşi luară bun-rămas de față cu ceilalți, fără efuziuni. «Prin urmare, în cursul nopții de mâine», îşi spuse Longinus în gând.

Înainte de asfințit, Asta bătu la uşă. Ținea pe braţul stâng un teanc de rufe ale generalului, spălate şi netezite. Se-nclină şi se-apropie de raftul unde le era locul. Se-

nclină din nou, semn că se pregătea de plecare.

— Asta, o strigă Longinus, ca s-o oblige să-l privească. Stai aici.

O luă de mână şi-o făcu să se-aşeze pe scaunul lui, singurul din încăpere. Îi zâmbi şi, cu mişcări încete, ca şi când s-ar fi temut să n-o trezească din somn, îi desfăcu nodul năframei. Fata-şi puse mâinile-n cap, în semn de-mpotrivire. Longinus i le depărtă. Rămase uimit să vadă că fata avea, din mijlocul frunții şi până la ceafă, o şuviță albă care-i despărțea părul blond în două. Îi despleti apoi coada groasă, adunată-ntr-un coc în care nu se afla niciun ac de păr. Trecu din nou în fața Astei, o apucă de bărbie şi se uită-n ochii ei. Ceva se topi în ochii albaştri ai fetei. Îi zâmbi romanului, cu zâmbetul ei plin de resemnare şi lipsit de vârstă, care nu-i însenina defel chipul, ci părea doar că o depărtează de lume. Fără nicio mişcare, fără nicio schimbare a feței, peste care domnea o seninătate venită de dincolo de timp, fata-ncepu să plângă. Longinus îngenunche într-o latură şi-şi culcă obrazul în poala ei. După un timp, degetele Astei îi mângâiară, încet, abia simțit, părul. Într-un târziu, Longinus se ridică, trecu în spatele scaunului, luă în mâini părul Astei şi-şi îngropă fața-n el. Mirosea a busuioc şi-a ierburi de câmp. Apoi i-l împleti la loc şi-ncercă să-l facă aşa cum fusese la-nceput. Ea îşi înnodă năframa, trăgând-o strâns peste rădăcina părului. El o petrecu până la poartă. Acolo îl scoase pe Lupei din traista fetei, îl întoarse cu burta trandafirie-n sus, se uită mult în ochii lui şi-l strânse la piept cu-amândouă mâinile. Pe urmă, se-nclină şi sărută mâna Astei. Uluită, fata îşi duse mâna la gură. Longinus se uită după dânsa până ce n-o mai văzu.

Spre miezul nopții, se hotărî să bea otrava. Îşi îmbrăcă toga, se-ncălță şi puse la vedere pe masă pergamentul prin care declara că nimeni nu era vinovat de moartea lui. Lăsa amintire: Astei – un inel de smarald, celălalt; lui Ceionius şi lui Kikinis – câte o fibulă de aur. Proprietatea

părintească o lăsa libertului său, Lucius. Le mulțumea şi-i binecuvânta pe toți patru.

«Nu mai amâna, generale! Gândeşte-te că nu trebui' să te predai inamicului. Longinus îți mulțumeşte pentru părul tău cu şuviță albă, Asta. Iar pe tine, Locusta, căreia parcă Tacit ți-a spus „artifex veneni", pe care-atâția te-au blestemat pentru otrăvurile tale, pe tine, în sfârşit, te binecuvântează cineva. *Omnes una manet nox...* Din lungul şir de generali ai Romei, unul te salută, *poeta! Omnes, omnes...».*

Trupul generalului roman fu luat a doua zi şi dus nu se ştie unde: n-avusese nimeni dintre oamenii casei voie să-l însoțească. Cât despre testament, i-a fost respectat întru totul.

Ceionius avea să fie trimis în castru cu un nou mesaj din partea dacilor: dacă romanii voiau să li se trimită corpul generalului, trebuia mai întâi să li-l predea pe Lucius. Ceionius îşi luă rămas-bun de la Asta.

— Kikinis, te rog, spune-i că, dacă scap cu viață, vin s-o mai văd.

În aceeaşi zi, în curtea casei din pădure, Asta sădi un brăduț. Iar după asfințit, pe apa râului din josul Cetății, trimise pentru sufletul plecat o cunună de flori şi-un opaiț aprins.

DECEBAL: Dureri cum se ’ntrevăd pe frunți de regi.

M. EMINESCU, *Decebal.*

pe-un picior de plai

Cântă, Melpomene, moartea regelui Decebal.

«Pe norii zenitului țin sfat zeii. E ψυχοσατσα[7]

În talgerele de aur se cumpănesc două suflete. Al împăratului Romei e unul, al regelui Daciei e altul. Apasă pe talgerul Romei privirea de soare a părintelui Iupiter Capitolinul. Apasă pe talgerul Daciei privirea de foc a stăpânitorului trăsnetelor Zalmoxis Dacicul, Şi nu e mijloc să se plece mai tare un talger, ca să condamne la cădere, ruşine, moarte, talgerul cel mai uşor.

[……]

Prin codri uitați de lumină grăbeşte spre Nord biruitul. Încă o dată, mai vrea să'şi adune vitejii, să lupte cu Cesarul Romei. Sufletul lui arde de iubirea pământului tată. De-ar fi zeu, ar da suflet copacilor uriaşi ce-l cuprind sub bolta lor largă şi plină de murmur.

……

Pe norii zenitului zeii au hotărât. Cu rază de soare, Iupiter luminează calea Romanilor cari grăbesc după Rege… În balanța de aur, talgerul lui se ridică… Cu arma muiată la zile de glorie în sânge duşman, Regele, liber, pe pământ încă liber, săvârşeşte jertfa. În zidul cetății de munți şi de râuri, sufletul lui părintesc ocroteşte, etern, dăinuirea Daciei».

Vasile PÂRVAN, *Memoriale – Parentalia.*
Închinare împăratului Traian la XVIII veacuri de la moarte,
XXVI Septemvrie MCMXIX.

Armatele romane-nconjuraseră cetatea-de-scaun a regelui Decebal şi tăiaseră conductele care-o alimentau cu apă. Rezervele de apă, drămuite cu grijă, ca cel mai de preț avut, şi-mpărțite fără părtinire de bătrânul Dromihete, erau pe sfârşite. Sub toate streşinile clădirilor şi chiar în loc deschis fuseseră aşezate putini şi ciubere, în aşteptarea ploii. De câteva ori se-nnorase, fulgerase, pe undeva pe-aproape trăsnise, dar de plouat nu ploua. Dăduse-un ropot scurt, cât să umezească straiele năduşite, chipurile uscate şi limbile încleiate-ale oamenilor. Şi-atât. Cu stăruință neobosită, romanii îi îndemnau pe-asediați să se predea. Kikinis, mereu la datoria lui de intermediar, tălmăcea mesaje. Într-o viață de om învățase că nu e bine să dai sfaturi nici măcar cinstite, prin urmare, gândite ca pentru tine însuți. Priveliştea Sarmizegetusei asediate şi-nsetate, pentru el însemna învierea unei vechi amintiri: cetatea Masada, ultim refugiu şi punct de rezistență al iudeilor după căderea Ierusalimului. Loc de unde mamă-sa şi el scăpaseră printre cei câțiva supraviețuitori. Sfatul lui către daci ar fi fost acelaşi cu-ndemnurile romanilor: «Dacă vreți să scăpați cu viață, capitulați!». Şi ar fi adăugat: «Iar dacă vreți să muriți, alegeți altă cale decât setea». Încât se ruga lui Iahve să-l ferească de-a vedea iară viii sugând sângele morților.

Dromihete, socotindu-se cu cel puțin un picior în cea lume, se oprea să dea sfaturi de căpetenie. Îi învăța pe oameni doar cum să nu-şi irosească zadarnic puterile: să se mişte cât mai puțin şi dacă se putea să nu vorbească deloc. Din temnițele regelui Duras, unde iarna fusese pus la pedeapsa frigului, adică lăsat fără haine trei zile-n şir, Dromihete învățase că trupul îşi păstra cel mai bine căldura firească în poziție cât mai adunată şi mai asemănătoare cu cea a fătului în pântecul mamei, aşadar cu capul apropiat de genunchi. Şi pe căldură, cuibărirea-n felul ăsta economisea puterea. Decebal ordonase-

ncetarea luptelor. Asediații, secați de sete, uscați de arşiță, trebuiau să se păstreze pentru-nfruntarea din momentul când romanii aveau să izbească-n Cetate. Regele mergea mereu printre oameni, făcându-le semn să nu se mai ridice şi le spunea câte un cuvânt de-ncurajare. Preoții nu-şi încetau rugile. Fără să şi-o spună, locuitorii gândeau la fel: zeii hotărâseră să-i piardă. Bărbații aşteptau să intre romanii-n Cetate ca să poată muri cu arma-n mână spre-a se-nfăţişa cu fruntea sus zeilor; de la o zi la alta, cuvintele Regelui erau şi ele altele: îndemnul de-a nu se da bătuți se schimbase-n acela de-a pricinui cât mai mare pagubă duşmanului şi de-a folosi învălmăşeala intrării acestuia-n Cetate ca pe-un prilej de-a ieşi din încercuire şi de-a o lua spre Miazănoapte.

Amorțeala de dincolo de zidurile întărite îi neliniştea pe romani. Ei ştiau că, oricâte rezerve de apă ar fi avut dacii, într-o bună zi acestea tot aveau să se termine ori să nu mai fie bune de băut, dat fiind că numai apa vie nu se-mpute. Să-i sleiască de puteri şi să le taie cheful de luptă nu strica, dar acest lucru trebuia făcut cu măsură, deoarece niciun învingător n-are interesul să-i extermine pe învinşi, din simplul motiv că n-are cu cine-nlocui mâna lor de lucru. Potrivit unei bune strategii, un învingător trebuia să lase-n viață măcar un număr de-nvinşi necesar pentru a-i îngropa sau a-i incinera pe învinşii morți. Armata romană, fără să fi suferit de sete, nu era chiar în starea cea mai propice pentru a se-apuca mai întâi de curățat Cetatea de morți, apoi de ras locul – ca supremă pedeapsă a duşmanului încăpățânat – ceea ce mai putea aştepta, şi oricum pentru a se-apuca de muncile câmpului – că doar nu era să li se-aducă mâncare de la Roma – de păşunat vitele, de ridicat aşezări noi în locul celor pârjolite şi sfărâmate. Apoi, pentru a da o cât de măruntă satisfacție soldatului învingător, trebuia să-l pui în fața unui duşman care să se țină cât de cât pe picioare şi care să justifice un strop de ură măcar,

fiindcă, oricum, războiul era plin de privelişti în stare să-ntristeze şi cea mai împietrită inimă. O epavă poate inspira dispreț, silă – ură, însă, nu. Rachiul dat trupei după o bătălie însemna răsplată, sărbătoare, dar mai ales aburire-a minții spre schimbarea gândurilor în care nu răsunau numai bucinele victoriei.

Un soare arzător şi roşu ca focul, neumbrit de niciun nor, încingea, de peste şapte zile, pietrele Cetății, care noaptea n-apucau să se răcească, sleia trupurile apărătorilor şi le-ncleia mințile. De când încetaseră atacurile – şi cele pornite din Cetate, şi cele pornite din afara ei – oamenii dinăuntru nu schimbaseră niciun cuvânt unul cu altul. Nu mai aveau nevoie de sfaturile lui Dromihete pentru a-şi economisi forțele. O nemulțumire surdă mocnea în tăcerea şi pe chipurile lor posomorâte. Deşi încredințat că mai presus de orice putere lumească stăpânea o soartă ce n-avea cum fi îmblânzită, fiecare, în sinea lui, aştepta o dezlegare de la mai mai-marele lor pământesc, Regele. Atâta timp cât cel care-şi băgase capul în jugul cârmuirii trăia, cu viața lui răspundea de viața fiecăruia dintre ei. Aştepta fiecare porunci. Regele şi căpeteniile nu mai plecau dintre oamenii lor.

La-mpărțirea ultimei porții de apă, nevasta lui Porsilo vru să-i dea lui fiu-său partea ce i se cuvenea ei. Acesta, care de la-nceputul asediului se purtase ca un om în toate mințile, respinse cu blândețe mâna ce-i întindea apa. Luă ulcica de lut cu cele câteva picături şi-o duse la buzele maică-sii.

— Bea tu, băiatul mamei.

— Mamă, tată, eu de azi nu mai beau şi nici nu mai mănânc.

Porsilo, nevastă-sa Panesia şi Dromihete, care terminase de-mpărțit apa, îl ascultau împietriți.

— Ce vorbă e asta, băiatul tatei? îl întrebă Porsilo căutând să-şi stăpânească groaza care-i trecuse prin suflet.

— Spre seară intră duşmanul în Cetate, spuse băiatul

abia şoptit.

— Cine poate şti…? zise moale şi-ntr-o doară Dromihete.

— Cine ți-a spus asemenea lucru? îl întrebă îngrijorată Panesia, deşi nu era umbră de-ndoială că băiatul nu se mişcase de lângă dânsa.

— De unde ştii? îl întrebă şi Porsilo.

— *Ştiu.*

— Şi chiar dac-o să intre duşmanul, ce-o fi cu toată lumea o fi şi cu noi, zise Porsilo şi-i puse băiatului o mână pe umăr ca pentru a-ndepărta piaza-rea.

— Tată, vin vremuri grele şi lumea are nevoie de oameni sănătoşi.

— Te-ai însănătoşit, dragul mamei! Vorbeşti ca ăl mai cu minte om.

Băiatul făcu un semn îngăduitor cu mâna.

— Moş Dromihete, pe-aici are să curgă sânge. Mereu. Eu am văzut şi văd. Mângâie-i pe părinții mei că plec. Te rog, toarnă-mi câteva picături din băutura-de-trecut-dincolo.

— Despre ce băutură vorbeşti, fiule? păru să se mire Dromihete.

— O ai într-o teacă de jungher sub cingătoare şi-ntr-o ploscă sub o piatră. *Ştiu.* Moş Dromihete, văd *mâna* şi *capul:* stau aruncate la picioarele *străinului.*

Porsilo şi Panesia erau atât de sleiți de sete, că nu aveau putere să se-ngrozească de cele pe care copilul lor – nevolnic până mai ieri, părând acum în toată firea – le spunea cu glas domol ca pe-un lucru obişnuit.

Băiatul se-apropie de părinții lui, îngenunche în fața lor, le luă mâinile şi-şi culcă fața în ele.

— Iertați-mă şi trăiți mai departe pentru alții. Gândiți-vă că nici unui copac nu-i e dat s-ajungă pân' la cer. Moş Dromihete, în genunchi te rog, uşurează-mi trecerea!

— Fiule, nu pot lua ce nu pot da înapoi.

— Mamă, roagă-l dumneata.

Femeia se lasă-n genunchi şi-şi plecă fruntea-n

pământ. Porsilo se uită-n ochii lui Dromihete şi-ncuviință din cap. Băiatul pricepu că ruga lui avea să fie-ndeplinită. Se trase-n spatele unui zid şi, dintr-o ascunzătoare, dădu la iveală un rând de haine curate şi-o pafta cu însemnele neamului său. Dintr-o traistă scoase cununa morților, pe care singur şi-o-mpletise, pe-ascuns, din crenguțe de brad şi de merişor. Se frecă pe tot trupul cu frunze de mentă şi se unse apoi cu balsamurile cu care se dădeau morții. Îmbrăcat în hainele de sărbătoare, cu paftaua de aur pe umăr, purtând cununa morților pe braț, se-apropie de părinți, le sărută dreapta şi şi-o duse la frunte, apoi se-nfățişă lui Dromihete. Luă din mâna acestuia cana cu băutura-de-trecut-dincolo şi le făcu semn părinților să-l urmeze. Îi duse pe-un drum ştiut numai de el într-o-ncăpere de sub locuința Regelui. Într-unul din pereți se afla o firidă.

— Spuneți-i lui Dromihete: când o simți că i se-apropie sfârşitul, să dea pânza unei femei.

Porsilo şi Panesia se priviră nedumeriți.

— Făgăduiți-mi! le spuse băiatul, cu un glas poruncitor pe care ei nu i-l auziseră niciodată.

Amândoi îngenuncheară-n fața copilului lor prin a cărui gură primeau o poruncă venită ca din altă lume.

Băiatul intră în firidă şi se-ntinse cu grijă, punându-şi cununa pe piept. Cum stătea culcat duse ulcica la gură şi spuse-n gând: «Zei, primiți-mă!».

*

De pe platforma unuia dintre turnuri, un străjer, înainte ca cineva să fi băgat de seamă şi să-l fi putut opri, ținându-şi pumnalul în dreptul inimii, îşi dădu drumul de sus. Decebal şi căpeteniile se repeziră-n jurul trupului din care curgea sângele şiroi. Mortul fu acoperit şi dus degrabă din locul acela. Asta, rămasă-n Cetate, adună sângele cu cârpe şi şomoioage de paie cărora le dădu foc apoi ca să nu se-adune muştele. Oamenii se ridicară-n

picioare şi se descoperiră. Când Regele şi căpeteniile trecură printre ei, lăsară şi unii şi alții ochii-n pământ.

«Sunt clipe când nimic nu e mai greu pe lume decât să dai o poruncă. Scump se plăteşte uneori puterea de-a porunci», gândea Regele în timp ce, mâhnit şi sleit de vlagă, mergea în urma celui dintâi dintre oamenii lui care-şi luase cu bună-ştiință viața. Celor care nu erau hotărâți să-nfrunte soarta până la capăt şi să moară de mâna romanilor – sau de-a cine-ştie-cui, în cazul în care-aveau să scape din încercuire şi s-ajungă-n Miazănoapte – dacă voiau să-şi ia viața, trebuia să le fie uşurată suferința.

— Unchiule, dă-le oamenilor licoarea aceea, dacă ți-or cere, îi spuse Decebal lui Dromihete.

— Căror oameni?

— Oricui.

— Trebuie-nştiințați.

— Am să-i înştiințez eu, unchiule. Crezi că le-ar ajunge?

— Cu prisosință.

Dromihete se gândi o clipă să-i întindă Regelui şipul cu otravă, de care el, Dromihete, nu se despărțea nici în somn.

Dar se opri, de vreme ce Regele nu voia să-şi pregătească o suferință mai uşoară pentru împrejurarea care l-ar fi silit să-şi dorească sfârşitul, cu toate că primejdiile cele mai mari pe dânsul îl aşteptau. Niciun supus nu trebuia să-l vadă închinând steagul curajului. Nici chiar bătrânul său unchi, Dromihete.

«Am otravă pentru toți câți ar vrea să-şi ia cu bună-ştiință viața, nu doar de-aici, dintre noi, am pentru toți de pe lume! O, nepoate, nu ştii cum s-agață omul de viață! Cu cât e mai nenorocit, cu-atât se-ncleştează mai tare. Bună, rea, viața merge mai departe», se gândea Dromihete.

Căpeteniile se-nfățişară curând bătrânului, întinzând tecile pumnalelor, pe tăcute. Dromihete se-ntreba în sine

câți aveau să-nghită otrava. Câți aveau să dea neprevăzutul şi nesiguranța vieții, mai ales a unei vieți de-nvins, pe liniştea şi siguranța morții? Şi oftă. «N-am dreptul să judec pe nimeni. Mie, cu un picior în cea lume, viața nu prea mai are ce să-mi arate. Dar lor? Cât am suferit de când ascund şi port otrava asta, şi n-am înghițit-o încă. I-am spus o dată lui Decebal: „Greu mi-a fost să nu-mi iau viața". Dacă nu i-aş fi făgăduit lui Decebal că am să trăiesc, oare aş fi-nghițit otrava? Oare n-am simțit ca o uşurare legământul pe care mi l-a cerut regele? Oare dorința firească a omului de-a trăi nu cuprinde-n ea şi sămânța laşității de-a-ndura orice de dragul vieții? Sigur. Dar ce greu e să iei asupra ta povara de-a-nlocui voința zeilor, de-a-ntrerupe ceea ce n-ai început singur, ci a fost început mai presus de tine! Moş Dromihete, faci pe filosoful, iar oamenii ăştia mor de sete şi-n curând au să moară de fierul romanilor. Când nu ți-a mai rămas decât puterea gândului, ce altceva să faci?».

Porsilo şi Panesia îşi privegheați feciorul mort. Lor nu le dăduse otravă.

Copiii sufereau mai rău decât oricine. Cei mici de tot, neştiind încă pe ce lume se află, nu-nțelegeau de ce trebuia să rabde atâtea chinuri. Mamele-ncercau să le potolească setea cu câte o frunză de măcriş ori cu saliva lor încleiată, umezindu-le cu limbile gurile spuzite de uscăciune şi arse.

Chebrisis trecu de câteva ori prin fața oamenilor săi. Se uită în ochii fiecăruia lung şi cu-nțeles. Pentru a-i face să priceapă că durerea lui şi-a lor, aceeaşi, n-avea nevoie de cuvinte. În acele clipe de restrişte, oamenii se-ntorceau la semnele de dinaintea cuvântului. Din când în când, ferindu-se-a fi auzit, Chebrisis ofta adânc şi-nchidea ochii. Amâna clipa-n care să se-apropie de bătrânul Dromihete. Nu se-ndura de copiii lui, cinci la număr. Nici de nevastă-sa, care-i adusese cu mare chin pe lume, fiind aproape să-şi dea viața de la primul şi cu toate astea nendurându-se să-l lepede pe niciunul. Cum să fi hotărât el

să le ia viața? Iar el cum să-şi ia viața şi să-i lase ai nimănui pe lume? Dar dacă romanii îi despărțeau? S-ajungă sclavi cine-ştie pe unde... «Zei, ajutați-mă să deosebesc binele de rău, ajutați-mă s-aleg Calea!». Şi cum să-i spună el nevesti-sii? Cum să omoare copiii unei femei dacă ea nu voia? Cum să omoare nişte ființe care n-ar fi vrut să moară? Cât drept are cineva să hotărască asupra vieții altcuiva chiar când acela-i era copil, şi-asupra vieții care, ca şi moartea, e mai presus de oricine şi de orice? Cum să tulburi rânduielile firii, numai fiindcă nu vrei să fii mai puțin decât ai fost şi pentru că nu vrei să-nduri umilința pe care-atâția o-ndurau de la cea dintâi până la ultima clipă a vieții lor? Unde-ncepea şi unde se sfârşea libertatea omului de-a hotărî? Libertatea de-a-ți pune capăt zilelor nu ți-o putea lua nimeni niciodată. Iată că această libertate, cea mai mare dintre câte hărăzise firea, era şi cea mai grea povară, fiindcă-n fața ei te aflai singur şi nu mai puteai invoca piedica nici unei asupriri şi-a nici unui asupritor. Viața îşi orânduise bine capcanele: într-un noian de piedici, de oprelişti şi de-nrobiri îți strecurase rătăcită, şi libertatea absolută. Ca de orice lucru care depăşea mărimile obişnuite, omul se depărta cu teamă de marea libertate. Sclavia-ncepea prin legăturile cu care viața respinge libertatea supremă: la ea, de când erau pe lume, oamenii se gândeau cu groază.

Chebrisis îşi luă inima-n dinți. Cu pas domol, cum îi era întreaga alcătuire, se-apropie de bătrânul Dromihete, ca de ființa pe care soarta ar fi învestit-o cu-ndeplinirea neînțeleselor ei hotărâri. Se opri în fața bătrânului şi se uită în ochii lui albaştri şi fără vârstă, ca un petec din cerul unui tărâm pe unde nu bântuiau furtuni. Privirea lui Chebrisis cerea ajutor. Cu toată nenorocirea dimprejur, primită de oameni fără gemete, fără cuvinte şi cu-atât mai amară, bătrânul tresări subt privirea-n care se-adunase deznădejdea unui neam întreg.

— Moşule, învață-mă, sună plină de evlavie vocea lui Chebrisis, ca şi când ar fi cerut lumină de la zei.

— Ce să te-nvăț, fiule?

— Învață-mă ce să fac.

— Nu ştiu unde ți-e gândul, fiule.

— Moşule, acuma pentru noi două gânduri au mai rămas: al vieții şi-al morții.

— Fiule, gândurile astea firea le-a sădit în om de la-nceputul începuturilor. Ele dorm uneori multă vreme în noi. Dorm până ce o-mprejurare neobişnuită le trezeşte din somnul lor. La unii, somnul ăsta e mai adânc, la alții e ca al iepurelui.

Dromihete încerca să abată gândul lui Chebrisis de la moarte.

— Moşule, ce s-aleg?

— Alege singur, Chebrisis.

— Dumneata în locul meu ce-ai alege?

— Fiule, când nu eşti în stare să croieşti neamului tău drumul pe care l-ai voit, fie că n-ai ştiut cum, fie că soarta ți-a fost potrivnică, urmează până la capăt soarta neamului tău. Nu te gândi că din mare ai s-ajungi mic. Gândeşte-te că grosul unui neam din omul mărunt e-alcătuit. Viața e mai presus de umilință şi de trufie. Şi mai presus de orice e libertatea. Între soarele orbitor al libertății şi om, zeii au înălțat muntele ăsta anevoios al vieții. Fiule, eu am urcat pe brânci muntele ăsta. Mai am nițel şi-ajung în vârf. Să-ți mai spun ceva, Chebrisis: după moarte nu mai poți face nimic împotriva duşmanului.

— Şi dacă eşti învins, ce mai poți face?

— Îl poți urî.

— Mare scofală!

— Ura macină ca picătura de apă care cade mereu în acelaşi loc. Ține minte, fiule: neamul care-nghite alte neamuri îşi înghite pieirea odată cu ele.

— Pieirea Romei e-atât de departe…

— De ce-ai făcut copii, Chebrisis? Ca la rândul lor şi ei să aibă copii, şi-aceşti copii – alți copii. Copiii ăştia care-au să ducă viața ta în veacuri nu sunt departe?

— Moş Dromihete, mi-aş lua viața.

— Nimeni nu te poate opri. Nu crezi că mâine, dac-ai putea să-nvii, ți-ar părea rău?

— Mâine?!

— Mâine înseamnă toată viața pe care omul o are înainte.

— Nu văd nicio ieşire, nicio lumină.

— Fiindcă n-ai să mai fi căpetenie?

— Fiindcă are să trebuiască să fiu altul.

— Gândeşte-te bine, fiule.

Dând a pagubă din cap, Chebrisis se îndepărtă de unchiaş.

*

Druxilis, căruia-i tremurau fălcile, ca două pere bătute de vânt, clocotind de nemulțumire, de fierbințeală şi de arsura lipsei de apă, ne-nțelegând cum de Regele nu oprise niciun strop pentru sine şi pentru căpetenii, nu-şi afla stare şi loc. Se-nvârtea de colo-colo ca pişcat de streche. Nimeni nu-l întreba nimic. Puțina-nsemnătate care i se dădea îl zgândărea până-n adâncul sufletului. Se-ndreptă spre Rege cu pas hotărât şi când ajunse-n fața acestuia se opri dintr-o dată, cu picioarele depărtate, ca şi când mărirea locului de sprijin ar fi dat mai multă greutate spuselor lui.

Bicilis, mărunt, prizărit şi tot mai împuținat de sete, care pân-atunci stătuse de vorbă alături de Rege, se depărtă pe nesimțite când îşi văzu cumnatul, pe Druxilis, cu privirea cruntă şi cu picioarele depărtate, ca şi când ar fi călărit un cal amenințător.

— Doamne, trebuie să facem ceva, sună tremurat glasul lui Druxilis.

— Ce? îl întrebă Decebal privindu-l pe sub sprâncene.

— Ceva.

— Ce?

— Aş încerca să ies cu oamenii mei pe dedesubt şi să

străpung spre Apus.

— Ai nimeri drept în brațele romanilor.

— Eu totuşi aş încerca.

— Druxilis, dacă vrei să te predai romanilor, nimeni nu te opreşte. Pentru asta nu e nevoie să ne sece limba-n gură de-atâta vorbă.

Regele îi făcu semn cu mâna să se depărteze. Socotea că fățărniciile nu mai aveau rost.

Ca şi când neliniştea şi starea lui Druxilis ar fi fost molipsitoare, Decebal se ridică, apoi şezu, iar se ridică, se mişcă în dreapta, în stânga, îşi potrivi de câteva ori cingătoarea, îşi aşeză pumnalul şi rămase cu mâna pe mânerul lui.

Ajunsese clipa cea mai grea a vieții lui. «Oare-o fi pe lume ceva mai cumplit decât ce mi-e dat mie să trăiesc acum?», se-ntreba el, în timp ce se-ndrepta spre sala tronului. «Zei, ce-a fost viața mea?! Dacă Traian ar avea copii, nu i-aş meni blestemul ăsta. Zei, dați-mi putere până la capăt! Ajutați-mă să-nving mila, cel mai de temut duşman!».

Nevastă-sa, cei doi feciori ai lor, nurorile şi cei şase nepoți – doi dintr-înşii copii de țâță – erau închişi în sala tronului. Nevasta şi feciorii lui Decebal, aceştia – bărbați la prima tinerețe, încercau să-i țină potoliți pe cei patru copii mai mari. Le povesteau cum bunicul lor, Regele, ucisese-n tinerețea lui un urs rău şi hoț. «De ce nu-l ucide şi pe Traian, bunico?», întrebă fiul cel mare-al urmaşului la tron. «O să-l ucidă, o să-l ucidă», îl linişti bunică-sa. «Fiindcă şi el e-un hoț!». Nurorile regelui încercau să-i potolească pe mezini, care scânceau întruna de foame, dându-le să sugă un sân din care nu mai venea lapte. Una dintre nurori puse mâna pe fruntea pruncului ei. «Mi se pare că are fierbinți. Dac-ar fi moş Dromihete aici, i-ar da o fiertură de buruieni…». «Sărmana de tine!», îşi spuse Decebal.

Regele venise prin intrarea de taină.

Soția lui se ridică prima în picioare, i se uită în ochi,

pricepu că doar *acel lucru* îl putea aduce la dânşii şi-şi plimbă încet privirea peste chipurile feciorilor, ale nepoților şi-ale nurorilor ei. «Au fost femei cuminți şi-ascultătoare», îşi spuse ea.

Regele se-apropie de fiul lui cel mare, îl privi în ochi şi coborî pleoapele-n semn că venise clipa.

— Să le spun? şopti moştenitorul la tron, alb la față, trăgându-şi marginile cămăşii ca să nu se vadă cum îi tremurau mâinile. Sperase – ce sperase? – că avea să se-ntâmple o minune. Şi minunea nu se-ntâmplase. Trebuia să termine repede. Repede.

— Cum să fac, tată?

— Aşază-te-n jilțul tău. Cheamă-ți copiii şi nevasta. Aşezați-vă ca la marile sărbători.

— Şi ce să le spun?

— Că v-am adus ceva de băut, care-astâmpără setea.

— Tată, aş îndrăzni să te rog… îngăduie-mi să-i spun nevesti-mii, să nu moară aşa, fără să ştie.

— Tu o cunoşti mai bine. Să nu cumva să bocească, să țipe. Gândeşte-te ce faci.

Moştenitorul se-aşează drept în fața nevesti-sii, ca nimeni să n-audă şi nici să nu bănuiască, după mişcarea buzelor, ce-avea să-i spună.

Femeia scăpă copilul din brațe. Bărbatu-său întinse mâinile şi-l prinse. Femeia puse copilul la sân, uitând să-şi ridice cămaşa. Copilul îşi adună toate puterile şi scoase-un geamăt lung şi-atât de puternic că nu-ți venea să crezi că ieşea dintr-o mână de carne veştejită de sete.

— Să-mi pun hainele domneşti, spuse, cu glas pierdut, nevasta moştenitorului, legănându-şi pruncul care-acum dădea spasmodic din cap, izbindu-se de coastele maicăsii.

— Şi cu copiii ce facem?

În glasul şi pe chipul ei se ivi spaima omului care pricepe fulgerător grozăvia lucrului pe care-l săvârşeşte.

Bărbatu-său înghiți de câteva ori în sec, pentru a câştiga timp.

— *Luăm* toți o dată.

Femeia porni resemnată alături de bărbatul ei; ca din senin începu să sughiță şi să tremure. Îi clănțăneau dinții mai rău decât la frigurile de baltă. Cu-o mână zgâlțâi copilul căruia-i scăpase țâța din gură, cu cealaltă se-agățase de brațul bărbatului ei. Îl lăsă pe bărbat să-i îmbrace pe cei doi copii mari în haine de sărbătoare şi să le pună pe umăr paftaua cu cap de lup. Ea schimbă cu mare greutate – într-atât îi tremurau mâinile – scutecele pruncului care țipa ca din gură de şarpe.

Nora cea mică a Regelui îşi plimba ochii de la bărbatu-său şi de la socru-său, care-şi tot şopteau ceva, la cumnatu-său, la cumnată-sa şi la copiii acestora. Simți că toți puneau ceva la cale de care pe ea n-o-nştiințau, inima-i spunea că urzeau ceva împotriva ei şi-a copiilor ei. De ce-şi îmbrăcau cumnații copiii ca-n zi de mare praznic? Plănuiau să fugă? Avea să fugă doar moştenitorul cu familia lui, iar celălalt fiu al Regelui şi-ai lui să rămână pe mâna romanilor? Ca să-i omoare ori să-i ducă la Roma şi să-i târască-n cortegiul triumfal ca pe ultimii sclavi? Oare ce puneau la cale? Bărbatu-său, în cele din urmă, se-apropie de ea.

— Tata ne-a adus ceva de băut, ceva care ține timp lung de sete.

Femeia-l privi ne-ncrezătoare.

— Eu şi copiii *mei* nu bem din băutura asta.

— De ce? o-ntrebă cu glas scăzut şi blând bărbatul.

— *Nu bem.*

— Bine, dar cum vrei să trăim fără apă?

— De când sunt pe lume n-am auzit de altă băutură care să țină de sete afară de apă.

— Te rog eu să bei.

Bărbatul se uita rugător în ochii ei şi-i venea să plângă.

— Poți să mă rogi mult şi bine, eu nu beau şi nici pe copii nu-i las să bea.

— Trebuie, zise bărbatul şi-i zgâlțâi o mână.

— De ce?

— Vin romanii.

— Şi dacă vin?

— Femeie, tu eşti nebună? Vrei s-ajungi sclavă?

— Şi dacă n-ajung sclavă?

— …?

— Nu vreau să mor, m-auzi? Şi nu vreau să-mi omor copiii, m-auzi?

Femeia îşi pierduse cumpătul. Glasul ei răsună subțire şi tremurat în toată-ncăperea.

Decebal veni în fața ei şi mai întâi o țintui cu ochii ca pe-o sălbăticiune pe care-ar fi vrut s-o supună cu puterea privirii şi-a gândului.

— Copila mea, când te-ai măritat cu fiul meu ştiai că te-aşteaptă mărirea, dar deopotrivă primejdia.

— De ce să m-aştepte pe mine primejdia? Doar nu sunt nevasta moştenitorului. Eu nu m-am măritat cu fiul măriei-tale, *am fost* măritată, se hotărî femeia să-l înfrunte pe Rege, în fața căruia, în alte-mprejurări, n-ar fi îndrăznit nici ochii să-i ridice.

— Te-ai măritat sau ai fost măritată, pentru mine tot una e. Şi pentru romani.

— Dac-au să vină romanii, ştiu: ajung sclavă. Mai bine sclavă şi vie…

— Neamul *meu,* sângele *meu* nu *poate* ajunge sclavul nimănui.

— Şi măria-ta de ce nu te omori? zise noră-sa în şoaptă.

— Cârmaciul părăseşte ultimul corabia care se scufundă, copila mea.

Regele se uită cu milă şi cu blândețe în ochii femeii al cărei chip se destinse deodată. Ea-şi culcă încet pruncul pe masa lungă de piatră din dreapta încăperii. Îşi potrivi hainele, îşi îndreptă capul, se-apropie de Rege.

— Cruță-mă, doamne, şi dă-mi mie mai întâi.

Din ochi îi arătă Regelui pe cei trei copii ai ei.

Fără să-şi ia rămas-bun de la nimeni şi făr-a mai privi pe cineva, cu pas grăbit, ca trasă de-o ață, se duse într-

un colț. Întoarse un jilț cu fața la perete, se-așeză la mijloc, îşi potrivi poalele, se uită la cele câteva picături fără culoare din fundul cupei, închise ochii şi bău. «Astă primăvară mi-a cântat cucul în față», fu cel din urmă gând al ei.

Moştenitorul, nevasta şi copiii lui, mezinul şi copiii lui – îmbrăcați ca la marile sărbători – plecau genunchii în fața regelui pentru a-şi lua rămas-bun. Se-așeză apoi fiecare la locul rânduit de datină şi-şi duse cupa la gură. «Cât aş fi vrut să mă văd prima doamnă a țării, dar… N-am avut parte. Bieții mei copilaşi, ce soartă pe voi…!». Acesta fu cel din urmă gând al primei nurori a Regelui.

Decebal, nemaiprivind în urmă, se-ndreptă spre uşa de taină. Lângă perete, nemişcată, îl aştepta nevastă-sa, care între timp strecurase otravă în gura pruncilor aşezați pe masa de piatră unul lângă altul.

Regele o strânse la piept.

— Cu bine, femeie.

Regina îngenunche în fața Regelui şi-şi plecă fruntea pe mâna lui dreaptă.

— Cu bine, măria-ta, izbuti ea să murmure printre dinții încleştați.

Regele ieşi din încăpere fără să se uite-n urmă. Regina se ridică în picioare şi numără paşii bărbatului ei, paşi care, o vreme, se mai auziră dincolo de perete. Ultima ei legătură cu viața se sfârşea o dată cu zgomotul ultimului pas al Regelui. Se uită în lungul sălii tronului. «Cât mi-a mai bătut inima pentru scaunul ăsta, cât mi-a mai bătut inima!». Din adâncurile ființei sale se-aduna un năduf năvalnic şi răscolitor, care-i înăbuşea răsuflarea. Deschise deodată gura larg, precum peştele care-şi trage ultima suflare pe uscat, şi scoase-un urlet lung în timp ce, frângându-se din toată înălțimea, se-azvârli cu fața la pământ. Întinsă, cu brațele depărtate de trup, ca o răstignită pe crucea nevăzută a sorții, gemea-n neştire. Într-un târziu, suspinând tot mai rar, se rezemă în coate. Şterse cu podul palmei lacrimile cu care udase

pardoseala. Ridicându-se-n şezut îşi sprijini capul în palme. «O, zei, ce e viața omului! Câtă mârşăvie şi pentru ce?! Câtă ne-ndurare-am avut în suflet, câți oameni am pedepsit, pe câți am nedreptățit şi cum nu m-am gândit niciodată la clipa asta». Acest ultim cuvânt i-o aminti pe slujnica ei, Asta. Îşi trecu o mână prin fața ochilor ca pentru-a scăpa de-o gânganie supărătoare. Sări de-odată-n sus, înspăimântată de gândul că romanii ar fi putut s-o găsească vie. Când dădu cu ochii de toți ai ei, înțepeniți în ultima lor stare pe-acest pământ, îşi duse-amândouă mâinile la gură pentru a-şi stăpâni un geamăt. Păşi cu grijă, de parcă s-ar fi temut să nu le tulbure liniştea. Se chinui şi-o aduse pe noră-sa cea mică în brațe pe locul ce i se cuvenea, alături de mezinul domnesc, apoi o-mbrăcă în hainele de mare praznic, după cum se cădea în cea mai solemnă clipă a trecerii ei pe pământ. Le puse-apoi nurorilor în poală fiecăreia pruncul ei. Din încăperea alăturată, se opinti să tragă după ea covorul îngust ce se-aşternea o dată pe an între uşa principală a sălii tronului şi jilțul domnesc, în ziua când se sărbătorea câte un an de la încoronarea lui Decebal. După ce desfăşură covorul şi-l întinse cu tălpile, se aşeză pe prima dintre cele trei trepte care despărțeau locurile familiei domneşti de sală. Scoase-o năframă de la brâu şi se şterse de năduşeală. Gârbovită ca sub povara câtorva secole, târşâind pasul, ajunse-n încăperea alăturată sălii domneşti. Se dezbrăcă, îşi împături hainele purtate, îşi şterse trupul de sus până jos cu-o bucată de pânză-nmuiată-n vin, se primeni cu hainele de mare praznic. Acum se afla la uşa care dădea spre sala tronului. Se-ndreptă spre arcul de piatră boltit pe sub care-şi făcea Regele intrarea la praznice. Aici îşi mai potrivi o dată faldurile mantiei, se-ndreptă din umeri, dădu capul pe spate şi porni cu pas falnic spre tron ca şi când întregul neam al dacilor ar fi avut privirea ațintită asupra ei. «Când înveți să te smereşti în fața vieții, vine moartea», se gândea Regina, în timp ce călca apăsat pe mijlocul covorului auriu. Urcă cele trei trepte. Când se

uită iar la fiii, la nepoții şi la nurorile ei i se tăie răsuflarea ca la o privelişte neaşteptată. Atâta cât îşi văzuse de trupul şi de-ndatoririle sale, cele din urmă pe lumea ştiută, uitase de ei. Se aplecă asupra fiecăruia şi-l sărută pe frunte. Copiii rămăseseră cu ochii deschişi. «Cât de ciudat e să te oglindeşti în ochi care nu te mai văd!». O clipă se gândi să le-nchidă pleoapele. Nu. Trebuia să rămână cu ochii deschişi. Romanilor – care-aveau să-i găsească pe morții regeşti – ochii deschişi ai copiilor trebuiau să le rămână-n suflet ca o veşnică mustrare. Când aveau să se-aştearnă la masa victoriei şi când avea să le fie lumea mai dragă, peste vreme, să-i fulgere-n suflet privirea albastră şi-ncrezătoare a şase perechi de ochi. Şi să nu le mai tihnească. Niciodată.

Pe tablaua jilțului ei de primă-doamnă a țării o aştepta cupa. Decebal o pusese acolo. Un semn de ultimă cinstire adus celei care-i însoțise o parte din viață la bine şi la rău. Regina se-aşează cu mare grijă. Îşi potrivi faldurile, luă cupa în mână, se uită la băutura puțină şi fără culoare ca într-o mare a nemărginitelor taine-ale vieții şi-ale morții, care-ar fi avut menirea să-i dezvăluie ce-nsemna repedea trecere a omului pe pământ; se-nțepeni în jilț, închise ochii şi dădu băutura peste cap. «Primiți, zei, încă un suflet care lasă-n urmă lumea zădărniciei!».

*

Înaintea apusului soarelui, în sala tronului numai două jilțuri rămăseseră goale. În toate celelalte, aşezat fiecare după rang, se aflau oamenii de credință ai lui Decebal, care socotiseră că acolo se cuvenea şi *li* se cuvenea să-şi sfârşească zilele, alături de neamul celui pe care cu cinste-l slujiseră până-n ultima lor clipă.

La un moment dat, în sală intră Parianeu, căpetenie-a unui neam din Răsărit, aliatul lui Decebal. Voinic, alb-trandafiriu la față, gălăgios, petrecăreț şi hazliu în împrejurări obişnuite, cu un fel de-a vorbi în care

cuvintele se buluceau unele peste altele ca nişte cai nărăvaşi – de-aceea greu de-nțeles, dar totdeauna pline de tâlc – Parianeu, pe care-l lua repede iureşul sângelui său năvalnic, era gata oricând să-şi pună viața-n primejdie dacă era vorba să se-arunce-asupra duşmanului. Îndată însă ce afla răgazul să se gândească, aşezat şi socotit, la moarte, Parianeu era apucat de-o asemenea spaimă, încât ar fi luat-o ca nebunul încotro ar fi văzut cu ochii, numai să uite-acel gând. Trufaş din fire, obişnuit să i se dea ascultare ca unei căpetenii ce se afla, greu se-nvățase cu gândul de-a se pleca în fața lui Decebal spre a-şi păstra rangul între-ai lui. Şi iată că doar pentru a-şi păstra viața putea fi nevoie să te pleci pân-a te face una cu pământul. Într-o răbufnire de revoltă, la gândul plecării capului în țărână – ceea ce-l aştepta negreşit dacă pica-n mâna romanilor – Parianeu îi ceru lui Dromihete otravă. Bătrânul îi dădu fără niciun cuvânt şi fără strângere de inimă. Învățase-atât de bine să-i deosebească pe cei care cereau băutura veşnicei linişti pentru-a trece la veşnica linişte de-acei care-o cereau doar pentru-a fi în rând cu primii, încât ar fi făcut prinsoare pe orice şi cu oricine în privința celor pe care-avea să-i întâlnească a doua zi vii şi nevătămați. Parianeu făcea parte, atât cât se pricepea Dromihete la oameni, dintre cei prea legați de bucuriile vieții, multe-puține câte erau, pentru-a le fi schimbat pe dreptul de-a te pleca doar în fața ta însuți. În momentul în care-i ceruse lui Dromihete otrava, Parianeu era hotărât să-şi ia rămas-bun de la viață şi ar fi băgat fierul în oricine-ar fi pus la-ndoială buna-credință a acestei hotărâri. Primul fir de pai ieşit în cale avea să fie bine-venit pentru a-l face să-şi schimbe gândul şi a i-l încurca iară-n odgonul care priponeşte amarnic omul de viață.

Când Parianeu dădu cu ochii de morții din sala tronului, mai întâi se frecă la ochi; nu-i venea să creadă că, aşa cum stăteau, paşnic aşezați ca la un sfat de coroană, oamenii aceia nu mai erau în viață. Nu văzuse

niciodată un mort stând în scaun. Văzuse morți atârnați pe ziduri de cetăți; morți spintecați şi călcați în picioare de oameni; cu țestele zdrobite de ghioage ghintuite; morți rămaşi cu un picior în scara şeii, măturând cu capul şi cu trupul câmpul de bătaie-n goana calului care se trezea deodată fără călăreț; văzuse morți albiți de apele-n care se-necaseră; morți înnegriți de trăsnetul care-i lovise; morți de moarte venită la sorocul hărăzit de soartă, dormindu-şi liniştiți somnul, cu mâinile-adunate a pace pe piept; dar morți de voia de a-şi lua viața, aşezați în scaun ca la praznic, nu văzuse.

Parianeu rămase pironit în uşă. Se afla în sala tronului, avea otrava asupra lui, romanii aveau să intre curând în Cetate. Nimic nu se schimbase față de clipa-n care se-nfățişase bătrânului Dromihete. Simțea nevoia să iasă din încăperea aceea, de parcă morții ar fi-nghițit tot aerul din jur. «Ar fi trebuit să mă sfătuiesc cu Dromihete. El a văzut multe la viața lui. Ce să mă sfătuiesc?! Doar nu-şi închipuia că-i cer otravă ca să mă oblojesc de bătături ori de gâlci. Suntem oameni în toată firea!», se mustră Parianeu, stând cu ochii-nchişi pentru a-şi aduna mai bine gândurile. Deschise iară ochii şi porni cu pas măsurat de-a lungul sălii, uitându-se la fiecare dintre cei petrecuți. Dând şi de unii care nu-i fuseseră prea dragi în viață, parcă mai căpătă nițel curaj, parcă-i veni să mai trăiască. Afară de-nstrăinarea pe care-o aduce cu sine înțepeneala morții, pe niciun chip nu se citea împăcarea ori liniştea. Adormiseră toți încrâncenați, de parcă s-ar fi-ndreptat spre noi confruntări cu cine-ştie-ce alți romani ai celei lumi.

Ajunse în fața tronului. Din dreapta şi din stânga priveau încrezătoare patru perechi de ochi. Pe chipurile celor patru vlăstare domneşti, liniştea nevinovăției se unise cu veşnica seninătate. Parianeu dădu cu ochii şi de cei doi prunci dormind fiecare-n brațele mamei lui, cu ochii mari deschişi şi cu gura nițel căscată, gata parcă să-şi primească hrana. Lui Parianeu i se-nmuiară genunchii.

Lacrimile-i curgeau şiroaie. Nu mai vedea nimic în faţa ochilor. Trebuia să se aşeze, nu-l mai ţineau picioarele. Pipăi pe orbeşte şi se lăsă într-un scaun gol. Într-un târziu îşi şterse lacrimile şi se uită înainte fără ţintă. «Fiecare cu soarta lui. Nu poţi lua asupra ta ceea ce i-a fost hărăzit altuia!». Se ridică din şale, ţinându-se de genunchi, ca după o mare osteneală. Abia atunci îşi dădu seama că stătuse pe tronul lui Decebal. Plecă, uitându-se-n pământ. Ajungând la uşă, îşi aduse-aminte că nu-i văzuse printre morţi pe «ăi doi cumnăţei»: Bicilis şi Druxilis. «Dacă ei, care erau oamenii de credinţă-ai lui Decebal, mâna lui dreaptă, nu şi-au luat viaţa, să mi-o iau eu?!». Se mai uită o dată de-a lungul sălii tronului. «Hai să nu ne-ascundem îndărătul altora. De ce să nu recunosc eu cinstit că nu-mi e mie a-mi lua zilele cum nu-i e câinelui a linge sare!».

*

Bicilis, cu pasul mărunt, potrivit făpturii lui de-o şchioapă, se-apropie de Rege. Ţinând capul în jos, fiindcă nu se cuvenea să-l vadă nimeni plângând. Se opri-n faţa suveranului şi puse-un genunchi în pământ. Cu sufletul înecat de durere, Decebal se uită la omuleţul care, copleşit de-amărăciune şi prăvălit la picioarele lui, părea un copil de şapte-opt ani. Bicilis luă mâna dreaptă a Regelui şi-i sărută inelul cu-nsemnele puterii. Decebal se-aplecă şi-l ridică pe Bicilis. Îl strânse apoi la piept. Sfetnicul lui de-o viaţă. Pe vremea când avea cam doisprezece ani, Decebal luase sub oblăduirea lui un băieţel de cel mult zece, mărunţel, plăpând, retras şi tăcut, de care toţi copiii de vârsta lui râdeau în fel şi chip fiindcă el, bietul, nu izbutea nici măcar să ţină-n mâini un arc, darămite să-l mai şi-ncordeze. Între copiii care trebuiau să fie voinici şi ageri, buni să mânuiască arcul şi spada ca să-şi apere mai târziu pământul, copilul mărunţel, pricăjit – a cărui singură armă era agerimea

minții – nu-şi afla nici prieteni, nici loc. Copilul ăsta avea s-ajungă sfetnicul cel mai apropiat al regelui Decebal. El era Bicilis. Ajuns la vârsta bărbăției, lui Decebal nu-i fusese greu să bage de seamă că tânărului şi plăpândului său prieten i se topea sufletul după o verişoară mai depărtată a viitorului rege, asupra căreia şi-acestuia îi întârziau de multe ori ochii.

Decebal, ştiind că nu-şi putea hotărî singur căsătoria, se gândise că fetei aceleia i s-ar fi potrivit mai mult s-ajungă o dată şi-o dată printre doamnele de frunte-ale țării – poate chiar următoare Doamnei – decât țiitoare a vreunui înalt dregător şi, de ce nu, chiar a Moştenitorului, dacă ei doi aveau să-şi tot arunce priviri în care țâşnea foamea sufletului şi-a trupului tânăr, fript de dor de dragoste. Bicilis se împuțina cu fiecare zi. Se topea văzând cu ochii, mistuit de dragoste. Temându-se să nu se dea de gol prin vreun cuvânt sau prin vreo privire şi astfel să-nlesnească prilej de zâmbete disprețuitoare sau pline de compătimire, el se uita doar pe furiş la fată şi se ferea să se afle prea aproape de ea. Într-o zi, Decebal îl întrebase, pe nepusă-masă, dacă dorea să se-nsoare cu Aptasa. Acesta era numele fetei frumoase către care zburau multe gânduri de bărbat. Lui Bicilis îi pierise graiul. Îşi apăsase-ndârjit mâinile una peste alta, pentru a-şi domoli şi mai ales pentru a-şi ascunde tremuratul. Într-un târziu, cu un zâmbet plin de visare şi de teamă, Bicilis şoptise: «Doamne, ar vrea oare să mă ia de bărbat… pe mine?», şi-şi trecuse-o mână peste trupul ca un vrej oprit din creştere. «Deocamdată eu te-ntreb pe tine dacă vrei s-o iei de nevastă; ce-o vrea dânsa rămâne de văzut». Decebal se dusese la fată şi-i spusese fără ocolişuri că venise s-o pețească pentru prietenul său. Lui Decebal nu-i scăpase dezamăgirea fetei care o clipă trăsese nădejde că Moştenitorul venea să-i ceară ceva pentru sine, chiar dacă nu căsătorie. Fata se uitase-n ochii lui cu deznădejdea omului care vede năruindu-i-se toate visurile dintr-o dată. Prin privirea ei,

pe lângă deznădejde, trecuse-n sufletul Moştenitorului, într-o clipă, şuvoi de dragoste cât pentru o viață. Cum ar fi iubit-o el, atunci, acolo, pe loc, cu pofta care stătea înfiptă-ntr-însul ca trăsnetul gata să facă prăpăd pe unde trece. Învățat să să-nfrâneze şi să se stăpânească, aşa cum se cădea celui care voia să stăpânească peste alții, închisese ochii şi-şi spusese-n sinea lui, aspru şi răspicat de par-ar fi săpat cu dalta într-o piatră: «Nu trebuie!». Când deschisese ochii, peste foc trecuse ploaia. «Aptasa, să ştii că eu țin la Bicilis, şi-l respect. E om deştept şi-nvățat». «Am să-l respect şi eu, măria-ta… Dacă asta ți-e voia!» Şi fata oftase. Bicilis n-avea să ştie niciodată ce cuvinte se schimbaseră-ntre înaltul său prieten şi ocrotitor şi cea care avea să-i fie nevastă. Nevenindu-i niciodată să creadă-ntr-atâta noroc şi temându-se să cerceteze cât de tare era piatra pe care se-ntemeia acesta, Bicilis umbla pe lângă nevastă-sa de parc-ar fi fost un ou moale. Ea se purta ca o nevastă supusă, care n-avea alt gând decât să facă cinste bărbatului şi casei sale, înverşunându-se-n treburi gospodăreşti şi-n creşterea celor trei copii ai ei, un băiat şi două fete, înverşunându-se cum fac mulți dintre cei care, ucigând timpul, cred că ucid şi câte un gând bine-ascuns care nu le dă pace sufletului. Neavând a-i aduce nevesti-sii nici o-nvinuire, cât de măruntă, Bicilis aducea o-nvinuire cât lumea de mare sorții care făcuse să nu fie iubit.

*

«Câtă minte şi câtă ştiință-ncap în omul ăsta de-o şchioapă. Ce păcat!».

— Iartă-mă, doamne, dacă ți-am greşit, şopti Bicilis.

— Ce vrei să faci, Bicilis? îl întrebă Regele cu glas scăzut şi răguşit.

Bicilis îl privi cu tristețe şi-nclină capul, cum făceau prinşii de război, semn că războiul lui cu soarta se-ncheia.

— Du-te-n sala tronului, la locul tău.

Din acel moment, Regele nu-l mai privi.

Bicilis n-avea de gând să meargă-n sala tronului. Îi povestise Parianeu, scuturat de groaza pe care trebuia s-o dezvăluie cuiva, căci altfel simțea că i-o ia mintea razna.

Avea să se retragă-ntr-un ungher numai de el ştiut, unde plânsese de-atâtea ori şi-şi dăduse cu pumnii-n cap, nemulțumit de sine şi supărat pe soartă. El trebuia să piară-n singurătate, aşa cum trăise, fiindcă nici prețuirea şi prietenia Regelui, nici respectul nevestei şi-al copiilor nu izgoniseră singurătatea care se statornicise-n sufletul lui, ca un duşman de neclintit şi care nu se lăsa dus cu şoşelele şi cu momelele măririi şi-ale cinstirii.

Bicilis era unul dintre-acele suflete pustii care nu cunosc împăcarea cu ele însele şi, de-aici, nici împăcarea cu lumea.

Druxilis, care urma întru totul pilda cumnatului său – întru totul cât îl ducea mintea, căci nu se putea spune că ar fi ştiut latineşte ori greceşte şi nici că ar fi cunoscut toate câte se ştiau despre lume şi despre viață, ca Bicilis – cu capul în pământ ca şi-acesta, deşi n-avea lacrimi de-ascuns, se lăsă-n genunchi în fața lui Decebal şi-i sărută inelul. Luat de măreția clipei, Druxilis se trezi spunând:

— Doamne, te voi urma până la ultima suflare.

«Ultima suflare a cui?», se gândi suveranul şi zâmbi amar, în timp ce-i întindea lui Druxilis mâna ca pe-o punte între clipa de față şi cea de pe urmă.

— Îți mulțumesc, Druxilis, mi-ai fost un ajutor credincios, rosti Regele, mai ales de dragul lui Bicilis care, aflându-se la câțiva paşi mai încolo, îi putea auzi cuvintele.

*

Folosindu-se de-nvălmăşeala iscată la năvălirea duşmanului în cetatea-de-scaun, Decebal o luase către Miazănoapte, urmat de-o gardă restrânsă. La puțin timp

după ce scăpaseră din Cetate, Decebal şi-nsoţitorii săi, printre care se aflau şi Druxilis, Tantinis şi Chebrisis, trebuiseră să se oprească la un izvor ascuns într-un hăţiş, pentru a-şi adăpa caii şi pentru a se-adăpa ei înşişi. Altfel ar fi pierit de sete şi unii şi alţii. Merseră o bună bucată de drum pe poteci de pădure străjuite de arcaşi ascunşi în copaci, oşteni care le dădeau de ştire prin câte un fluierat că nu se vede nicio primejdie cât cuprindeau ei cu ochiul.

Decebal încerca să-şi adune mintea în jurul unui singur gând: drumul spre Miazănoapte, singurul fir de lumină care mai răzbătea prin pâcla înfrângerii. Izbânda acestui fir de lumină ţinea de timpul cât oamenii din Cetate se mai puteau împotrivi romanilor, timp în care să nu se bage de seamă lipsa Regelui. Apoi, ajuns în Miazănoapte – dacă-i era dat s-ajungă – rămânea de văzut cât îi trăgea inima pe mai-marii triburilor de-acolo să pornească la hăituit şi la hărţuit armatele romane, fiindcă la un război în lege sigur că aceştia nu s-ar fi încumetat, sorţi de izbândă neexistând. S-ar fi putut de-asemenea ca acele căpetenii de-un neam cu el să-l izgonească, ştiut fiind de când lumea că doar la câştig, la petrecere şi la bine tot natul ţi-e prieten şi chiar rudă, puţini însoţitori aflându-ţi la pagubă şi la necaz. S-ar fi putut, la fel de bine, să-l primească frăţeşte, cu braţele deschise şi-apoi să-i facă de petrecanie pe nesimţite, aşa fel ca nimeni să nu ştie pe unde i-ar fi putrezit oasele.

Treceau la trap întins pe sub copaci bătrâni care-şi împreunau crengile în bolte umbroase. «Când te gândeşti că pe lume sunt oameni care-acum, aflaţi la umbra binecuvântată a unei păduri, se pot opri, îşi pot priponi calul, se pot întinde-n iarbă şi se pot uita la cioburile de cer care luminează prin desimea frunzelor, pot ţine un pai între dinţi şi pot visa la frumuseţea firii, pot trage un pui de somn, legănaţi de ciripitul păsărilor. Atâţia oameni care pot face-atâtea lucruri, fiindcă pentru ei este pace. Biată mărire, ce scump eşti plătită! Pentru unii e pace. Şi

pentru voi, dragii mei. Pacea voastră n-o mai poate nimeni tulbura!». Aşteptarea încordată, cu gâtul întins ca o strană de arc, cu urechea ciulită, cu ochii plimbați întruna pe zidurile Cetății, cu limba încleiată de sete şi cu picioarele umflate de-atâta umblet printre oameni, pentru a-i îndemna să-şi țină firea, îl făcuseră să-i uite pe cei dragi lui, plecați dincolo, aşa cum viața izbuteşte totdeauna să şteargă prin nenumăratele şi neîncetatele ei griji chipul morții.

Tantinis cu dreapta ținea frâul calului şi cu stânga se trăgea mereu de barba ascuțită, ca de țap, vrând parcă s-o smulgă ori s-o curățe de ciulini. Îl urmase pe Decebal, făcându-şi socoteala că în Cetate puțini îi erau sorții de-a fi scăpat cu viață şi că, oricum, chiar dacă era prins însoțindu-l pe Rege, iureşul luptei, în care totul e pe viață şi pe moarte, în care nimeni n-are alt nume decât «duşman», iureşul acesta în care nimeni nu vrea altceva decât sânge, când nimeni n-are timp să se uite-n ochii nimănui, iureşul avea să se mai fi domolit.

Acolo unde-ncăpea vorbă încăpea de multe ori şi-nțelegere. De câte ori o hotărâre nu se schimbă-n fața unei priviri, a unui oftat sau a unui cuvânt. Pentru a-şi fi luat viața nu era niciodată prea târziu. Nevastă-sa şi ăi doi copii ai lor erau la adăpost în Miazănoapte, la un cumnat, cu odoarele de mare preț şi cu hainele scumpe. Cât era viață, era şi nădejde. «Om trăi şi-om mai vedea», îşi spuse Tantinis, încheind – a câta oară, oare? – aceeaşi vorbire cu sine însuşi.

*

Dacă l-ar fi luat cineva la repezeală cu-ntrebările, Druxilis n-ar fi putut spune de ce-l urmase pe Decebal. De când se-nsurase cu Arata, sora mai mică a Aptasei, Druxilis urmase fără abatere pilda lui Bicilis, «cumnatul ăl mare», cum îl numea el pe sfetnicul Regelui. Mai întâi, Druxilis socotea că cine era cel mai mare n-avea cum să

nu fie şi cel mai bun.

La unul dintre sfaturile regeşti, cel în care li se spusese s-aducă toate lucrurile de preț pentru a fi puse la loc sigur împreună cu odoarele curții, când Chebrisis îl înfruntase, vorba-vine, pe Rege, spunându-i că, potrivit firii omeneşti, nimeni n-avea s-aducă *tot,* Druxilis – deşi această «întrolocare» îl atingea şi pe el ca şi pe ceilalți – l-ar fi ucis pe Chebrisis, şi nu din fățărnicie, pentru a fi pe plac Regelui, cum ar fi crezut oricine, ci fiindcă el din adâncul lui simțea nevoia să fie de partea celui mai mare, ca fiind şi cel mai bun şi, prin urmare, nesupus greşelii.

O dată, în «consiliul principelui», cineva întrebase pe altcineva cum de-acest altcineva nu-i ripostase lui Traian într-o discuție în care era evident că împăratul n-avea dreptate. «Fiindcă el (Traian) are cu treizeci şi una de legiuni dreptate mai multă decât mine», răspunsese acel altcineva şi zâmbise cu-nțeles.

Druxilis nu punea niciodată la-ndoială dreptatea lui Decebal şi nici înaltele daruri ale «cumnatului ăl mare», care nu degeaba ajunsese înalt-sfetnic al Regelui, sfetnic în fața căruia tot omul se pleca, pentru deşteptăciunea, pentru înțelepciunea şi pentru ştiința lui, prin care, dacă s-ar fi luat la-ntrecere cu Vezina, Marele Preot, l-ar fi biruit şi pe-acela. Numai pizmaşii, mai ales cei care-i jinduiau locul, n-aveau ochi să-l vadă, îl credeau în stare de toate mârşăviile pământului şi preziceau că, într-o bună zi, Decebal avea să se căiască-de-ncrederea cu care-l învrednicise. Aceştia, din stârpitură şi din năpârcă nu-l scoteau pe înaltul-sfetnic. De câte ori se afla în lume şi i se punea vreo-ntrebare ca unuia cu neamuri atât de suspuse, Druxilis se sumețea într-o tăcere cu care voia să dea de-nțeles că nicio taină de la Curte nu-i era străină, dar că nu-i era îngăduit s-o dezvăluie. De fapt, Druxilis nu ştia o boabă mai mult decât se vorbea – de față cu toți cei de-o seamă cu el – în sfatul Regelui. Bicilis nu era omul care să se destăinuie cuiva. Până a nu-i cunoaşte firea-nchisă, lăsându-se păcălit de bunăvoința pe care

Bicilis o arăta neamurilor nevesti-sii, fiindcă, aşa socotea el că trebuie să se poarte oamenii într-o familie, Druxilis încercase să-l tragă pe cumnatu-său de limbă cu privire la Rege, fără gând să se grozăvească faţă de alţii cu cele aflate, ci doar pentru a căpăta importanţă el în sineşi cât şi faţă de sine.

Bicilis se uitase blând în ochii lui Druxilis şi-i pusese o mână pe braţ: «Cumnate, mai bine să vorbim despre altceva, şi acum şi altă dată». Şi se uitase iar în ochii lui Druxilis. În privirea primului-sfetnic domnesc plutea totdeauna umbra de neşters a umilinţei din lumina ochilor câinelui bătut sau a celui de pripas.

Din ziua aceea, Druxilis, pe care subţirimea minţii nu-l dădea afară din casă, începuse, fără să fi putut să-şi tălmăcească de ce, să se teamă de cumnatu-său «ăl mare», cu o teamă din adâncul fiinţei, aceeaşi pe care-o simţea când îşi îndrepta gândul spre puterile nevăzute.

Bicilis primise o dată cu Druxilis porţia de otravă de la bătrânul Dromihete. Bicilis îşi luase rămas-bun de la Rege cu gândul de a-şi lua viaţa. Pentru prima oară de când îl cunoştea pe Bicilis, cumnatu-său nu-i urmase pilda. Otrava o avea asupra lui, dar nicio clipă nu-i trecuse prin minte s-o şi folosească. De fapt, dac-ar fi fost timpul şi locul să-şi cerceteze cinstit cugetul, Druxilis ar fi trebuit să recunoască, măcar în sinea lui, că-l urmase pe Decebal mai ales pentru a scăpa de privirea veşnic plină de mâhnire a cumnatului său şi care, la un moment dat, ar fi putut fi şi plină de-nvinuire în faţa încăpăţânării lui Druxilis de-a rămâne-n viaţă. «De dincolo nu s-a-ntors nimeni. E vreme destulă să ne strămutăm. Când ai murit, eşti bun mort. Nevastă bună am, fete frumoase am, cheag, slavă zeilor, să tot trăim şi să nu-l isprăvim! Romanii ăştia oameni or fi şi ei». Cât căuta el să-şi facă singur curaj, la acest ultim gând se posomora. Se uita cu coada ochiului spre Decebal. Aplecat niţel din şale, şi-abia atingând şaua, cu coiful dat pe spate, cu capul înţepenit în platoşă de parcă nu mai avea pic de gât,

Regele părea stăpânit de-un singur gând: cum să-şi mâne mai iute calul.

«Dacă-au să-l prindă, ce-o să facă? Fiecare cu norocul lui», îşi zise Druxilis şi-şi desprinse privirea de omul de-a cărui soartă îşi desprinsese gândul.

*

Chebrisis mergea într-o latură a Regelui. El n-avea otravă asupra lui. Îi părea rău, fiindcă cine-ştie-ce moarte-l aştepta. Îi părea rău şi că nu rămăsese-n Cetate. Ar fi murit cu arma-n mână. Se gândi la soarta care-i aştepta pe-ai lui: nevastă şi cinci copii. Şi la soarta tuturor. Se uita mereu la Rege. Pricini pentru care să-l îndrăgească cine-ştie-cât n-avusese, cum n-are nimeni care trebui' să se supună faţă de cel căruia i se supune. El înţelesese că alături de Decebal erau oarecari sorţi de amânare a căderii sub romani, fără a mai fi ţinut socoteală şi de triburile duşmane din jur, pe care doar Regele izbutise să le ţină în frâu. Îl înfruntase de multe ori pe Rege, dându-se cu părerea că o pace strâmbă cu marea putere a Romei ar fi fost mai de folos decât o luptă dreaptă împotriva acesteia. Încet-încet, în Cetate se răspândise pe şoptite vestea că familia Regelui îşi pusese capăt zilelor.

După ce ieşise din sala tronului, Parianeu o luase razna prin Cetate. Cum întâlnea un om cunoscut, îl apuca de piept, îl punea să jure pe ce-i era mai scump că tot ceea ce urma să afle din gura lui n-avea să spună mai departe, şi-i povestea grăbit, într-o şoaptă care se-auzea la o sută de prăjini împrejur, cu ochii împăienjeniţi de lacrimi şi tulburi ca la beţie, îi povestea ce văzuse-n sala tronului.

În clipa când aflase acest lucru din gura lui Parianeu – care se jurase pe veşnicia sufletului că *văzuse cu ochii* lui familia Regelui dormindu-şi somnul, cu mic-cu mare, în jilţurile domneşti – în acea clipă, Chebrisis luase

hotărârea să-l urmeze până la capăt pe cel căruia i senchinase sub apăsarea împrejurărilor. «Ai cinci copii, Chebrisis. Cui îi laşi?», se strecura un glas în sufletului lui. «Familia, veşnicul îndemn la plecatul grumazului, landoitul spinării, veşnica umbră deasă la care ne pitim laşitatea. Cui îi las? Vieții, sorții. Cui i-aş lăsa dacă m-ar străpunge un duşman cu lancea?». Se uita la Decebal. Îi vedea partea stângă a feței, cea spre care-i cârmea nasul cu şaua ruptă. Slăbise rău. Osul proeminent al nasului era gata să-i străpungă pielea uscată şi cenuşie, cu zbârcituri mărunte. Regele parcă s-ar fi sculat după o zăcere lungă. Nici n-ai fi ştiut să spui cu cât îmbătrânise într-o singură zi. El nu mai avea de apărat pe nimeni dintre-ai lui şi nici țară peste care să fie Rege. Nu i-ar fi fost mai uşor să doarmă, alături de nevastă şi de copii, în scaunul domnesc? Şi totuşi alerga cu spada-n mână, Rege doar peste sine şi peste gândul de-a-şi apăra neamul până la sfârşit. Peste-acest regat nu putea năvăli nimeni. Nimicnicia cotropirii nu-i pătrunsese-n suflet. Pentru prima oară, pe Chebrisis nu-l încerca nicio teamă în fața Regelui, de care se simțea legat printr-un gând de frăție. Îi venea mereu să-l privească. O mâhnire deasă ca pâcla i se lăsă pe suflet: «Zei, cât de subțire e firul vieții noastre!... Codrule, codrușule, tu ai să fii la fel de mândru şi după...». Căpetenia credincioasă întorcea mereu capul spre Decebal. Presimțirile, nevăzuții vestitori ai sorții, îi şopteau că prea mult n-avea să-l mai vadă pe Regele dacilor.

*

Caii, în spume de-atâta alergat, încetiniseră pasul. Decebal îşi aruncă ochii spre Chebrisis. Privi întâi la calul său murg, care abia mai răsufla şi-ntorcea mereu capul spre călăreț de parc-ar fi cerut păsuire şi-ndurare, apoi cătă cu înțeles la Chebrisis. Privirea lui Decebal spunea că totul se terminase. Soarta lui şi-a celor care-l însoțeau

era legată de iuțeala unui pas de cal. Chebrisis se uită în ochii lui Decebal şi-i şopti: «Doamne, acum înțeleg». Regele coborî pleoapele a-ncuviințare. Un tânăr dintre însoțitori se-apropie, înclină adânc capul şi-ntrebă cu glas tremurat ce să facă: nu mai voiau caii s-alerge. «Lăsați-i la pas, altfel îi omorâm!».

Nici n-apucă Decebal să-şi termine vorba, şi-n goana mare mulțime de călăreți, vânturându-şi armele-n aer se-abătură asupra lor, strângându-şi cercul. Decebal privi roată în jur. Nu era nicio scăpare. Îşi desprinse-armura şi-i întinse lui Chebrisis sabia, cu stânga arătându-i gâtul. «Doamne, iartă-mă, nu pot», zise Chebrisis şi se-ndoi în şa dând cu capul de coama calului, apucat de-un rău de la inimă. Toți însoțitorii îşi plecară frunțile subt privirea Regelui lor, care poruncea şi ruga totodată. «Încercați să trăiți», le spuse el. Rezemă arma cu mânerul de greabănul calului şi se-azvârli cu beregata-n vârful ei încovoiat. Sângele țâşni ca dintr-o rană deschisă şi, venind şuvoi pe coama calului, acesta se sperie, se ridică în două picioare şi-ncercă să-şi azvârle călărețul din şa. Chebrisis descăleca repede, ca să potolească murgul care necheza şi părea ca apucat. Romanii îl prinseră jos. Izbutise s-apuce calul de dârlogi, îl bătea uşor pe grumaz şi-i vorbea încet ca să-l facă să se liniştească. «Ho, băiatule, ho!», ca şi cum singura menire ce-i mai rămăsese pe lume ar fi fost să domolească un cal speriat. Nici nu-şi dădu seama când îi luaseră sabia de la cingătoare şi-i legaseră mâinile. Unul dintre călăreți, tânăr, la douăzeci şi şapte-douăzeci şi opt de ani, îşi repezi calul într-o latură a murgului care ținea în spinare trupul Regelui dac. Din beregata Regelui, sângele se scurgea acum într-un fir potolit. Călărețul roman porunci altuia să-i țină calul de dârlogi. El se ridică-n picioare, se-nțepeni bine-n scări, îşi atârnă spada goală de cingătoare, scutul – de ciochina şeii; cu amândouă mâinile desprinse din curele coiful regelui dac şi-l azvârli într-o latură, apoi îşi înfipse mâna stângă-n părul cărunt al mortului, îi

zmuci capul pe spate şi, cu dreapta, dintr-o izbitură de spadă trasă iute de la brâu, îl despărți de trunchi.

Chebrisis îngenunche primul, îşi plecă fruntea şi-şi duse mâinile, aşa legate cum erau, la inimă. Ceilalți însoțitori ai Regelui dac, atâția câți mai rămăseseră-n viață, îngenunchează unul câte unul.

După un timp – cât de lung nu-şi dădea seama – Chebrisis simți cum o mână îl apasă pe-un umăr. Întoarse capul şi dădu cu ochii de-un bărbat cu păr bălan, în a cărui privire, posacă şi-mpăienjenită de oboseală, i se păru că vede o umbră de milă. Omul îi făcu semn să se ridice. Călărețul care-l decapitase pe Rege descălecase şi, chiar în clipa aceea, cu un pumnal în mână, se-apropie de partea cealaltă a calului care stătea potolit cu trupul mortului în şa.

«Ce-o mai fi vrând să facă?», se-ntreba Chebrisis, care-şi plimbă mai întâi privirea pe chipurile dacilor. Cei patru călărești din garda Regelui se-aşezaseră pe jos, cu genunchii la gură şi se uitau înaintea lor cu privirea goală a omului care nu mai are ce-aştepta de la viață. Tantinis, vrând să pară că-şi păstrase firea, se uita țintă undeva cu-o privire-ncordată, ca şi când acolo ar fi fost ascunsă o mare taină. I se dusese trufia. Demult, în copilărie, Chebrisis văzuse un lup căzut într-o capcană. Cu o căutătură care nici nu ura, nici nu cerşea, sălbăticiunea se uitase o singură dată la fiecare dintre oamenii care-l înconjurau. Pe urmă privise-n gol şi nu se mai mişcase. La fel şi Tantinis.

*

Când pricepuse că Decebal avea să-şi ia viața de față cu ei, Druxilis, cuprins de spaimă şi de revoltă, deschisese gura să-l tragă pe Rege la răspundere pentru soarta lor, pe care-i ademenise pentru ca apoi să-i lase de izbelişte, uitând că Regele nu chemase pe nimeni după el şi nu făgăduise nimănui nimic. Până să-şi adune Druxilis

gândurile şi să i le-azvârle Regelui în faţă, acesta îşi tăiase beregata. Niciodată Druxilis nu urâse mai mult pe cineva decât îl urâse pe Decebal în ultima lui clipă. Sângele care ţâşnea din trupul Regelui îl adusese-ntr-o stare vecină cu nebunia. Dacă o rămăşiţă de judecată nu l-ar fi făcut să se teamă de-nsoţitorii lui Decebal, Druxilis s-ar fi repezit şi l-ar fi sfârtecat cu fierul pe fostul monarh, aşa mort cum era. Druxilis într-atât nu-şi mai afla locul, încât descălecase şi se-nvârtea în jurul calului, de parc-ar fi fost apucat de-o boală tainică. Se trezise înconjurat de romani. Nici nu simţise când îl dezarmaseră. Călăreţii din garda regelui, oşteni de meserie, oameni de nădejde, abia apucaseră să-şi tragă armele din teacă. «Nu vă primejduiţi zadarnic viaţa», fusese cuvântul de ordine al Regelui în orice bătălie şi, dac-ar mai fi trăit, acelaşi i-ar fi fost şi pentru bătălia ultimă şi pierdută. Ei şi-o primejduiseră, ştiind că era zadarnic. Li se părea că nu mai aveau pentru ce să-şi păstreze viaţa.

Doar patru călăreţi din gardă mai rămăseseră-n viaţă.

Prea tulburat de tot ce-i era dat să vadă, Druxilis se trezise-n genunchi, la rând cu ceilalţi daci, în faţa descăpăţânării lui Decebal. Altminteri n-ar fi-ngenuncheat nici dacă romanii l-ar fi făcut bucăţi pe-acel Rege, pe care el îl socotea un trădător, de vreme ce nu-l scosese la liman. Furia de la început era amestecată cu prea multă uimire, pentru ca Druxilis să mai ştie pe ce lume se afla. Părul, tuns scurt, i se ridicase măciucă, iar gura-i rămăsese întredeschisă din momentul când voise să se răstească la Rege. Capul ca o pară se lungise, iar fălcile, căzute ca şi guşa, îi flendureau ca bărbiile de cocoş. Ochii, din crunţi cum îi erau pe vremea măririi (de care parcă-l despărţeau o mie de ani), se făcuseră serbezi şi apoşi ca ai câinilor bătrâni.

Privindu-l pe Druxilis, ai fi zis că toată spaima şi nedumerirea din lume în el se-adunaseră. Ceilalţi şase oameni de-un neam cu el se străduiau să-şi păstreze firea

şi demnitatea, ca singură avere ce le mai rămăsese, măcar pentru bunul lor nume în faţa duşmanului.

Druxilis nu ştia să piardă.

Chipurile celor patru oşteni ai lui Decebal încremeniseră. Ai fi putut crede că trecuseră la veşnica linişte cu ochii deschişi.

Doar pe chipul lui Druxilis se bănuia forfota gândurilor tulburi şi-amestecate, care nu sunt în stare să se-adune-n şuvoiul limpede al marii dureri. Sufletul lui nu se putea o clipă dezlipi de pleava şi de mărunţişurile vieţii, pentru-a străbate spre tainele firii printre care se numără harul gândului înalt.

*

Capul regelui Decebal odihnea în iarbă lângă oştenii morţi, în afara cercului pe care-l formau romanii în jurul prinşilor.

Tânărul cu mişcări iuţi, care se proclamase călău de morţi, se-apropiase-acum de calul pe care se afla trupul fără viaţă al Regelui.

Mai întâi forţase cu lama pumnalului degetele mortului înţepenite pe garda armei. După ce izbutise să-i smulgă sabia, se-apucase de meşterit la desprinderea mâinii din încheietură, ca şi când ar fi împărţit o vită şi s-ar fi temut să nu-i spargă vreun os şi să nemulţumească astfel muşteriul căruia urma s-o vândă.

— Fanios, vino-ncoa'! se-adresă pe greceşte unui legionar de vârsta lui, care se afla cu câţiva paşi mai încolo.

— Numaidecât, Tiberius, răspunse tot pe greceşte cel cu numele de Fanios.

— Ţine spada ăstuia şi ai grijă de ea.

Fanios o apucă şi o-ntoarse pe-o parte şi pe alta, uitându-se cu luare-aminte la mânerul ei de aur. Pe-amândouă feţele acestuia, în relief scund, se vedea capul de lup cu gura deschisă. Fanios luă seama apoi la vârful

adus al armei, pe care sângele-ncepea să se-nchege.

— Să şterg lama?

— Nu. Las-o aşa. Când se usucă de tot, o vâri aici, îi răspunse Tiberius, şi-i făcu lui Fanios semn să desprindă teaca de la cingătoarea mortului.

Fanios, tinerel destul de mărunt, uscățiv şi măsliniu la față, cu nişte ochi negri gata parcă să se umple mereu de lacrimi, nu se grăbea să desprindă teaca, ci întorcea mereu arma pe-o parte şi pe alta, ca şi când astfel sângele de pe ea s-ar fi uscat mai repede.

— Ce, ți-e teamă că te molipseşti de moarte? Vezi-ți de treabă. Asta nu e boală care se ia. Îi vine fiecăruia la rândul lui, spuse Tiberius cu un zâmbet în zeflemea, uitându-se la Fanios, în timp ce-i trecu pe la nas mâna Regelui dac, din a cărei încheietură ieşeau broboane de sânge.

— Punem astea-n traistă, şi Tiberius arătă din ochi mâna şi capul Regelui mort, mă spăl şi eu pe mâini şi-napoi în castru.

Chebrisis, care ştia greceşte, nu-l slăbise o clipă nici cu ochiul, nici cu urechea pe tânărul Tiberius. Privise cu uimire la el cum tăia capul şi mâna unui mort, fără ură, fără furie, ca şi când ar fi cosit un braț de iarbă. De unde-or fi venind aceşti doi *romani,* Tiberius şi Fanios, de vorbeau greceşte-ntre ei?

— Doi băieți la mine, spuse Tiberius, de data asta latineşte. Dați-l jos de pe cal. O fi oare vreun izvor pe-aici unde să mă spăl pe mâini? continuă el fără pauză. O şti vreunul din ăştia latineşte?

În vremea asta, doi legionari se-apropiară de calul murg al regelui Decebal.

Chebrisis făcu un pas înainte şi ridică mâinile deasupra capului.

În taberele militare dace, oricine-avea de raportat sau de adus ceva la cunoştință mai-marelui său, ieşea din rând şi ridica mâna dreaptă. Acum, mâinile fiindu-i legate, Chebrisis le ridicase pe-amândouă.

— Ei? îl întrebă Tiberius, însoțind vorba cu un gest interogativ.

— Prea-cinstite oaspete, i se adresă latineşte Chebrisis, neştiind cum să-i spună altfel, îngăduiți… să-l cobor eu de pe cal pe răposatul nostru Rege.

Chebrisis se gândise dacă să spună «să-l coborâm noi» ori «să-l cobor eu». Se hotărâse să vorbească doar pentru sine, fiindcă băgase de seamă, de-a lungul vieții, că oamenii nu se bucurau să făgăduieşti sau să propui ceva în numele lor.

Chebrisis se-apropie de Tiberius cu mâinile-ntinse, înainte de-a primi răspuns.

— Cinstite oaspete, 'ai?! spuse Tiberius, în timp ce-i dezlega mâinile.

— Nu ştiu ce rang aveți în armată. V-am numit şi eu cum m-am priceput.

Tiberius se miră ce latină de om şcolit vorbea prizonierul.

Lui Chebrisis nu-i scăpase felul cum rostea Tiberius cuvintele-n latineşte, mult mai deosebit de-al constructorilor şi de-al instructorilor militari rămaşi în Dacia de pe vremea lui Domițian, cărora Chebrisis, ca multe alte căpetenii dace, le fusese-nvățăcel. Unele cuvinte parcă le scotea din gât Tiberius, asprindu-le anumite sunete, la altele sâsâia, fără să fi fost peltic de felul său.

Chebrisis îşi mută privirea de pe chipul negricios şi prelung al lui Tiberius, pe chipul de piatră al lui Tantinis. O clipă, ochii acestuia se-nsuflețiră. Păreau că-i încuviințează ghidul pios şi că-i mulțumesc totodată pentru a nu-l fi amestecat şi pe el în fapta ce se putea dovedi necugetată.

Chebrisis se uită apoi la Druxilis, a cărui spaimă se mai potolise. Acum ținea gura-nchisă, cu dinții-ncleştați, aşa fel că buzele nu i se mai vedeau nici pic. În loc de gură îi rămăsese o linie de-a curmezişul feței, ca o plesnitură-n pântecele unei oale.

Când Chebrisis i se uită în ochi, Druxilis privi drept înainte, făcându-se că nu-l vede. Chebrisis, care se-ndoise totdeauna de ştiința de carte a lui Druxilis, mai ales latinească, acum începu să creadă că ceva-ceva tot pricepea el, de vreme ce nu se mira că lui Chebrisis i se scoteau legăturile de la mâini.

«Asta v-a fost credința, suflete fățarnice!», se gândi Chebrisis, şi se-apropie de calul murg al Regelui. Calul păştea acuma liniştit, scuturând din cap din când în când.

Cei patru călăreți din garda Regelui se ridicară cum putură de jos şi, cu mâinile-ntinse, înaintară spre Tiberius. Nimeni n-ar fi putut spune dacă-nțeleseseră sau nu ce vorbise Chebrisis pe latineşte cu mai-marele romanilor. Pricepuseră însă că lui Chebrisis, prins ca şi ei, romanul îi îngăduia să se-ngrijească de trupul Regelui. Unul dintre ei, cel care-naintase primul, îi făcu semn lui Tiberius cu capul spre mâinile lui şi spre trapul Regelui, apoi lăsă capul în jos ca şi când ar fi aşteptat sentința unei judecăți. Tiberius îi dezlegă mâinile şi-i făcu semn să-l ajute pe Chebrisis, care se căznea să scoată un picior al Regelui din scară. Fiind zi de vară, caldă, mortul încă nu-nțepenise.

— Doi ajung, zise Tiberius, uitându-se nehotărât la ceilalți trei oşteni daci, care stăteau cu mâinile-ntinse către el ca Parcele.

Călăreții romani se uitau la prinşii daci cu un amestec de curiozitate față de-un neam căruia nu-i cunoşteau obiceiurile şi de nerăbdare, nerăbdarea de-a se vedea mai repede-n castru, după o lună de istovire ne-ntreruptă. Unii mestecau câte-un pesmet şi pe urmă beau apă dintr-o ploscă de metal îmbrăcată-n pâslă. Alții moțăiau de-a binelea. Câțiva, atinşi de lamele dacilor în scurtancăierare, îşi legau rănile unii altora cu fâşii de pânză. Pe chipul nimănui dintr-înşii nu se vedea nici încrâncenarea urii față de duşman, nici bucuria victoriei. Doar o mare oboseală.

Misiunea lor se-ncheiase. Fuseseră trimişi să-l aducă pe Regele dacilor viu sau mort. Aveau să-i ducă împăratului capul şi mâna duşmanului înfrânt. Aveau să-i ducă şi pe amărâții ăştia de-nsoțitori ai Regelui. Când lui Tiberius îi venise ideea să taie capul Regelui mort, toți legionarii se uitaseră-n pământ. Tiberius, înflăcărat, dornic de aventură şi de spectaculos, cum auzise că Regele dac scăpase din Cetate, se şi oferise să-i ia urma şi să-l prindă. Sigur că ar fi vrut să-l prindă viu. Nefiind rău de pagubă, Tiberius se mulțumise şi cu el mort.

Umilirea duşmanului viu trebuia înlocuită cu ceva: cu mutilarea lui.

— Cinstite comandant, i se-adresă Chebrisis lui Tiberius. Ziceați că vreți să vă spălați pe mâini. Unul dintre-ai noştri vă poate arăta un pârâu. Îngăduiți-mi să vă-ntreb ce-aveți de gând să faceți cu trupul Regelui nostru.

— *Fostului* vostru *rex.*

— *Răposatului* nostru Rege.

— Îl azvârlim într-o râpă. S-or găsi ceva lighioane să-l mănânce.

— Cinstite comandant, toți o să murim într-o zi. Fii mărinimos cu duşmanul înfrânt şi zeii te vor răsplăti, rosti încet Chebrisis, cu-o tremurare-n glas, în timp ce se uita în gol ca şi când s-ar fi făcut purtătorul de cuvânt al unui oracol.

Lui Tiberius îi pieri zâmbetul de flăcău vesel care se duce la nuntă.

— Îngăduie-ne, cinstite comandant, să-l îngropăm *ca pe un om* şi să-i spălăm după datină rămăşițele. Îngăduie-ne să facem la fel şi cu ceilalți morți ai noştri. Niciunul dintre noi nu ne ştim sfârşitul.

La aceste ultime cuvinte, Chebrisis se uită în ochii lui Tiberius ca-n ochii unui tovarăş cu care soarta îi lăsase de-mpărțit singura ei moştenire sigură şi frățească: moartea.

Tiberius le dezlegă mâinile şi celor trei călăreți daci

care nu se mişcaseră din loc, aşteptând, cu privirea-n pământ, un semn de bunăvoință a cuceritorului.

Subt pază, Chebrisis duse împreună cu un oştean trupul Regelui la un pârâiaş din apropiere. Îi scoaseră armura, îl spălară de sânge şi-i uscară gâtul cu şomoioage de iarbă. Chebrisis îi acoperi tăietura cu-o mânecă pe care şi-o smulse din cămaşă. Îi spălă apoi capul şi mâna, le uscă mai întâi cu iarbă, apoi cu cealaltă mânecă a cămăşii. Ochii Regelui rămăseseră deschişi. Chebrisis adună o mână de urzici pe care le-ndesă în gâtlej, acoperi cu urzici şi tăietura, înfăşurând-o apoi strâns în feşe cu balsam pentru răni pe care le scoase din traista atârnată la gât, sub cămaşă, cum purta orice oştean dac. Spălă mâna Regelui, îi înfăşură tăietura-n urzici şi-n feşe. Luă capul Regelui în amândouă mâinile şi se-nvârti încet cu el, pe loc, de câteva ori.

Tiberius, care se afla ceva mai încolo şi se ştergea pe mâini după ce se spălase-n pârâu, se uita nedumerit la Chebrisis, care părea mişcat de-o putere nevăzută.

— Ei, ce faci, omule? îi strigă el, neliniştit ca în fața unei ciudățenii.

Chebrisis aşează capul pe iarbă, sprijinindu-l în gâtul acoperit cu feşe, cu fața-ndreptată spre Tiberius.

Acesta îşi întoarse privirea de la ochii mortului.

— Am vrut să mai vadă o dată lumea, răspunse Chebrisis.

— Bine, bine. Acum dă-mi-l, să-l pun în sac.

La ultimele cuvinte-ale lui Tiberius, un fluture, de-o mărime şi de-o frumusețe neobişnuită, poposi în părul cărunt al Regelui. Bătu la-nceput din aripile ruginii pe care erau scrise patru pete ca patru ochi fabuloşi cuprinzând toate culorile lumii, apoi, aflându-şi locul, rămase nemişcat, neasemuit odor al firii, venit să-mpodobească fruntea care nu voise să se plece.

Chebrisis ridică fluturele cu o frunză şi-i şopti: «Spune lumii de nenorocirea noastră…».

— Îndată, cinstite comandant, rosti cu glas tare şi-i

arătă lui Tiberius fluturele ca pe-o pricină de-ntârziere.

Chebrisis îşi împărți cămaşa-n patru bucăți: două mai mari, două mai mici. Înveli capul într-o bucată de pânză. Îl înveli şi într-a doua, pe care-o înnodă ca pe-o pungă. Între cele două straturi de pânză îndesă urzici. Luă mâna Regelui în mâinile sale, se uită la degetele care, deşi arma le fusese smulsă, rămăseseră strânse şi, între ele şi podul palmei, strecură o fărâmă de pământ, aşeză încet mâna-n iarbă, ca pe-un odor, îngenunche, sărută inelul care părea crescut o dată cu carnea degetului ce-l purta şi atinse cu fruntea mâna țeapănă. Cei patru daci care săpau gropile pentru morți îngenunchează şi sărutară şi ei mâna care-i cârmuise optsprezece ani.

Tantinis şi Druxilis continuară să sape făcându-se că nu văd nimic.

Legionarii care-i păzeau se uitară la cei doi, apoi, cu înțeles, unii la alții. Unul dintre ei, uscățiv, cu un cap mic şi-mbătrânit, scuipă printre dinți.

După ce aşeză capul şi mâna Regelui în traista lui Tiberius, Chebrisis îi ceru unui legionar lopata cu coadă scurtă şi se puse pe săpat.

— Mai repede, că ne-apucă miezul nopții. Nu mai săpați aşa de adânc. Că doar n-oți vrea să le faceți puț.

Deoarece Tiberius îşi pierduse răbdarea, dacii îşi puseră la repezeală morții-n groapă, unul lângă altul şi unul peste altul. Regelui îi săpaseră o groapă adâncă şi-ngustă. Cei patru oşteni îşi înnodată cămăşile câte două şi sloboziră trupul Regelui în groapă. Îngenunchează, şi Chebrisis o dată cu ei, în fața gropilor deschise şi spuseră toți cinci într-un glas: «Primiți-i, zei, şi tu, pământ!».

— Sus, pe cai! Şi voi, ăştia, se adresă Tiberius dacilor. Mă grăbesc, altfel vă duceam pe jos şi cu pripon la picioare.

Urcă în şa, trecându-şi pe antebrațul stâng curelele scutului oval de piele, împodobit cu doi lujeri de floare stilizați, răsucindu-se-n jurul unui motiv ornamental strălucitor – un fel de colac de bronz împletit – din golul

căruia creştea gurguiul defensiv, *umbo.*

Prizonierii încălecară.

Lângă fiecare captiv dac se aflau patru străjeri romani; unul îi lega mâinile la spate, altul îi punea un laț de gât, capătul celălalt al frânghiei prinzându-l de oblâncul şeii, doi îi cetluiau picioarele de scaii. Convoiul porni la drum.

DECEBAL: Acei romani?… Ei sunt tiranii lumei…
[……]
Nu sunt supusul lor… nu voi s'o fiu!

M. EMINESCU, *Decebal.*

sigiliul romei

Călcând această țărână mută,
văd ce nu vedeți voi:
umbrele-acelor eroi
ai căror urmaşi suntem noi;
şi stând în valea tăcută,
îmi râd de ritm
şi de-orice reguli îmi râd;
ritmul meu e sgomotul
ce-l fac cu zalele lor.

Îi văd… s'arată: sculatu-s'au toți
de sub pietre…
Trec –
Trec sute; iată-i: de-oțel le e coiful,
lat era romanul în spete, ondulat
avea părul, puternic brațul.

Roma veche întreagă
se 'nşiră pe dinaintea mea:
Consuli,
proconsuli,
matroane, copile, liberți –
Roma veche întreagă:
pontifeci, apoi, şi vestale,
flamini,
saturnale.
Salutare, eternă stea,
pe-aceste țărmuri pribeagă.
Tăceți, o! versuri deşerte…
Şi tu, la pământ, poete –
trec Cæsarii –
Sărută pământul acesta:
e sfânt.

Al. MACEDONSKI, *Hinov (3 martie 1879, Cernavodă).*

Înconjurat de statul său major, la dreapta avându-l pe Scaurianus, la stânga – pe nepotu-său, Hadrian, Traian privea cortegiul învinşilor care-abia-şi târau picioarele subt povara oboselii. Toți mergeau cu ochii-n pământ. Cât sânge rău din cauza neamului ăstuia de oameni, câte legiuni aproape exterminate! Şi chiar şi-acuma, când soarta le era pecetluită, mergeau ca nişte dulăi de stână, greoi şi morocănoşi, privind întruna pământul pe care nu mai erau stăpâni. Împăratul îşi închipui cum ar fi arătat cortegiul lui triumfal de la Roma, *cum avea s-arate,* fiindcă *trebuia* să aibă loc. Populația Cetății abia aştepta motiv de petrecere. Un război în care pierise-atâta lume trebuia urmat de donații substanțiale către armată şi către populație, şi de circ, de foarte mult circ. Dacii, luptându-se-n arenă cu fiarele, sau corp la corp cu frigieni, cu egipteni şi cu cine se va mai fi nimerit să se lupte, aveau să-nvioreze nişte spectacole cam obosite-n ultima vreme. Prezența lor în scopuri punitive avea să fie ca o răsuflătoare pentru năduful acelora care pierduseră-n război pe cineva din familie. Aşa cum se perindau acum învinşi prin fața lui, Traian i-ar fi vrut perindându-se necontenit spre aducere-aminte şi spre gloria Cetății în timpurile viitoare.

*

Statuia ecvestră a lui Domițian de pe Capitoliu se afla între două trofee: unul germanic, altul dacic, dedicate victoriilor ultimului Flaviu. Trofeul dacic depăşea cu mult victoria căreia-i fusese consacrat. Statuia ecvestră îşi găsise şi-un poet-cântăreț («parcă Stațiu»), care-alesese în felul ăsta o cale mai subtilă, credea el, de-a-l slăvi pe călăreț. «Călare sau pe jos, când eşti împărat, nu-ți lipsesc, vai, cântătorii». Marțial, după ce-i murise «idolul», Domițian adică, făcuse-o mulțime de tentative pentru a-şi manifesta «revelația» cu privire la noul împărat, numai că acesta nu dorea entuziasme tocite şi glasuri dogite de-

atâta cântat. Traian îşi aminti resemnarea dezamăgită a vechiului său camarad de arme, Longinus, când «Pliniu consul» citise *Panegiricul* închinat marelui său prieten şi protector Marcus Ulpius Nerva Traianus Imperator. Dacar fi simțit vreodată nevoia de-a face cuiva confesiuni, în acel moment Traian i-ar fi spus lui Longinus: «Fiecare suntem sclavii a ceva pe lumea asta. Eu am ajuns sclavul măririi. Şi e doar începutul. Longinus, oamenii nu te iartă dacă nu le dai nimic din ceea ce aşteaptă *ei* de la tine. Mai întâi şi mai întâi, respectarea convențiilor cu care-au fost învățați. Adularea e o convenție veche de când lumea. Unii se fac numai că te iubesc, tu te faci, la rându-ți, că-i crezi. Nu trebuie să le dezamăgeşti fățărnicia». Amintirea lui Longinus îi tulbură mulțumirea victoriei. Longinus ar fi meritat să vadă ziua unei victorii atât de greu câştigate. Longinus merita şi-un cenotaf. Amintirea lui stăruia ca o umbră mohorâtă-n sufletul împăratului. Longinus merita un cenotaf. Cortegiul acestor învinşi, ca un memorial şi ca o prefigurare a tuturor cortegiilor de învinşi ai Romei, trebuia să rămână săpat în timp, dincolo de efemerul clipei. Păcat că nu era şi Apollodor de față. Puterea de sugestie şi de stimulare a-nchipuirii pe care-o au anumite momente ale vieții este irepetabilă. Durerea tăcută a acestor oameni păşind ca-ntr-un cortegiu mortuar care petrecea mortul lor cel mai scump, libertatea, n-avea să mai fie niciodată aceeaşi. Avea să fie amestecată cu ura față de-nvingător, amestecată cu grijile mari şi cu necazurile mărunte ale vieții, mai ales ale unei vieți scăpate de la prăpăd.

*

Traian făcu semn unui tălmaci să vină lângă el, apoi semn de oprire legionarilor care-nsoțeau convoiul, trecându-l prin fața trupelor aliniate-n careu şi prin fața podiumului improvizat pentru împărat şi pentru statul său major.

— Staai! strigară legionarii care-nsoțeau, cu sulițele-n mâini, convoiul.

Oamenii se opriră.

— Căpeteniile să iasă-n față, porunci Traian.

Interpretul își făcu datoria. După felul cum vorbea, acesta era dac din Miazăzi, de dincolo de Istru.

Înaintară doi oameni. Un bătrân înalt, slab că abia se mai ținea chimirul pe el, și un om cam de patruzeci de ani, care trebuia să fi fost o namilă înaintea acestui război, dacă și dup-atâtea lipsuri se mai putea numi gras.

— Până când aveați de gând să vă-mpotriviți Romei? întrebă împăratul.

Bătrânul Dromihete se uită în ochii împăratului și răspunse înainte ca tâlmaciul să fi apucat să rostească vreun cuvânt.

— Noi ne-am apărat pământul atât cât ne-a stat în putere.

— Văd că-nțelegi latina. O și vorbești?

Dromihete încuviință din cap. Între timp, tălmaciul îi traduse împăratului cele spuse de bătrânul captiv dac.

— Dacă știi latinește, de ce nu vorbești cu mine latinește?

— Mărite Împărat, eu vorbeam ca să-nțeleagă și cei de-un neam cu mine.

— De unde știi latinește? Ia spune-mi, ai fost cumva iscoadă?

— N-am fost niciodată iscoada nimănui. Am învățat de mic greceşte și latinește cu dascăli și-am fost zece ani ostatic și-apoi sclav la Roma, din timpul răposatului împărat Domițian.

— Și-ai tăi te-au răscumpărat?

— Nici alte neamuri nu se-mbulzesc să-și răscumpere ostaticii. Morții și absenții sunt ușor dați uitării, mărite împărat.

Într-o latură a careului, un centurion clătină din cap. Știa și el câte ceva despre cum își răscumpără «alte neamuri» ostaticii.

*

Traian privi cu coada ochiului la nepotu-său. După felul cum acesta se trăgea de bărbuța blondă, cârlionțată, îşi dădu seama că-ntrebarea pusă bătrânului nu le scăpase celor pe care de formă îi consultase nu de prea multă vreme cu privire la o anume răscumpărare. Hadrian încă nu era lămurit dacă unchiul său imperial vorbea din neatenție despre lucruri pe care oricine-n locul lui ar fi căutat să le evite, amintirea lor fiind stânjenitoare pentru toată lumea – deci, dacă-l lua gura pe dinainte, cum i se putea întâmpla oricui – sau anume vorbea de funie în casa spânzuratului, unui împărat totul fiindu-i îngăduit ca şi zeilor cărora le ținea locul pe pământ. Dacă moşneagul avea cunoştință despre generalul roman ostatic la daci, mare-ndrăzneală din partea lui să vorbească aşa.

Privirea bătrânului nu se mişcase de pe chipul Împăratului. Dincolo de resemnarea în fața unei fatalități cum e uitarea, în ochii albaştri ai bătrânului, fără vârstă şi limpezi ca apa unui lac de munte, nu se vedea nicio capcană de gând ascuns.

«Pentru cine se ştie cu musca pe căciulă, şi cel mai nevinovat cuvânt este o aluzie, o piatră aruncată cu bună-ştiință», îşi zise împăratul.

*

Bătrânul înalt, deşirat şi uscat, ca o zeitate a secetei, îi incitase curiozitatea.

— Moşule, ți-e teamă de mine?

— Mărite Împărat, ar trebui să-mi fie. Dar nu mi-e.

— Pot face cu dumneata ce vreau.

— Poți. Cu mine şi cu oricine de la Tibru până la Eufrat. Dar e cineva care poate face şi cu Înălțimea ta orice-i este vrerea.

— Nu mai spune!

— Soarta, mărite împărat. La capătul vieții, oricine-am fi, ne-aşteaptă moartea.

Hadrian se trăgea de-un cârlionț din josul urechii stângi.

«Ăsta ce-o fi vrând? Să-ntindă floacele alea până le-o face ca perciunii ovreilor din Sanhedrin?», se-ntreba împăratul, iritat de gesturile de nerăbdare ale nepotului său, dedesubtul cărora se ascundea, aşa cum îl cunoştea el pe Hadrian, un gând dezaprobator. «Dac-aş avea datoriile lui şi niciuna făcută pentru vreo operă publică, ci doar la cărți, la zaruri şi pe modă, n-aş mai strâmba atâta din nas şi n-aş mai fi atât de critic cu unchiul care mi le-ar plăti. Ăsta trage a mare, ca Cæsar, să vedem dac-o să şi ajungă…».

— Bătrâne, l-ai slujit cu credință pe Decebal?

— Cu credință.

— Nu te-ai gândit niciodată că o să piardă războiul?

— M-am gândit mereu.

— Şi-atunci pentru ce ți-ai mai dus oamenii la măcel?

— Mărite Împărat, de bună-voie nimeni nu dă ce este-al lui. Nimeni nu-şi dă țara fără s-o apere. Noi nu ne-am dat țara. Ni s-a luat.

— Şi dacă ştiați că *vi se va lua,* de ce v-ați mai lăsat măcelăriți?

— Mărite Împărat, de când deschidem ochii în lume ştim că vom muri. Şi, cu toate astea, nimeni nu stă cu brațele-ncrucişate s-aştepte moartea. Ne zbatem pentru viață până la ultima suflare.

— Moşule, ți-ai închipuit cumva că Roma are să-şi piardă puterea şi-n felul ăsta să scăpați? îşi continuă Traian gândul.

Bătrânul se uită la stăpânul lumii cunoscute ca la un fiu căruia privirea albastră a părintelui, de mult desprinsă de spasmele zădărniciei, încerca să-i picure-n suflet un zvon din adierea eternității.

— Mărite Împărat, m-am gândit că zeii n-au lăsat

niciun copac să urce pân' la cer.

*

Hadrian, care pân-atunci se uitase mereu şi la augustul său unchi, dar şi la Scaurianus, pentru a-şi da seama câtă stăpânire de sine şi câtă putere de simulare-avea acesta din urmă, îşi încrucişă o clipă privirea cu privirea bătrânului.

«Vorbeşte ca un oracol prin care destinul ți-ar face cunoscute marile lui planuri de la care nu te poți abate. Şi de la planurile de amănunt te poți, oare, abate?... Dacă eu vreodată aş ajunge împărat – şi am s-ajung dacă aşa mi-o fi scris – am să... în sfârşit, aş părăsi această cucerire zisă Dacia. Cât poate să țină aurul ei? Spectacolul din sala tronului n-am să-l uit niciodată. Asemenea lucru n-am mai văzut niciodată şi sper să nu mai văd. Cât fanatism al libertății ca să-ți omori până şi pruncii! Ei se uită la noi ca la mesagerii unei soarte vitrege, pe care-au încercat s-o conjure până-n ultima clipă. Alt fel de fanatism decât al ovreilor, care se uită la noi ca la porci: şi noi, şi porcii – animale impure. Ăştia ne socotesc duşmani, dar oameni ca şi ei. Parimia bătrânului cu zeii şi cu copacul pare o conjurare a destinului. Văd că, de altfel, nu prea i-a picat bine unchiului. Prin interogatoriul ăsta – şi prin altele-asemănătoare – cred că vrea să-şi justifice nişte hotărâri de care ne va-nştiința, făcându-se că ne consultă. Dac-ar vrea cu-adevărat să-mi ştie părerea cu privire la oamenii ăştia, i-aş spune: „Ia-le aurul şi lasă-i în pace să-şi vadă de treburile lor". Dar ştiu eu dacă ăştia s-ar purta ca nişte federați cuminți...? Îmi lipsesc, pare-mi-se, cam mulți sesterți ca să-mi permit prea multe păreri».

*

— Bătrâne, nu-ți pare rău de-atâția oameni de-ai voştri

care-au murit zadarnic? trecu repede împăratul peste răspunsul lui Dromihete.

— Îmi pare rău după orice viață care se stinge înainte de vreme.

— Chiar şi după viața legionarilor noştri? îl întrebă Traian, cu un zâmbet ironic mijit în colțul gurii.

Abia aştepta răspunsul la această întrebare. Voia să vadă până unde mergea curajul (sau ipocrizia) bătrânului.

— Înainte de-a fi legionari, ei sunt făpturi ale zeilor. Îmi pare rău, mărite Împărate, după fiecare ființă care lasă durere-n urma ei pe pământ. Fiecare suntem făcuți de-o mamă şi de-un tată. Mari sau mici, părinții plâng după copiii morți, în armata oricui ar fi luptat ei.

— Nu-ți pare rău că *ai voştri au murit zadarnic*? sentoarse împăratul la gândul dintâi, văzând că moşul nu se grozăvise nici cu vitejia curajului şi nu căzuse nici în capcana ipocriziei.

— Cine moare pentru o credință nu moare zadarnic. Ei n-au murit. S-au strămutat cu credința lor la zeii nemuritori.

— E-adevărat, aşadar, că vă credeți nemuritori!

— Doar cel în care moare credința e muritor.

— Şi dumneata, bătrâne, cum te socoteşti?

— Nemuritor, mărite Împărat.

«Unde-o fi vrând s-ajungă, oare, cu-ntrebările astea?», se gândea Hadrian, trăgând cu coada ochiului spre unchiu-său şi spre Scaurianus.

*

Deşi martor la un spectacol nesperat, pe care maimarele său i-l oferea în fața celui mai numeros cor mut pe care-l pomenise vreodată un teatru, Scaurianus părea că nu vede şi că n-aude nimic, reuşind să dea chipului său înfățişarea imperturbabilă a obiectelor.

Dacă şi-ar fi-ngăduit anumite libertăți față de-un unchi

care era stăpân pe-o bună parte-a lumii cunoscute şi care, mai mult decât atâta, făcea parte cu drepturi discreționare din destinul său, Hadrian s-ar fi repezit la Scaurianus cu gladiul, simulând o criză de nebunie, sau poate-ar fi țipat îngrozit «Şarpele, şarpele!», sau l-ar fi gâdilat, sau l-ar fi ciupit de guşă ca pe copii, în sfârşit, ar fi făcut ceva pentru a se convinge cât din chipul pe care nu se zărea umbră de gând, de simțire sau de participare provenea dintr-o elaborată străduanie şi cât era imperturbabilă nepăsare.

Scaurianus era modelul subalternului pe care şi l-ar fi dorit orice superior. Executa fără să crâcnească şi fără să clipească, n-avea inițiative, în schimb cerea cele mai nensemnate amănunte despre orice situație, aşa cum şi dările sale de seamă nu scăpau un fir de praf nemenționat. Lipsit de orice fel de entuziasm, nu risca să fie părtinitor ori să facă exces de zel în vreo-mprejurare. Dacă Traian îl adusese pe Scaurianus în această campanie, se vede că avea ceva de gând cu el. Peste ani, presupunând că ar mai fi trăit şi că le-ar fi rămas minteantreagă, Împăratul şi bătrânul dac, interlocutorii insolitei scene la care se aflau atâția martori, ar fi uitat multe dintre cele pe care şi le spuneau în momentul de față. Scaurianus însă şi-ar fi amintit şi pauzele din vorbirea lor, şi privirea, mimica sau gestul cu care-şi însoțiseră fiecare cuvânt. Meticulos până la manie, Scaurianus îşi nota fiecare convorbire importantă prin ea însăşi ori numai pentru el, îşi desena fiecare plan de atac, deşi n-avea nevoie să-l privească niciodată, ținea minte dispoziția trupelor din toate bătăliile importante ale lumii, avea cunoştințe de toate felurile – de la insecte până la regulile de prozodie – cunoştințe pe care nimeni nu i le-ar fi bănuit, dată fiind muțenia din care nu ieşea decât dacă i te-adresai, şi-atunci vorbea cu parcimonie, ca şi când cuvintele, o dată ieşite din gură, s-ar fi tocit şi n-ar mai fi putut fi şi altă dată folosite cu-aceeaşi eficiență.

Dacă unchiul imperial avea să-l numească pe Decimus

Terentius Scaurianus guvernator al noii țări cucerite, nu făcea o greşeală. Reputația lui Scaurianus era fără pată, iar originea lui galică şi apartenența la ordinul senatorial împăcau şi tendința de-a promova provinciile la cele mai înalte ranguri, cât şi conservatorismul iulio-claudic de păstrare, măcar formală, a prerogativelor celui mai înalt ordin în stat.

Traian, prim împărat provenit din provincii şi prin adopțiune din afara familiei adoptatorului, deci inaugurator al unei variante a sistemului imperial, trebuia să-mpace mereu şi capra, şi varza; prin urmare, fiind deținătorul întregii puteri în stat, să păstreze totuşi aparențele menajării unor prerogative tradiționale, măcar atâta cât sita era mai nouă. Apoi, schimbările aduse de împăratul menit de soartă să noveze sistemul aveau să se impună, iar lumea avea să uite că lucrurile fuseseră şi altfel. Capacitatea omului de-a se obişnui cu atotputernicia prezentului era nelimitată. Hadrian întrebase odată un scrib din cancelaria imperială, rămas fără mâna dreaptă din războaiele cu germanii, dacă nu-i era greu să scrie cu stânga: «M-am obişnuit într-asemenea măsură, încât aproape-am uitat c-am avut cândva două mâini.». Dacii morți din sala tronului îi apăreau lui Hadrian ca un parapet împotriva acceptării unui prezent fără alegere. Cum de nu-şi luase viața bătrânul cu ochi albaştri şi cu privire desprinsă de zădărniciile lumii? În ce scop se mai încăpățâna să trăiască? Deoarece nu părea om făcut să trăiască la voia-ntâmplării sau fiindcă zeu îi dăduseră zile. Dacă nu s-ar fi temut să-şi contrarieze unchiul, Hadrian i-ar fi pus câteva-ntrebări acestui bătrân ciudat care-i incitase curiozitatea.

*

— Bătrâne, cum de nu ți-ai luat viața, ca atâtea căpetenii din neamul vostru? întrebă împăratul, ca şi

când ar fi auzit gândurile lui Hadrian.

— Eu, mărite Împărat, am băut din cupa umilinței. Ei n-au voit să bea.

— Şi au băut din cupa morții. Crezi că e bine ce-au făcut?

— Mărite, bine sau rău, era dreptul lor. O singură libertate are omul în viață: să-i pună capăt când i s-a urât cu ea.

— Şi ție nu ți s-a urât?

— Mi s-a urât, dar m-am simțit dator să trăiesc, dacaşa mi-i datul.

— Dator pentru ce?

— Să ducem cum se cuvine la locul de veşnică odihnă pe cei morți, să alinăm durerile celor vii.

— Să le alini durerile, în ce fel?

— Cu-o vorbă bună măcar, să-ngrijim de copiii orfani şi rămaşi fără adăpost.

— De copiii orfani putem îngriji noi.

— Mărite Împărat, ştiu că puteți orice. Mă gândeam că poate şi noi om mai fi buni la ceva de-om fi rămas în viață, zise bătrânul şi lăsă capul în jos, asemeni celorlalți daci prezenți care nu-şi clinteau privirile din pământ.

«Să mă uit bine la ei şi să-mi scriu în *Memorial* impresiile. Vreau un monument care să-mi înfățişeze dulăii ăştia încăpățânați şi morocănoşi cu botul pe labe. Păcat că nu e Apollodor aici».

— Bătrâne, întreabă-i pe-ai dumitale dacă nu cumva le e sete.

Bătrânul întoarse capul către prizonieri.

— Oameni buni, Împăratul romanilor vă-ntreabă dacă vă e sete.

Oamenii lăsară capul în jos, toți deodată.

— Le este.

— Şi gură să răspundă n-au? întrebă Împăratul cu oarecare iritare în glas.

— Mărite împărat, eu, care i-am întrebat, le-am înțeles răspunsul.

— Să stea toți jos, se-ntoarse Traian spre tălmaci.

Oamenii se-aşezară pe pământ, cu genunchii ridicați, cu mâinile prinse-n jurul lor, aplecați din şale, în poziția cea mai asemănătoare cu-a fătului în pântecele mamei.

— Să se-aducă o amforă şi-un cauc, porunci Traian.

Amfora, aşezată pe-un suport metalic pentru mai multă stabilitate, se afla în fața podiumului imperial.

— Cine-ajunge primul bea cât vrea. Când fac eu semn cu mâna, s-o pornească toți spre amforă, adăugă împăratul.

*

«Ca verificare a creşterii animalității din om sub presiunea imperioasă a nevoii, această idee a unchiului meu, împăratul, nu este lipsită de ingeniozitate. Altminteri… ar fi de-un gust dubios», se gândea Hadrian, micşorându-şi ochii de parc-ar fi vrut să cearnă printre pleoape faptele imperiale.

Nasul lung, pornit fără nicio adâncitură de tranziție din josul frunții înalte, ca o peninsulă a acesteia, îl făcea pe Hadrian să semene mai mult a grec decât a spaniol. La crearea acestei impresii contribuia şi pieptănătura cu cârlionți turtiți, aliniați unul lângă altul, ca o cunună, în jurul capului, cum se putea vede la statuile greceşti. În momentele de linişte, când spiritul nu-i era deloc tulburat de gânduri sâcâitoare sau contradictorii, Hadrian semăna a berbec. Avea trufia măreață şi impenetrabilă pe care-o au doar elementele naturii şi animalele, fiindcă nici unele, nici altele nu-şi compun atitudini. Când mintea lui cântărea şi prețuia oameni, fapte, cuvinte, situații, întreaga fizionomie i se schimba: nasul i se-ncreția mărunt în porțiunea din dreptul ochilor, nările îi tremurau ca ale cailor când simt miros de sălbăticiune, pleoapele i se-apropiau abia lăsând să pătrundă un fir de lumină printre ele, palmele-ncepeau să-l furnice şi să-l mănânce, drept care, degetele, căutând astâmpăr,

trăgeau de câte-un cârlionț din cap sau din barbă, fața i se lungea şi i se subția ca pusă la teasc. În acele momente, Hadrian semăna a ceva inexistent în natură: a corcitură de vulpe cu ogar.

Hadrian nu-l considera pe unchiul său imperial nici Platon, nici Arhimede şi nici Alexandru cel Mare. Îl considera, în ciuda multor contrarieri ireconciliabile pe care firea Împăratului i le provoca, un om cu-o judecată sănătoasă, chiar dacă nu excela prin finețea nuanțelor, cu un spirit de dreptate pe care nu i-l putea tăgădui, cu-o putere de pătrundere şi de hotărâre rapidă în prezența neprevăzutului, cum se-ntâlnea doar la spița adevăraților oameni de acțiune. În ochii lui Hadrian, păcatul cel mai mare al imperialului său unchi era o anumită carență-n reflexivitate şi-n nuanțarea judecăților – păcat al multora din această categorie.

Hadrian nu se obişnuia cu gândul că unchiu-său – al cărui spirit nu era lipsit de toleranță pentru destule slăbiciuni ori trăsături ciudate de caracter ale popoarelor străine, în fața cărora-l adusese cariera lui de om de arme – nu pricepea cum de existau pe lume neamuri care, convinse de puterea Romei, nu i se-nchinau, ba, mai mult, i se-mpotriveau. Iar planurile lui Traian – mărturisite şi, mai ales, nemărturisite – nu erau planuri pentru-o viață de pământean obişnuit, ci planuri care sfidau limitele-n timp ale ființei omeneşti. «Ai crede că se pregăteşte pentru eternitate. Faptul că el a ajuns împărat nu-l îngrijorează, oare, deloc? Această alegere nu i se pare simptoma unei boli fără leac: vlăguirea? Unde s-a mai văzut ca o sistemă-n plină vigoare să-şi aducă la cârmă un străin? Să nu ne-mbrobodim cu ideea că Cetatea „cheamă" provinciile la egalitate! Senatul, prin care curge tot atâta sânge proaspăt ca printr-o bătătură, ardea de drag şi de nerăbdare să aibă-n frunte un spaniol. Putregaiul trebuia „revigorat" de-un aventurier, fiindcă numai aventurierii sfidează evidența». Comparându-se cu unchiul său imperial, Hadrian se socotea pe sine, în

ciuda multor iregularități de conduită, o pasăre domestică pe lângă un vultur. Nimeni n-ar fi bănuit cât spirit de aventură-nvolbura mintea bărbatului trecut de jumătate de secol, bărbat cu-nfățișare așezată, greoaie și domestică, pe chipul căruia nu fâlfâiau înaripări de niciun fel. Marcus Ulpius Nerva Traianus.

*

Împăratul se uita a-ntrebare la traducător.

— Le-am tălmăcit, Înălțimea-voastră, răspunse acesta, arătând cu mâna spre daci, dar le mai spun o dată. Poate că n-or fi auzit, se gândi el s-o dreagă în privința lipsei de răspuns a dacilor.

Nici după ce le mai spuse o dată cuvintele de la-nceput, nu se mișcă niciunul. Parcă prinseseră rădăcini.

«Ai zice că sunt cioturi rămase-n pământ după ce s-au tăiat copacii», se gândea tălmaciul.

— Întreabă-i dacă nu le este sete.

— Au mai fost întrebați, Înălțimea-voastră, spuse dacul interpret cu glas moale.

— Atunci întreabă-i ce-așteaptă de nu beau.

— Dacă-i întreb pe toți n-o să primesc niciun răspuns.

— Ai dreptate. Întreabă-i pe cel de colo, și Împăratul îi arătă cu mâna pe unul dintre oamenii care ședeau pe jos, cu privirea-n pământ.

Tălmaciul își făcu datoria. Omul se ridică.

— Turma care merge la adăpat nu se repede buluc la apă. D-apăi noi, că suntem oameni…

Omul ales de Împărat să răspundă vorbise rar, cu glas domol, uitându-se tot timpul în pământ.

Tălmaciul traduse repede, fără pauze-ntre cuvinte, ca și când felul de-al transmite ar fi schimbat conținutul mesajului.

«Unii dintre noi își pierd demnitatea numai o dată cu viața», se gândi Hadrian și nu-și putu opri un zâmbet, în timp ce trăgea cu coada ochiului spre Împărat.

— Spune-i să meargă să bea, trecu împăratul repede peste lecția care i se dăduse.

«Față de-nvinşi e destul că eşti învingător. Nu trebuie să-i umileşti suplimentar. Ar fi bine ca triumful să prefacă-n *tabula rasa* resentimentele învingătorului. La urma-urmei, cât o fi vrut amărâtul ăsta să se-mpotrivească Romei, el de capul lui? Cam cât le-a ars legionarilor *mei* să cucerească Dacia sau mai ştiu eu ce…».

*

Fără nicio legătură, s-ar fi putut spune, cu cele de față, Traian şi-l aminti pe Longinus. Oricât lupta, de când îşi aducea aminte, împotriva supărătorului gând al zădărniciei, Traian îl simți cum îi bate-n suflet ca un vânt duşmănos şi ne-mpăcat, vânt rău care lasă doar pulbere-n urmă. «„Omnes una manet nox". Să fie această *noapte* publicanul avid şi strângător al zădărniciei noastre, acel vameş al întregii noastre zădărnicii, sau lina apă a-mpăcării? Cine să-ți spună dacă n-ai ajuns tu însuți să-nțelegi?! Mai bine să luăm aminte la duşmanul învins, pentru a-nvăța să-l cunoaştem. El este o certitudine».

*

Dacul se-apropie de amforă, agale, târând picioarele. Întreaga lui înfățişare spunea că nu-i mai pasă de nimic. Nici setea care-l chinuia nu-i mai grăbea pasul. Omul scosese de la brâu un vas mititel, aproape plat, de lemn cioplit, şi turnă în el cu caucul o lingură de apă. Se-nclină adânc, apoi sorbi apa din vas, fără să ridice o clipă ochii din pământ.

— Aşa se-nchină oamenii de pe-aici în fața apei, a pâinii şi-a sării, se găsi dator traducătorul să-l lămurească pe Împărat.

Acesta nu-şi putea lua ochii de la dacul captiv, care-o

pornise înapoi spre locul lui, cu-acelaşi pas ostenit.

— Întreabă-l de ce-a băut atât de puțin.

— Ca s-apuce şi alții câteva picături, răspunse omul la-ntrebarea tălmaciului, fără să ridice ochii din pământ.

— Întreabă-l de ce stă întruna cu ochii-n pământ.

— E-un obicei străvechi, rămas din popor: e semn de doliu, răspunse tălmaciul

— Întreabă-l după cine ține doliu.

— Măritul împărat te-ntreabă după cine jeleşti.

— După țară.

Împăratul înghiți în sec. Pentru ca ultimul cuvânt să nu fie-al învinsului, se gândi să-i mai pună o-ntrebare.

— Întreabă-l cine e şi de unde e.

— Cine eşti? te-ntreabă măritul împărat.

— Om.

— Şi de unde eşti, te-ntreabă măritul împărat.

— De-aici.

În felul cum rostea cuvintele – pritocite parcă de secole pentru a fi azvârlite-n obrazul unui invadator – nu era nicio urmă de dorință de-a provoca, de-a contraria sau măcar de-a-şi vărsa năduful.

Omul constata şi, fiindcă era întrebat, răspundea cum ar fi răspuns oricui.

«N-o să ne procopsim cu dacii ăştia. Măcar de-ar avea aur cât se spune. Cât ne-ar trebui nouă nu există nici de la Tibru pân' la Indus…», se gândea Scaurianus, care, de la-nceputul spectacolului, nu clipise decât ca să nu i se usuce ochii, nu scosese un sunet şi nu făcuse o mişcare.

Prizonierii veneau în şir, ca o multiplicare a celui dintâi, şi-şi turnau apă în vasul lor mic şi turtit, de lemn, pe care-l scoteau de la brâu.

— Spune-le să bea pe săturate, se adresă tălmaciului Împăratul. Aduceți apă, adăugă el cu un fel de lehamite, făcând semn spre legionarii din primul rând.

— Ei, ia spune, bătrâne, se-ntoarse Împăratul pe neaşteptate către Dromihete, ştii cumva unde se află tezaurul Regelui?

«Câtă conversaţie până să-l întrebe ce-l durea de la-nceput! Trebuie să recunosc, după dreptate, că mie nu mi-ar fi dat prin minte. Altă dată să nu-mi mai subestimez unchiul, deşi e împărat!». Hadrian asvârli, cu coada ochiului, o privire admirativă către unchiul său imperial.

— Mărite Împărat, eu n-am ştiinţă de-asemenea lucru.

— Nu-i nimic, spuse Împăratul liniştitor, ca şi când Dromihete n-ar fi avut mai mare dorinţă decât să-i dezvăluie locul acelui tezaur pe care însă – din păcate şi cu mare părere de rău! – nu-l ştia. Fii fără grijă, aflăm noi! Sau poate nu mă crezi? i se-adresă în continuare bătrânului, amestecând gluma cu ironia.

— Mărite doamne, puţine sunt lucrurile care până la urmă nu se află, iar ochiul poate vedea orice în afară de gând.

*

«Bătrânul ăsta vorbeşte-n axiome. Pentru el, totul e demult demonstrat. Am s-ajung eu, oare, vreodată la seninătatea acestui suflet care pluteşte pe deasupra lumii, la-nţelepciunea din acest glas şi din această privire în care s-a adunat ştiinţa vieţii, trecută şi viitoare? Câtă amărăciune trebuie să bei până s-ajungi la desprinderea de vanitate? Cât trebuie să pierzi până s-ajungi să accepţi pierderea ca pe-un nedespărţit tovarăş de drum?». Hadrian întâlni din nou privirea fără vârstă şi de-o limpezime pe care n-o mai văzuse pân-atunci la nicio fiinţă. În sufletul lui trecu, mai degrabă ţâşni cu iuţeala unui fulger, presimţirea unor pierderi care-aveau să-l doară cumplit, pierderi nelipsite din viaţa oricui nu trăieşte-n pustietate. «Suflete-al meu, dedat plăcerii, învaţă-te cu gândul piericiunii», îşi spuse el, îmbrăţişând dintr-o privire mulţimea de-nvinşi care stăteau pe pământ, cu ochii-n pământ, înconjuraţi de-nvingătorii pe-al căror chip se vădeau doar semne de somnolenţă şi de

plictiseală.

*

— Apropie-te, i se-adresă Împăratul celeilalte căpetenii, făcându-i semn cu mâna.

Omul se-ndreptă din şale şi se-apropie de podium cu un pas care-ncerca să fie hotărât.

— Cum te cheamă?

— Parianeu, răspunse prizonierul, fără s-aştepte traducerea tălmaciului.

— Ştii latineşte, văd.

— Nu mare lucru.

— I te-ai alăturat lui Decebal de bună-voie?

— Atâta vreme cât cel mai mic i se supune celui mare, fără ca cel mare să vină cu armele-asupra celui mic, se cheamă că cel mic se-alătură celui mare de bună-voie. Tălmăceşte! se-adresă Parianeu tălmaciului.

— Te-aş ruga să mai spui o dată, mai rar şi mai desluşit, că n-am înţeles mai nimic.

Tălmaciul îi traduse împăratului vorbele rostite de Parianeu.

Acesta din urmă reluă cu-aceleaşi cuvinte, străduindu-se să-şi disciplineze cât de cât glasul gâjâit, de dulău pus pe gâlceavă, şi felul de-a rosti cuvintele, în care sunetele se precipitau unele peste altele ca nişte cai nărăvaşi care-n faţă muşcă şi-n spate dau cu copita.

— Ăştia vorbesc ca-n teatrul grecesc, şopti Împăratul în greceşte.

— Vorbim cum ne-a învăţat viaţa, rosti latineşte Parianeu.

— Văd că ştii şi greceşte, spuse Împăratul, cu-o nuanţă de ironie-admirativă.

— Pe la noi, cine ştie latineşte ştie şi greceşte.

— Şi sunt mulţi cei care ştiu?

— Puţini de tot.

— L-ai servit cu credinţă pe Decebal?

— Dacă mă aflu acum prizonier al Înălțimii-voastre, se cheamă că da.

— Când te-ai aliat cu Decebal, te-ai gândit c-ai putea fi înfrânt?

— Da.

— Şi-atunci de ce te-ai aliat cu el?

— Ca să trecem, eu şi neamul meu, doar o dată prin foc şi prin fier.

— Dacă nu te-ai fi supus, v-ar fi trecut prin foc şi prin fier?

— Mărite Împărat, dacă nu te supui celui mai tare şi nu i te supui de aşa-zisă bună-voie, când vine peste tine nu te mângâie pe creştet.

Lui Traian îi venea să râdă. Vlăjganului burduhănos nu-i lipsea hazul.

«Şi-o fi zicând că n-are nimic de pierdut dacă se poartă cum îi e firea şi nici de câştigat dacă se căieşte şi se umileşte», se gândi Împăratul, înseninat de vorbele şi de-nfățişarea tonică a prizonierului, pe-al cărui chip încercările războiului nu şterseseră cu totul plăcerea de-a trăi.

— Ți-a fost drag Decebal'?

«Unchiul îşi amplifică şi-şi îmbunătățeşte chestionarul». Pe chipul lui Hadrian trecu un zâmbet care-i accentua înfățişarea de corcitură de vulpe cu ogar.

— N-am prea auzit de supuşi care să se prăpădească de dragul căpeteniilor şi nici de căpetenii care să se prăpădească de dragul supuşilor. Ne prefacem fiecare cum putem şi, mai ales, cum o cer împrejurările.

— Nu faci pe eroul, zise împăratul, privindu-l cu un zâmbet jumătate a ironie, jumătate a pagubă.

Observația străinului cu privire la relația supus-conducător îi aminti lui Traian de-un general fost supus al lui Domițian, actual Împărat al romanilor. «A fost cel mai rău dintre cezări, dar ştia să-şi aleagă prieteni buni!». Nu el spusese-aceste vorbe despre Domițian?! «Prieteni»!

— Cum de nu ți-ai luat viața, precum celelalte

căpetenii?

— Morții nu prea au obiceiul să-nvie. Ca să-ți iei viața ai timp oricând.

— Înțeleg că ți-e dragă viața.

— Mi-e dragă.

— Mai dragă decât orice?

Traian nu-l slăbea pe străin din privire.

— Dacă mă gândesc bine, poate că da, răspunse Parianeu cu un glas în care, pentru prima dată, plutea nehotărârea.

— Ai copii?

— Da.

— Crezi că-ți e mai dragă viața decât copiii?

— Mărite Împărat, n-am fost pus niciodată să aleg între copii şi viață. Omul spune multe pân-a fi pus de soartă în fața unei alegeri. Şi pe duşmani să-i ferească zeii de-asemenea alegere!

— Ştii cumva unde-ar putea fi tezaurul regelui Decebal?

Împăratul nu-l slăbea din ochi pe Parianeu.

— Nu.

— Şi nici nu-ți dă prin gând cine-ar putea să ştie?

Lui Hadrian i se părea ciudat că Împăratul dezvăluia un fapt care-ar fi putut micşora «entuziasmul» armatei învingătoare, destul de scăzut şi altfel. «Ca să nu spere oamenii la cine-ştie-ce pradă? Nu cred că s-aştepta să-i lase Decebal tezaurul pe masă, în sala tronului, cu-o tăbliță alături, pe care să-i fi scris şi inventarul! Gândurile unchiului mei nu sunt chiar ca o ață fără noduri, cum ar părea la o privire superficială…»

— Cine-ar putea să ştie? îşi repetă Împăratul întrebarea.

— Nu mă duce gândul. Nu m-ar mira să nu ştie nimeni. Regele Decebal era un om bănuitor.

— Aşa?!

— Aşa, mărite Împărat.

— Îi erai apropiat?

— Nu.

— Şi nu-i era nimeni?

— Aşa cred.

— Am auzit că avea un sfetnic apropiat: Bicilis.

— Eu n-am de unde să ştiu, iar pe Bicilis nu l-am văzut niciodată.

— Nici pe cumnatul lui?

— Care cumnat?

— Druxilis.

— Pe ăsta l-am văzut.

Împăratul îi făcu semn să treacă la locul lui.

De imperator se-apropie în pas de front un centurion dintre cei care comandau detaşamentele de cercetare-a Cetății.

— Înălțimea-voastră, îngăduiți-mi să raportez: în subteranele clădirii tronului am găsit, într-un fel de firidă, un bărbat şi-o femeie care vegheau un mort, un tânăr. N-au vrut să iasă decât cu mortul. Bărbatul ştie latineşte şi spune întruna că nu se desparte de copilul lui până ce nu-l îngroapă cum se cuvine. Ce să fac?

— Spune-le să vină aici.

— Să vină aici?!

Împăratul nu găsi de cuviință să răspundă acestei întrebări.

Centurionul se-ntoarse însoțit de-un bărbat şi de-o femeie care duceau un mort. Bărbatul îşi trecuse mâinile la subțiorile mortului şi mergea cu fața înainte, iar femeia ținea mortul de picioare. Capul acestuia căzuse de-o parte şi se mişca la fiecare pas al purtătorilor, ca şi coroana de merişor de pe piept.

Prizonierii se ridicară-n picioare şi-şi înclinară capetele.

Ajuns în fața podiumului, centurionul le făcu semn celor doi, bărbatului şi femeii, să se oprească şi să pună trupul jos. Bărbatul se-nvârti pe loc în aşa fel încât să-l privească pe împărat din față, dar nu dădu drumul poverii.

Femeia urmă şi ea mişcarea de rotire a bărbatului şi

ținu mai departe picioarele răposatului.

Împăratul vedea acum doar un bărbat cu părul bălan, cu ochi albaştri, ținându-şi mâinile la spate ca un prins încătuşat, acoperind vederea femeii şi a celui dus dintre vii.

«Câtă suflare a pierit în campania asta... Cât de firească ți se pare moartea care doboară mult, ca o coasă, şi cât de nefirească cea care doboară un singur fir». Împăratul uitase că victoriile se înălțau peste vieți doborâte. «Într-un câmp înflorit, o floare nu-nseamnă nimic. O floare este o floare doar când e singură. Pentru oamenii ăştia doi, moartea este ceea ce duc ei în brațe...».

— Cine eşti, omule, şi ce vrei? se-adresă Traian bărbatului.

«Există un prag al durerii care-anihilează ura, orgoliile, tot. Sărmanii oameni!». Hadrian se uita cu o privire-mpăienjenită de tristețe la străinii din fața lui.

Omul deschise de câteva ori gura până să poată scoate un sunet.

— Mă cheamă Porsilo; am fost căpetenie. Doamne, lasă-ne să ne îngrijim copilul.

— Mai aveți copii?

Împăratul pusese întrebarea ca să-şi alunge tristețea-n fața unei nenorociri care, luată de una singură, apărea ca un simbol al întregului prăpăd din jur.

— Nu mai avem, doamne.

Traian se gândi să-l întrebe pe bărbat dacă băiatul murise-n luptă. Se răzgândi. La ce bun să-i răsucească pumnalul în rană? Îi făcu semn că poate pleca.

— Duceți-vă şi faceți ce-aveți de făcut.

— Mărite doamne, zeii să-ți înapoieze binele, îi spuse omul latineşte, cu un glas venit de dincolo de lume; se-nclină, se-ntoarse-n loc şi plecă înapoi, urmat de centurionul care-l condusese în fața împăratului.

«Iată doi oameni care şi-au încheiat toate războaiele», se gândea Scaurianus, privindu-i pe cei doi părinți care-şi purtau copilul mort, în lumina exuberantă a lunii lui

Augustus, la ora a doua din zi{8}.

Capul băiatului, cu fața liniştită ca-ntr-un somn fără vise, căzuse pe-o parte şi, la fiecare pas al purtătorilor, se legăna ca dus de-o apă. Lung, bălai şi des, părul îi atârna într-o parte şi unduia ca un ciucure bătut de vânt.

«Ce frumos era! Câtă durere pe lume». Lui Hadrian îi urcă un nod în gât. În toată ființa trecu din nou, ca un fulger, presimțirea unei mari dureri. Închise ochii. Îi stăruia subt pleoape fâlfâirea diafană a părului auriu. Cine-ar fi putut spune care fusese misterioasa menire a acestei ipostaze-a materiei în lume? Dacă n-ar fi fost durerea pe care-o lăsase-n urmă, copilul acela, în desăvârşita lui linişte şi frumusețe, i s-ar fi părut solia de împăcare cu moartea.

«Cât poate soarta să lovească şi să umilească un om, ca el s-ajungă, după ce-i calci țara în picioare, să-ți mai roage şi de sănătate...». Pe chipul lui Scaurianus, care ştia atât de bine să-şi gradeze şi să-şi supravegheze indiferența, apăru o mare oboseală, vlăguirea pe care-o lasă-n urmă tristețea legată de precara condiție a omului pe pământ.

După tăcerea tainică şi temătoare ce urmează totdeauna trecerii unui mort, deoarece această trecere îi duce pe cei vii cu gândul, măcar o clipă, la propria moarte şi la zădărnicia vieții, un oftat slobozit din adâncul piepturilor făcu aerul să tremure-n lumina tăioasă a dimineții. Această răsuflare din adâncul ființei întrunea teama nelămurită-n fața misterului morții şi uşurarea pe care-o simte omul când se vede încă beneficiar al misterului la fel de impenetrabil al vieții, cu care este însă obişnuit.

De pe turnul mare dinspre Răsărit, înălțat ca un falnic străjer din zidul Sarmizegetusei, răsună un glas de tulnic. Toată suflarea îşi întoarse privirile către locul de unde se tulnica. La depărtarea la care se aflau şi uitându-se de jos în sus, toți vedeau un fel de movilă, un fel de căpiță albă din care, pe cât se părea, ieşeau sunetele-acelea.

Pentru urechea-nvățată cu-nțelesul pe care, de-a lungul vremii, oamenii îl legaseră de fiecare sunet al tulnicului, flinta din vârful turnului suna rând pe rând, adunarea oştii, trecerea pedestrimii, trecerea călărimii, pornirea la atac, adunarea de după luptă, stingerea. Urmă un moment de linişte. Fiecare-şi auzea inima cum bate şi se simțea singur ca-ntr-o pustietate de-nceput sau de sfârşit de lume. După acest moment, care părea că nu mai poate fi urmat de nimic, tulnicul începu iar să răsune. De data asta – a moarte. Şi pentru urechea învățată cu-nțelesul acelui glas şi pentru cea ne-nvățată. Prizonierii-şi culcară frunțile pe genunchi.

Dromihete şi Parianeu puseră un genunchi în pământ şi-şi plecară capul.

La intervale regulate, sunetul înceta câteva clipe, spre a-ncepe din nou lung, pătrunzător şi neschimbat.

Prin mintea prizonierilor trecu deodată un nume: Despa.

Într-un moment de tăcere a tulnicului, Împăratul, ridicând din sprâncene a nedumerire, se-adresă tălmaciului:

— Asta ce să fie?

— Doamne, acum se sună cântarea morților. Spre cer, spre pământ, spre cele patru zări.

Traian făcu semn unui decurion să se-apropie.

— Ia doi legionari şi-aduceți omul acela încoace.

Tulnicul se oprea pe un sunet subțire care, după ce ocolea Cetatea, se pierdea, prelingându-se-n depărtări, ca o curgere lentă. După o pauză în care-şi trăgea sufletul, plângerea pornea din nou, lungă, monotonă şi aceeaşi.

Pe chipul Împăratului apăru o linişte posomorâtă. Îi era urâtă monotonia, mai ales a sunetelor şi-a vocilor. Iar sunetul ăsta de tulnic, precum o apă lungă şi perfidă a morții, îl indispunea din cale-afară. «Bucuria învingătorului. Să te ştii urât de ăştia în eternitate…». Împăratul făcu un gest cu mâna, ca de fiecare dată când i se strecura în suflet mâhnirea, hoț pentru care nu exista

încuietoare de nedescuiat.

— Spune-le că acela care mi-l va arăta pe Bicilis – la fel ca şi cel care-mi va spune unde se află tezaurul lui Decebal – are libertatea să plece unde-i este voia.

Traian vorbise mult prea tare, ceea ce-i făcu pe toți cei de pe podium să-ntoarcă privirile spre el.

Într-atâta pusese tulnicul stăpânire pe sufletele tuturor, încât vocea lui Traian îi mirase pe toți, începând chiar cu el însuşi.

Tălmaciul vorbi şi el mult mai tare ca pân-atunci, deşi tulnicul tăcea.

Nimeni nu ridică privirea din pământ. Spusele Împăratului n-aveau să stârnească întrecere nici în căutarea lui Bicilis, nici într-a comorii, în schimb le lămurise prizonierilor condiția lor de învinşi: în afara norocului de-a fi fost trădători şi de-a beneficia individual de-o anumită libertate, locul lor pe pământ avea să fie hotărât de-nvingător.

Prin simple cuvinte, moartea din jur, avutul pârjolit, viața ajunsă de izbelişte le erau înfățişate într-o dimensiune nouă: de-atunci încolo, ceea ce le fusese țară avea să le fie temniță.

Împăratul ordonă retragerea prizonierilor. Aceştia defilară cu ochii-n pământ pe dinaintea podiumului, înconjurați de legionarii care, în fața Împăratului, nu-ndrăzneau să-i îmboldească ori să-i împingă pentru a-i face să grăbească pasul.

Tulnicul mai sună o dată lung, stins, ca şi când şi-ar fi dat sufletul. Movila albă rămase nemişcată. Deodată fu înconjurată de trei oameni care-o luară pe sus. Dispărură cu toții.

Pe drum, prizonierii se-ncrucişară cu cei trei romani şi cu ființa care tulnicase de pe turn. Oamenii o recunoscură după opinci şi după călcătură. Era Despa, o femeie măruntă, slabă, vânjoasă, cu pas apăsat sub care duduia pământul. Avusese bărbat şi nouă feciori. Toți pieriseră-n războaie. După ce-i căutase pe câmpurile de

luptă, nelăsându-se până ce nu-i găsise, îi îngropase după datină, îi jelise, apoi, pentru ca viața ei să mai aibă un rost, urmase armata în toiul bătăliilor, făcând de mâncare la câțiva paşi de locul înfruntării, cărând răniții, oblojindu-le rănile, închizând ochii morților şi adunându-le mâinile a pace pe piept. Acum trecea cu capul sus, cu pasul apăsat, îmbrăcată de sărbătoare, cu maramă albă, cu cămaşă până-n pământ, cusută cu altițe negre, cu opinci împopistrate cu fâşii de piele verzi şi crinării, cu pelerină albă, de pănură, care-o acoperea ca un clopot. Prizonierii înălțară capetele şi se uitară-n ochii albaştri, străvezii. Din privirea lor goală nu puteai înțelege dacă te vedeau sau nu. Gura Despei era ca un pământ bântuit de secetă. Buzele, un fel de crustă peste-o carne vie, erau brăzdate-adânc de crăpături în care sângele se-nchegase. Unul dintre legionari ducea tulnicul la subțioară, sprijinindu-l în față cu-amândouă mâinile. Despa făcea nişte paşi mai mari decât înălțimea ei şi-atât de repezi că abia se țineau după ea cei trei romani. În femeia puțină la trup era puterea neaşteptată pe care-o capătă ființele în fața-ncercărilor neobişnuite sau puterea nebunilor. De când rămăsese de una singură pe lume, vorbea puțin şi numai cât îi trebuia pentru a se-nțelege cu oamenii, atunci însă ca un om cu judecată. Nu se plângea. Cheltuirea înverşunată a propriei ființe prin muncă până la istovire era singurul lucru ciudat în purtarea ei, firea având de obicei grijă să stăvilească prin somn risipirea de energie. Acuma, cu ochii ei albaştri de gheață, se uita în ochii fiecărui prizonier. Niciunul n-ar fi putut spune dacă năluca albă cu buzele-nsângerate îl văzuse ori nu. După ce-i petrecu pe toți din ochi, Despa ajunse înaintea Împăratului, de care-ar fi trecut cu pas iute, dacă unul dintre-nsoțitori nu i-ar fi pus o mână pe umăr şi nu i-ar fi făcut semn să stea. Femeia rămase cu un picior înaintea celuilalt, ca orice vietate oprită brusc din mers. Acelaşi însoțitor îi arătă, printr-un gest scurt, că trebuie să se-ntoarcă dreapta-mprejur. Femeia pricepu şi se-aşează față-

n față cu împăratul, la doi paşi de prima treaptă a podiumului, punând piciorul drept mult înaintea celui stâng. Acum părea o zburătoare ciudată, popositântâmplător pe pământ, şi care se pregătea să-şi ia din nou zborul.

Statul-major, înțelegând că ceremonia de «recepție» a învinşilor se-ncheiase, aştepta doar un semn al Împăratului pentru a se retrage, acesta având obiceiul să plece ultimul, de cele mai multe ori, alteori însoțit de Criton, un fel de umbră discretă, ştearsă, care cuvânta numai pentru a cita preceptele lui Hippocrat, ca doardoar împăratul să nu le-ncalce pe toate.

Traian dădu semnul de plecare. Cei din statul său major salutară, apoi coborâră unul după altul treptele podiumului. Tălmaciul stătea nehotărât în stânga Împăratului, trăgându-se cu un pas îndărăt. Criton nu se clintise din locul lui care, oriunde, era acelaşi: în spatele imperialului pacient. Cine se-aşeza în fața lui Traian nu-l vedea pe Criton, aşa cum la o haină nu se vede căptuşeala.

— Nu pleca.

Tălmaciul se uită nedumerit. Nu pricepea dacă lui i seadresase Împăratul. Stingherit, rămăsese locului.

— Înălțimea-voastră, am adus ființa, spuse decurionul, salutând.

Traian se uită la arătarea aflată acum la câțiva paşi de el, şi-l trecu un fior. Se simțea în fața ei ca la vederea unei ființe scăpate din Infern. Ochii femeii căutau undeva departe, fără țintă. Împăratul nu-şi dădea seama dacă-l vedeau sau nu. I se părea că viața nu-l pusese niciodată într-o situație mai absurdă decât cea prezentă. El ordonase să fie-adus tulnicerul. De unde să fi ştiut că era vorba de-o femeie? Şi chiar dac-ar fi fost un bărbat, ce-ar fi aflat de la el? Ce întrebări să-i fi pus?

Tălmaciul se uita stânjenit când la împărat, când la femeie, când la Criton, căruia nu-i înțelegea rolul.

— Întreabă femeia ce căuta în turn, spuse într-un

târziu împăratul, mai mult pentru a justifica prezența tălmaciului decât pentru propria curiozitate.

Femeia nu dădea semn nici că-i vedea, nici că-i auzea.

— Îngăduiți-mi să m-apropii de ea. Să văd dacă nu e surdă sau poate oarbă.

«Cum poate cineva să vadă surzenia?», se gândi Criton.

Tălmaciul îşi înfipse mâinile-n piepții pelerinei care-acoperea femeia şi-ncepu să strige cum fac de obicei oamenii care-aud când vorbesc cu surzii:

— Femeeeie. Înălțimea-sa Împăratul te-ntreabă ce căutai sus pe turn.

Femeia îi dădu mâinile la o parte, îşi scutură marginile pelerinei şi, cu dreapta, făcu semn ca pentru a-mprăştia-n cele patru zări atingerea impură.

— Femeie, m-auzi?

— Te-aud, seca-ți-ar limba-n gură de vândut!

— Înălțimea-sa Împăratul…

— Care-mpărat?

— Împăratul.

— Noi n-avem împărat!

— Împăratul Romei.

— Noi n-avem Romă!

— Femeie, te-ntreabă ce căutai sus pe turn.

— Da' el ce caută-aici?

— Înălțime, zice că nu căuta nimic sus pe turn, se urcase şi ea aşa, spuse tălmaciul dintr-o suflare. Înălțime, eu cred că nu e-n toate minții.

Împăratul se-ndoia de fidelitatea traducerii, dar, neavând cum să-l contrazică pe interpret, deoarece nu se mai afla prin preajmă nimeni care să-l poată dezminți, se făcu a crede ce-i spunea.

Femeia, care pân-atunci se uitase ca o oarbă, îşi aținti deodată privirea-n ochii Împăratului. În acea clipă, Traian fu sigur că femeia era în toate minții.

— Împărate, Împărate, dac-ai fi avut copii, te-aş fi blestemat să-i îngropi cum i-am îngropat eu pe-ai mei nouă! Fiindcă n-ai copii, te blestem să nu-ți vezi împlinit

visul, care-o fi el! Şi să nu-nchizi ochii până nu ți-oi aduce-aminte suflarea câtă a pierit din vina ta, şi să te ardă pojarul, şi să-ți chemi şi să-ți rogi moartea! Şi să mori departe de locul tău, prin străini[9], şi de pace să n-ai parte nici pe lumea asta, nici pe-ailaltă!

Femeia vorbea potolit, abia deschizând buzele din care începură să se prelingă fire de sânge. Nu-l slăbea o clipă din ochi pe Împărat. Acesta părea pironit de privirea albastră asemănătoare unei ape mult prea liniştite la suprafață ca să n-ascundă vârtejuri în adânc.

— Ce spune? îl întrebă Traian pe tălmaci.

— Tot felul de vorbe fără şir.

— Ce anume?

— C-a avut nouă feciori care-au murit. Lucruri de-astea.

Împăratul nu crezu nimic din spusele tălmaciului. Buzele din care se prelingea sânge – ceea ce-l făcu pe împărat să simtă un gol în inimă – nu păreau să spună vorbe la-ntâmplare. Traian era sigur că *lui* îi vorbea femeia şi că-i menea a rău.

— Du-te, femeie, şi vezi-ți de-ale tale, spuse Împăratul.

Aşa cum era sigur că blestema, la fel de sigur era şi că femeia avea să bănuiască înțelesul cuvintelor lui.

— Plec. Spune-le oamenilor tăi, Împărate, să-mi dea tulnicul înapoi. V-o ajunge şi fără tulnicul meu.

— Femeia roagă respectuos pe Înălțimea-voastră să dați ordin oamenilor voştri să-i înapoieze tulnicul, lemnul din care-a suflat.

Din privirea ei, Împăratul înțelese că femeia nu-l ruga.

Legionarul îi puse femeii tulnicul în brațe.

Fără să-l mai învrednicească pe Împăratul Romei cu vreo privire, purtându-şi tulnicul în brațe ca pe trofeul cel mai de preț. Femeia porni de unde venise.

Traian îi făcu semn tălmaciului să coboare de pe podium. El rămase cu ochii pierduți spre Răsărit: Răsăritul care-i învolbura visele nemărturisite.

*

Credința-n zei de mult i se stinsese. Zeii rămâneau fațada ocrotitoare-a paradei, zidul ornamental îndărătul căruia se-adăpostea o credință căzută-n paragină. Cine-ndrăznea să-şi pună simulacrul cot la cot cu simulacrele zeilor, fie şi-n templele din Orient, nu se mai temea de zei. Cine, de-asemenea, admitea să i se spună Optimus, ca şi lui Jupiter Capitolinul, nici el nu se mai temea de zei. De la Augustus la Traian, doar numărul zeilor şi interferările lor crescuseră, proporțional cu năruirea credinței. De zei, ca orice om cu bun-simț, Traian nu se temea. Şi nici de blesteme. Cu toate astea, blestemele – care nu se putea să nu plouă asupra lui, pe drept şi pe nedrept, ca asupra oricărei căpetenii – îl aduceau totdeauna într-o stare de neliniște şi de rele presimțiri. Ele-i păreau înzestrate cu darul de nepătruns al prevestirii. Nu ştia ce-i menise femeia străină şi n-avea să afle niciodată, fiindcă niciun tălmaci de pe lume nu era atât de nebun să tălmăcească mai-marelui său cuvinte pe care-acesta n-ar fi vrut să le-audă. Mai ales când nicio ureche-n stare să le-nțeleagă nu le-auzise. Oamenii se fereau să le spună mai-marilor ceea ce-aceştia n-ar fi vrut s-audă, chiar şi-atunci când cuvintele tălmăceau gândul din aceeaşi limbă.

Traian căută să-şi schimbe dispoziția, gândindu-se la necazurile pe care i le pricinuise Decebal, barbarul încăpățânat şi perfid care, în ruptul capului, nu acceptase supremația Romei. Îşi aminti toate capcanele pe care-acesta i le pregătise. Zadarnic încercă să se-nfurie pe învinşi. De opt secole, Roma nu-nceta să-şi întindă stăpânirea. Traian înțelegea această întindere ca pe-o forță căreia oricine trebuia să i se supună fără să crâcnească, aşa cum i te supui destinului. Şi totuşi, o bănuială dădea uneori târcoale prin mintea marelui militar: bănuiala că privirea lui asupra lumii se datora unei judecăți simplificatoare, dacă nu chiar simpliste. Prea multe priviri îşi trăgeau obloanele subt privirea sa,

în prea multe împrejurări. În ochii Plotinei se-aşternuse o gheaţă în care apărea din când în când fisura unei irepresibile dureri; acesteia îi ţineau tovărăşie două riduri, de-o parte şi de alta a gurii, urme săpate sârguincios de invincibilul duşman care e dezamăgirea. Tacitus se răcea ca o vatră-n care cărbunii s-ar fi stins de mult. Nigrinus îl asculta într-o atitudine de melancolică meditaţie, în pupile citindu-i-se capitularea în faţa zădărniciei: pupile în care nu mai încăpeau nici aprobarea, nici dezaprobarea, ci doar straturi de tristeţe împietrită. Despre fluşturaticul de nepotu-său, ce să mai fi spus! În timp ce privirea celorlalţi îl punea pe gânduri, a nepotului, prin superioritatea ei mâhnită, îl scotea din sărite. Criton, cel puţin, de când se cunoşteau, o adoptase pe-aceea pierdută şi impersonală a subordonatului care nu vede, n-aude. Pentru medic, pentru bucătar şi pentru croitor nu existau oameni mari. În ochii lui Criton, stăpânul unei bune părţi din lumea locuită era, desigur, un biet candidat la hidropizie, un trunchi purtat de picioare care dureau, cu tălpi pline de bătături, cu glezne care se umflau, un trunchi înzestrat cu mâini care, spre seară, nu-şi mai puteau îndoi degetele, butucănoase ca nişte caltaboşi trecuţi din fiert. Criton nu vorbea niciodată de la sine împăratului. În orice situaţie, avea pe buze un cuvânt al înaintaşilor din Elada, precum şi dintr-unii latini, pe care-i socotea el cei mai fideli şi mai transparenţi epigoni ai grecilor. Latinii erau citaţi uneori din admiraţie sinceră, iar cel mai adesea doar pentru a-i face inimă bună Împăratului. În ochii lui Criton, Împăratul nu văzuse vreodată licărire de aprobare sau de dezaprobare. Pliniu, în schimb, se uita în ochii Împăratului cu sfială extatică; s-ar fi părut că de-acolo şi-ar fi tras lumina şi gândurile. Traian considera fanatismul şi extazul, de orice natură ar fi fost ele, un fel de obnubilare. Plinius, un model de echilibru şi de abilitate, numai de-aşa ceva nu putea fi bănuit. În jocul neîncetat al făţărniciei care gravita în jurul său, Traian,

aproape înduioşat în sinea lui, îl proclamase *optimus* pe *dilectissimus amicus Plinius.*

*

— Să mergem, Criton.

Traian coborî încet, punând stângul întâi, apoi dreptul, pe fiecare treaptă a podiumului. Afară de Criton şi de tălmaci, n-avea cine să-l vadă. N-avea pentru cine să facă pe tânărul şi pe vioiul. Când nu se ştia observat, se lăsa în voia trupului ostenit, sătul de marşuri şi de parade.

Chipul devenea posomorât, greoi, cu trăsăturile căzute, ca frânghia de rufe căreia i-ai scos proptelele, corpul se-apleca din umeri şi din mijloc, picioarele târâiau pasul. În acele momente, cel mai bun general roman îşi dădea seama că, de la o vreme, era greu să mai faci casă bună chiar cu propriul trup.

— Criton, mă doare iar bătătura din talpă.

— Staţi prea mult în picioare, doamne. Când socotiţi, vă fac o baie cu ierburi.

— Diseară. Şi să-mi dai ceva şi de dormit.

— În acest caz, toată ziua şi toată seara va trebui să beţi numai apă.

— Să mai vedem.

De câte ori Împăratul îi cerea ceva care să-i liniştească somnul, Criton îi amintea invariabil că licorile-adormitoare erau antagonice băuturii şi, tot invariabil, Împăratul îi răspundea «să mai vedem», de cele mai multe ori uitând până la ora somnului de licorile grecului, care te făceau să dormi ca un prunc şi tot aşa să te scoli a doua zi. Criton învăţase de mult că toate sfaturile pe-o ureche-i intrau, pe alta-i ieşeau înaltului său pacient.

Traian nu s-ar fi oprit de la o plăcere nici pentru a trăi o mie de ani.

Accepta anumite-ngrijiri numai de teama bolii care, împuţinându-l pe om, îi era mai urâtă decât moartea.

Bătătura din talpă îl durea din ce în ce mai rău.

Durerea surdă era sfâşiată, la răstimpuri egale, de-o durere care-l fulgera până-n creştet. În aceste clipe, Împăratul Romei ar fi lăsat oricui stăpânirea lumii în schimbul unui trup sănătos, iar dacă moartea i s-ar fi-nfățişat, nu i-ar fi spus că luase drum greşit, venind să-l caute pe dânsul. Îl copleşea starea de posomorală arțăgoasă pe care i-o stârnea totdeauna supărarea pe neajunsurile propriului trup. Atunci se-nvinuia în sinea lui de toate excesele de care se făcuse vinovat de-a lungul vieții.

— Criton să-mi faci baia de plante cum ajungem, îi spuse grecului pe-un ton supărat şi ca de-nvinuire.

Acesta dădu aprobator din cap.

Stând în tunică de casă şi cu picioarele-ntr-un vas de metal, puțin adânc şi cu gura largă, în care medicul vărsase apă caldă, aromată şi liniştitoare, împăratul citea lista morților şi pe cele de cheltuieli ale ultimei campanii, când auzi o bătaie în uşă.

Aghiotantul intră şi raportă precipitat:

— Înălțime, călărețul Tiberius Claudius Maximus şi grupul lui de urmărire au adus capul şi mâna barbarului.

— Ce-au adus?

— Capul şi mâna barbarului, şi nişte prizonieri.

Criton, care-mprospăta apa caldă turnând dintr-o cană de cositor, se opri.

— S-aştepte, porunci Împăratul, pricepând despre ce era vorba.

Aghiotantul salută, făcu stânga-mprejur şi ieşi.

— Te rog, scoate-mi bătătura asta, că nu mai pot!

— Înălțime, n-a avut timpul să se-nmoaie ca să poată fi răzuită.

— Răzuieşte-o aşa cum e!

Criton socoti inutil să citeze observații ale unor medici din vechime cu privire la bătătură şi la fructul copt… Erau multe momentele când îşi aducea aminte că trupul din îngrijirea lui aparținea Împăratului Romei. Cu maximum de precauții răzui cât putu din bătătură, apoi,

cu mişcări mai line decât o adiere de vânt, fricționă talpa cu o alifie-amorțitoare. De câte ori avea de-a face palpabil cu augustul său pacient, îşi impunea să se gândească la Marea Arhipelagului, la drumurile şerpuitoare-ale Eladei, la amfiteatrele ei, prin care călcaseră bărbați auguşti dincolo de circumstanțe, amfiteatre care mai păstrau zvon din glasul şi din paşii lui Eschil, ai lui Sofocle, ai lui Euripide, îşi impunea să se gândească la templele şi la statuile țării lui, cărora timpul le-ndulcise conturul şi le voalase culoarea.

— Parcă e mai bine, spuse Împăratul pe un ton marțial.

— Va trebui să-ncălțați cizmele.

— Vreau să-mi pun sandalele.

— Pielea tălpilor vi-i unsă şi v-ar aluneca.

— Vreau sandalele!

Criton se supuse, înnodându-i cu delicatețe curelele.

— Tunica de paradă.

Împăratul îşi înălță umerii, se ridică în picioare, îşi potrivi pasul, deschise larg uşa.

În fața scării îl aşteptau Tiberius Claudius Maximus şi călăreții lui, în poziție de drepți.

— Înălțime, avem aici capul şi mâna barbarului inamic, permiteți să raportez. Eu, Tiberius Claudius Maximus, din legiunea… *ala…*

Traian aproape că nu băgă de seamă cum se-nvălmăşeau cuvintele la gura călărețului măsliniu.

Îşi opri ochii asupra unei traiste care odihnea lângă piciorul stâng al acestuia. La câțiva paşi în urma romanilor se aflau prizonierii, împiedicați şi cu mâinile legate la spate. Doi dintre prizonieri se uitau la împărat: unul – cu fălcile-atârnând ca nişte bărbii de cocoş, altul – prelung la față, negricios, cu ochi codați şi cu bărbuță de țap. Ceilalți stăteau cu capul în pământ. Tiberius Claudius Maximus se uita nedumerit la Împărat.

Traian, prețuind bravura călărețului Tiberius Claudius Maximus, a cărui legiune şi-a cărui *ală* nu le reținuse,

trebuia să recunoască în sinea lui că n-avea niciun chef să vadă capul şi mâna «barbarului inamic». Spre-a nu-l dezamăgi pe călăreț făcu semn spre traista căreia-i bănuia conținutul.

Înseninându-se, Maximus dezlegă la iuțeală băierile traistei. Apucă de plete capul regelui dac şi-l ridică atât de sus cât îi îngădui brațul.

Din locul în care se afla, Traian trebui să dea capul pe spate ca să vadă chipul duşmanului învins. Ochii deschişi ai acestuia, măsurând cu-nțepeneala morții depărtările, îi aduseră un gol la inimă, greață şi impresia că toate măruntaiele se-ntorc într-însul, stare cunoscută din atâtea-mprejurări care-l tulburau sau îl nemulțumeau. Împăratul coborî privirea şi-şi adună toate puterile şi toată voința ca să nu icnească.

Nehotărât un moment, Maximus apucă traista şi se-apropie de imperator. Îi puse la picioare capul şi mâna învinsului, pe care-o bălăbăni o clipă în aer.

«Ca-ntr-un coşmar», se gândea Traian.

Criton privea prin uşa-ntredeschisă. Mâna tăiată – pendulând în aer, cu degetele spre pământ, într-un etern rămas-bun – îl făcu pe grec să-şi acopere ochii. Îşi plimbă iară privirea, de la chipul pletos, cu ochii deschişi, şi de la mâna, cu inel pe-arătător, care-odihneau alături de sandalele împăratului, până la creştetul acestuia din urmă culminând cu-o răritură de mărimea unui denar, plin de pistrui, ca o ciupercă pestriță. Îi mai cuprinse-ntr-o privire pe învingători şi pe învinşi, apoi se uită undeva, departe, fără țintă.

«Barbarii între ei», îşi spuse grecul şi, clipind mărunt, încercă să se gândească la Elada.

— Călăreț Tiberius Claudius Maximus, de azi vei fi decurion.

— Să trăiți, strigă Maximus şi, o dată cu el, şi însoțitorii lui. Înălțime, am vrut să vi-l aduc viu, dar nu s-a putut, a fost iute de mână.

Împăratul făcu semnul de concediere.

Pe chipul proaspătului decurion Tiberius Claudius Maximus se citi o mare dezamăgire. Întrevederea lui cu împăratul era cu totul diferită de-nchipuirea acestei întrevederi.

Înainte de-a se retrage, Maximus se mai uită o dată la capul regelui barbar, cap care, văzut din spate, părea o căciulă mițoasă, şi la mâna ca un ciot rămas dintr-un copac doborât. În mintea lui de tinerel fluşturatic – pentru care doar clipa şi neprevăzutul ei aveau oarece însemnătate – ca picătura ce-şi face pe nesimțite drum printr-un zid, se prelinse un gând: exista ceva sau cineva pe lume pentru care merita să taie capete şi mâini? Vijelia, care-i bântuia mintea ca un vin în fiert şi sângele tânăr, se domoli deodată. Pentru prima oară, Tiberius Claudius Maximus simți ceva care nu era mânie, nici durere, nici orgoliu rănit, era un nisip mişcător care-l trăgea şi-l împresura, în care de nimic nu mai era sigur. Gândul zădărniciei, numit tristețe de unii, mai cotropise un suflet.

Regele barbar, viu şi în lanțuri, ar fi stârnit interes mulțimii de gură-cască de la Roma, care nu putea fi privată de spectacolul triumfului. Capul şi mâna duşmanului, expuse unde urma să decidă Senatul, n-aveau să facă, din păcate, aceeaşi senzație. Ele trebuiau s-ajungă însă la Roma, şi cât mai repede, dar nu înainte ca trupele învingătoare din Dacia să beneficieze de vederea lor, expuse în scop spectacular şi, mai ales educativ: capul şi mâna care se ridicau împotriva Romei trebuiau să cadă. Expunerea acestora făcea parte din protocolul victoriei, ca şi cele trei zile de paradă, aşteptate cu mult mai multă râvnă decât trofeele care nu puteau fi însuşite.

Împăratul făcu semn ofițerului de ordonanță să ridice capul şi mâna regelui dac.

Ofițerul le ridică fără să le privească şi le puse înapoi în sacul din care fuseseră scoase.

— Ia-le şi îmbălsămează-le, spuse împăratul când trecu

prin dreptul lui Criton. Şi, dacă poți, închide-i ochii, te rog, continuă în greceşte, pe ton mai scăzut, romanul Traianus.

*

De câte ori îi comunica medicului său ceva cât de cât confidențial, Traian vorbea greceşte. Între patru ochi, Hadrian vorbea cu Criton numai greceşte. Scaurianus, care cunoştea o elină aproape la fel de elegantă ca aceea a nepotului imperial şi mult peste cea imperială, n-o folosea niciodată în fața cuiva care ştia latineşte. Criton, în afara lui Hadrian (şi-acestuia numai între patru ochi), nu se-adresa nimănui greceşte. Grecul se simțea dator ca în acest fel să-şi dovedească, pe de o parte romanizarea, pe de alta, pentru sufletul lui, să nu creeze atmosfera de intimitate şi de vagi secrete între el şi te-miri-cine, atmosferă pe care-o stimulează orice abatere de la practicile majoritarilor. El nu simțea nevoia unei astfel de «intimizări» a relațiilor dintre el şi anturajul imperial. Împăratul şi mai ales nepotul imperial făceau din greacă un fel ce complicitate între «inițiați». Folosirea limbii greceşti în conversație situa la un anumit nivel. Îndată ce un om depăşea condiția modestă, socotea că greaca făcea parte dintre însemnele noii lui situații, dar, nefiind cel mai uşor lucru de pe lume s-o învețe, se străduia să ciulească urechea la cei reputați a cunoaşte această limbă şi să strecoare şi el, parvenitul, ici-colo câte o vorbă grecească, de cele mai multe ori ca nuca-n perete, cu-ncălcarea multor reguli gramaticale şi cu prețul unei pletore de solecisme.

«După romanizare, care-avea să fie, oare, pentru barbarii nou-candidați la binefacerile Cetății, limba de paradă, cea de simulare a ridicării la nivelul unei civilizații apuse?», îşi punea Criton întrebarea.

*

Ofițerul de ordonanță îi întinse medicului traista în care se aflau capul şi mâna regelui barbar.

Ajuns la el în cameră, Criton le scoase din traistă şi le-aşeză pe-o pânză cerată. «Deci, să nu uit să-i cobor pleoapele», reveni grecul din sfera speculațiilor şi-a virtualităților. «Atât mai rămăsese necoborât în țara asta… La urma-urmei, dac-aş fi trăit în Egipt şi-aş fi fost îmbălsămător…». De umoare egală de felul lui, învățat să privească lumea ca pe-un spectacol, simți de data asta că îl apucă o neliniște şi-o nemulțumire, o stare tulbure, când dintre toate întrebările una se ridica deasupra şi-i bâzâia în cap: «La ce bun să fii alături de mai-marii lumii?». În afara unei deferențe ipocrite din partea celor de-o condiție cu el, permanenta subordonare față de-un subordonat al destinului nu-i asigura medicului altceva. În schimb, la apariția lui, multe convorbiri îşi modificau *ad hoc* subiectul, multe subiecte erau evitate şi tăceri evidente se-aşterneau. Grecul ştia, din fragedă copilărie, că lucrul care vrei să nu se afle nu trebuie spus nimănui. Cu timpul, băgase de seamă că supravegherea permanentă în convorbire, ocolirea subiectelor spinoase – cele care luminează relațiile dintre oameni, delimitând poziții – lipsa de-ncredere în cel cu care vorbeşti duceau la secătuirea acestor relații. Nimeni nu-i mai cerea vreun sfat medical, ca şi când faptul de-a îngriji un împărat ar fi adus descalificarea profesională. Din ce în ce mai singur, Criton se gândise că n-ar fi rău să-şi noteze impresiile zilnice. Nimeni nu-l asigura că ele n-ar fi putut avea şi alți cititori în afara lui însuşi. Ghidul că – pentru eventualitatea altor ochi – ar fi trebuit să-şi supravegheze însemnările îl făcuse să renunțe la ele. Se mulțumea să țină un memorial privind războaiele cu dacii. «*Getica* mea», cum îi spunea pentru sine, cu-o uşoară umbră de auto-ironie. Simplă consemnare de fapte, fără păreri personale. În seara acelei zile de august, brusc răcorită de-o ploaie torențială, scrise-n *Memorialul* său:

«Îmbălsămat capul şi mâna regelui barbar. Nealterate. Preîmbălsămate prin folosirea urzicilor. Practicat incizie circulară şi trepanare. Scos creierul. Umplut țeasta cu nisip. Cusut. Folosit decocție de furnici pentru închiderea ochilor. După terminarea ploii, Înălțimea-sa Împăratul arătat legiunilor cele două trofee, expuse pe un piedestal, în castru. Armata defilat, văzut». «Ca pentru a-i aduce regelui barbar un ultim omagiu», gândise Criton *după* ce pusese punct.

Împăratul, cinând cu ofițerii, uitase de băutura liniştitoare cerută medicului dimineața şi închinase vin din belşug, pentru victorie.

Înaintea cinei, hotărâse în statul-major incinerarea simbolică a unui legionar şi înhumarea în groapa cu var a celorlalți morți din partea romană şi, de asemenea, a celor din partea învinşilor, în două locuri diferite. Hadrian se-ntrebase care erau practicile funerare-ale dacilor.

— În acest moment n-are importanță care-au fost şi care-au să fie. Acum e una singură: groapa cu var.

Traian vorbise răspicat şi se uitase rece la nepotu-său. Dacă acesta se gândea că învinşii nu trebuiau contrariați în obiceiurile lor, îşi putea păstra părerea pentru sine. Umilirea învinsului făcea parte – ca şi parada triumfală – din protocolul victoriei. O concesie atrage alte concesii. Nu era acum momentul să se-nduioşeze nimeni în fața morții şi să se-ntreacă-n clemență față de duşmanul pus cu botul pe labe.

De cu seară, prizonierii începură săparea gropii uriaşe pe clina unui deal, sub loc împădurit, de unde apa de ploaie se scursese mai repede.

Pe fundul gropii se aruncară bulgări de var şi se stropiră cu apă. Morții fură aruncați de-a valma. Deasupra lor se aruncară alți bulgări de var şi se stropiră cu apă. Astfel se preîntâmpinau molimele şi erau împiedicați câinii hămesiți, rămaşi fără adăpost, să se-atingă de morți.

Încetul cu-ncetul, în jurul gropii se-nşiruiră femei,

bătrâni şi copii, ieşiţi din ascunzători ca la un cuvânt de ordine pe care nimeni nu-l rostise.

În urma cinei prelungite, suveranul, statul său major şi ofiţerimea, dornici de-un pic de mişcare pentru digestie, cuprinşi şi de-un elan umanitar, dar mai ales de curiozitate, se-ndreptară spre un montícul împădurit ce se afla cam la jumătatea unui stadiu, drept în faţa locului de veci al învinşilor.

Criton mergea la doi paşi în spatele Împăratului. Tălmaciul – în urma tuturor. N-avea nimic de tradus, ci poate doar de dat anumite lămuriri. Oricum, i se ordonase să fie mereu în preajmă.

Pe măsură ce romanii se-apropiau de montícul, conversaţia lor se rărea şi vocile scădeau. Luna, trecută de ultimul pătrar, lumina albăstrui firea ce părea înţepenită subt bolta unei linişti adânci. Fiecare-ncerca să-şi domolească respiraţia cam precipitată după craterele de vin băute la cină şi să-şi înfunde zgomotul paşilor. Rezemaţi de copaci, romanii se uitau acum la prizonierii care-aruncau pământ peste morţii lor. Distanţa dintre cele două montícule asurzea zgomotele. Mişcarea febrilă a prizonierilor părea prologul unei piese a cărei acţiune se petrecea în lumea de dincolo. Către miezul nopţii, groapa era acoperită cu pământ. Înţelegându-se numai din mişcarea lopeţilor, prizonierii voiseră să clădească lutul ca pe-o movilă. Printr-un tălmaci li se transmise că pământul trebuia aşezat cât mai plat cu putinţă. Un bătrân ceru mai-marelui pazei – care stătea călare sus pe deal – să îngăduie câtorva oameni să aducă un brad la mormânt, aşa cum cerea datina la moarte de bărbat tânăr.

— Păi, atunci ar trebui s-aduceţi o pădure, îi răspunse centurionul mai-mare peste pază.

Bătrânul nu zise nimic.

— Trebui' să-ntreb mai sus, nu pot face nimic de capul meu, se gândi centurionul să nu-şi depăşească atribuţiile.

Statul-major încuviinţă cererea învinşilor. Alături de

mormânt, câțiva oameni înfigeau acum un brad într-o groapă. Alții aruncau pământ în groapă şi-l bătătoreau. Când copacul se ținu în picioare, un singur om rămase lângă el, ceilalți se retraseră de-a-ndaratelea şi se-aşezară din nou în rândul prizonierilor, aliniindu-se unul în spatele celuilalt, ca nişte oşteni care făceau de gardă. Omul rămas singur se plecă de patru ori până la pământ, îndreptându-se cu fața spre cele patru zări. Se-apropie de brad, îi puse foc scăpărând amnarul, apoi se depărtă mergând de-a-ndaratelea. Înainte ca el să ajungă în rândul prizonierilor, flăcările cuprinseră poalele bradului.

În aceeaşi clipă tânguirea unui glas tăie liniştea nopții:

O, moarte, ce ți-aş pofti,
Viță verde iadăra,
La mine când îi vini,
Viță verde iadăra.

Tânguirea trecea din gură în gură:

Da-ți-oi aor şi argint,
Viță verde iadăra,
Să nu mă pui în pământ,
Viță verde iadăra.

Crescând, glas cu glas, ajunse până la urmă psalmodiată de toate, femeile, care se legănau pe loc, în dreapta şi-n stânga:

O, omule ce gândeşti?
Viță verde iadăra,
Cât ai vre tu să trăieşti?
Viță verde iadăra.

După acest moment apoteotic al monotoniei, glasurile-şi scădeau numărul:

Copacu-i cu rădăcine,
Viță verde iadăra,
Şi-a lui vreme încă vine,
Viță verde iadăra.

Ajungeau treptat iară la unul singur, ca apoi să meargă din nou crescând:

Uşte-i-se crengile!
Viță verde iadăra,
Sacă-i rădăcinile!
Viță verde iadăra.

La o distanță impusă de respectul ierarhic, tălmaciul stătea lipit de-un copac şi se străduia să desluşească vorbele bocetului. Cu unele deosebiri, cântarea morților spunea la fel şi în locul lui de baştină.

Bocetul, descrescut la un singur glas, se-ntindea iară încet, ca un val care mână treptat apele până le izbeşte de țărm:

Da' tu care eşti de lut,
Viță verde iadăra.
Cum n-oi mere în pământ?
Viță verde iadăra.

Bocetul cuprindea glas după glas până le-aduna pe toate, ca din nou să se piardă până la unul.

«Ca o maree», se gândea Hadrian.

Obişnuit cu *spectacolul* morții, ca un om de arme trecut prin războaie. Traian nu se-nvățase însă cu *gândul* morții. Fiecare nouă ceremonie funebră îl răscolea ca şi când ar fi fost prima din viața lui. Irevocabilul îi trezea întrebări pe care agitația acțiunii le ținea într-un fel de amorțeală. Moartea, care pentru mulți vii era străină, de vreme ce-i ocolise, pentru Împărat, în acele clipe devenea a lui, iar gândul acesta, cu care nu se putea împăca, îl

aducea într-o stare de neliniște și de teamă ce nu putea fi risipită decât prin mișcare, prin acțiune. Se-ndreptă spre tălmaci. Acesta, neștiind ce să facă, rămase locului.

— Ce lălăie femeile alea?

Tălmaciul se uită la Împărat ca și când n-ar fi priceput întrebarea.

— Ei?

Omul tălmăci vorbă cu vorbă, cum se pricepu mai bine.

— Asta e, adăugă el, dând din umeri.

— Asta e, zise și Împăratul.

Bocetul creștea și descreștea, în timp ce femeile se legănau ne-ncetat. Flăcările urcară prin rândurile de ramuri până cuprinseră tot bradul. Fiecare ramură pocnea scurt și azvârlea ploaie de scântei când o cuprindea focul. La un moment dat, se-auzi un trosnet lung și ceea ce mai rămăsese din bradul mistuit de flăcări căzu la pământ. Femeile dădură ocol mormântului. Bocetul porni pe-un glas, apoi crescu până cuprinse toate glasurile. Când femeile se depărtară de mormânt, bocetul rămase iară la un glas. Morții erau părăsiți treptat, așa cum se-așterne uitarea.

Tânguirea se-auzea din ce în ce mai slab. Fiecare pas care o depărta pe jelitoare de mormânt mărea hotarul între cei vii – care se-ntorceau în lumea lor, a mulțimii, a vuietului și-a trudei – și cei morți, pe care viii îi lăsau să-și doarmă-n singurătate moartea:

Da' tu care ești de lut.
Viță verde iadăra,
Cum n-oi mere în pământ?
Viță verde iadăra.

Glasul se pierdea, ultimele cuvinte-ale bocetului se risipeau, ca și când vița verde iedera, cu vrejurile ei lacome și-ncăpățânate, gata să cuprindă orice, s-ar fi uscat deodată și s-ar fi-ntors să-și caute rădăcinile-n pământ.

Pe râul din jos de cetate, femeile trimiseră lumini în întâmpinarea sufletelor plecate din lumea celor vii, dincolo.

A doua zi de dimineață, armata romană era strânsă în careu pentru ceremonia funebră dedicată morților învingători. Bucinele, tubele şi cornii, față-n față cu signiferii şi cu vexilarii, sunau din zori. De trei ori în acea dimineață, bucinele sunară *classicum:* la venirea Împăratului, în momentul când se dădu foc rugului simbolic, şi la-ncheierea ceremoniei, după cuvântarea imperială. Ceremonia urmă ordinea obişnuită funeraliilor militare romane, aceeaşi pe tot cuprinsul imperiului.

Doar sunetul instrumentelor de suflat amintea că era vorba de-o ceremonie funebră. Ritmul în care soldații aruncau pământ peste camarazii lor morți, ritm ținut de-o tobă care bătea anume, nu se deosebea de cel obişnuit în operațiunile militare de construcție, de săpat sau de dărâmat. Ceremonia respira în ritmul unei stereotipii care n-avea nimic a face cu jalea unei înmormântări. Deasupra mormântului tumular fu aşezat simulacrul lui Mars Ultor, bărbos, cu antebrațul întins demonstrativ şi posesiv, cu mâna stângă sprijinită pe-un scut, însemnul domeniului pe care-l tutela. Întreaga-nfățişare a zeului, dar mai ales emfaza cu care-şi ținea mâinile dovedeau că simulacrul ieşise din mâna unuia sau mai multor meşteşugari şi nu a unui artist. Ocaziile care cereau amplasări de simulacre-ale acestui zeu războinic şi răzbunător erau prea numeroase ca simulacrele să fie comandate unor artişti. Artiştii de circumstanță nu lipseau, dar ei jinduiau să devină de Curte şi nicidecum autori ai unor simulacre aruncate prin te-miri-ce colț de lume, privite, dacă cineva s-ar fi ostenit să le ia seama, de te-miri-cine. Uitându-se la zeu, Hadrian nu-şi putu opri un zâmbet. Ținuta descumpănită, aerul speriat, care – în intenția autorului sau a autorilor – voise desigur să sugereze măreția şi «marțialitatea», stângăcia ambelor mâini erau de-a dreptul înduioşătoare. «Îți vine să-i dai

ceva de pomană şi să-l acoperi, ca să-l aperi de arşiță ori de frig. Săracul de el!». Simți o bruscă bună-dispoziție. Ridicolul i se părea cel mai înduioşător element din alcătuirea omenească.

Împăratul se uită şi el la simulacru. «Mda. Mulți văd, puțini cunosc. E ceea ce trebuie. La *Roma* vreau monumentul. N-ar strica şi-un cenotaf pentru Longinus. Să mă mai gândesc», şi, în momentul prescris de ceremonial, se depărtă de locul funerar, petrecut de bucine, care sunau ultima oară acel *classicum,* semnal sonor al puterii romane, al trecerii ei prin lume şi la trecerea din lume a celor morți pentru gloria acestei puteri.

Moartea atâtor bărbați, pentru binele şi pentru profitul celor rămaşi în viață – măcar a unora dintre ei – apoteozată cu aparatul obişnuit, care uscase lacrimile şi secase tristețea, avea s-aducă jale prin familii, pe tot întinsul imperiului, durere-n adâncul câte unui suflet, precum şi cenotafuri ample sau modeste, destinate să pomenească şi numele neamului barbar pentru înfrângerea căruia se jertfiseră cei căzuți. Jalea, durerea, lacrimile erau prada de război revenită familiilor celor căzuți, daruri neinstituționalizate pe care statul le acorda unor particulari.

Ospățul funerar, la care împăratul şi statul său major mâncară-mpreună cu armata, se desfăşură în stingherealа firească oricărei împrejurări în care superiorii şi subordonații lor erau obligați să se afle unii-n prezența celorlalți pentru o acțiune pe care, de obicei, o efectuau separat.

Tălmaciul se-apropie de suveran şi îi şopti ceva. Bătrânul cu care Traian stătuse de vorbă, cel care ştia latineşte, cerea îngăduința ca femeile să fie lăsate până la râu să trimită un rând de lumini pe apă.

— Parc-au mai trimis un rând, as' noapte…

— Doamne, acum vor să trimită pentru morții măriei-voastre.

— Vrei să spui pentru romanii morți?

— Da.

— De unde şi până unde?!

— Doamne, bătrânul spune că şi morții domniei-voastre au nevoie de lumină pe unde-or ajunge, că şi ei sunt oameni.

— Şi luminile astea ce sunt?

— Feştile-mbibate-n răşină sau în grăsime, lipite de ceva care să poată pluti: o jumătate de tărtăcuță, o coajă de ou, scoarță de copac, ceva care să plutească şi să fie curat. Flăcăruia asta-nsoțeşte sufletul şi-i luminează calea dincolo.

Pe chipul tălmaciului nu se vedea nici urmă de-ndoială cu privire la rolul luminii aceleia. Împăratul îşi dădu seama că omul credea. Îşi trădase el neamul, dar credințele-acestuia nu-i deveniseră străine.

— Şi femeile dau drumul luminilor pe apă, şi-atâta tot?

— Înainte de-a trimite lumina pe apă îi şoptesc numele mortului pentru care trimit, iar când e pentru un necunoscut, roagă sufletul necunoscutului să ducă vorbă cuiva cunoscut din ceea lume, din partea cutăruia din lumea de deasupra.

Împăratul îşi repetă în gând spusele tălmaciului. «Deci, sufletele romanilor au să fie nişte buni curieri între dacii de-aici şi dacii de jos. Biată naivitate! Este demn de reținut că moartea te absolvă-n ochii duşmanului: rămâi un om şi-atât».

— Bine, să trimită luminile pe apă, făcu împăratul un gest concesiv cu mâna, înclinând cratérul pentru libație.

DECEBAL: Prea simt în mine c'am pierdut o lume.
Că'n orice om ce l-am pierdut în luptă
O lume de speranțe-am îngropat…

M. EMINESCU, *Decebal.*

dacia capta

Tot mai departe pătrund, zidind, legionarii. Castru de castru, şosea de şosea, se implântă tot mai adânc, în codrii tăiați fără milă, în tot mai largi luminişuri, pentru liniştea de atacuri furişe ale celor înfrânți. […]

Tot mai departe pribegesc învinşii, cu bătrâni, cu femei, cu turme. […]

S'au împlinit cele hotărâte de zei. Prin satele Daciei se văd pretutindeni fețe străine; din împărăția cea fără margini curg mereu oameni noi, care se aşază pe plaiurile patriei. Drumurile şi-au schimbat cursul: nu mai merg, ca pe vremea regelui, mai mult pe culmi, ci pe văile râurilor, soldații cei noi zidesc drumurile nouă ca pentru vecinicie.

Vasile PÂRVAN, *Memoriale – Parentalia.*

A doua zi după-nmormântarea învinşilor, femeile, careşi părăsiseră de bună-voie ascunzătorile pentru a-şi petrece morții, se duseră dis-de-dimineață la mormântul imens dreptunghiular. La-nceput, rătăciră într-o parte şi-ntr-alta, crezând că-ncurcaseră locul pe care-l văzuseră în lumina lunii. Una dintre ele îşi dădu seama că mormântul fusese acoperit cu brazdă proaspătă de iarbă şi, ca el să se piardă şi să pară tot una cu ceea ce-l înconjura, peste brazdă fusese-mprăştiat fân cosit de curând.

Femeile țineau ochii-n pământ. Parcă-ncercau sămprăştie fânul şi să smulgă iarba, aduse-acolo de mână de om pentru a şterge până şi urma învinşilor de pe fața pământului. Câte una îşi ridica pe furiş privirea şi cerceta împrejur. De undeva, cineva le păndea sigur. Cu cât se uitau mai bine la mormântul ascuns, cu-atât în sufletul lor creştea frica şi presimțirea că li se pusese gând de ştergere de pe fața pământului, morți sau vii. Abia începeau să se-aleagă apele, învingătorul n-avusese încă timp să-şi arate fața. Mai întâi pusese foc, apoi îl stinsese. Defilase prin fața căpeteniei învinse, prin fața rămăşițelor sale: capul şi mâna dreaptă. Mulțimea învingătorului căpătase ceea ce capătă mulțimile. Soarta învinşilor n-o hotăra mulțimea învingătorilor, ci un singur învingător. Ştergerea mormântului era un avertisment care n-avea nevoie de nicio tălmăcire.

Femeile începură să scoată la iveală din câte-o bucată de pânză, care – un coif, care – o spadă cu vârful încovoiat, care – un cap de lup cu flamură, care – un scut: țineau nehotărâte lucrurile-n mână. Una anume, a cărei vârstă nu s-ar fi putut spune, se uită întrebător la ele. Se făcură că nu-i pricep privirea.

— Pe mine mă cheamă Despa. Am avut casă, bărbat, feciori. Nu mai am pe nimeni şi nimic. Voi mai aveți pe cineva?

Le vorbise-ncet. Celelalte stăteau tot mai nedumerite şi

mai nehotărâte cu odoarele-n mâini. Deschiseră gura moale şi zise fiecare ceva din care nu se-nțelese nimic.

Despa le luă seama. Şi ele – ei. Se uitau la gura Despei: gură crăpată ca un pământ pe vreme de secetă. Cu toate că-şi unsese buzele cu slănină şi că abia le deschidea când vorbea, tot i se mai prelingea câte un fir de sânge. Îl ştergea cu-o năframă pe care-o ținea la brâu.

— Femei, dacă mai aveți pentru cine trăi, mergeți cuminți şi păstrați lucrurile astea, de cinstire, pe unde v-o fi dat să trăiți, că *ăştia* le iau şi le-aruncă. Lor – făcu ea un semn scurt cu mâna spre mormânt – nu le mai trebuie nimic.

— De ce să le ia, nană? Ce rău fac lucrurile astea? cuteză una s-o-ntrebe, cu un glas pierit, ca şi când Despa ar fi hotărât soarta lucrurilor şi pe-a oamenilor.

— Femeie, pe mine degeaba mă-ntrebi, iar pe-aceia nu-i poți întreba.

— De unde ştii dumneata? se repezi la Despa alta, care-avea mâinile goale.

— Femeie, dacă le-au şters mormântul, ce gândeşti tu c-ar face cu lucrurile de cinstire a morților?

— Ia lasă dumneata! Că oameni or fi şi ăştia, de ce să le ia? Ce, n-avem şi noi dreptul să ne cinstim morții?

— Am avea, da' nu mai avem niciun drept.

Făcu semn a pagubă şi se depărtă.

Celelalte se repeziră şi aşezară cum se pricepură ele mai bine lucrurile pe mormânt, orânduindu-le spre cele patru zări.

Despa se-ndreptă spre dâmb cu pasul ei apăsat de munteancă, izbind pământul, scurt, sub talpă. Sus, pe dâmb, înfigându-se bine-n opinci de parcă s-ar fi temut să nu-i fure careva pământul de subt picioare, îşi potrivi catrințele. Îşi învârti capul roată ca să vadă dacă-i stau hainele cum se cuvine, apoi, cu mâinile-ncrucişate la piept, privi în depărtare, dreaptă şi semeață, ca o zeitate a locului. Rămase multă vreme cu privirile duse printre ierburile care-ascundeau mormântul celor de-un neam cu

ea. Pierduse mai demult tot ce-avusese.

Uitându-se la mormântul ascuns – nu de vreme, ci de mână de om – simți că pierde iar totul: a doua oară.

«Nouă ce ne-o fi rămas?», se-ntrebă ea. Mai stătu aşa copleşită de-ntrebare, pe urmă scoase de la brâu un fluier de lemn ca nisipul, lustruit şi crestat cu semnul soarelui de sus până jos. Îl privi. Parcă l-ar fi văzut pentru întâia oară. Îşi şterse buzele cu năframa, apoi le unse cu un bulz de seu. Începu să zică din fluier un cântec lin cu sunete puține care veneau firesc unul după altul, ca noaptea după zi. Cum s-ar fi tălmăcit cântarea aceea? Nu era nici de jale, nici de bucurie. S-ar fi putut spune cântare a trecerii prin lume, cântare a vieții care se duce. Cântare despre neschimbătoarea veşnicie.

Femeile-ascultară-ncremenite. Ele nu pricepeau – sau se făceau că nu pricep – supărarea pe care lucrurile aduse de ele la mormânt le-ar fi pricinuit-o romanilor; în schimb, sunetul fluierului le oprise răsuflarea de teamă. În mintea lor, el răsuna ca o toacă de primejdie, căci putea să trezească mânia învingătorului. Temătoare de puterea cuvântului, a cântecului şi-a toate câte nu pot fi pipăite şi văzute, se depărtară-n tăcere. Despa îşi cânta mai departe cântecul ei de-nfrățire cu zeii, cu sufletele celor plecați, cu firea-nconjurătoare.

Lângă mormânt mai rămăsese una singură. Tânără. Se-aşezase pe jos, cu genunchii ridicați, cu cămaşa şi cu catrința cuviincios strânse peste picioare. Lângă ea avea o traistă din care scosese capul o vietate. Despa luă fluierul de la gură şi oftă o dată lung. Şterse gura fluierului şi-l puse la brâu. Mai privi iarăşi roată, apoi, cu pasul ei apăsat, coborî dâmbul şi se-apropie de ființa rămasă lângă mormânt.

— Cântecul nu poate să li-l ia nimeni şi nici să-i schimbe locul. Cântecul e-al lor, îi spuse Despa necunoscutei. Ai pe cineva aici? continuă ea fără nici-o-ntrerupere, arătând mormântul cu bărbia şi uitându-se-n ochii celeilalte, care, cu-o mână, mângâia capul unui

cățel ascuns într-o traistă.

Fata deschise gura, o-nchise la loc, răsuflă adânc şi deschise iar gura din care ieşi un sunet abia şoptit.

— Eu n-am pe nimeni nicăieri. Doar câinele ăsta.

— Şi de unde eşti, draga nanei?

— De nicăieri.

— Cum poate fi cineva de nicăieri?

— Sunt copil găsit, rămas din războaie.

— Şi unde-ai trăit tu pân-acum?

— M-am trezit într-o casă. Am slujit acolo.

— Şi-acum?

— Ai casei nu mai sunt. Am rămas pe drumuri, sub cerul cu stele.

— Toți am rămas aşa. Cum te cheamă?

— Asta. Pe cățel – Lupei.

Asta uitase de când nu mai vorbise. Legământul de tăcere, făcut cu ea însăşi, nu mai putea fi ținut, cât ea avea să umble fără adăpost.

— Asta?! N-am mai auzit numele ăsta.

— Nici eu.

Tăceau din nou.

Cățelul stătea nemişcat, cu urechile pleoştite subt palma Astei, care nu-l mai mângâia.

— Nană, ce să mă fac eu? Acum e vară, stau sub stele, mai mănânc rădăcini, verdețuri, mai am un pic de făină ascunsă, mai prind o oaie, o mulg. Dar când s-o pune vremea? Unde să mă duc?

Asta se opri deodată şi-şi ținu răsuflarea. Nu mai vorbise-atâta de nu mai ştia când.

— Unde să te duci? Unde să ne ducem toți câți am scăpat cu viață? Unde, când *străinii* păzesc fiecare potecă! Vânează cu săgețile pe ăi ascunşi prin copaci, îi scot din vizuinile sălbăticiunilor. N-a mai rămas ungher şi cotlon pe care să nu-l scotocească. Nu-i scăpare nicăieri. Ceva or face şi cu noi. Ne-or pune să muncim şi ne-or da vreun adăpost.

Asta o privi cu-ndoială. Aşa să fi fost, oare? Ea nu mai

vedea nicio ieşire din starea-n care se aflau. Despa nu-i dădea nicio speranță, ci-i înfățişa o posibilitate de supraviețuire. Pe Asta o minuna la femeia aceea fără vârstă seninătatea din privire, din glas, din toată ființa.

— Nană, dumneata ai avut casă, copii, om?

— Avut.

Asta nu îndrăzni să mai întrebe nimic.

— Draga nanei, zeii mi i-au luat tineri şi frumoşi, ți-era mai mare dragul să te uiți la ei. Aşa de frumoşi n-ar mai fi fost niciodată. Au fost aleşii zeilor.

Asta se-nfioră şi ochii i se umplură de lacrimi. Luă traista cu cățelul şi-o aşeză pe genunchi, aproape de inimă.

— Nu plânge, draga nanei. Fiecare viață e ca ața pe mosor. Nu se poate lungi şi nici înnoda. Aşa e datul.

Lacrimile Astei căzură pe botul cățelului care se linse şi scânci.

— Mă gândeam că tu eşti singură, eu sunt singură. Decât ne-am tângui, mai bine-am merge şi-am căuta copiii rămaşi fără părinți.

— Şi ce să facem cu ei? întrebă Asta, uimită c-ar mai fi putut să ia asupră-şi grija altora, când ea singură nu ştia încotro s-o apuce.

— Le-om găsi un adăpost, le-om găsi ceva mâncare, adică ne-om duce şi le-om cere ăstora.

Zidul despărțitor se şi ridicase între-nvinşi şi-nvingători. Învinşii, între ei, nu mai aveau nevoie să-i numească pe-nvingători. Era destul să spună *ei* sau *ăştia,* ca să ştie despre cine vorbeau.

Despa se aplecă şi se uită în ochii cățelului. În privirea ei – ca un petic din seninătatea veşniciei, plutind deasupra timpului şi-a timpurilor – fulgeră un fir de duioşie. Îşi ridică privirea spre zarea cu care părea într-o comunicare tainică.

— Draga nanei, acuma crezi că viața s-a sfârşit. Viața nu se opreşte, se poticneşte doar. Ai să te măriți, ai să faci copii…

— Cu cine să mă mărit, nană?

— Cu un bărbat, ca toate femeile.

Asta privea neîncrezătoare. Viața ei, ai cărei ani nu-i ştiuse niciodată – oricum, până-n douăzeci, după spusele celor care-şi mai aminteau de vremea când fusese găsită – viața petrecută în cea mai mare parte în bucătărie şi-n sala de mese, cu două momente care se deosebiseră de celelalte – când însemnase şi ea ceva în ochii ei, însemnând în ochii cuiva – această viață acum era ca apa ieşită din albie. Asta fusese, de când îşi amintea, în grija casei-domneşti. Nu ştiuse nici de adăpost, nici de mâncare, nici de haine. Dusese-o viață de copil fără mângâiere, dar fără grija zilei de mâine. Era orfană, dar ținuse de casa cuiva, întâmplător de-a domnitorului; acum se vedea singură într-o lume-n care toate se răsturnaseră. Privea nedumerită şi speriată în jurul ei.

— Draga nanei, cel mai însemnat lucru în lumea asta e să nu-ți fie teamă de nimic: nici de viață, nici de moarte.

Întinse fetei o mână măruntă şi vânjoasă; dintr-o smucitură, Asta se afla în picioare.

— Hai şi-om merge, draga nanei. Oameni rămaşi fără de nici unele au fost şi-or fi cât a fi lumea.

*

Când lucrurile se-aşezară şi-nvinşii fură prinşi cu toții, adunați, supravegheați şi încredințați că soarta le era în mâna cotropitorilor, aceştia din urmă trecură la opera de pacificare, operă care, pentru duşmanul încăpățânat – cel care n-ajunsese-n imperiu de aşa-zisă bună-voie – începea cu dărâmarea punctelor de rezistență ale învinşilor: acelea ce puteau fi asemuite cu stâlpii de susținere într-o clădire. Astfel, toți bărbații învinşilor erau puşi să dărâme cetățile pe care ei le-ntăriseră între cele două campanii ale lui Traian împotriva lor, a dacilor. Constructorii şi militarii romani, dezertori fugiți la Decebal, şi pe care-acesta nu-i înapoiase Împăratului,

acuma lucrau cot la cot cu dacii, precum făcuseră şi la ridicarea şi la-ntărirea cetăților. Fără să le fi şoptit nimeni nimic, dacii începură a bănui că romanii aceia nu erau cu toții dezertori, drept pentru care-şi țineau gura față de ei şi nici unii cu alții nu mai vorbeau decât despre lucrurile de trebuință. Romanii, bănuindu-se unii pe alții, nu vorbeau nici cu dacii, nici între ei. Bănuiala mocnea peste tot ca buba care coace-ncet. Învinşii stăteau zi şi noapte sub supraveghere, în barăci de lemn, construite după modelul castrelor, a căror ordine, disciplină şi curățenie erau respectate, după orânduiala romană. Rezervele de alimente găsite-n hambarele, în cisternele şi-n depozitele subterane-ale dacilor erau folosite după ce, mai întâi, se-ncercau pe câini şi pe pisici, pentru a se vedea dacă nu erau otrăvite. Femeile şi copiii, supravegheați de-asemenea, erau folosiți mai ales la muncile câmpului şi la transportarea lemnelor necesare construirii de barăci. Dărâmarea metodică a cetăților, piatră cu piatră, ca nimic să nu fie stricat, cădea în sarcina fostelor căpetenii dace rămase-n viață: acestea trebuiau să răspundă față de romani, sub a căror comandă munceau cu toții, foste căpetenii, foşti subordonați.

— De ce să dărâme sub comanda fostelor căpetenii? întrebase Hadrian în Consiliu.

Scaurianus se uitase-n podea.

— Ca să-şi bănuiască fostele căpetenii, răspunsese împăratul.

— Ca să le bănuiască de ce anume?

— De orice. Că erau înțeleşi cu noi dinainte, că s-au înțeles acuma…

— De asta îi tot cheamă Înălțimea-ta la sine?

— Şi de asta.

Hadrian tăcuse. Toți dușmanii Romei, fățişi ori ascunşi, erau unanimi în părerea că forța Cetății îşi avea pornirea într-o idee ce i-ar fi putut fi emblemă: *divide ut regnes.* Procedeele unchiului său, procedeele tradiționale de cârmuire a imperiului, nu-i erau pe plac lui Hadrian,

care-ar fi avut o mulțime de lucruri de spus în această privință. Tot el se gândise însă că, față de știința conducerii, inconfortul moral pe care i-l cauza aplicarea acestei științe părea – și chiar era – fandoseală. Cine voia să tragă foloase de pe urma celor puternici, din familie ori străini, n-avea dreptul să strâmbe din nas și să vină cu fumuri moral-estetice sau reformatoare. Puterea – dacă și când nu cerea net să fii canalie – oricum, nu-ți îngăduia să fii om de caracter și să-ți treci procedeele prin sită. «Publius Ælius Hadrianus, dragule, Italica{10} te-așteaptă oricând să răsădești varză, dacă ți-e dor de reculegere și dacă disprețuiești într-atâta măririle lumii. Învață de la unchiu-tău, care nu face altceva decât să aplice principiile moștenite *urbis conditæ.* Dacă ești atât de gingaș, retrage-te, meditează prin vreo pustie și treci chiar la creștinism. Ai oricând posibilitatea s-ajungi martir».

*

După ce veneau de la Împărat, fostele căpetenii stăteau cu nasu-n pământ printre-ai lor. Aceștia nu-ndrăzneau să-ntrebe nimic. Ridicau doar câte-o privire care-ncerca să străpungă dincolo de-mpietrirea chipurilor.

Între prizonieri apăruseră trei chipuri noi.

Erau foștii aliați ai lui Decebal care dăduseră bir cu fugiții îndată ce-n rândul dacilor începuse deruta, când unii mureau, alții se omorau, alții se predau romanilor, alții fugeau, alții se-ascundeau: Aruxus, Berbilis și Nibris, pe numele lor, erau căpetenii iazige din teritoriile cucerite de regele Decebal încă pe când cârmuia alături de unchiul său, Duras.

Cei trei veniseră-mbrăcați de sărbătoare, cu steagurile neamului și cu năframă albă legată la fiecare prăjină de steag, încărcați de daruri, cum se cuvenea unora mai mici care veneau să-și caute dreptatea la un mai-mare-al lumii. Veniseră călări, pe cai cenușii, țintați, țesălați și

periați de luceau ca oglinda, cu coamele şi cu cozile-mpletite codițe subțiri, cu copitele lustruite, cu gâturile-ncordate, mergând în buiestru ca nişte animale-nvățate şi de neam ce erau.

Doi dintre iazigi erau oameni voinici şi semeți: al treilea – mărunt, negricios şi crăcănat, ceea ce se văzuse când descălecaseră-n fața *prætorului,* unde sperau să fie primiți de Împărat.

După o aşteptare, în picioare, îndeajuns de lungă pentru ca să le treacă prin suflet toate spaimele şi toate-nvinuirile de nesocotință pe care şi le-aducea fiecare lui însuşi – căci nesocotință era să te-azvârli în gura lupului de aşa-zisă bună-voie – după ce se văzuseră de multe ori morți crucificați, după ce-avuseseră deci timp să-şi învețe gândul cu toate grozăviile ce-i puteau aştepta, fuseseră primiți de imperátor.

În fața acestuia puseseră genunchiul stâng în pământ, duseseră mâna dreaptă la piept, înclinaseră steagul, apoi împinseseră la picioarele mai-marelui darurile, care fuseseră primite cu un gest al mâinii imperiale, gest ce voia să-nsemne clemența şi favoarea pe care augusta persoană a imperátorului o acorda, acceptând daruri din partea unor barbari.

Darurile, acoperite cu țesături scumpe, lucruri de mare preț, mândrie a neamului celor care le-nchinau, fuseseră aşezate pe-o bancă, într-un colț, de ofițerii de ordonanță, trei la număr, câte erau şi darurile.

Privirea lui Traian, plutind peste cele trei căpetenii şi peste lume parcă, urmăriseră însă atent trecerea darurilor.

Sophronios Celer Ceionius, unul dintre cei trei ofițeri de ordonanță ai Împăratului, pentru ziua aceea, de curând ajuns în preajma acestuia printr-o-ntâmplare pe care-o provocase, urmărea cu atenție fiecare privire şi fiecare mişcare a mai-marelui său.

Nu de mult, Sophronios Celer Ceionius, ofițer de ordonanță al răposatului general Gnæus Pompeius

Longinus, până-n ultima clipă a acestuia, se-nscrisese pe-o listă de audiențe la împărat. Fiind primit între patru ochi, Ceionius îi relatase viața generalului Longinus, pe-a lui proprie şi pe cea a libertului Lucius în captivitatea la Regele dac, pe care nu-l cunoscuse niciodată viu, după cât îşi dăduse el seama când îi văzuse capul retezat, cum i-l văzuseră toate legiunile şi toate *alæle.* Ceionius n-o uitase nici pe fetişcana tăcută şi sfioasă, numită Asta, nici pe cățelul Lupei, nici pe tălmaciul Kikinis şi nici pe oamenii fără nume şi fără grai care-i însoțeau peste tot ca umbra. Îi arătase Împăratului fibula de aur, ultim dar al lui Longinus, lăsat prin testament, şi-i predase testamentul răposatului general. Testamentul, pecetluit de trei ori, fusese găsit desfăşurat pe masa din camera generalului. Ceionius pusese pergamentul între două scândurele subțiri şi-l păstrase ca pe ochii din cap, pentru a-l înmâna Împăratului sau Senatului. Întâmplarea fericită voise ca Ceionius să i se poată înfățişa Împăratului. Acesta îl ascultase cu-acelaşi aer desprins de cele-apropiate, aşa cum îi asculta acum pe barbari. Ceionius era sigur că Împăratul ştia vorbă cu vorbă tot ce spusese el şi că depărtarea la care părea că se află era doar o atitudine de mult repetată şi pusă la punct, potrivită şi binevenită în orice situație, ca mierea-ntinsă-n calea muştei.

— Oameni buni, ce vă aduce la mine? întrebase Împăratul prin tălmaci, după ce mai întâi le făcuse oaspeților semn să se-aşeze.

— Mărite doamne… porniseră toți trei deodată.

Traian duse mâinile la urechi şi-i invită prin interpret să vorbească pe rând sau unul în numele tuturor.

Aruxus, Berbilis şi Nibris se priviră-ncurcați. Ei nu se vorbiseră ce să-i spună împăratului roman, ci doar să vină împreună la el, socotind ei că mai mare greutate-aveau să aibă trei decât ar fi avut unul singur, în ochii oricui.

Din priviri, Aruxus şi Nibris îi dădură de-nțeles lui

Berbilis că-l aleseseră pe el să vorbească primul.

Berbilis se ridică în picioare. Părea să aibă cam cincizeci de ani. Nu era prea înalt, dar din cauza mersului falnic şi-al felului ţanţoş cum îşi ţinea capul – sprijinit în faţă pe-o bărbie îndesată, care-i dădea o-nfăţişare încăpăţânată, şi-n spate pe-o ceafă groasă şi trandafirie – arăta mult peste talia pe care-o avea. Îşi drese glasul care nu era deloc pe măsura-nfăţişării. Împins de foarte departe, parcă, şi trecut anevoie prin stratul de grăsime-al guşii, glasul suna înfundat şi gâjâit.

În cuvinte puţine, Berbilis îi spuse împăratului păsul care-i mânase către augusta sa persoană. Decebal, înainte de-a ajunge Rege, le răpise pământurile şi-i silise să se-mpotrivească romanilor.

— De ce nu v-aţi închinat nouă înainte ca Decebal să fie înfrânt?

— Ne-ar fi făcut una cu pământul.

— Mda. Şi ce-am putea face noi acum? întrebase augustul conlocutor, folosind acel vag plural care putea fi al maiestăţii, dar şi-al senatului şi-al poporului roman.

— Aţi putea să ne daţi pământurile înapoi, pământurile cotropite de Decebal, duşmanul domniilor-voastre şi-al nostru.

— Va trebui să ne gândim, răspunsese împăratul, care, deşi surprins – n-ar fi putut spune dacă mai mult de-ndrăzneală sau mai mult de naivitatea unei asemenea-ndrăzneli – nu-şi arătase în niciun fel mirarea.

Aruxus, mărunţel şi-ndesat, cu un păr ţepos, tuns scurt, cu-o privire vie şi iscoditoare ca de viezure, dădea tot timpul aprobator din cap la spusele lui Berbilis. La cuvintele Împăratului, Aruxus îşi întrerupea răsuflarea şi-şi suspenda privirea, cădea brusc în extaz, ca îndată ce grăia Berbilis să dea iară vioi şi-aprobator din cap.

«Minus pendularea asta verticală a capului, barbarul mă duce cu gândul la Plinius, „nepotul”», îşi spunea Împăratul, reprimându-şi un zâmbet şi ironic şi trist. «Totuşi, câtă deosebire între extazul unuia şi-al celuilalt!

Ăsta de față face tot ce poate ca să-mi sară-n ochi; Plinius „încearcă" să-şi „reprime" extazul când se ştie privit de mine. Între barbarul ăsta țepos şi Plinius e deosebirea dintre un mim de periferie şi Pylades. Esența extazului e *însă* aceeaşi…».

Aruxus pricepuse la fel de bine ca şi Berbilis şi ca şi Nibris că niciunul dintre ei n-avea să-şi vadă înapoi pământurile cedate lui Decebal. Când Împăratul Romei se făcea că se mai gândeşte – «ne mai gândim» – ca şi când ar fi avut de cerut sfat sau de dat seamă cuiva, lucrurile erau limpezi. Totuşi, după ce pendulase cu capul, de data asta pe orizontală, îndreptându-l când la cei doi tovarăşi ai lui, când la Împăratul Romei, Aruxus, cu privirea cuprinsă de-acelaşi extaz pe care i-l «inspira» augusta persoană a Împăratului, izbucnise, pe-un glas gros şi-mpiedicat, de parcă la fiecare cuvânt i s-ar fi clătinat toți dinții şi s-ar fi izbit unii de alții, izbucnise-ntr-o implorare ce-ar fi putut părea fără premeditare cuiva mai puțin dedat cu-ale lumii decât Împăratul: «Doamne, la Înălțimea-ta ne e nădejdea şi dreptatea!». Chiar dacă-acest patetism era confecționat, lui Traian îi provoca o stare la fel de neplăcută ca şi când el ar fi fost sincer.

Nibris, cea de-a treia căpetenie iazigă, fălos şi plin de sine sau, cine-ştie, de gândul importanței lui de mai-mare al unui neam, ascultase totul fără participare, uitându-se peste Împăratul Romei, într-un punct în care părea că privirea i se-ntâlnea cu destinul.

Cât timp aveau să mai dureze deliberările cu privire la teritoriile iazige despre care era vorba, cele trei căpetenii aveau să rămână printre foştii lor aliați sau cotropitori – cum voiau să le spună – prin urmare, printre daci.

Din ziua aceea, iazigii nu-şi mai văzuseră caii şi nu se mai văzuseră între ei. Înainte de-a fi fost despărțiți şi dus fiecare prizonier în câte o tabără de prizonieri, se priviseră cu-nțeles, înfrățiți întru aceeaşi pagubă şi-ntru aceeaşi credulitate. Păcat, gândea fiecare, că Decebal nu putea să-i vadă acum, după ce-ncercaseră marea cu degetul.

Chiar dacă romanii i-ar fi lăsat pe toți trei la un loc, ei n-ar fi avut de ce să se certe, ori să se învinuiască unul pe altul. Pornise fiecare de capul lui să-şi caute dreptatea. Numai data o hotărâseră împreună.

Acum, cei trei iazigi dărâmau alături de daci aşezările militare la a căror întărire luaseră parte nu demult. Nu se putea să nu le fie milă de militari încercați ca Porsilo, Chebrisis şi bătrânul Dromihete, os domnesc, care trebuiau să-şi împingă oamenii de la spate pentru a-i zori să strice – deoarece romanii stabiliseră termene pentru dărâmarea fiecărei cetăți, până la temelie. De Împăratul Romei, iazigii n-aveau cui se plânge. Doar zeilor. Iazigii dărâmau alături de daci şi se gândeau mereu că Decebal nu-i păcălise. Ciudă îi era fiecăruia doar pe sine. Seazvârliseră nesiliți în gura lupului. Scăpaseră cu viață şi cu avut bun pus deoparte. Cine-i îndemnase să vină să-şi caute dreptatea la căpetenia haitei? Cât aveau să stea prizonieri la romani? Aveau să mai scape vreodată, să mai fie liberi – cât putea fi cineva liber pe pământ cucerit? Pe oricine-ar fi întrebat n-ar fi ştiut să le spună. Trebuiau să tacă şi să dărâme la cot cu dacii.

Romanii erau uimiți de puterea dacilor de-a tăcea. Nu vorbeau în fața romanilor, nu vorbeau la lucru, nu vorbeau la baie, nu vorbeau nici când rămâneau între ei. Cu toată această mare tăcere, un zvon începuse să umble printre daci şi printre romani, despre umbra regelui Decebal care plutea în nopțile-ntunecate pe deasupra cetăților şi, mai ales, pe deasupra cetății-de-scaun. Unii văzuseră o umbră uriaşă purtându-şi capul într-o mână, alții văzuseră umbra Regelui falnic şi întreg, doar mare cât munții, de întuneca zarea.

Dărâmarea cetății-de-scaun era supravegheată palmă cu palmă. Fără să se fi spus vreun cuvânt în legătură cu acest lucru, toată suflarea-nvingătorilor îşi punea mare speranță în descoperirea tezaurului regesc o dată cu dărâmarea Sarmizegetusei. Dacii nu dovedeau deloc sârg în dărâmarea Cetății. Romanii îi chemaseră de câteva ori

pe foştii conducători ai dacilor, pentru a-şi manifesta nemulțumirea cu privire la ritmul dărâmării.

— Cred că mai cu spor ar ridica ceva decât să dărâme, Înălțate doamne, cutezase Dromihete să-i spună într-o zi Împăratului, dând glas gândului tuturor.

Încercând să-şi domine enervarea, Traian se uitase aspru în ochii albaştri ai bătrânului şi i se-adresase cu un glas nițel tremurat:

— Bătrâne, oamenii voştri ar trebui să ne mulțumească de mii de ori că i-am lăsat în viață. Să nu facă nazuri că dărâmă. Să nu uite că i-am lăsat în viață.

La ultimele cuvinte, vocea suveranului roman fusese tăioasă.

Dromihete se uitase mai departe în ochii stăpânului lumii, cu privirea lui din care de mult fugiseră şi teama, şi disprețul.

«Fiule, spuse Dromihete în gând, i-ai lăsat în viață, fiindcă-aveți nevoie de mână de lucru şi nicidecum din mărinimie! Să le mulțumim zeilor că nu eşti şi smintit!»

— Bătrâne, spune-le oamenilor voştri să-şi vină-n minți şi să lucreze cum se cuvine, să lucreze *ca pentru ei.* Să priceapă o dată pentru totdeauna că *Dacia este cucerită!*

Ultimele cuvinte ale Împăratului îi izbiseră-n moalele capului pe toți cei de față, care trebuiau să-şi bage mințile-n capetele lor de învinşi. De multe ori cuvântul îi tălmăceşte omului starea de fapt mai bine decât se dezvăluie starea prin ea însăşi; o tălmăceşte şi-o învesteşte cu calitatea ei de realitate. Un om moare de față cu alții. Toți ştiau că a murit, dar el nu este mort pentru ei decât după ce-a spus cineva «a murit». Dromihete, Porsilo, Chebrisis, Parianeu, Druxilis şi Tantinis, foste căpetenii, chemați de Împărat spre-a fi moralizați pentru-ndărătnicie, ştiau că sunt înfrânți. Nici moartea, nici setea-ndurată în timpul asediului, nici zidurile de cetăți dărâmate nu-i făcuseră să se simtă mai înfrânți decât cuvintele cu care-nvingătorul le sigila starea şi destinul.

— Ce să le facem, mărite doamne, dacă nu vor să dărâme mai cu inimă? izbucni Druxilis cu glasul lui de câine arțăgos, cu guşa şi cu bărbiile ca de cocoş, tremurând ca bătute de vânt, acum, de când slăbise. Noi, ăştia de-aici, vă slujim cu credință, dar lor ce să le facem? continuă el, după ce trase aer în piept. Punea atâta suflet în ceea ce spunea, încât ochii stăteau să-i iasă din orbite, ca spor de argumentare.

Lui Traian îi trecu un zâmbet pe buze şi-n coada ochiului. Se abținu să nu râdă.

— Îi faceți să-şi înțeleagă situația. Străduieşte-te să le tălmăceşti exact, adăugă el pentru traducătorul imperial.

*

Dacilor le făcu semn să plece. De câte ori da cu ochii de Druxilis, Împăratul abia se ținea să nu râdă. În întrevederile pe care le-avusese cu fiecare fostă căpetenie în parte, încercase să afle cât mai mult despre daci; despre ei ca oameni în timp de pace, despre legăturile dintre neamuri, despre aliațele de familie, ca să-şi dea seama de câtă ascultare şi trecere se mai bucurau ori s-ar mai fi bucurat fostele căpetenii la oamenii de rând, precum şi cât erau dispuse-aceste căpetenii să devină uneltele romanilor, cum i-ar fi privit semenii lor în această situație şi, ca ultim gând, să prindă un fir cât de subțire care să ducă la tezaurul regesc. De pe urma acestor întrevederi, Împăratul Romei trăsese-nvățămintele pe care le putea trage orice-nvingător dacă-i cerceta cu luare-aminte pe învinşi, mai ales în prima perioadă a noii situații, când panica era starea lor de căpetenie. În acest fel îşi dăduse seama că unii dintre foştii conducători daci erau dispuşi să-l slujească pentru meritul lui cel mai însemnat în ochii lor: meritul învingătorului. Vedea cum îi pândeau fiecare mişcare, fiecare inflexiune a glasului, cum încercau să-i afle slăbiciunile şi cu câtă atenție urmăreau cuvintele-n latină, cei mai mulți prefăcându-se

că nu cunoşteau această limbă. Doar în ochii, în glasul şi-n purtarea a trei dintre fostele căpetenii nu descoperise niciun semn, cât de mărunt, că aceştia ar fi vrut să-şi atragă simpatia ori mila imperială. Ei nu zâmbiseră niciodată în fața Împăratului. În ținuta lor nu se vedea ostilitate nici trufie. Doar mâhnirea demnă a celui care ştie să-şi îndure soarta. Ei nu vorbeau decât întrebați, iar răspunsurile lor n-aveau un cuvânt de prisos.

În privirea bătrânului Dromihete – când acesta-l privea – i se păruse de câteva ori că vede-ngăduința părintelui pentru fiul rătăcit. Deşi n-avea deloc îndoieli că ultimul lui dialog cu fostele căpetenii era ceea ce-i cerea politica, omul din împărat simțea că măcar față de unul dintre învinşi greşise: față de bătrânul Dromihete. Dezamăgirea din privirea bătrânului se putea lipsi de tălmăcire. Traian ştia că, din acel moment anume, bătrânul avea să-l privească doar ca pe Împăratul Romei şi, cu toate că n-ar fi mărturisit-o nimănui, Împăratului Romei îi părea rău după bunăvoința fără scop pe care-o văzuse în ochii acelui bătrân şi pe care-o pierduse. Iarăşi, nu-i scăpase nici privirea speriată cu care fostele căpetenii, în afară de Porsilo şi de Chebrisis, se uitaseră la bătrân când îşi spusese părerea despre-ncetineala dărâmării. Privirea speriată devenise repede ostilă. Dacii aceia, foste căpetenii, nu dezaprobau cele spuse de Dromihete. Ei dezaprobau curajul bătrânului care nu mai avea ce pierde. Orice năvălitor se folosea de unelte din rândul învinşilor. De când era lumea lume. Nu erau romanii primii năvălitori din lume. Pentru a-ntări împotrivirea față de Roma, Decebal atrăsese unele căpetenii iazige de partea lui. Ei ştiau că nu mai erau *ei* stăpâni pe pământurile lor. Decebal îi conducea pe iazigi prin intermediul căpeteniilor iazige. Romanii aveau să-i conducă pe daci şi prin dacii care capitulaseră cu ani în urmă şi care şi-ncepuseră să se-arate, după o vreme petrecută nu se ştia dacă la Roma chiar, oricum la romani. Marea dezertare în fața învingătorului abia

începea. Uneltele abia începeau să fie strânse. Aveau să se ivească, la un moment dat, şi disensiuni între vechile şi noile unelte.

Lui Traian, aşadar, nu-i fusese greu să-şi dea seama cine dintre fostele căpetenii se temea pentru pielea lui şi-a alor lui şi cine nu. Pentru el însuşi, om trecut prin primejdiile războiului, luptând la cot cu legionarii, era de mirare cum pacea slăbea curajul oamenilor. Era sigur că fostele căpetenii luptaseră cu spada-n mână, că nimeni dintre ei nu s-ar fi lăsat prins pe câmpul de luptă fără să-şi vândă scump viaţa. Şi, dintr-o dată, pacea îi făcea să se predea inamicului după o luptă minimă prin nişte hăţişuri de suflet care tânjeau după bunăstare. Împăratul ştia că pe cei pe care-i preţuia nu-i putea folosi.

Druxilis, într-o întrevedere fără ceilalţi daci, îl îngreţoşase. Lui Traian îi păruse rău că la-ntrevedere luase parte şi Hadrian.

— Mărite doamne, Decebal ne-a silit, spusese Druxilis pe-un ton de mare şi dureroasă confidenţă.

— Ce-nţelegi prin asta?

— Ne-a silit.

— La ce v-a silit?

— Ne-a silit.

— V-a silit să fiţi căpetenii? se mirase cu-o ironie-atât de evidentă, că şi unul mai prost decât Druxilis – dacă Druxilis era prost – ar fi priceput-o.

— Întocmai cum spuneţi.

— Şi dacă n-aţi fi primit, siliţi aşa cum aţi fost, dacă n-aţi fi primit, ce v-ar fi făcut?

— Orice, răspunsese celălalt plin de convingere.

— V-ar fi ucis? întrebase Împăratul, uitându-i-se, cu o spaimă prefăcută, în ochi, în speranţa, de fapt, că-l va face să-şi plece privirea de ruşine.

— Ne-ar fi ucis, rostise acesta fără nicio ezitare.

— Mulţi a ucis dintre cei care n-au vrut să fie căpetenii?

— Or fi fost, eu nu-i ştiu.

— Ştii doar că pe dumneata te-a silit.

— M-a silit.

— Ca pe-o fecioară nevinovată, sunase pentru prima oară încet glasul lui Hadrian în greceşte.

Împăratul îşi dusese o mână la gură ca să nu izbucnească în râs. Cu cealaltă îi făcuse lui Druxilis semn să plece. Împăratul nu văzuse niciodată atâta stupoare şi-atâta dezamăgire pe chipul lui Hadrian: se uitase-ntrebător la nepotu-său, ridicând din sprânceana stângă.

— Cei fără ruşine vor stăpâni pământul.

Glasul lui Hadrian sunase lugubru, iar în privirea lui, aruncată profetic în gol, parcă se oglindea năruirea lumii.

*

Când era de ordonanță la Împărat, Ceionius îi pândea expresia feței, inflexiunile vocii şi-şi făcea planul ca, într-o zi când mai-marele său avea să fie într-o bună dispoziție evidentă, să-i ceară-ngăduința s-o caute pe fata care cu-atâta devotament îi îngrijise pe generalul Longinus, pe libertul său, Lucius, şi pe el, centurionul Ceionius, în captivitatea lor la daci. Zilele treceau, Ceionius ştia fiecare cuvânt pe care-avea să-l spună Împăratului, însă dispoziția acestuia nu i se părea niciodată potrivită cu cererea lui. Aşa o fi fost cu împărații, se gândea Ceionius, fiindcă nu era zi în care să nu vadă nori pe fruntea lui Traian. Înseninările erau de clipe, ca-n zilele mohorâte când soarele te păcăleşte din când în când. Ceionius, fără să aibă argumente, simțea că Împăratului nu-i convenea ceva în legătură cu el, Ceionius. Un gând pe care Ceionius nu şi-l spunea clar nici lui însuşi, îl îndemna să creadă că Împăratului nu-i plăcea să-l aibă chiar lângă dânsul pe fostul ofițer de ordonanță al fostului lui camarad de arme, Longinus, şi că-l luase pe lângă sine tocmai pentru a-i spulbera închipuirea că Împăratul ar fi preferat ca nimic să nu i-l fi amintit pe Longinus. Acelaşi gând îi şoptea lui Ceionius că anumiți martori nu fac

niciodată plăcere, în cazul când nu sunt chiar supărători. Ceionius nu spusese nimănui, în afara Împăratului, povestea generalului său Longinus şi nu îndrăznise să-ntrebe nimic în legătură cu Lucius şi cu tălmaciul Kikinis, care era un purtător de cuvânt între romani şi daci şi despre care nu mai auzise. «Dac-ai s-aştepți să-l vezi pe împărat vesel de să nu-şi mai încapă-n piele, au să te-apuce bătrâneţile şi n-ai să mai pui o vorbă pentru fata aia. Dac-o mai trăi... Dacă vrei să-i faci un bine, ia-ți inima-n dinți şi vorbeşte. Altfel, nevasta şi copiii din Italia îți sunt de-ajuns...».

Întâmplarea îi venise centurionului în ajutor, cum vine de-atâtea ori şi celor grăbiți, dar şi celor nehotărâți.

Femeile şi copiii erau adesea percheziționați, subt pretextul că lipsea ceva din inventarul paznicilor de tabără. Gărzile mai puneau astfel mâna pe obiecte frumoase şi prețioase, podoabe de aur şi de argint, pe care câte o femeie le scotea de prin ascunzători. Aceste controale corporale porneau de cele mai multe ori din inițiativa gărzilor; erau însă şi controale ordonate de statul-major imperial. Acestea se făceau în speranța de-a prinde vreun fir care să ducă la tezaurul regal. La un asemenea control, asupra unei fete se găsise un inel de aur cu-o piatră cât oul de porumbel, lucioasă şi verde. În interiorul inelului erau scrise o dată şi-un nume: Gnæus. Controlul era făcut de gărzi. Posibilitatea lor de-a dosi obiectele exista. Iuțeala de mână, pe de-o parte, şi nebăgarea de seamă, pe de altă parte, concurau la dispariția multor lucruri şi-n acele împrejurări, ca-n atâtea altele. Obiectul păruse prea important pentru a fi dosit, într-o viață comunitară precum cea de castru, ascunzătorile dovedeau ingeniozitate mai mult decât cele dintr-o casă de om, mintea ascuțindu-se pe măsura opreliştilor şi-a adversităților. Posibilitatea ca o ascunzătoare să fie descoperită avea şi ea mai mulți sorți: proporțional cu numărul oamenilor din castru. Cu părere de rău că un lucru atât de frumos îi scăpase printre

degete, legionarul care-o controlase pe fată, simulând o mare mândrie şi-o mare mulțumire, predase inelul cu posesoare cu tot mai-marelui peste controale. Nici acesta nu-ndrăznise să-şi însuşească inelul. Faptul că inelul avea gravat un nume roman nu excludea posibilitatea ca el să fi provenit din tezaurul dacilor. Fata nu fusese-ntrebată nimic de față cu tovarăşele ei de captivitate. Ea trebuia împiedicată să vorbească. Nu fusese nevoie, deoarece nu scosese niciun cuvânt. Învățase că n-avea rost să-l contrazici pe-nvingător, nici să i te opui, nici să te plângi împotriva lui. Ea n-avea nimic de ascuns. Dac-aveau s-o creadă bine, dacă nu…

Ieşind din mutenie, Asta lăsase cățelul în grija Despei. Paznicul roman îl lovise cu piciorul în coaste. Cățelul scheunase şi se refugiase lângă picioarele stăpână-sii. Şi de data asta, fata îşi ținuse buzele strânse şi privise-n jos. Paznicul, pe nume Servandus, se uitase batjocoritor la ea, la Despa şi la cățel. Nu mai rămăsese blestem ştiut pe care Despa să nu-l fi azvârlit în gând asupra lui Servandus. Deşi femeile dace nu ştiau latineşte, aflaseră totuşi că Servandus făcuse parte din echipe de pedeapsă a militarilor nesupuşi. Dacă la mulți oameni brutalitatea cere timp pentru a fi descoperită, prin asta înțelegându-se că cere-mprejurări care s-o facă să răbufnească, pe chipul lui Servandus, rotund, sangvin, cu ochi negri, mici, iscoditori, din care zeflemeaua şi răutatea nu se stingeau niciun moment, brutalitatea se vedea numaidecât. Trupul scurt, rotofei şi neaşteptat de sprinten, semănând cu-o băşică pe cale să crape de prea mult aer suflat în ea, era-nzestrat cu mâini tot scurte ce se terminau cu nişte labe puternice, roşii, din care se răsfirau degetele: cinci caltaboşi gata să pleznească. Băşica asta stătea înfiptă-n două picioare, scurte şi ele, subțiri, crăcănate, pline de energie şi de neastâmpăr. Văzut din spate, Servandus ți-ar fi provocat şi milă şi silă, ca orice ființă rău alcătuită. Cui îi văzuse privirea nu-i mai venea să râdă. Nimeni nu era mai temut în taberele

de femei decât Băşică. Aşa-l numeau prizonierele-ntre ele pe Servandus. De câte ori percheziționa vreo femeie, nu uita s-o ardă peste picioare sau peste buci cu-o nuia de alun mlădioasă care lăsa urmă roşie. Dacă s-ar fi aflat singur cu prizonierele nu s-ar fi dat în lături de la bătăi în regulă. Dar regulamentul prevedea că o percheziție nu se făcea niciodată fără cel puțin un martor, dintr-o parte şi din alta. Băşică nu vedea pisică sau câine – şi se-nmulțiseră animalele pribege – pe care să nu-i lovească ori în care să nu dea cu pietre. Femeile trebuiseră să le bage copiilor în cap că era primejdie de moarte să-l înjure pe Servandus ori să dea cu pietre-n el. Altminteri, aceştia l-ar fi ucis cu praştia după cât le era de urât. Băşică o apucase pe Asta de-un braț, gata să i-l rupă, şi trăsese de fată ca şi când cine-ştie-ce rezistență ar fi opus. Ea nu sempotrivise deloc. Fusese-nfățişată lui Scaurianus, care-i luase seama, părându-i-se deosebit de frumoasă. Scaurianus nu lăsase să se bănuiască impresia pe care i-o făcuse fata. El nu era dispus să-şi ia răspunderea unui interogatoriu, mai ales că recunoscuse inelul lui Longinus, ceea ce nu comunică nimănui. Toată lumea se ferea să rostească numele generalului mort: de ce s-ar fi apucat el să răscolească uitarea ce se lăsase peste-acest nume? Firesc – la fel ca peste numele oricărui mort, voit – la fel ca peste numele altor morți. Împăratul o putea primi pe fată, cum propusese Scaurianus, peste vreo două ore. Scaurianus îi făcuse lui Servandus semn să plece. Inelul i-l înapoiase fetei, care-l pusese la cingătoare şi dăduse să plece.

— Spune-i să rămână, se adresase Scaurianus lui Servandus.

Acesta o trase pe fată de-un cot, de parcă voia să-i smulgă mâna cu totul, şi-i făcu semn să rămână pe loc. Asta rămase locului cu ochii-n pământ. Băşică plecă. Scaurianus se uita întruna la perdeaua de gene castanii care băteau din când în când, plecate peste ochii albaştri ai fetei înalte, bălane şi subțiri ca un fir de ață.

— Stai jos.

Îi arătase-o bancă, dar fata nu se mişca din loc şi nu ridica ochii. Nu se aflau decât ei doi în încăpere: prin urmare, fata ştia că ei îi vorbise.

Scaurianus privea la fată şi nu mai încerca să comunice prin cuvinte cu ea. După atâtea bătălii încrâncenate, când duşmanul era fără chip, ca un zid care trebuia doborât, el redescoperea că lumea nu era alcătuită numai din tabere. Pe lângă *noi* şi *ei* – diviziuni ale lumii – sfios, îşi făceau iară loc în mintea oamenilor *eu, tu* – diviziuni ale apropierii posibile, materializate-n căldura unui chip, entități de sine stătătoare, purtând un nume. Cu pas şovăielnic se-apropie de fată. Scaurianus – soldat umblat prin războaie, învățat cu lume de toată mâna, făcându-şi o disciplină din tăcere şi din indiferență, păsându-i prea puțin de a-i fi pe plac mai-marelui său, mai-mare al lumii, Traian – dacă s-ar fi putut vedea cum mergea, ca o vrabie-mpiedicată, spre fata străină din fața lui, s-ar fi prăpădit de râs. Numele lui avea să rămână legat de colțul de pământ pe care se afla, legat de neamul barbar învins şi colonizabil, se gândea Scaurianus înainte ca fata străină să intre-n încăpere. Memoria istoriei nu-i era indiferentă... în ciuda nepăsării lui manifeste, Scaurianus supsese, ca orice roman, setea de mărire o dată cu laptele doicii; şi, ca orice roman de neam, Scaurianus fusese-alăptat de-o sclavă a familiei. Dac-avea să fie numit guvernator al noii provincii, numele-avea să-i fie reținut de analişti, de epitomatori, măcar în listele de guvernatori ai provinciilor imperiului. Vederea fetei, care se afla acum la câțiva paşi de el, vie, tangibilă, îi mătură din minte toate gândurile privind istoria. Nu-l mâna spre ea vreo pornire erotică. Simțea nevoia să vadă un om în afara celor pe care obligațiile-l constrângeau să-i vadă şi să-i suporte, fiindcă n-ar fi putut spune, cu mâna pe inimă, că-i era drag vreunul dintre cei care s-ar fi putut chema apropiații lui. Fata care-i sta acum în față i se părea întâiul mesager al

păcii. Pentru prima oară, Scaurianus simțea că războiul se terminase. Se-apropie de ea cu pasul lui de vrabie împiedicată.

— Fată dragă, se strădui el să-şi îndulcească vocea, pentru ca fata să priceapă, măcar după timbru, blândețea cuvintelor.

Fata înțepenise, cu genele plecate. Pleoapele-i băteau rar pentru a-i umezi ochii.

Scaurianus se-apropie şi mai mult de ea şi simți un miros amărui de cimbrişor. Fata îi văzu sandalele. Îşi aduse-aminte de alte sandale văzute la fel, în primăvară, printre genele plecate. Prăpădul războiului îi îndepărtase gândul de casa din pădure şi de omul blând care murise, căruia nu-i ştia locul de veşnică odihnă, căruia-i trimisese lumină pe apă, în amintirea căruia răsădise-un brăduț.

Un nod îi urcă în gât. Se ținu să nu izbucnească-n plâns. Boabele de lacrimi i se-nnodau în bărbie şi se opreau în piepții cămăşii. Îşi duse mâna la gură ca să-şi înăbuşe suspinele. Cu mâneca îşi şterse ochii. Printre gene văzu iar sandalele romanului. Acesta o luă de mână şi-o făcu să se-aşeze pe-o bancă în fața unei mese. Fata nu-şi mişcă ochii din pământ. Dacă s-ar fi trezit cu zece, cu-o sută de vlăjgani dând năvală peste el, Scaurianus n-ar fi şovăit o clipă. Acum se-nvârtea ca o pasăre greoaie şi neajutorată în jurul tinerei, mângâind-o cu vorbe frumoase pe care ea nu le-nțelegea. Încerca şi el cum se pricepea s-o facă să nu mai plângă. Scaurianus voia să-i oprească lacrimile, ca şi când ele ar fi pus-o-n cine-ştie-ce primejdie. Bărbații arată uneori în fața lacrimilor mai multă grabă şi mai multă solicitudine decât în fața sângelui. Poate pentru că lacrimile vin din adâncul ființei, ele povestesc prezentul şi trecutul, fiind chintesența unei dureri întinse şi cu origini pe care clipa nu le lămureşte pe de-a-ntregul. Scaurianus se gândi să cheme un tălmaci. La ce-ar fi folosit? Ce putea să-i spună fata printr-un străin? «Dar eu ce-oi fi, oare?». Niciun

traducător, cât de iscusit, nu era-n stare să tălmăcească o viață. Generalul se mulțumi să-i spună întruna: «Fată dragă, fată dragă», şi nu-ndrăzni s-o apuce de bărbie ca ea să-şi ridice ochii din pământ.

«Oare ce-nsemnăm noi, de pildă pentru copila asta? Ce era viața ei înainte şi ce este-acum? Inelul cred că i l-a dat Longinus. Nu pare obraznică, nici hoață. Ce piele frumoasă are. Aurie. Iarna oare s-o albi?».

Scaurianus se gândi să-i dea ceva. Un dar. N-avea nimic asupra lui, nici bani, nimic. Cuiva care până nu demult răbdase de sete, care-acum răbda, bine-nțeles, de foame – fiindcă, pentru moment, mâncarea prizonierilor era numai de dus zilele – i-ar fi căzut cel mai bine o mâncare ca lumea. Scaurianus chemă de pe coridor ordonanța şi-i porunci s-aducă repede ce se afla mai bun de mâncare pe la bucătării. Când ordonanța se-ntoarse cu două străchini aburind pe-un fund de lemn, fata înghiți în sec. Nu-şi ridicase-o clipă ochii din pământ. Scaurianus îi puse lingura-n mână. Fata ridică ochii din pământ şi-i plimbă întrebător şi sperios de la străchini la chipul lui Scaurianus.

— Ia, mănâncă! Ia, mănâncă!

Generalul îşi repeta îndemnul, ca şi când această întărire-a cuvintelor le-ar fi lămurit şi-nțelesul.

Lăsă mâna fetei pe masă, umplu lingura cu mâncare şi i-o duse la gură. Ea-şi trase mai întâi sufletul, deschise gura urmărind cu privirea mâna generalului şi sorbi zeama din lingură. Dădu o dată scurt din cap, apucă lingura cu nădejde-n mâna dreaptă şi se-apucă de mâncat. Se putea spune că mânca aşezat, metodic, ca un om învățat să aibă rost la orice făcea. Generalului îi venea să râdă când o vedea cât de concentrat privea în strachină, cu ce mişcări energice ducea lingura la gură, cum i se-acoperiseră fruntea şi aripile nasului de sudoare. Părea că nu-i mai pasă de ochii străini. Aplecă fiecare strachină şi se strădui să ia cu lingura ultima picătură dintr-una, ultima fărâmiță din cealaltă. O bucată

de pâine o-nveli într-o năframă şi o vârî la cingătoare, de unde scosese-un petec alb, cu care se şterse de năduşeală şi la gură. Adună apoi cu buricele degetelor firimiturile şi-şi linse degetele. Lui Scaurianus i se strânse inima când o văzu. Asta se ridică în picioare şi se-nclină adânc în faţa generalului. Îl întrebă apoi din ochi unde să ducă vasele. Tot din ochi, generalul o făcu să priceapă că trebuiau lăsate pe loc. Fata rămase-n picioare şi coborî privirea. Scaurianus se uita la ea în voie. După felul cum se purta, se vedea că fata era de obârşie modestă, învăţată să servească şi nu să fie servită. O fiinţă simplă, care nu se ruşina să ia acasă ce nu mai putuse mânca şi nici să lingă firimiturile de la masă. Puţin îi păsa ei de ce *«se face»* şi de ce *«nu se face».* Felul cum se mişca, sfios şi plin de cuviinţă, era al omului cu bun-simţ de pretutindeni. Cum stătea în picioare, cu ochii plecaţi, nemişcată şi tăcută, avea în toată făptura ceva de om al nimănui. Gurguiele opincilor, înalte, perfect paralele, aduceau a semne de-ntrebare. Mâinile-i odihneau cuminţi pe lângă trup, ca malurile pe lângă o apă. Scaurianus se-ntreba dacă bucata de pâine o luase pentru ea sau pentru altă năpăstuită din tabăra de prizonieri. Nu ştia cum să afle acest lucra. Nu voia să cheme tălmaciul. Dialogul mut dintre el şi fată, rotund şi fără fisuri, s-ar fi stricat. S-o-ntrebe prin semne i se părea de-asemenea nepotrivit. Cinetica uneori compromitea şi cele mai frumoase şi mai cinstite intenţii. Gesturile puteau părea nelalocul lor, mai ales când nu-nsoţeau cuvinte, şi, mai ales, puteau fi ridicole. Scaurianus nu voia să rişte. Ar fi putut să-i ceară lui Traian – pentru a respecta ierarhia – fata asta şi, desigur, Împăratul nu l-ar fi refuzat. Nu-i plăcea să ceară nimănui nimic şi mai ales lui Traian, nici măcar un fleac, fiindcă ce-nsemna o prizonieră umilă, dintre mii şi mii de prizonieri? Scaurianus îşi opri un oftat. Orice ofiţer care-ar fi avut chef să-şi ia o femeie dintre prizoniere – pentru servicii gospodăreşti, gătit, spălat, curăţenie, şi chiar pentru-a fi

femeie doar – ar fi luat-o şi n-ar fi întrebat pe nimeni. Seara ar fi trimis-o înapoi în tabără şi nimeni nu s-ar fi sinchisit. Scaurianus ştia despre sine un lucru: că nu se pricepea să facă nimic cu nepăsarea lucrului firesc. Pentru el, toate se complicau, toate luau proporţii disproporţionate faţă de realitate, inima i se umfla şi i se micşora. Îi bătea ca o tobă, ca apoi abia să mai ticăie, pentru ceea ce alţii nici nu băgau de seamă. Un nod cât un vârf de ac în ţesătura togii îl nemulţumea şi-l neliniştea. I se părea că toţi ochii aveau să se oprească asupra acelui nimic de parc-ar fi fost cât Palatinul. Un coş, o pată minusculă pe faţă îl făcea să nu iasă din casă de parc-ar fi avut pojar. Un cuvânt spus de el cuiva sau spus lui de cineva era analizat, întors pe toate feţele, scuturat, puricat şi transformat în buric al pământului. Toate cuvintele spuse ori auzite se săpau în mintea lui ca-n bronz. Nu-şi comenta neliniştile cu nimeni. Nu simţea nevoia confidenţei şi-avea oroare să i se facă mărturisiri. Cu nevastă-sa, pe care nenumăratele lui obligaţii îl făceau s-o vadă destul de puţin, era în relaţii cordiale, în sensul unei politeţi reciproce şi-al respectării unor aparenţe. Nu cercetase niciodată dedesubtul acestor aparenţe şi nu-ncurajase pe nimeni să i-l dezvăluie. Atâta timp cât nevastă-sa nu găsea de cuviinţă să schimbe relaţiile dintre ei, el nu vedea pentru ce-ar fi zdruncinat comunitatea de interese care-i lega. Firea complicată, ezitările – frâne permanente în calea finalizării dorinţelor – îl feriseră de complicaţii sentimentale adevărate, reducându-le numai la trăiri virtuale sau la apropieri fără urmare. Scaurianus era un singuratic. Tăcea nu doar din prudenţă şi din abilitate – cum se credea – ci, mai ales, pentru că tăcerea nu jignea. Şi nici singurătatea. Scaurianus nu cunoştea pe nimeni în a cărui prezenţă să se simtă la largul lui la fel ca-n singurătate. Fata străină îi trezea o puzderie de gânduri, ca nişte scântei neaşteptate, care-i dădeau o stare de nelinişte-nvăluitoare şi plăcută, uitată de nu mai ţinea minte când. O privea pe

străină cu o milă nesfârşită. În inima generalului, înghețată de prea multa şi neîndurătoarea priveliște-a lumii, variată-n monotonia ei de neclintit, sau monotonă-n previzibila ei varietate, se topea un sloi. Într-o încăpere demult încuiată şi cu obloanele-nchise pătrundea aer şi lumină. Dacă i-ar fi cerut lui Traian fata? La acest gând, în jurul sloiului topit cobora îndată grila cu țepi a conveniențelor. Scaurianus stătea descumpănit în fața alegerii pe care-o avea de făcut între o pornire firească şi respectarea normelor pe care singur şi le impunea, când din afară apăru soluția de moment: prizoniera era luată şi dusă la Împărat. Înainte de-a părăsi încăperea, Asta se opri în dreptul generalului, îşi duse mâinile la piept şi se-nclină. Rămas singur, Scaurianus închise ochii şi stătu aşa, cu gândul legat de virtualități.

*

Astei i se opri răsuflarea când dădu cu ochii de Ceionius, dar nu arătă că-l recunoştea. N-avea cum să ştie dacă lui îi convenea să se afle că ei doi se mai văzuseră cândva. Dacă vreodată viața i l-ar mai fi scos în cale pe Seguris, fiul lui Bicilis, Asta s-ar fi făcut la fel, că nu-l cunoştea. Seguris era primul om datorită căruia Asta căpătase-nsemnătate în propriii ochi. Până atunci, nimeni n-o băgase-n seamă. Era strigată doar pentru a i se porunci ori pentru-a fi mustrată. Slujnicele mai bătrâne din casa-domnească aveau copiii şi grijile lor. Iar ea avea adăpost, haine, mâncare, cine de ce să-i fi dus grija când cei din jurul ei n-aveau nici dânşii mai mult. Când Seguris pusese ochii pe ea, Asta se ferise cât putuse de ochii lumii, dar acolo unde oamenii trăiau în comun, cum se-ntâmpla cu slujitorii domneşti, era greu de păstrat o taină. Pântecele-ncepând să i se umfle, crezuse că avea să-şi aducă şi ea copilul pe lume ca şi celelalte slujitoare, fără ca cineva să-şi bată capul că o fată a nimănui a mai dat viață unei făpturi. Poate că aşa s-ar fi

petrecut lucrurile dacă Seruca, mai-marea peste slujitoarele domneşti, n-ar fi găsit de cuviință, pentru păstrarea bunelor rânduieli, să-i aducă la cunoştință cele întâmplate, mai întâi nevestei lui Bicilis, ca fiind cea mai interesată. Pe negândite, Seguris fusese trimis departe, la înalte-nvățături, într-un loc numit de unii Pont, de alții Mare. Într-o zi, după un somn lung şi greu ca bolovanul, a cărui durată n-o ştia, Asta înțelesese că pruncul nu mai era în pântecele ei. O trecuseră mai întâi spaimele care-l trec pe om față cu lucrul nefiresc, apoi spaimele bănuielii că mâna omului ar fi putut avea un amestec. Dacă nu s-ar fi trezit în altă cămaşă decât cea cu care se culcase de cu seară şi pe care n-o mai văzuse niciodată, poate-ar fi crezut că toate erau închipuire. După ce se dezmeticise din groază şi din uluială, începuse jalea după viața pierdută şi după tot ce se ducea o dată cu ea. Nu-ntrebase pe nimeni niciun cuvânt în legătură cu somnul care-i schimbase viața, nu dăduse nimănui de-nțeles că ar fi bănuit pe cineva. Era sigură, fără să-i fi spus nimeni, că Seruca, mai-marea peste slujnicele domneşti, era mâna prin care se-mplinise porunca de sus. Fiul primului sfetnic domnesc nu trebuia să aibă copii din flori, mai ales înaintea căsătoriei, care trebuia să fie-o alianță cu cineva de-acelaşi rang cu el. O amărăciune-apăsătoare îşi făcuse loc în sufletul Astei, abia ieşită din copilărie. Până atunci, ea trăise ca buruienile care-şi ridică tulpina când răsare soarele, şi care se lasă-ntr-o parte când vine-ntunericul. Dintr-o dată, viața căpăta înțeles, îi trezea întrebări şi-ncepea să se măsoare prin «înainte» şi «după». «Înainte», viața fusese-o grămadă de lut, abia «după» luase forme care de care mai neliniştitoare. Peste toate stăpânea bănuiala, otravă a sufletelor, care nu ucide, însă aduce boală fără leac, Privirile furişe pe care i le strecura Seruca o-ntăreau pe Asta în bănuieli. La-nceput se temuse şi pentru viața ei, la care nu mai ținea deloc după cele-ntâmplate. Curând îşi spulberase temerile. Dac-ar fi avut de gând s-o ucidă, o ucideau de la-nceput.

N-o-ndepărtaseră de la Curte, ca să nu se-apuce să vorbească, se gândea ea. Socotind că mare lucru nu mai avea de spus nimănui de când Seguris plecase, Asta hotărâse-n sinea ei să nu mai vorbească decât la mare nevoie, cum ar fi fost vestirea unui foc sau a năvalei de ape, împrejurări în care chiar şi pustnicii din munți, numiți decenei sau pustnici ai gândului-în-sine, îşi întrerupeau legământul de surzenie şi de mutenie față de viața din afară. Asta umbla numai cu ochii plecați şi cu buzele strânse. Nici cu Lupei nu vorbea. Îi arăta iubirea prin mângâieri, prin mâncare bună, când se putuse. Cățelul, în prezența ei, nu scotea niciun sunet. Scâncise doar când îl izbise Băşică. Iar dânsa ieşise din mutenie doar în fața bătrânului Dromihete, la praznicul din casa-domnească de oaspeți, ceea ce parcă se petrecuse cu veacuri în urmă; şi înaintea generalului roman, căruia-i rostise numele şi față de care-şi rostise numele, la stăruințele aceluia. Generalul mort şi căpetenia de-acum, despre care nu ştia cât de mare era, se numărau printre puținii oameni care, de la-nălțimea unde se aflau, o băgaseră-n seamă, se gândea Asta. Ea se trezise la Curtea domnească, lucru pe care-l aflase când avusese vârsta să priceapă, dar se-ntrebase de multe ori dacă Regele sau Regina ar fi ştiut cine era dac-ar fi dat față-n față cu dânşii. Pricepuse mult mai târziu că pe toate treptele poți fi mai mare, mai mic; şi chiar slugă fiind erai în măsură să tragi sfori şi să te bagi pe subt pielea cui trebuia; şi că acesta, la un moment dat, nu mai avea cum se lipsi de tine, într-atâta ajunseseşi de vârât în ițe. Asta era încredințată că Seruca, de pildă, era în stare să te urce, să te coboare, să te-nfunde şi că prinsese cheag bun pus deoparte, ce se putea măsura cu-al celor mai însemnați dregători. Slugile ştiau taine multe prin care-şi aveau la mână stăpânii. La urma urmei, Bicilis ce fusese la obârşie? Feciorul unui strângător de biruri, săltat dintre slugile domneşti. În urma prăpădului, cum numea Asta războiul, lui Bicilis şi nevesti-sii – ca şi Serucăi şi

altor slujitori domneşti – li se pierduse urma, de vreme ce printre morți nu-i văzuse nimeni. Pentru Asta, războiul, terminarea lui şi înfrângerea dacilor însemnau un lucru sigur: schimbarea stăpânilor. Pe vechiul stăpân, Regele dacilor, îl văzuse numai când acesta pleca la vânătoare, la taberele militare sau la război, stând şi ea la rând cu toți slujitorii să-l întâmpine şi să-l petreacă: îl întâmpinau cu ciuturile pline de apă, după datină, şi-l petreceau din ochi până ce nu-l mai vedeau. În apropierea lui se aflase doar când adusese la masă, o singură dată, în casa de oaspeți, în primăvară. Cât îl zărise printre pleoapele coborâte, i se păruse îngândurat şi mohorât. Pe Doamnă n-o văzuse aproape niciodată, fiindcă Asta n-avea rangul de-a o sluji pe soția stăpânului țării.

*

Acum ştia şi vedea că țara nu mai era a dacilor. Era a unui domn care domnea peste-o țară foarte mare, venit dintr-un loc de-i zicea Roma. Asta, afară de cetatea-de-scaun, de aşezarea cu popor de rând dimprejurul acesteia şi de pădure, nu văzuse altceva în viață, aşa că nu-şi închipuia peste ce fel de țară domnea noul stăpân. I se părea de necrezut ca ea să se afle în fața unui domnitor atât de-nsemnat. El nu putea fi decât bărbatul cărunt şi mijlociu de stat din fața ei, celălalt fiind Ceionius. Ceionius, în poziție de drepți, îi spunea ceva Împăratului. Împăratul spuse un cuvânt. Ceionius făcu stânga-mprejur. Apoi se-apropie de Asta şi-n dreptul fetei întinse mâna dreaptă cu palma desfăcută.

— Asta. Sunt eu, Ceionius.

Asta îşi înțelese numele, precum şi pe-al lui Ceionius. Nepricepând cuvintele dintre cele două nume, duse mâinile la piept şi-nclină capul privindu-l nedumerită pe el mai întâi, apoi pe Împărat. Împăratul îi făcu semn traducătorului să se-apropie de cei doi. Acesta îi tălmăci Astei în limba ei cuvintele lui Ceionius. Fata se lumină la

față şi făcu un gest de aprobare cu capul.

— Să nu-ți fie teamă! Gărzile au găsit asupra ta un inel scump. Eu i-am spus Înălțimii-sale că trebuie să fie vorba de inelul lăsat ție prin testament de generalul Longinus.

Ceionius vorbea repede şi cu vocea tremurată, făcând pauze în mijlocul cuvintelor. Tălmaciul ridica mereu dintr-o sprânceană şi-o lăsa în jos după ce pricepea înțelesul celor spuse.

— Cum zici că era inelul? întrebă Împăratul pe neaşteptate.

— Cum am mai spus Înălțimii-voastre: de aur, cred, cu-o piatră cât oul de porumbel. Înăuntrul lui scria o dată şi un nume, se grăbi Ceionius să răspundă, ştiind că lui i se-adresase-ntrebarea.

În timp ce ei vorbeau, Asta scoase de la brâu o punguță, îi desfăcu băierile şi-o răsturnă în palmă. Rămase cu mâna-ntinsă, fiindcă nu ştia cui să arate inelul.

Când i-l luă din mână, Ceionius îi strecură un zâmbet printre gene şi-i apăsă palma, ca ea să ştie că-ntr-însul avea un om în care se putea încrede.

Fata puse din nou punguța la cingătoare.

Împăratul adulmecă aerul. Simțise miros de ierburi de câmp. Acum se uita la veriga inelului şi citea numele, «Gnæus», şi o dată. Probabil a logodnei sau a căsătoriei lui Gnæus. Îşi amintea, din testamentul generalului, că perechea inelului i-o dăduse lui Lucius, inelul în care trebuie să fi fost gravat numele soției lui Longinus. Fetei ăsteia îi lăsase inelul cu numele *lui.* Împăratul se uită mai bine la dânsa. Ființa ei subțiratică, bălană şi arsă de soare, semănând cu vrejurile anumitor buruieni, care pot fi îndoite-n toate părțile fără să se frângă, părea învăluită-ntr-un abur de nedumerire.

*

«Ce-o fi-nțelegând oare ființa asta din istoria lumii?»,

se-ntreba împăratul.

Un zâmbet pe jumătate trist, pe jumătate ironic îi miji în colțul gurii.

Se uită iară la inel.

Îl întoarse-n palmă, îi citi inscripția din nou şi-ncercă să-şi aducă aminte ce făcuse el la data căsătoriei lui Longinus.

Cu zece zile mai devreme – în acelaşi an, în aceeaşi lună – se-nsurase şi el. În amintire văzu ochii Plotinei. Îi cereau indulgență pentru neamurile ei, negustori bogați care nu păcătuiau prin prea mare distincție, şi indulgență pentru tot, ca şi când s-ar fi simțit vinovată că unirea unui bărbat cu-o femeie cerea un anume tipic. Împăratul respiră adânc. Mirosul de ierburi. În minte-i înviase şi cununa din flori de lămâi împletite atunci în cinstea miresei. Chipul fetei abia se mai zărea din prea multele falduri ale nupțialului *flammeum.* Vălul portocaliu, cum cerea tradiția, nu se potrivea cu fața ei, albă ca petala de tuberoză. *Tunica recta* albă, prea amplu drapată şi strânsă-n talie, cădea ca pe-o furnică. Totul era prea mult pentru făptura pirpirie a tinerei. Familia ei nu putea scăpa o asemenea ocazie de-a-şi arăta opulența. Iar ea nu-ndrăznise să li se-mpotrivească. Fiecare privire de-a Plotinei spunea cu câtă nerăbdare aştepta sfârşitul ceremoniei. Fața prelungă a fetei străine aducea cu chipul din tinerețe al împărătesei, doar că pe chipul Plotinei, de când se ştia, se desluşea o melancolie-nsoțită de nelinişte, în timp ce pe chipul fetei se citea o seninătate nițel uimită, seninătatea resemnată a omului simplu, aflat față-n față cu vicisitudinile sorții.

«Ce-o fi-nsemnând ocupația romană pentru copila asta? În momentul de față înseamnă răsturnarea multor obişnuințe, traiul cu femei străine la un loc, iar la un moment dat, legat de dărâmarea cetăților şi de trecerea la noua ordine – despărțirea de familie…». Se uita la fată prin piatra inelului. Imaginea avea culoarea firului de iarbă crudă, iar fata se depărtase şi se micşorase. «Piatra

asta seamănă cu-ntâmplarea care-ți modifică părerea asupra lumii. Şi-o bătătură-n talpă e de-ajuns pentru a-ți modifica părerea asupra lumii!».

*

— Întreab-o a cui e şi câți ani are.

Ceionius deschise gura, ca unul care cunoştea puținele elemente ale biografiei foarte simple a fetei. Obişnuința de-a nu vorbi ne-ntrebat şi făr-a cere permisiunea îl făcu să renunțe şi să-l lase pe tălmaci să-şi facă meseria.

Ea trase mai întâi aer în piept, apoi se-nfipse mai bine în opinci, ca pentru un drum lung şi anevoios.

— Sunt a nimănui. Copil rămas de părinți din războaie. Nu ştiu câți ani am.

Rostea cuvintele moale, tărăgănat şi oarecum stânjenită că trebuia să spună, a câta oară nu mai ştia, acelaşi lucru ce-i amintea singurătatea ei pe lume,

— Şi unde-ai stat până acum?

— La Curtea domnească.

— Şi ce făceai acolo?

— Slujeam la bucătărie.

— Pe Regele Decebal îl ştiai?

Fata nu prea-nțelesese întrebarea.

— Pe Rege l-ai văzut?

— De departe, de multe ori. De aproape – o dată, când am adus la masă, la casa de oaspeți.

Traian n-avea de gând să insiste asupra acestei case de oaspeți.

— Şi cum ți s-a părut Regele?

Ea dădu din umeri.

— Îm?

— Om ca toți oamenii.

— Ştii cine sunt eu?

Fata se uită descumpănită, fiindcă nu-şi dădea seama ce era potrivit să spună.

— Eşti domnul mare venit de departe să ne zguduie.

I se uită drept în ochi să vadă: greşise au ba. Fața suveranului Romei se destinse, colțurile gurii îi căzură.

— Şi eu cum îți par? întrebă după o pauză, ca să-i dea timp să-şi revină după-ntrebarea grea de mai-nainte.

Ceionius abia mai ținea suflet în el, de teamă ca fata să nu spună vreun cuvânt care să nu fie spre binele ei. Fata se-nsenină. Întrebarea asta era uşoară, fără capcane.

— Om ca toți oamenii.

Împăratul se uită cu un zâmbet melancolic în ochii fetei. I se păru că-n albăstrimea lor zăreşte-ntristarea pe care oricine o simte-n fața lucrului pe care nu-l poate schimba.

De totdeauna, lui Traian îi plăcea să stea de vorbă cu oamenii simpli şi, mai ales, să-i asculte vorbind fără ca ei să se ştie observați. «„Om ca toți oamenii". Doar cu griji mai multe. Unde eşti, Plinius, s-o auzi!». Un val de tristețe îi trecu prin suflet. În mohorala din jur, în apăsarea care-i venea pe căi nevăzute – cum nu se putea să nu simtă sau măcar să bănuiască un învingător, fiindu-i dat să ghicească şi-n apa pe care-o bea amărăciunea învinşilor – în atmosfera de ostilitate mocnită prezentă-n toate câte-l înconjurau, răsăreau deodată două lumini albastre pline de nedumerire şi de sfială. Cât era de-odihnitor şi de reconfortant să se uite pe sine privind în albastrul netulburat al unor ochi. Dacă nu i-ar fi fost urât să dea motiv de glume statului-major, ar fi oprit-o pe fata străină pentru treburile casnice, fiindcă nu ştia cum să le numească altfel, pe care sigur le-ar fi făcut cu mai multă pricepere decât ordonanțele şi-n care ar fi simțit suflet de femeie. «Dar Împăratul Romei nu-şi poate permite ce-şi permite orice decurion. Nimeni nu e mare fără să plătească!».

Traian roti iară inelul în palmă, îi citi inscripția, se simți copleşit de starea proastă pe care-o dă nemulțumirea de sine, nemulțumire permanentă legată de numele de pe inel, mai duse piatra în fața ochilor, depărtând şi micşorând fata, pe care parcă aerul din

spate o sorbea ca s-o fure privirii lui, închise o clipă ochii, îi deschise şi-i făcu semn să se-apropie.

Nedumerirea ei creştea cu cât se-apropia de Împărat.

«Cele mai minunate ființe sunt cele care nici nu bănuiesc cât sunt de minunate».

Mirosul de ierburi de câmp se făcea mai simțit cu fiecare pas al fetei.

Fata se opri. I se păru, probabil, că se-apropiase prea mult, şi se dădu un pas înapoi, de-a-ndărătelea.

Împăratul ştia că nu se cuvenea să facă el pasul care-i despărțea. Îl făcu. Dacă n-ar fi avut martori, nu ştia cât ar fi stat suspendat între două lumi, cea copleşitoare, apăsătoare şi-atât de cunoscută a rutinei şi lumea atemporală a unei priviri. Luă mâna fetei, îi deschise pumnul şi-i puse inelul în palmă, închizându-i pumnul la loc.

O lumină fulgeră o clipă în ochii albaştri nedumeriți. El îi făcu semn că poate pleca. Asta ieşise din încăpere.

— Înseamnă ceva numele fetei ăsteia?

Tălmaciul înghiți în sec.

— Nu.

— E un nume obişnuit, frecvent?

— Înălțimea-voastră, nu l-am mai auzit niciodată.

Cu un gest obosit, ordonă tălmaciului să iasă.

— Centurion, când se vor face schimbări de populație, fata asta, Asta, să rămână aici dacă vrea.

Ceionius luă poziție de drepți şi salută. Se gândi să-şi domine bucuria şi să nu-ngenunche în fața suveranului, aşa cum i-ar fi cerut inima.

«Asta, fată dragă, poate că or da zeii bine», se gândi Ceionius şi, înainte de-a părăsi încăperea în pas de front, se mai opri o dată pentru onor la comandant.

Traian mai întârzie cu privirea şi cu gândul dus, înainte de-a se-apuca să citească rapoartele din Pannonia şi pe cele din Asia Minor, primite-n aceeaşi dimineață prin curieri speciali.

După ce-şi terminase rondul nocturn şi ascultase

dările de seamă cu privire la-nvinşi, se-ntorsese în *prætoriu* şi se lăsase auscultat de Criton; medicul nu putea fi-nduplecat sub niciun cuvânt să nu-şi consulte-n fiecare seară augustul pacient, oricare-ar fi fost protestele acestuia. Cu voce monotonă, dar persuasivă prin anumite accente neaşteptate-n frază, Criton îşi recita constatările şi neobosit îşi făcea recomandările de mult ştiute pe dinafară de Împărat, în chiar ordinea-n care le psalmodia grecul. Traian se mira permanent de rezistența acestuia la monotonie, de răbdarea şi de convingerea cu care spunea mereu aceleaşi lucruri. Ştiut fiind că repetarea era principalul mijloc de fixare-n memorie, grecul spera probabil ca măcar un cuvânt dintr-o sută să rămână rătăcit prin mintea împăratului. «Neplăcut e să ştii că cineva ştie totul despre corpul tău şi, prin intermediul corpului, foarte mult şi despre sufletul tău», îşi repeta Împăratul un gând care-i zgândărea totdeauna o stare de neplăcere şi mai ales un sentiment de pudoare ofensată, în momentul când auzi trei lovituri uşoare-n uşă. Unul dintre ofițerii de ordonanță îl anunță pe Împărat că un străin, vorbitor de latină, voia neapărat să-l vadă. Vizitatorul insolit n-avea arme asupră-i. Şi Împăratul şi Criton îşi îndreptară în acelaşi timp ochii spre clepsidra mare.

Miezul nopții nu era prea departe.

În încăpere pătrunse o mogâldeață-nfăşurată-ntr-o mantie cenuşiu-întunecat, cu gluga streşinită-atât de mult, că-i umbrea toată fața. Mogâldeața se-nclină fără niciun cuvânt şi rămase lângă intrare. «Ca un conspirator de pantomimă», îşi spuse Împăratul – uitându-se la ființa bizară, care părea un copil pipernicit, până în zece-doisprezece ani. Începu să-i bată inima. Simțea un ciocan izbindu-i în coaste. «Ar fi prea frumos», se gândi el făcând un semn ofițerului să iasă.

— Am auzit că vorbeşti latineşte, se-adresă Traian mogâldeței înfăşurate în «mantie de culoarea nopții».

Nu primi niciun răspuns.

În mintea omului ascuns la umbra unei glugi se hărțuiau două gânduri potrivnice: să-i vorbească Împăratului de față cu martori, adică de față cu cel care se afla în încăpere, ori să-i vorbească doar lui singur. În cazul în care nu s-ar fi ținut de cuvânt, presupunând că ajungeau la-nvoială, Împăratul ar fi trebuit să ia viața a doi oameni. Oricum, nu putea rămâne mut până dimineața, iar răbdarea imperială nu trebuia pusă la-ncercare.

Omul îşi trase gluga spre ceafă. Torțele din cele patru colțuri ale-ncăperii, trimițându-şi fasciculele convergent, luminau un cap cât pumnul, cu-o față de pergament mototolit şi răscopt, cu ochii-nfundați în orbite, verzi ori căprui – era greu de spus – cu-o privire obosită şi umilită cum numai în ochii câinilor de pripas se mai vedea. Omul putea să aibă orice vârstă între patruzeci şi o sută de ani.

Împăratul se scutură. Un fior ca de-nceput de boală-l străbătu din cap până-n picioare. «El trebuie să fie, după cum l-au descris iscoadele!».

— Sunt aici, mărite doamne, pentru a-ncheia un târg cu Înălțimea-ta, şopti sau mai degrabă şuieră necunoscutul.

Împăratul şi Criton îl priviră uimiți.

— Nu mai spune! Împăratul făcu un semn ironic din cap. Şi de ce nu vorbeşti ca oamenii?

— Nu vreau s-audă nimeni ce spun, şuieră mai departe necunoscutul.

— Mai întâi cine eşti şi de unde vii?

Necunoscutul se-apropie de masa-ndărătul căreia se afla Împăratul.

Aşezându-se paralel cu scaunul lui Traian, pentru ca acesta să-i poată vedea din față mâna, omul îşi scrise cu arătătorul dreptei numele pe tabla mesei, de două ori: o dată cu litere latine, o dată cu litere greceşti.

— Doamne, ăsta sunt, şi dacă nu m-aş teme de emfază, aş spune că vin din Infern.

Prin dezamăgirea şi prin umilința înțepenite-n ochii

străinului ca mâlul într-o apă stătătoare, trecură un fior şi-o groază care nu puteau fi simulate.

«A simulat zeci de ani o credință pe care n-a avut-o sau cine ştie…», îşi spuse-n sinea lui Traian, şi-un gând fugar i-l aminti pe Domițian. «Eu ce-aş fi făcut pentru Domițian?».

— Ei, şi care-i târgul? întrebă Împăratul pe ton de glumă, pentru a-şi ascunde emoția şi pentru a-l pune cât de cât la largul lui pe vizitatorul insolit şi-atât de mult aşteptat.

— S-ajung la Roma, cu familia şi cu avutul meu în schimbul tezaurului dacilor, şopti oaspetele nocturn.

Dacă omul din fața lui n-ar fi fost un trădător, lui Traian i-ar fi plăcut şi mai mult hotărârea cu care mogâldeața vorbea unui mare stăpân al lumii: nici temenele, nici cuvinte măgulitoare, nici «speranțe» puse-ntr-un «stăpân luminat», nici alte nimicuri la fel prin care oamenii se umilesc ştiind de la-nceput că n-au cum se păcăli unii pe alții, dar care se-nscriu nelipsit în codul înşelăciunii.

— Şi dacă n-am face târgul?

În vocea lui Traian nu mai era nici ironie, nici glumă.

I-ar fi fost mult mai pe plac să fi descoperit ei, romanii, comoara, fără ajutorul unei trădări. Dărâmarea cetăților era aproape gata şi nici urmă de vreun tezaur. Să se mai fi scos şi pietrele temeliilor ar fi fost trudă zadarnică. La temelie se poate-aşeza un lucru înaintea ridicării zidului. Dacă dărâmarea cetăților făcea parte din planul imperial de prudență față de-un neam în sângele căruia curgea nesupunerea – de prudență şi de umilire pentru prezent, de ştergere din memorie pentru mai târziu – aflarea unei comori o dată cu dărâmarea ar fi fost un dar şi singurul element pozitiv care s-ar fi desprins dintr-o uriaşă negație.

— Şi dacă n-am face târgul? întrebă iar, după o pauză, Împăratul.

— Mărite doamne, eu mi-aş lua zilele, familia mea ar

rămâne-acolo unde se află-acum în siguranță, cu avutul nostru, iar Înălțimea-voastră nici în eternitate n-ați afla comoara dacilor.

Omul rosti cu greutate ultimul cuvânt. Dovadă că oarecare ruşine mai păstra şi-n trădare.

— Şi dacă te-am supune la torturi?

Nici Împăratul nu rosti cu uşurință cuvintele, deoarece nu le putea detaşa de realitatea căreia-i corespundeau şi care-i era urâtă.

— N-ați apuca, doamne. Omul, când *ştie* şi când *vrea,* îşi poate opri viața.

— Cum? Cu otravă? N-ai avea timp. Pot chema acum gărzile.

— Prin puterea voinței, răsună pentru prima dată glasul străinului, iar privirea pe care-o țintui în ochii împărătescului interlocutor spunea că nu minte şi-l făcu iar pe stăpânul lumii să se scuture de-un fior, de astă dată ca la atingerea de lucru necurat. Auzise mai demult că-n Egipt ar fi fost anume vrăjitori care-aveau puterea să oprească viața, pe-a lor şi pe-a altora.

— Cine te-a-nvățat să opreşti viața?

— Sunt, în munții noştri, pustnici care ştiu să-nfăptuiască acest lucru şi multe altele.

— Ca, de exemplu?

— Să pornească vântul, să-l oprească, să pornească mintea omului spre ceva şi tot aşa s-o oprească. Lucruri de-acestea.

— Şi taina de-a-ți opri viața ai învățat-o demult?

— De pe când am ajuns sfetnic regesc.

— De ce? Ți-era teamă de Rege?

— Mai ales de mărire şi de nestatornicia sorții mi-era teamă. Abia apoi de Rege.

— Ai ținut la Rege?

Traian era curios să dezvăluie țesătura sufletului care trădează, cu-atât mai mult cu cât purtătorul acestui suflet, chiar situat dincolo de ierarhiile sociale, nu era un ins de rând. Privirea, felul cum frază, întreaga lui ținută,

dovedeau inteligență, făr-a mai fi ținut seamă de latina corectă şi fluentă pe care-o vorbea, deosebită de-a romanilor instruiți din Peninsulă doar printr-o oarecare tendință de-a comprima vocalele,

— Am ținut la Rege.

Se vedea că fostului sfetnic regesc îi era greu să rostească aceste cuvinte.

— Nu ți se pare că-l trădezi acum?

— Îi trădez pe daci, nu pe Rege. Tezaurul este al țării.

— Era.

— Era.

— Dac-ar mai fi trăit Decebal, la fel ai fi făcut?

— N-aş fi putut. E omul căruia-i eram cel mai îndatorat.

— L-ai invidiat? I-ai fi luat locul?

— De ce l-aş fi invidiat? Pândit şi-ncolțit din toate părțile! Ce să fi invidiat?! Şi ce să fi jinduit?!

Judecata pleda în favoarea sincerității parțiale a unui asemenea răspuns.

Traian era dispus să creadă că fostul sfetnic regesc nu-şi invidiase mai-marele, fiindcă situația acestuia din urmă nu fusese de invidiat, însă nu putea crede că-n sufletul sfetnicului nu mijise o speranță, firavă şi bine ascunsă poate, speranța de-a ocupa într-o zi locul întâi.

Disciplinat, respectând ordinea şi ierarhia, el, Traian, nu şi-ar fi răsturnat niciodată superiorul. În cazul lui, Împăratul.

Delațiunea – ridicată, din vremea lui Domițian, la rang de politică internă, inițiatorul fiind Augustus, delațiunea zdruncinând pacea individului adus într-o stare de permanentă panică – nu-l punea-n primejdie pe generalul destinat să stea de veghe la fruntarii, departe de forfota de intrigi şi de invidii a Romei. Nimeni nu s-ar fi grăbit să-i ia locul. Zvonul despre descreşterea popularității împăratului, care aduna greşelile la grămadă, nu se putea să n-ajungă şi la urechile soldatului disciplinat care era Traian, oricât de departe s-ar fi aflat el de Urbe. El nu l-ar

fi răsturnat nicicând pe Domițian, dar nu o dată gândul îl dusese la eventualitatea unei răsturnări şi la cea a unei noi alegeri. Traian n-ar fi profitat de entuziasmul trupelor față de comandantul lor pentru a se proclama imperátor, însă nici nu se putea spune că nici prin gând nu-i trecuse că-ntr-o bună zi ar fi putut ajunge să pună piciorul pe lespedea primei trepte de sub zei.

Împăratul se uită la omul din fața lui ca şi cum cândva, mai demult, i-ar fi-nfrățit acelaşi gând.

De câte ori nu-şi plimbase Traian ochii, mâna şi gândul pe harta – de fapt, o copie a hărții întocmite de Hecatæus din Abdera după vestigiile celei vechi a lui Anaximandros – pe harta numită de el, Traian, «Tabula marelui Alexandru», folosită de Macedonean în incursiunea de la miazănoapte de Istru! Şi de câte ori nu se uita pierdut către Răsăritul plin de făgăduințe, departe, dincolo de zare, spre marginea lumii locuite…

Omulețul pirpiriu, pe care soarta i-l adusese dinainte, se gândise oare vreodată la marele lor Rege, contemporan lui Cæsar şi lui Pompei? Îşi plimbase el vreodată ochii, mâna şi, mai ales, gândul peste harta vastelor teritorii ale acelui Rege?

— Cum de nu te-ai omorât o dată cu familia Regelui şi cu celelalte căpetenii?

— Am vrut să mă omor. Dar m-am întors şi mi-am zis: cât timp e viață, e şi speranță. Voiam să văd ce-avea s-aducă ziua de mâine.

— Mai ales că posedai şi-o asemenea monedă de schimb…

— La-nceput nu mi-a venit gândul ăsta.

— Şi când ți-a venit gândul ăsta?

— Când mi-am dat seama că Dacia este pierdută şi că acest mare avut ascuns n-avea să mai fie niciodată al dacilor.

Criton rămăsese pironit în locul în care se afla când intrase omulețul în încăpere. Uitase de aerul nepăsător şi absent pe care obişnuia să şi-l compună şi asculta acum

numai ochi şi urechi, întinzând din când în când gâtul ca şi cum ar fi vrut să prindă din zbor anumite sunete care-ar fi putut să-i scape.

— Eşti convins, aşadar, că Dacia e-nfrântă.

— Ştiam de mult că aşa avea să fie.

— Şi Regele ştia?

— Ştia, dar nu l-a părăsit speranța decât în fața morții.

— Ar fi putut să trăiască pân' la adânci bătrânețe, dac-ar fi respectat tratatele încheiate cu Cetatea.

— Nu putea fi client. Era o fire aprigă şi nu cunoştea calea de mijloc a compromisului.

— Ştia că familia lui şi-a luat viața?

— El le-a dus otrava. El.

Fața Împăratului se destinse, apoi avu o cădere de plantă opărită. Într-o clipă, Traian îmbătrânise cu douăzeci de ani, clipa-n care uitase să se mai supravegheze.

Căută privirea lui Criton. Cineva trebuia să-i confirme că vorbele-auzite nu erau închipuirea lui. Grecul dădu afirmativ din cap şi mişcă falca de jos în față, la dreapta, la stânga – de parcă i-ar fi căutat o altă aşezare.

Pe Traian îl apucă un mare parápon împotriva trădării. O clipă avu tentația s-o spună cu glas tare străinului; şi să-i mai spună ce părere avea el despre ideea acestuia că nu-şi trăda Regele, ci «mai mult pe daci», formulare ce ținea de sofistică; şi iară, că, la urma urmei, să trădezi un neam pe care-ar fi trebuit, prin locul pe care-l aveai, să-l aperi şi nu să-l vinzi era chiar şi mai grav decât să trădezi un om, oricât de-ndatorat i-ai fi fost. Şi-aduse aminte că, oricum, cel puțin pentru momentul în care se afla, nu-şi putea-ngădui să se folosească doar de fidelii lui Decebal. De la aceştia, mai mult decât supunere n-avea ce s-aştepte. Niciunul nu venise să-i ofere ceva în schimbul unui avantaj.

Într-un târziu se uită iară la străin.

— Dacă ți-aş garanta un loc potrivit cu priceperea dumitale, aici, pe lângă *legatus Augusti* şi pe lângă cei

zece consilieri, un loc în umbră, bun pentru dumneata şi pentru noi în organizarea provinciei?

— Nu, doamne. Mi-ar fi greu să-ndur permanent, pe de-o parte – ura, disprețul – pe de alta. Roma e locul unde voi fi nimeni.

— Unde e tezaurul?

— După ce familia mea va fi ajuns la Roma, eu rămânând aici ostatic, voi dezvălui Înălțimii-voastre locul.

— Precaut!

— Iertați-mă, doamne, viața ne-nvață că nu suntem niciodată atât de precauți pe cât ar trebui.

— Şi sub ce statut îți închipui existența la Roma?

— Sub cel de peregrin *obişnuit,* dacă mi-ar îngădui Înălțimea-voastră.

Prin urmare, străinul ştia că peregrinii se-mpărțeau în obişnuiți şi în *dediticii,* proveniți din neamurile-ncăpățânate şi rezistente care se-ndârjeau împotriva imperiului până ce erau puse cu botul pe labe!

— Aşa va fi.

Cu un gest de lehamite, Împăratul întinse mâna spre clopoțel şi-l ridică. Apoi, rămase cu ea suspendată-n aer.

— Spune-mi, Bicilis, ce voce-avea Decebal.

Bicilis tresări când îşi auzi numele.

— Avea o voce joasă şi puternică. Se-auzea pân' la aproape două stadii, când voia să fie-auzit.

Cu vocea lui plăpândă şi subțire, Bicilis abia articula cuvintele. Ai fi zis că stătea să-şi dea ultima suflare, ori că-i secase limba. Traian puse clopoțelul pe masă, fără să fi sunat.

— Du-l pe străin, se-adresă lui Criton, fără să-l privească.

Făcu un gest de concediere cu mâna şi, fixând un punct din fața lui, se-adânci în gânduri.

Rămas singur, se urni cu greu spre încăperea-n care-l aştepta patul. Iar i se umflaseră gleznele şi iar îl dureau. Cu ochii închişi recapitulă programul de-a doua zi. Căscă o dată lung. Un moment rămase cu gura deschisă mare şi

n-o mai putu închide. Aşteptă să i se descleşteze fălcile şi închise încet şi cu teamă gura. Nu era prima oară că-i înțepeneau fălcile când căsca. Pe la coada ochilor i se prelinse câte o lacrimă. Înainte de-a adormi, un gând – pe jumătate al treziei, pe jumătate al somnului – îi trecu prin minte ca o adiere: «Câte lucruri îți poate lumina o voce…».

*

Cetățile fuseseră dărâmate. Cu fiecare piatră scoasă dintr-un zid, mai pierea o speranță a dacilor într-o întoarcere neaşteptată a roții care depăna firul sorții fiecăruia şi pe cel al sorții tuturora. Învingătorii era prevăzători. Se gândeau la neprevăzutul istoriei şi se pregăteau pentru toate-ntâmplările cu putință. Oricare şi oricâte-ar fi fost viitoarele viituri ale istoriei, ele-aveau să dea peste-o Dacie cucerită şi – semn suprem al cuceririi – cu cetățile dărâmate până-n temelie. Dacă roata avea să se-nvârtească mai încet, neprevăzutul istoriei avea să găsească pe-acele locuri o colonie romană, ordinea, geometria Cetății lărgind granițele imperiului, şi-o populație ale cărei interese aveau să fie interesele Romei, singura-n stare s-o apere şi să-i mai poată garanta existența.

Începuse măsurarea pământurilor şi numărarea populației. Pământurile-şi aveau hotărniciile din moşi-strămoşi, iar populația era numărată şi pe vremea regilor daci, fiindcă trebuia să se cunoască pe câți oşteni se putea bizui stăpânirea. Obişnuiți, deci, să fie numărați din timp în timp, acum dacii se uitau unii la alții, întunecați de presimțiri care le şopteau că aceea avea să le fie ultima numărătoare din viață. Tăcuți de felul lor, de astă dată simțeau nevoia să vorbească unul cu altul pentru a descărca din prea-plinul amărăciunii şi-al presimțirilor sumbre. De ce erau numărați *acuma,* când era limpede că nu-i mai ducea nimeni la niciun război? Aflaseră că-nvingătorii încorporau bărbați din rândul

neamurilor cucerite. Altminteri, de unde-ar fi avut Roma atâtea legiuni şi-atâtea trape auxiliare? Nici dac-ar fi încorporat moşnegii şi pruncii. Pe ei, pe daci, era limpede că n-aveau de gând să-i ia la oaste la atât de puțin timp după ce-i înfrânseseră. Cu gândul înfrângerii omul se-nvață cu-ncetul, aşa cum se-nvață cu orice gând, pornit din orice stare. Ofițerii care aveau ca sarcină să observe starea de spirit a populației înfrânte comunicaseră statului-major că-n rândurile-acesteia apăruse o nelinişte foarte-apropiată de panică. Spre-a le creşte dacilor neliniştea sau pentru a le-o potoli – nu s-ar fi putut spune – se începu şi numărarea animalelor.

Măsurătorii de pământ – *agri mensorii* – nu mai pridideau din noapte-n noapte cu sforile, cu echerul şi cu prăjina, socotind, împărțind, punând semne despărțitoare între bucățile de pământ. Mineri de neam pirust, din Dalmația, fuseseră aduşi pentru a cerceta minele de aur şi de aramă. Nisipul râurilor ştiute a purta aur era cernut.

Erau măsurate şi cercetate pădurile.

Dacii erau luați călăuze pe poteci de munte care duceau la stâne. Totul trebuia ştiut, numărat, catagrafiat.

În sufletul învinşilor se războiau două porniri potrivnice: o nesfârşită părere de rău după Regele mort (care luptase o viață pentru ca avutul lor să nu fie măsurat, socotit şi împărțit de niciun străin) şi-o aprigă acuzare adusă aceluiaşi Rege, care se-ncăpățânase a nu căuta ori a nu afla căile de mijloc în relațiile cu duşmanul, mai ales calea care i-ar fi scutit de amarnica privelişte a-nfrângerii fără speranță. Fiecare acțiune de organizare-a țării lor, ajunsă o provincie printre-atâtea alte provincii ale imperiului, era simțită de daci ca o umilință, umilință pe care oşteanul n-o bănuieşte cât timp ține-o armă-n mână, când, oricât i-ar fi superior inamicul, îl priveşte totuşi ca pe-un egal. Pentru cine n-o gustase, amărăciunea păcii de-nvins era greu de-nchipuit.

Femei rămase ale nimănui îşi aflaseră adăpost prin câte o casă de om pustie, scăpată de la prăpăd. Ziua erau scoase la muncile câmpului, ca şi copiii-n stare să țină o seceră ori o sapă-n mână.

*

Despa, cu pasul ei apăsat de munteancă, umbla peste tot şi aduna copiii rămaşi singuri pe lume, prea mici pentru a munci şi pentru a pricepe. Într-o casă rămasă-n picioare le făcuse-adăpost şi-i îngrijea, cu-nvoirea stăpânirii, împreună cu Asta şi cu Panesia, nevasta lui Porsilo.

Cum avea un pic de răgaz, Despa se ştergea de năduşeală, îşi dădea năframa spre ceafă şi cânta din tulnic. Cântece vesele şi de joc, ea punându-se-n capul roatei, bătând cu nădejde din opincă şi-nvățându-i pe copii să joace jocurile lor din neam în neam.

Seara le cânta doine şi cântece de-adormit, iar pentru a suna stingerea tulnica o dată lung. Pentru urechea-nvățată a desluşi spusa tulnicului, ale cărui sunete-şi aveau fiecare-nțelesul, cântarea prelungă ce dădea ocol munților şi văilor, pornită dintr-o suflare de femeie, era închinarea adusă celor adormiți sub glie întru apărarea ei, semnul de credință al celor rămaşi în viață față de cei plecați.

Nevasta lui Porsilo muncea din răsărit în asfințit, fără odihnă, fără cruțare, fiindcă nu mai avea, după părerea ei, pentru ce să se mai cruțe. Singurele clipe de răgaz, de obicei spre asfințit – când omul se-adună şi se-apleacă asupra lui însuşi, fiindcă şi-n adâncul lui se-ngână lumina cu umbra – Panesia şi le petrecea la mormântul băiatului lor. Îi aducea flori, frunze şi gândul ei de mamă împotriva căruia moartea n-avea putere. Nu plângea, nu se căina. Tăcea, muncea istovitor şi uita să mănânce. Era de mirare cum mai avea putere să umble, într-atât ajunsese de slabă. Născută-n casă de oameni avuți şi cu

purtări alese, fusese pregătită de copil să ştie rânduiala unei case cu slujitori, în care însă n-avea să stea cu mâinile-n sân nici stăpâna. Muncile pe care trebuia să le-ndeplinească-n noile-mprejurări n-o speriau şi nici nu i se păreau înjositoare. Cel împotriva căruia soarta se-ndârjise nu se mai mira de nimic, însă lumea ajunsese un loc străin, în care nu mai ştia ce caută. Străinii vorbeau altă limbă şi limba lor o făcea să se uite-n jur, ca şi când s-ar fi trezit în loc necunoscut. Nu putea să creadă că aceeaşi lume şi lucrurile ei, aceleaşi, puteau fi numite altfel de oameni din neamuri diferite. Ştia un singur lucru: romanii puneau capăt unei lumi. În acea lume se desfăşurase viața ei adevărată, fiindcă ce trăia acum era o întâmplare al cărei înțeles nu-l pricepea. Nu mai aştepta nimic. Îl vedea rar şi puțin pe bărbatu-său, Porsilo, luat la munci grele ca toți bărbații. Îngândurat, negăsind ce să-i spună, punându-i doar mângâietor o mână pe umăr, nici Porsilo nu mai aparținea realității ei: ajunsese şi el să aparțină lumii străine care numea altfel lucrurile decât le numeau ei, cei de dinainte. În sufletul Panesiei, *înainte* şi *după* aveau două-nțelesuri: mai întâi numeau hotarul care-o despărțise de feciorul ei, apoi numeau hotarul care-o despărțise de lumea ei. În lumea de-acum, atât de străină că nici n-o mai mira, pentru dânsa rămăsese o singură uimire: cum de puteau fi oameni care să-şi ducă mai departe viața ca şi când s-ar fi răsturnat o strachină şi-atâta tot? cum se făcea un pic de linişte o aşezau la loc şi totul continua ca şi când nimic nu s-ar fi întâmplat? O astfel de ființă era Despa. Senină, cu buzele ei pârjolite şi mereu brăzdate de sânge, măruntă şi-ndesată ca un copac scund, dar înfipt adânc şi temeinic în pământ, Despa nu uitase să râdă. De toate vorbele copiilor, de toate tumbele şi jocurile lor râdea şi nu râdea numai, ci chiar se veselea. Povestea, fără ca inimile să-i stea o clipă, despre feciorii şi despre omul ei, de parc-ar fi fost plecați şi curând trebuiau să se-ntoarcă. Îndată ce-ntâlnea un om, Despa îi depăna povestea neamului ei de care n-avea

să-nceteze niciodată a se mândri.

Cunoscuții Panesiei căutau să-i dea pilde prin care s-o mângâie şi s-o certe totodată că se lăsa copleşită de durere şi că nu mai întrezărea nicio geană de lumină-n viața care-i mai rămânea de trăit. Unii se mulțumeau s-o privească doar, cu milă şi cu jale, spunându-i cuvintele pe care oamenii de prin părțile lor le spuneau la căpătâiul morților: «ce să-i faci», la care, invariabil, se răspundea, aşa cum răspundea şi ea: «n-ai ce-i face».

Despa îi vorbea cum vorbea oricui, aşezat şi molcom, fără-nmuierile pe care le-aduce mila-n glas, îi vorbea obişnuit şi fără să se-nduioşeze.

Într-o zi, cuiva care-o tot dăscălea pe biata Panesia, îndemnând-o să-şi uite durerea, Despa îi răspunsese răspicat, uitându-i-se-n ochi: «Pe cine viața nu-l vindecă de durere, vorbele nu l-or vindeca niciodată!».

Din ce în ce mai uimită în fața cursului zilnic al existenței, Asta se uita mai întâi în ochii plini de dragoste ai lui Lupei, pe urmă, în ochii de apă netulburată ai Despei, şi se-ntreba cu glas tare: «Ce s-o mai întâmplă oare cu noi?».

Cu vorba ei apăsată şi străpungătoare, Despa – trecând cu privirea dincolo de Asta – îi răspundea cătând în gol, ca şi când acolo s-ar fi aflat rânduite toate-ntrebările din lume: «Om trăi! Alta ce?».

La «adăpostul de copii orfani» – că aşa ajunsese să se cheme casa ce-adăpostea copiii găsiți, «rămaşi din războaie», cum spunea Asta despre sine însăşi – apăruse un legionar, care se numea pe sine (şi-i făcuse şi pe cei mici să-l numească aşa) «Magister». Om până-n treizeci de ani, înalt şi slab, călcând cu un pas mare şi rar de parcă umbla pe brazdă la semănat, cu mâini lungi şi noduroase, Magister avea sarcină să-i învețe pe orfanii de război să scrie şi să citească latineşte. Adusese o roabă doldora de tăblițe cerate – se rugase de-un bătrân drănițar dac să-i dea nişte şindre, pe care le muiase-n ceară de albine topită – şi-un mănunchi de beţişoare tari,

de corn, cu vârful ascuțit la un capăt şi teşit la celălalt. Cu astea din urmă, copiii zgâriau fel de fel de semne pe tăbliţe, ştergându-le – când greşeau ori când netezeau stratul de ceară ca să scrie altele noi – cu teşitura de-i zicea spatulă, după cum le explicase Magister, care le mai spusese şi că beţişorul se cheamă *stilus.* Când se ivea Magister la lecţie, Asta se-ascundea în dosul copiilor. Încerca să priceapă înţelesul semnelor pe care străinul le desena pe nisipul dintr-un strat subţire – arina aşternută într-un colţ de bătătură, când era vremea frumoasă, ori într-un capăt de pridvor, când ploua. Se dumirise-ntr-un târziu că fiecărui sunet i se potrivea un semn dintre cele-ncredinţate nisipului.

Cu un băţ, străinul urmărea semnele, în timp ce-n dreptul fiecăruia rostea câte un sunet. Când începuse ca din litere să lege cuvinte, dascălul zgâria pe nisip conturul fiinţei sau pe cel al lucrului numit. Cum vedeau conturul terminat, copiii, care urmăriseră cu suflarea oprită mâna magistrului, izbucneau cu toţii-ntr-un strigăt, apoi rosteau în limba lor cuvântul corespunzător imaginii. Legionarul-învăţător, la rându-i, pronunţa clar cuvântul în latineşte – căznindu-se, cât putea mai bine, să n-apese prea tare pe *re*-uri, cum făceau ţăranii de prin locurile natale – şi-l repeta fără-ntrerupere până ce izbuteau şi şcolarii lui să-l spună. Pe chip nu i se citea nici măcar un cât de mărunt semn de plictiseală, de nerăbdare sau de enervare.

Asta ştia că familia Regelui, precum şi înalţii dregători şi familiile lor învăţau să scrie şi multe alte lucruri după aceea, fiindcă puteau citi ce scriseseră alţii. Seguris, fiul lui Bicilis, îi lămurise şi ei la ce folosea scrisul: pentru ca oamenii să-şi poată spune la distanţă unii altora ce au de spus, fără intermediar, şi pentru ca unele gânduri ale lor să rămână însemnate pentru cine-avea să aibă mai târziu timp să le citească. El îi scria pe nisip numele şi cu litere latine, şi cu litere greceşti. Asta se uita înmărmurită că nişte semne puteau avea atâtea-nţelesuri. Ca şi suflarea

de tulnic, pentru neamul lor…

În mintea ei îşi făceau loc tot felul de nedumeriri: nu era lămurită dacă «Magister» era un nume de om sau numele meseriei aceluia. Pe nisipul din colțul de curte hărăzit şcolii, Magister o desenase pe Despa şi spusese «mulier». Să fi fost «mulier» femeie ca toate femeile sau doar numele Despei în semnele străinilor? Aceste întrebări o nelinişteau pe Asta. N-avea pe cine-ntreba, n-avea cui cere s-o lumineze. Faptul că un om răsărea de undeva, zgâria nişte semne şi cu ele stârnea atâtea-ntrebări şi-atâtea nedumeriri în mințile semenilor săi o neliniştea. Ea fusese-nvățată cu lucruri limpezi, cărora să le priceapă, fără multă bătaie de cap, înțelesul. Se simțea mai umilită şi mai a nimănui de când aflase că ceea ce ei i se părea aproape vrăjitorie, ca scrisul şi cititul, pentru alții era lucru obişnuit.

Servandus, care-şi făcea mereu drum pe la «adăpostul copiilor orfani», ba ca să bea apă, ba, chipurile, ca să supravegheze ordinea, citea fără nicio poticneală cele scrise de Magister pe nisip. Nu uita niciodată să dea cu piciorul în câte o pisică, să pişte un copil de ureche ori să-i facă spârnel în cap până ce copilului stăteau să-i sară ochii de durere. Îl căuta pe Lupei din privire, dornic să-i ardă un călcâi în coaste. Câinele, simțindu-l de departe, se-ascundea şi, uneori, nu se mai arăta până târziu noaptea, când venea şi-şi culca botul peste picioarele Astei.

Magister se uita consternat la Servandus. Îl considera ceea ce era: o brută. Respectul ierarhic îl împiedica pe Magister, simplu legionar, să protesteze față de grosolăniile unui decurion. Dac-ar fi raportat superiorilor purtarea lui Servandus, nu le-ar fi făcut niciun serviciu copiilor orfani şi nici femeilor care-i îngrijeau, iar lui, magistrului, i-ar fi atras numai ponoase. Cui să-l fi reclamat pe Servandus? Oriunde, ar fi primit acelaşi răspuns: «Nu i-am cucerit ca să-i mângâiem!» sau «Ce te priveşte, ce, îți face ție personal?» sau «Nu poți trăi de

grija învinşilor?», replici previzibile, care exprimau concepția militarilor de grade inferioare şi, uneori, şi pe-a celor de grade superioare cu privire la raporturile lor cu neamurile-nfrânte.

Materialele de construcție rezultate din dărâmarea cetăților aşteptau aşezate ordonat refolosirea-n alte forme, hotărâte de noii stăpâni. Din pădure se cărase lemn drept şi lemne de foc. Vremea culesului trecuse. Oamenii, care pân-atunci munciseră febril, aveau un răgaz şi, cum se-ntâmplă când omul are timp pentru sine, se gândeau la ceea ce avea să-i mai aştepte, când, deodată li se găsi o muncă istovitoare şi care mai trebuia şi să fie degrabă terminată: aveau de săpat o albie prin care să treacă vremelnic apa unui râu. Romanii ori aveau de gând să-i umilească (punându-i să facă un lucru zadarnic) ori aveau un plan (al cărui înțeles învinşii nu-l pricepeau)!

În primul moment, şi încă mult după-aceea, dacii trăiră doar umilința şi neliniştea pe care le cuprinde, ca pe-o osândă, lucrul ne-nțeles.

Bătrânul Dromihete era singurul care-nțelegea tâlcul acelei munci asemenea căratului de apă cu ciurul. Se uita mereu spre locul unde oamenii săpau îngrămădiți uniintr-alții ca nişte vietăți sub amenințarea unei primejdii. Se-ntreba întruna dacă-n afară de Bicilis şi de el, Dromihete, mai ştia cineva taina albiei aceleia de râu. Se gândea că poate mai scăpase cu viață vreunul din ocnaşii cu care-ascunsese Decebal comoara, şi-acum, pentru a-şi asigura bunăvoința romanilor, le vânduse taina. Bicilis n-ar fi fost primul sfetnic care şi-ar fi trădat mai-marele. Dac-ar fi avut cineva timp să-l asculte pe Druxilis, ar fi zis că pe nimeni nu năpăstuise Decebal mai mult decât pe-acesta. Îl socotea cu-adevărat pe Decebal cel mai mare duşman al poporului dac şi mai ales al lui, al lui Druxilis, fiindcă pierduse războiul, ba, mai mult, îl făcuse pe el, pe Druxilis, să-şi piardă rangul şi să muncească la rând cu oamenii de rând. Tantinis, în schimb, tăcea, luându-şi o-

nfăţişare de om jignit până-n adâncul sufletului, atât de jignit, încât nu mai găsea pe nimeni demn să-i spună vreun cuvânt. Nu vorbise decât o dată, la-nceput, îndată după căderea cetăţii-de-scaun, când fusese chemat în faţa lui Traian şi când dăduse glas, cu inteligenţă şi cu tact, nemulţumirilor pe care ani de-a rândul le-adunase împotriva regelui Decebal, ceea ce pentru împăratul romanilor se tradusese ca o acumulare de invidie ce, în sfârşit, putea să răbufnească.

Dromihete ar fi putut dezvălui oamenilor numele trădătorului. Dar dacă nu era Bicilis? Bătrânul se simţea zdrobit subt povara unei mari răspunderi; pe de-o parte, era muncit de gândul că numele trădătorului trebuia cunoscut de tot neamul trădat, fiindcă avutul era al întregului neam; pe de altă parte, răspunderea devenea şi mai grea, dat fiind că era vorba de-o viaţă de om. Dacă arunca năpasta pe cap de om nevinovat? Cu toate că regele Decebal, nepotul lui, îl jurase să nu-şi ia viaţa şi să vegheze – cât avea să mai fie cu putinţă, asupra neamului său – Dromihete, mai mult ca oricând, ar fi vrut să doarmă sub glie. De ce la anii lui, când pierduse tot, n-avea parte măcar de linişte, avuţie mai presus de toate cu câte soarta îl poate hărăzi pe om şi pe care cel dăruit, de multe ori, nu ştie s-o preţuiască?

«Zei, de ce mi-aţi dat atâtea zile?».

Apa râului Sargetia curgea acum prin albia nouă. Dacii se uitau a pagubă la atâta muncă zadarnică. Se gândeau că tălmaciul avea să repete porunca de plecare, iar ei, încolonaţi, unul câte unul, ca orice mişcare să le fie văzută de-nsoţitorii de convoi, aveau să pornească spre barăcile pe care le ridicaseră după-nfrângere, în care dormeau peste noapte şi-şi petreceau zilele declarate de repaus. Munca lor pe ziua aceea nu se sfârşise. Deodată, malul dinspre cetate al râului se umpluse de romani, răsăriţi acolo ca ciupercile după ploaie. Dacii trebuiau să scoată bolovanii din albia seacă. De data aceasta, fără să se fi vorbit unul cu altul, prin mintea tuturor trecu

acelaşi gând: subt bolovani se afla ceea ce de fapt romanii căutau de la început, ceva pentru care în bună parte veniseră peste ei.

Câte patru-patru, înfigând ţapina subt bolovani, icnind, ridicând mâna stângă la frunte ca să-şi şteargă sudoarea cu mâneca, dacii încercau mai întâi să disloce din pardoseala colţuroasă pe care-o alcătuiau, într-o-mbinare făcută de mâna omului, după cum uşor îţi puteai da seama. Vocea ofiţerului comandant suna, din când în când, anunţând mici întreruperi ale lucrului. «Nu de milă, ci pentru ca să nu murim», gândeau mulţi dintre învinşi, printre care şi Chebrisis. Bătrânii, femeile şi copiii se-adunaseră încet-încet pe mal şi se uitau în tăcere. Bărbaţii izbutiseră să urnească prima piatră; de-aci încolo făcându-se loc, celelalte pietre se mişcau mai uşor. Cele scoase erau rostogolite cu ţapinele în josul albiei, cu zgomot sec, aşa cum dă piatra izbită de piatră. Deodată, capetele celor care se aflau în albia râului se-adunară-n cerc. Din stratul de nisip bătătorit, aflat subt pietre, se iveau mânere grele de bronz şi, ici-colo, câte un contur floral tot din bronz, ornamente sădite acolo parcă de fire din timpuri uitate şi de oameni, şi de zei. Porsilo, Chebrisis şi Tantinis avură toţi un gând: «Aici era, mărite doamne, locul pe care nici pasărea nu-l ştia?!». Druxilis îşi scutură fălcile şi guşa într-o mişcare de nemulţumire: «Cumnate mare, cumnate, ştiai locul ăsta şi mie nu mi l-ai spus, arde-te-ar focul!». Bătrânul Dromihete – care se afla sus, pe mal, în rând cu bătrânii, cu femeile şi cu copiii – duse mâna la chimir, locul unde ţinea pânza-n ţesătura căreia se afla taina celeilalte comori, cea ştiută de Rege. Feciorul lui Porsilo, copil care-avea mereu vedenii, înainte de-a fi luat băutura-de-trecut-dincolo, îi trimisese vorbă lui Dromihete că la vremea când avea să simtă că i se-apropie ceasul să dea pânza unei femei. «Zei, când o fi, luminaţi-mi mintea, ca să ştiu cui!».

Romanii tăiară iute crengi din copacii de pe mal şi măturară febril nisipul, de sub care se iviră cufere de

stejar, încrustate cu ornamente florale, de bronz, ca şi mânerele, prinse – câte două, de fiecare parte lungă a cufărului, câte unul – de partea îngustă. În mijloc se găsea un cufăr cu opt laturi, care strălucea între celelalte, ca o nestemată-ntre nişte pietre de râu. Cuferele erau în asemenea fel aşezate, încât li se puteau apuca uşor mânerele. Între ele, bine bătucite, se aflau şomoioage de câlți îmbibați în răşină.

Împăratul şi statul său major, înştiințați de mersul ultimei lovituri date dacilor, coborâseră-n albia râului. Cum păşeau săltat, căutând cu talpa câte-o piatră mai puțin colțuroasă, aduceau a bâtlani în căutare de pradă prin locuri în care apa secase lăsând în urmă vietăți condamnate la pieire. De la un moment dat, începură să calce peste lăzi. Ajunşi lângă lada octogonală – mult mai mică decât celelalte, însă, după cum se părea, de aur toată – Împăratul şi statul său major rămăseseră mai întâi cu piciorul în aer, derutați de sclipirea metalului sub soarele roşu-n asfințit. De pe capacul cufărului, lucrat în relief înalt, ochi de lup îi ținteau cu-o privire moartă, cu-atât mai înfricoşătoare, cu cât stăteau să iasă din orbitele unui cap cu botul larg deschis. Împăratul ştia că n-ar fi trebuit să deschidă niciun cufăr de față cu învinşii, cărora umilința de-nvinşi le era de ajuns. Dar curiozitatea era mai puternică decât judecata rece şi de durată; era un irepresibil impuls de moment. Împăratul dădu cu ochii de centurionul Ceionius, a cărui vedere nu-l bucura niciodată, amintindu-i de-un camarad mort şi de-un cenotaf pe care i-l făgăduise acestuia-n gând, dar a cărui transpunere-n fapt o tot amâna. Era un moment potrivit să-i dea un semn de prețuire acestui centurion. Îi făcu semn să ridice capacul cufărului de aur. Ceionius se lăsă pe vine, ca să poată privi de-aproape încuietoarea aflată pe una dintre laturile octogonului, încuietoare-n formă de grilă. Încercă el cu amândouă mâinile să deschidă grila – când de jos în sus, când de sus în jos, când de la dreapta la stânga şi când de la stânga la dreapta – zadarnic.

— Înălțimea-voastră, se adresă Ceionius Împăratului, luând mai întâi poziția de drepți, mă tem că aici trebui' să fie o chichiță pe care, dacă n-o ştii, zadarnic te osteneşti s-o afli.

— Ştie careva dintre voi să deschidă felul ăsta de-ncuietoare? Tradu, se-adresă Împăratul tălmaciului, după ce mai înainte vorbise fără adresă.

Cu fălcile tremurând ca la friguri, Druxilis rămăsese cu privirea pierdută-n gol, de parcă de-acolo ar fi aşteptat o dezlegare.

Tantinis se uita şi el undeva, departe. Privirea-i era un amestec de trufie, de jignire şi de vise.

Ceilalți daci, din clipa când de sub nisip se iviseră semnele comorii, nu mai ridicaseră capul din pământ.

Întrebarea tălmaciului nu primi răspuns. Liniştea înserării cădea ca un zăbranic peste taina dezvăluită. Învinşii încercau parcă prin tăcere să-şi ocrotească avutul, ultimul, încăput şi-acela pe mâna-nvingătorilor.

— Va trebui forțată, zise Împăratul într-un târziu, uitându-se spre Răsărit.

Tocmai când doi legionari se pregăteau, cu două răngi, să smulgă-ncuietoarea-n formă de grilă, Porsilo ridică mâna dreaptă în semn că cerea voie să spună ceva.

Împăratul, pe-al cărui chip curiozitatea stârnită de comoară nu ştersese decât în parte urmele unei mari plictiseli, făcu semn de-ncuviințare din cap.

— Îngăduiți-mi, Înălțime, să-ncerc eu.

Porsilo se-apropie de cufăr, ținând privirea-n pământ. Îşi împreună cu evlavie mâinile, închizând ochii. Îşi despreună mâinile, se-aplecă, apăsă cu policarele două puncte ale grilei-încuietoare şi-aceasta se desfăcu pe dată în două bucăți, depărtându-se una la dreapta, alta în sus.

Porsilo se-ndreptă din şale şi cu-amândouă mâinile făcu semn că misiunea lui se-ncheiase.

În jur – o dată cu apusul soarelui, care luase parcă şi suflarea oamenilor cu el – se-aşternuse o linişte de

moarte.

Şi greierii uitaseră să mai țiuie.

Împăratul îi făcu lui Ceionius semn să ridice capacul. Centurionul execută ordinul. Mai întâi spusese-n gând o rugă prin care implora iertare din partea zeilor acelor locuri, apoi, cu suflarea tăiată, ridică încet capacul cufărului. Nu se putut opri să nu ofteze o dată lung şi-apoi să scoată un «oh» uimit, de-admirație.

Un băiețandru dintre prizonieri se smulse de lângă Porsilo, se repezi şi se-aşează cu pieptul deasupra cufărului, se ridică brusc şi înşfacă dintre odoare un cap de lup strălucitor, a cărui pânză era țesută din aur. Fugi în josul râului cu-acest semn al neamului său, ridicat deasupra capului. În goana băiețandrului, steagul scotea sunetul prelung şi înfricoşător, binecunoscut de cei care-l urmaseră şi de cei cărora li se-mpotrivise. În momentele de uluire generală pe care le pricinuise fapta copilului – în a cărui minte cine-ar fi putut spune ce se petrecuse cu-adevărat? – dintr-o mână porni o lance. Nimeni nu-i poruncise mâinii şi nimeni n-o oprise. Lancea străpunse copilul. În cădere, acesta se-nvârti de câteva ori, iar steagul scoase un sunet din ce în ce mai slab, ca de fiară-njunghiată, până ce se prăbuşi alături de purtător, în pietrele de râu.

Împăratul se uită posac în jur. În cele din urmă, porunci dacilor să ridice mortul. Acesta zăcea pe spate, cu-o mână peste vârful lăncii care-i străpunsese pieptul, cu alta înțepenită pe mânerul steagului cu cap de lup. Părea încremenit într-un jurământ de eternă credință. În izbitură, lancea se frânsese-n dreptul locului în care străpunsese trupul doborât. Acesta-şi aflase nemişcarea şi odihna, în timp ce lemnul lăncii se rostogolea încă peste pietre, în josul albiei de râu. În ochii albaştri ai mortului, străjuiți de gene aurite de soare, şi pe gura cărnoasă şi roşie de copil se vedea o nesfârşită uimire. Într-o clipă, pe chipul ființei tinere pe care-o secerase, moartea strânsese mirarea de care-ar fi avut parte de-a

lungul unei vieți întregi. Porsilo şi Chebrisis se duseră primii. Apucară mortul de subsuori. Li se-alăturară doi oameni de rând, care se-nclinară, apoi apucară mortul de picioare.

Fiul cel mare-al lui Chebrisis luă steagul din mâna celui căzut şi, ținându-l ridicat cu dreapta, porni înaintea celor patru, care păşeau anevoios printre pietre, în josul albiei, către un loc unde malul era mai scund. Bătrânii, femeile şi copiii de pe mal o apucară şi ei în josul râului, nemaipăsându-le de romani, cărora le-ntorseseră spatele. Întâmplarea aceea nepusă de nimeni la cale îi adusese-ntr-o stare-n care şi cei mai fricoşi dintre ei ar fi-nfruntat hotărât moartea. Momentele care-l înalță cel mai mult pe om şi-l fac să sfideze soarta sunt cele când nu mai are ce pierde. Când i s-a luat totul, chiar şi frica, şi când sufletul i s-a golit – deodată, în adâncul lui se înalță drept curajul de-a înfrunta necunoscutul.

Ajuns pe mal, cel răpus fu urmat de şirul învinşilor care, fără să fi schimbat un cuvânt între ei, păşeau unul câte unul, cu ochii-n pământ, într-o tăcere mohorâtă.

Rămaşi în albia râului, romanii se uitau când la convoiul mortuar, a cărui tăcere semăna cu-o amenințare surdă, când la Împărat care, într-un târziu, le făcu semn de repaus.

Traian aştepta cu urechea ciulită melopeea prelungă şi monotonă cu care dacii îşi petreceau morții. Nu se-auzea nimic. Lăncierul – desigur, incapabil a spune ce-l îndemnase să-şi arunce arma după copilandrul care n-ar fi avut să-i dăuneze Romei fiindcă mai flutura o dată steagul neamului său învins – stătea descumpănit, cu ochii aci la daci, aci la Împărat, din partea căruia nu ştia la ce să se-aştepte. Nu se-aştepta, oricum, nici să-l înalțe-n grad, nici să-l elogieze. În repetate rânduri, comandanții atrăseseră trupelor atenția că trebuia să evite conflictele cu învinşii, provocările şi jignirile inutile. Învinşilor – Roma le acorda statutul de oameni, necesar unei conviețuiri paşnice şi profitabile ambelor părți şi, mai

ales, uneia dintre ele.

Prin botul-de-lup, aerul trecea cu vuiet surd. Ajunşi sub un stejar înalt, bătrân, cu frunză deasă, cei patru purtători ai mortului se opriră. Aşezară trupul pe iarbă şi făcură semn câtorva oameni, care-aveau hârlețe-n mâini, să sape groapa. Purtătorii îşi scoaseră cămăşile şi lennodară câte două-două pentru a slobozi trupul. O femeie îşi scoase năframa şi-i acoperi fața. Porsilo îi smulse vârful de lance din piept şi-i împreună mâinile a pace. În timp ce mortul era slobozit şi-acoperit cu pământ, oamenii-nconjurară mormântul şi-ncepură să se rotească încet şi legănat, fără niciun sunet. După ce groapa se umplu de pământ şi oamenii ridicară şi movila, după datină, Porsilo înfipse adânc vârful de lance în scoarța stejarului care-avea să stea de veghe celui dus şi, cu un vârf de țapină, scrijelă deasupra fierului un cap de lup cu gura larg deschisă. Nişte flăcăi doborâră un brăduț din pădurea care-ncepea în sus de mal, îl înfipseră la capul mortului şi-i dădură foc.

Romanii stăteau care cu ochii-n pământ, care privind aiurea, care, mai dornici de mărire, cu ochii țintiți la Împărat, gata a fi primii în a-i executa ordinele. Unul singur dintre ei se uita fix şi dojenitor la ostaşul care-azvârlise lancea aducătoare de moarte. Ochii negri ai acestuia erau întunecați de-o tristețe fără leac, nedezlipită de cel care-a ajuns să cunoască sălciul gust al zădărniciei. El era proaspătul decurion Tiberius Claudius Maximus, cel care binemeritase de la patrie pentru a fi tăiat capul şi mâna dreaptă a Regelui învins al dacilor şi-a le fi pus la picioarele unui imperátor al Romei.

Împăratul dădu ordin să fie scoase din râu cuferele cu avutul dacilor, iar pazei obişnuite a acestora să le meargă pe urme.

În timp ce Împăratul şi statul său major păşeau atent peste pietrele din albia secată a râului ca să iasă pe mal, Hadrian, privind în gol, zise ca pentru sine, în greceşte: «Mai rău decât o crimă: o eroare»{11}. Împăratul, care

mergea înaintea tuturor, se abținu să-l admonesteze, măcar cu privirea, pentru un asemenea comentariu.

*

În acea seară, Împăratul mânca împreună cu statul-major şi cu ofițerii superiori, ca de-obicei, închinând pentru încununarea victoriei. Statul-major şi ofițerimea strigară de trei ori *«Ave!»* în cinstea imperátorului. Acesta bău mult mai puțin decât de obicei şi se retrase devreme. Nu era dispus să simuleze buna-dispoziție pe care n-o simțea. Îşi dădea seama, în urma întâmplării din ziua care trecuse, că cel mai greu lucru nu fusese cucerirea Daciei. Aurul şi podoabele ei aveau să mai astupe golul lăsat în vistierie de Domițian, dar nu pentru eternitate. O țară cucerită dacă nu era productivă, nu-nsemna altceva decât grijă zadarnică. Cine-ar fi putut să muncească mai bine o țară decât locuitorii ei de secole, cine să-i fi cunoscut fiecare deal, fiecare vale mai bine decât ei? În momentul când învingătorul credea că a ajuns la o cale de-nțelegere, un nimic era de-ajuns ca să strice echilibrul atâta de precar şi-atâta de-anevoie aflat. La urma urmei, ce-nsemna viața unui copilandru, când jumătate dintr-un popor pierise apărându-şi pământul? Traian îşi dădea seama că dacă romanii s-ar fi năpustit din senin să-i măcelărească pe dacii înfrânți şi cvasipacificați, duşmănia lor mocnită n-ar fi fost atât de zgândărită ca de moartea unuia singur dintre ei, ucis din prostie, cum fusese cel din acea zi. O dată cu înfrângerea, în sufletul unui popor apar susceptibilități pe care, câtă vreme se cârmuieşte singur, uneori nici nu le bănuieşte. Traian ştia că dacii erau acum răniți de moarte. Un singur lucru i-ar fi potolit cât de cât: condamnarea lăncierului care ucisese din obişnuință. Cu-o asemenea măsură echitabilă şi-ar fi nemulțumit de moarte trupele. Un adevărat comandant trebuia mai întâi să menajeze susceptibilitățile oamenilor pe care-i avea în subordine. O măsură trebuia luată,

totuşi, împotriva acelui lăncier, fiindcă altfel s-ar fi creat un precedent pentru arbitrarul inițiativelor proprii. Da. Împăratul găsi măsura: mutarea lăncierului la trupele din Pannonia. O măsură disciplinară care-mpăca şi capra, şi varza. De fapt, numai ideea de disciplină, şi pe-aceea – cu parcimonie. Pentru daci, împăcarea fără moarte-pentru-moarte nu se putea.

«Hotărârile pe care trebuie să le iei contravin uneori convingerilor individuale. Descoperit azi tezaurul dacilor. Lucruri de mare frumusețe. Nu m-ar mira să mai existe şi altul. Niciun tezaur nu este fără fund. Sper ca Dacia să nu devină o nouă Iudee. Ceremonia funebră de astăzi mă nelinişteşte. Ea mi-a întunecat bucuria de-a fi pus mâna pe tezaur. Să-i extermin pe toți e uşor, dar nefolositor», îşi notă împăratul în *Memorial.*

Îşi făcuse inspecția nocturnă însoțit de statul-major. Hadrian mergea mult în spatele lui Traian. La masa de seară, Hadrian se purtase cu toată lumea firesc, vorbind foarte puțin însă şi numai celor doi meseni alăturați. Când se strigase *«Ave!»,* nu-şi economisi vocea, pe de-o parte – pentru a mai atenua amintirea cuvintelor rostite-n albia râului, pe de alta – pentru a se-nscrie în comportamentul general al statului-major şi-al ofițerilor, care, din când în când, căutau prilej să-şi manifeste admirația față de comandantul lor suprem căruia, ca oricărui militar, când îi lipsea zăngănind armelor şi-al victoriei trebuia să i se ofere compensații sonore cu caracter pacific. De data asta, entuziasmul încerca, într-un fel, să spele amintirea unui omor inutil şi-n afara legilor războiului, într-altul, să-l răsplătească pe imperátor pentru însemnata şi mult-râvnita pradă, ca şi când imperátorul ar fi descoperit-o şi nu o trădare fortuită.

Lui Hadrian îi venea să râdă a pagubă-n sinea lui față de-atâta prefăcătorie la care oamenii se dedau nesiliți de nimeni, sclavi ai ideii de-a preîntâmpina dorința celui mai puternic.

«Între mine şi femeia din lupanare nu e nicio deosebire: doar miza este alta», îşi spunea nepotul imperial, într-o atitudine în care mila şi sila de sine aveau părți egale. Incompatibilitatea dintre firea lui şi firea augustului său unchi îl punea tot timpul la-ncercare. Din când în când, poate tocmai din cauza permanentei reprimări la care se supunea pentru a păstra aparența unei cordialități în relațiile lor, Hadrian avea izbucniri nedrepte față de împărat, asemeni celei din ziua care tocmai se-ncheiase-n strădanii apoteotice. După asemenea răbufniri, o bună bucată de timp trebuia să simuleze căința şi să umble-n vârful picioarelor pe lângă unchiu-său. Ceea ce se-ntâmplase-n «ziua tezaurului» – cum îi spunea Hadrian pentru sine acelei zile – era, fără-ndoială, o eroare de care Împăratul nu era vinovat. Remarca lui Hadrian avea un conținut pornit din rădăcini mult mai adânci, hrănite de o ne-ntreruptă dezaprobare a firii Împăratului. Prudența, expresie-a instinctului de conservare şi-a celui de parvenire, nu-i putea reprima izbucnirile, ci acționa mai ales *post festum,* cu ineficientă putere moralizatoare. Plictisit de-a se tot mustra fără folos, Hadrian, într-un elan de-mpăcare cu sine şi cu tot ce-l înconjura, îşi întorcea privirea către soartă, căreia i se-ncredința fără rezervă, spunându-şi: «Dacă mi-o fi scris s-ajung împărat, am s-ajung cu sau fără voia unchiului!». Pentru a-ncheia dialogul cu prudența, întindea mâna după un filosof grec, citea câteva pasaje, care – punându-l în contextul marilor înfruntări din afara strădaniei de-a-şi fi plivit drumul spre putere – îl făceau să se uite cu mai multă-ngăduință în jur. «Nu sunt cu nimic mai bun decât alții sau decât Traian. Jumătate din viața pe care mi-e dat s-o trăiesc alături de el mi-o petrec pentru a-i fi dezagreabil, cealaltă jumătate – pentru a face o fățarnică *mea culpa»,* îşi împăna el lectura cu câte-un gând care nu măgulea pe nimeni.

*

În castru era o linişte grea. După ziua obositoare şi plină de neprevăzut, trăită de toți şi-ncheiată cu-o petrecere mai mult gălăgioasă decât veselă, gălăgia având drept cauză majoră băutura, legionarii căzuseră-n somn ca bolovanii. Împăratul se depărtase de-nsoțitorii lui, semn că voia să fie lăsat singur. Aceştia se retraseră la o distanță respectuoasă, rămânând să-şi privească mai-marele înțepenit într-o atitudine de contemplare pe care nu i-o cunoşteau. Dacă l-ar fi privit din față, pe chipul lui greoi şi-n ochii îndreptați avid spre Răsărit ar fi văzut o sublimare hieratică. În acele momente, imperátorul părea în comunicare cu-o divinitate necunoscută, al cărei singur altar era gândul celui care oficia.

Tresăriră cu toții şi-şi îndreptară privirea spre partea de unde credeau că vine sunetul, ca şi când ar fi putut să-l zărească. De undeva se-auzea limpede şi monoton, cântare de tulnic. Fără să fi cunoscut semnificația sunetelor – care pentru ei erau ca o limbă străină – cei din statul-major pricepură că ele povesteau o mare durere şi-o mare umilință. Se uitară-n întuneric, încercând să-l străpungă, se uitară-n pământ, dar nu se uitară deloc unul la altul.

Trezindu-l din visul Orientului, cântarea îl izbi pe împărat în moalele capului. Nedumerirea din primul moment se prefăcu într-o furie de scurtă durată, convertită iute în hotărâre fermă şi rece: «Neam de dulăi de stână încăpățânați, am să vă-nvăț eu minte!». Pentru prima oară, Traian li se-adresa în gând dacilor direct, ca şi când i-ar fi privit deodată pe toți în ochi. Pentru prima oară, Dacia nu mai era o problemă a Romei, ci o problemă a lui personală. *El* avea acum de-ncheiat nişte socoteli cu Dacia. «Dacia asta felix!». Gândul, care de multe ori îi dăduse târcoale, înainte şi după cucerirea Daciei Felix. Acum căpătase temei de nestrămutat: «Pentru voi o s-ajungă *Dacia Infelix…».* O parte dintre daci trebuiau strămutați în jos de Istru: «Am să păstrez aici

trădătorii, ca să am cu ce vă ruşina!».

Împăratul îşi trase cu-amândouă mâinile poalele tunicii, înălță bărbia şi, cu pas marțial, de parcă atunci, pe loc, s-ar fi-ndreptat spre cucerirea a ceea ce mai rămăsese necucerit din *lumea locuită,* porni să-şi afle somnul, care, în noaptea aceea, ca în multe altele, avea să-l ocolească.

BĂTRÂNUL DAC: Nu, pân' va fi încă un suflet dac
Pe-acest pământ, nu ne-om supune noi!
O jur, o, zei! în fața lui Traian!

M. EMINESCU, *Pacea pământului vine s'o ceară*
(1873, Berlin)

pax romana

Dormiți în morminte tăcute
Sub dâmburi sădite cu flori,
Sub pânza curatei ninsori,
Sub umbrele liniştii mute;
Păzită de paznici pioşi.
Sunteți a moşiei comoară…
Vă fie țărâna uşoară…
Ne-aducem aminte, strămoşi.

[……]

Şi dacă pe lespedea frântă
Pomelnicul vostru s'a şters
De vremi şi de-al gloatelor mers,
Culesu-l-a doina… Şi-l cântă
Bătrânilor codri pletoşi
Ce scutură'n orice dumbravă
Un freamăt de-a morților slavă…
Ne-aducem aminte, strămoşi.

Al. DAVILLA, *Balada strămoşilor*
(Isvorul-de-Sus, Septembrie, 1902)

Peste câteva zile, când muncile obişnuite îi făcură pe daci să-şi mai mute gândul de la copilandrul pe care, de-atunci încolo, nu-l mai păştea nicio primejdie, printre ei, unii-ncepură să cârtească-mpotriva lui Porsilo. Nu i se iertase faptul că «dăduse buzna» să deschidă cufărul de aur care cuprindea cele mai de preț odoare-ale neamului lor. La supărare, omul spunea multe şi era gata să-l împroaşte pe cel asupra căruia-i căşunase cu parapon şi să-i răstălmăcească până şi gândul. Printre ei, unii ştiau foarte bine ce-l îndemnase pe Porsilo să deschidă-ncuietoarea: dorința de-a nu vedea izbită şi stricată atâta frumusețe. De vreme ce odoarele-acelea aveau s-ajungă la Roma, ele se cădea s-ajungă întregi, în toată frumusețea lor, aşa cum ieşiseră din mâna meşterilor care le făuriseră. Acei străini de la Roma – cărora n-avea să le calce niciodată piciorul în Dacia şi cărora nu le călcase pe când Dacia era a lor, a dacilor – trebuia să vadă că ei nu erau neam de sălbatici şi de fiare, ci unul care luptase fiindcă avusese ce pierde. Ei nu fuseseră haită de lupi scoşi de foame din codru, ci câini de nădejde, câini de stână care-şi dădeau viața ca să scape turma. De la lupi aveau numai temeritatea. Dar nenorocirii venite din afară, de obicei oamenii îi adaugă cearta, râca, ponegrirea care, alăturându-se la urâciunile sorții, întunecă şi mai rău viața. Cu toate că în sinea lui omul ştie de multe ori că a pornit-o pe cale greşită, nu se-abate-n ruptul capului de la ea.

Cu zâmbetul lui abia mijit în coada ochilor, plini când de trufie, când de suveran dispreț, Tantinis zisese ca pentru sine, dar ca să-l audă toată lumea:

— Dacă-i stricau încuietoarea, nici n-o mai primeau la Roma! Le puțea şi-o trimiteau înapoi.

Pentru Porsilo era limpede că Tantinis, cu mintea lui subțire, îi înțelesese foarte bine gândul şi că vorbele de-acum nu voiau decât să semene zâzania în minții slabe care uşor se-nflăcărau.

«Pentru ce?», se-ntreba Porsilo, «nu suntem şi-aşa destul de bătuți de zei?».

Porsilo nu se dezvinovățea în niciun fel. Se lăsase demult păgubaş să mai îndrepte reaua-credință şi slăbiciunea de minte.

— Se pune bine cu noua stăpânire, cum s-a pus şi cu cea veche, se-amestecă şi Druxilis în vorbă, cu toată indignarea de care era în stare şi care-i făcea glasul dogit să tremure. Tot de indignare îi fâlfâiau şi guşile, ca nişte bărbii de cocoş gata să se repeadă la bătaie.

— Şi poate domnia-ta nu te-ai pus bine cu vechea stăpânire, nu?! rosti cu glas paşnic un om de rând dintr-un trib din Miazănoapte.

— Eu am fost silit, răspunse Druxilis cu glas pițigăiat şi gâtuit, care făcu pe toată lumea să ridice capul.

— Silit de cine? vru să afle omul de mai-nainte, pe nume Daro.

— De-mprejurări.

— A! făcu Daro şi dădu a pagubă din mână, în timp ce Druxilis, nemaiaflându-şi locul de cât era de jignit, se-ntoarse cu spatele către toți.

— Oameni buni, le spuse bătrânul Dromihete, ridicându-se-n picioare de pe patul lui aflat într-un colț al barăcii, Porsilo acesta, om de omenie, fostă căpetenie, a vrut doar să nu fie stricată mândrețe de lucru, gândind, cred eu, să vadă străinii că şi la noi sunt oameni, că şi noi ştim să facem lucru de preț. De ce ponegriți un om care n-a ucis, n-a prădat, n-a pârât şi care, îmi pare rău că aşa stau lucrurile, nici n-are pentru cine s-agonisească şi să chivernisească?

— Au murit mândrețe de bărbați şi ghiujii trăiesc! Niciodată nu ia moartea pe cine trebui', se-auzi un glas. Părea să fie-al unui bărbat între două vârste, care-şi tot da cu palma peste cioareci, de parc-ar fi vrut să-i scuture de purici.

— Uiți, fârtate, că nu trăieşte nimeni zilele altuia, zise Daro şi dădu a pagubă din cap.

— Şi dacă ăla n-a trădat, ălălalt n-a trădat, cum de-au dat ăştia peste comoara adunată din sudoarea noastră? se-auzi de undeva, dintr-un ungher, întrebarea.

Lui Dromihete îi veni să strige: «Bicilis!», dar se opri, cu gândul să nu scape vorbă cu păcat. Omul îşi răspunse tot el:

— O căpetenie, că doară nu om de rând. Că acela de unde să ştie el tainele ălor mari? Omul de rând e bun numai de scos în faţă, să moară primul. Numai!

În tot acest timp, Parianeu asculta cu urechile ciulite. Din momentul când pricepuse că soarta Daciei era pecetluită, nu mai spunea nimic, niciun cuvânt care să fi putu fi interpretat în vreun fel. Vorbea numai atât cât să fie-nţeles şi numai când era nevoie. Deşi muncea din greu, ca toţi învinşii, se făcuse-aproape la fel de burduhănos ca-nainte de război. Avea un spate pe care puteai întinde masa de oaspeţi şi-un pântec pe potrivă. Romanii îi hrăneau bine pe învinşii care munceau, ştiind că mare lucru n-aveai de aşteptat de la nişte gloabe.

În marşul lor de cucerire a lumii îşi păstrau mereu deviza: maximum de eficienţă. Cine-ar fi văzut din afară condiţiile de curăţenie şi hrana asigurate învinşilor ar fi crezut pe drept cuvânt că Roma îi cucerise ca să le crească bunăstarea şi mulţumirea. Cetatea era lămurită de mult că boul, ca să tragă bine la jug, trebuie adăpat, hrănit şi ţinut în curăţenie.

Parianeu pricepuse că din partea neamului său nu mai avea ce s-aştepte, astfel că-şi ciulea mereu urechea şi-şi îndrepta gândul spre romani. Din cuvintele schimbate, după înfrângere, cu împăratul romanilor, care vrusese, bine-nţeles, să-l tragă de limbă în privinţa tezaurului, Parianeu începuse-a trage nădejde că, individual, nu era totul pierdut. Nici o-ndoială nu-i tulbura convingerea că urma să se ridice-o lume nouă, de oameni care-aveau să prindă cheag şi care-aveau s-o ducă mai mult decât mulţumitor, dându-se bine pe lângă romani. Se şi iviseră unii de-un neam cu ei, nu se ştia de unde, care şi umblau

să facă negustorii mai mari şi mai mărunte, ajungând până la concesionarea fânețelor, a sării şi-a altor asemenea. Nu se ştia – un fel de-a spune. Erau căpetenii care se-nchinaseră romanilor încă de pe vremea lui Domițian, şi alții mai mărunței, care ştiuseră cu toții să tragă folos de pe urma-nchinării. Oameni în care n-aveau încredere nici dacii, nici romanii, dar de care se foloseau şi unii, şi alții. Mirosind că acolo era loc de căpătuială, spre Dacia pornea să-şi facă drum o mulțime de lume de felurite neamuri. Oameni care-şi încercaseră norocul pe te-miri-unde, fără să-l afle, poposeau cu speranțe-nnoite în proaspăta provincie romană.

Cât timp durase sfada în baraca dacilor, potolită cu puțin înaintea rondului de noapte al legionarilor de pază, Chebrisis se uita uimit şi-ndurerat la fiecare om în parte. În fiecare zi, deznădejdea îi mai cotropea o bucată de suflet: «Se-ntinde-n mine-amărăciunea cum se-ntind romanii-n lume». Faptul de-a fi ajuns din căpetenie om de rând, de-a-şi fi pierdut avutul nu-l întrista pe Chebrisis nici pe departe cât îl întrista schimbarea pe care înfrângerea o adusese-n sufletele oamenilor. Se pândeau unii pe alții, se bănuiau, se iveau pârele, îşi scotea capul guduratul pe lângă paznici pentru mărunte avantaje, ca un polonic mai mult la mâncare sau ca trecerea la o muncă mai uşoară. Sufletele oamenilor erau într-o permanentă coborâre, cea pe care le-o aduce totdeauna cu sine reducerea vieții la supraviețuire, scurtarea privirii care, într-o viață adevărată, se-ndreaptă spre înălțimi, spre durată şi ascunde într-un ungher de taină fiorul veşniciei. Oamenii prindeau să se poarte ca şi când fiecare zi le-ar fi fost ultima. Chebrisis nu-i învinuia, însă această prefacere îi punea o lespede peste suflet.

Cu fiecare zi, dorința de-a trăi, atât de firească fiecărei vietăți, se-năbuşea în sufletul lui. Începea să-i piară teama de necunoscut, teama care-l leagă pe om atât de strâns de viață.

*

De dimineață, în timp ce oamenii luau de la magazie lopeți, târnăcoape, casmale, mistrii – fiecare după munca pe care-o avea de făcut – folosindu-se de zgomotul nelipsit unui asemenea moment, Porsilo se-apropie de bătrânul Dromihete, răspunzător de uneltele care, la sfârşitul lucrului trebuiau să fie tot atâtea câte ieşiseră dimineața din magazie, precum şi de-ndeplinirea tainului de muncă zilnică hotărâtă de romani. Porsilo, ca şi când peste cuvintele de cu seară, din baracă, n-ar fi trecut noaptea, îi şopti bătrânului.

— Moşule, se poate oare atâta ne-nțelegere şi-atâta rea-voință din partea fraților tăi?

— Fiule, ai să vezi mulți proşti şi mulți ticăloşi în viața ta. Nu-i lua-n seamă şi nu te-ntrista. Vezi-ți de drumul tău.

— Oare aşa să fi fost totdeauna lumea?

— Aşa, fiule, şi nimic n-o s-o-ndrepte.

Porsilo se mai uită o dată cu jale în ochii albaştri şi fără vârstă ai bătrânului şi se depărta de-a-ndărătelea, cu pas de câine bătut. Venind să-şi ia târnăcopul, Chebrisis întârzie lângă Dromihete, făcându-se c-a scăpat ceva pe jos.

— Moşule, nu mai pot trăi aşa.

— Fiule, *trebuie,* fiindcă numai aşa se mai poate.

— La ce bun?

— Ca să duci viața mai departe.

— Tocmai asta nu mai vreau.

Privirea lui Chebrisis, limpede şi trecută dincolo de pragul durerii, îl făcu pe bătrân să se-nfioare. Învățase în mulții lui ani să recunoască ochii care-ncepeau să-şi arunce privirea *dincolo.*

*

Câinii rămaşi fără adăpost şi fără stăpân, se-adunau în

haite, se-nrăiau, se sălbăticeau şi se dedau la fel de fel de prădăciuni, ca pe vremea când erau fiare de codru şi nu ştiau de vorba şi de ocrotirea omului. Nu era pentru prima oară când romanii se-ntâlneau cu haite de câini sălbăticiți, deci nu erau luați pe neaşteptate şi puşi în fața unei situații căreia să-i afle soluția. Ei trebuiau să aibă mereu în vedere gurile de hrănit: legiuni, auxiliari, învinşi. Hrana trebuia bine socotită. Războiul pricinuise pagube mult peste aşteptări, iar cum timpul nu putea fi prevăzut, şi, prin urmare, nici recolta anului următor, nu-ncăpea milă pentru guri de animale care n-aduceau folos, când printre-nvinşi erau guri de hrănit, în pagubă: bătrâni şi copii, cărora legile războiului, cel puțin la romani, le garantau viața. În fruntea celor care-aveau să curățe locul de câini sălbăticiți, dar şi de cei nesălbăticiți, rămaşi pe lângă vreo casă mai norocoasă, neatinsă de prăpăd, se afla Servandus, ne-ntrecut în aruncarea lațului şi-n sugrumarea pe loc a animalului prins. Riscând zile de carceră şi chiar pedepse corporale – administrate tot de Servandus, căpetenia grupului de *speculatores,* subofițeri însărcinați cu supravegherea şi cu aplicarea pedepselor – câțiva legionari refuzară să ucidă câini, îndrăznind să spună că nu fuseseră-nrolați în armata romană pentru asemenea treburi. Nesupunerea la ordin şi urmările ei nu-nsemnau nimic față de duşmănia lui Servandus. El n-avea să-i mai slăbească o clipă din ochi câte zile-aveau să mai ducă-mpreună şi-avea să-i pârască şi pentru-o privire pe cei neascultători.

În ziua hotărâtă pentru suprimarea câinilor, toată lumea fusese scoasă la muncă; până şi copiii şi bătrânii – la adunat vreascuri şi ciuperci pentru iarnă. În acea zi, Magister n-avea să-i învețe nimic pe micuți. Aceştia nu erau deloc întristați că o zi aveau să-şi atârne tăblițele în rastel. Prânzul îl mâncaseră cu toții-n pădure, primindu-şi porția din mâinile Despei şi din cele-ale Astei, Despa şi Asta pe care le socoteau un fel de mame, chiar şi cei rămaşi prea nevârstnici orfani ca să fi ştiut ce-nsemna o

mamă.

Spre asfințit, garda le făcu semn de plecare. Era o lumină blândă şi-un aer mângâietor de toamnă lungă şi caldă. În sufletele şi pe chipurile oamenilor se-aşternuse o linişte şi-o seninătate care urmează de-atâtea ori unei zile petrecute printre copaci, sub lumina cernută de frunze, când, departe de zgomotul aşezărilor omeneşti, gândurile se chitesc în straturi subțiri şi-afânate, într-o-nțelegere şi într-un drag de viață de care-atât de mult simte omul nevoie.

La marginea pădurii, convoiul lor, în care din când în când se-auzea câte o vorbă domoală, se poticni. Femeile din frunte se opriră deodată, ca şi calul care dă bot în bot cu-o sălbăticiune, şi-şi duseră mâinile la gură. Nimeni dintre cei de față nu mai văzuse-aşa ceva de când era pe lume. Zece bărbați îmbrăcați în nişte pelerine de pânză cerată, lungi până-n pământ, din care le ieşeau doar mâinile, jupuiau fiecare câte-un câine atârnat pe-o targa de lemn sprijinită de câte un copac. Unul dintre ei era Servandus, căruia-i umblau mâinile cu-o repeziciune de parcă toată viața n-ar fi făcut altceva decât să jupoaie câini. La doi paşi de picioarele lui Servandus se aflau două gropi: una, plină cu var stins, în care se-aruncau câinii jupuiți, alta, în care se aruncau pieile la dubit. Din spatele convoiului, oamenii se repeziră să vadă despre ce e vorba.

— Spune-le ăstora să-şi vadă de drum, se răsti Servandus către unul dintre legionarii care-nsoțeau convoiul.

În timp ce vorbea, scoase cu o mişcare iute un ochi de câine în vârful cuțitului şi strigând «Uă!», îl întinse unui copil care-şi ascunse capul în poala unei femei.

Asta rămase un timp cu mâinile-n aer, aşa cum o prinsese priveliştea nemaivăzută. Deodată, se repezi la grămada de crini nejupuiți şi-ncepu să-i azvârle-n dreapta şi-n stânga.

— Ei, surată, ce, te-a pişcat strechea? se răsti

Servandus la ea.

Asta recunoscuse-n movila de câini picioarele dindărăt ale lui Lupei, terminate cu doi călțuni cenuşii. Ca apucată de nebunie arunca animalele moarte fără să se uite că-i izbea peste picioare pe hingheri. Icnea scurt şi-azvârlea mereu animalele moarte. Se-nroşise de efort, ochii stăteau să-i sară din orbite, iar sudoarea-i curgea şiroaie şi-i uda piepții cămăşii. O dată se opri, se ridică în picioare şi-şi muşcă mâna stângă. Cu ochii holbați şi cu limba scoasă, chircit, aşa cum îl găsise lațul, Lupei zăcea, mărunt, un ghemotoc printre câinii mari prinşi în timp ce fugeau, după cum arătau picioarele întinse. Jupuitorii se opriseră din lucru şi se uitau plini de curiozitate la fata care-nnebunise, pe cât se părea.

Doar când o văzură cum se-apleacă şi ridică fărâma de câine cu părul încă pufos, de animal tânăr, când o văzură cum îl apucă, de sub cap şi de subt picioare, ca pe-un copil, cu grijă să nu-i tulbure somnul, legionarii aceia – transformați de vitregiile războiului, pentru o zi, în jupuitori de câini – îşi dădură seama că femeia din fața lor nu era nebună.

Servandus se oprise la un moment dat şi el din lucru, se uita cu-o privire pofticioasă la trupul aplecat al fetei. Făcu o remarcă obscenă, rânji, scuipă printre dinți şi se-ntoarse la câinele-ntins la jupuit, căruia din patru mişcări rotunde îi desprinse pielea de picioare, apoi, cu-o singură mişcare, i-o trase-ntreagă, ca pe-o cămaşă.

Ținându-l pe Lupei în brațe ca pe-un odor pe care l-ar fi-nfățişat netulburatelor zeități domnitoare peste eternitate, Asta se-ndreptă spre pădure.

— Cine se duce după ea? întrebă cu voce scăzută şeful pazei.

— Eu, răspunse Magister şi porni cu pasul lui mare în urma Astei.

Fata se oprise într-un loc umbros, unde pământul era mai moale. Se uita lung la cățelul făcut colac, pe urmă îl aşează pe stratul de muşchi. Cu-amândouă mâinile începu

să scobească pământul. Magister îşi scoase pumnalul de la brâu şi se-apucă să sape. Asta îi luă pumnalul din mână şi săpă ea groapa. Înfigea pumnalul cu-o singură lovitură, îl apleca încet spre interiorul gropii, iar pământul îl scotea cu-o bucată de scoarță de copac. Groapa era gata. Asta adună frunze şi le-aşează una câte una pe fundul gropii. Îşi scoase şorțul din față, îl întinse pe jos, îl netezi cu mâna, îl puse pe Lupei deasupra, apoi, după ce-l privi lung printre lacrimi, îl înfăşură şi-l aşează în groapă. Bătători pământul cu mâinile şi cu-o bucată de lemn, după care acoperi locul cu muşchi. Se depărtă şi smulse câteva flori, cu rădăcină cu tot, şi le-nfipse în stratul de muşchi.

Magister stătea rezemat de-un copac şi se uita la fată cu ochii-ntunecați, printr-o pâclă de-amărăciune. Se-ndreptă, gata să plece, în momentul când o văzu pe fată-n picioare, dar fata se lăsă moale-alături, îşi strânse cuviincios genunchii şi-şi acoperi pulpele pân' la opinci cu cămaşa, se-apucă de genunchi cu mâinile şi-şi sprijini bărbia peste ei.

«Ce-o fi-o sufletul amărâtei ăsteia?», se-ntrebă Magister, se lăsă şi el moale lângă un copac şi, fără să ştie dacă numai pentru cele-ntâmplate-atunci, începu să plângă. Într-un târziu, îşi şterse pe furiş lacrimile, se ridică, îşi luă pumnalul, îl curăță de pământ, se uită lung la el, îl vârî în teacă. Se-apropie încet de fată, îi puse-o mână pe umăr, uşor ca o părere, i-o întinse ca să-i ajute să se ridice şi porniră unul lângă altul, cu ochii-n pământ.

*

Viața îşi urma cursul. Toamna era neaşteptat de caldă, zilele senine, ca-n toiul verii, doar diminețile şi serile târzii – mai răcoroase, prevestind că plantele şi unele vietăți se pregăteau de somnul de peste iarnă.

Bărbații munceau de dimineață până la apus, cu-o

întrerupere de-o oră pentru masa de prânz şi cu alte câteva opriri mai scurte.

Cărau pietrele vechii Cetăți undeva unde era de bănuit că-nvingătorul avea să-ntemeieze o nouă aşezare, spre a-nfige temeinic în pământ şi-n mintea oamenilor semnul victoriei.

Parte dintre oameni lucrau la cuptoare de cărămizi, cărămizi după modelul învingătorului, cărămizi care, datorită felului cum erau făcute şi datorită materialului de legătură dintre ele, se părea că n-aveau moarte.

«Nici cetățile noastre n-ar fi avut, dacă soarta ar fi vrut altfel», gândeau mulți dintre daci, în timp ce-aşezau în tipare sau în cuptoare cărămizile-acelea făcute să pună prinsoare cu veşnicia.

Unii dintre prizonieri mergeau în pădure, alegeau copaci cu trunchiul drept, de esențe trainice, buni pentru construcții, îi doborau, îi jupuiau şi-i stivuiau, după ce mai întâi îi bătea bine soarele încât, astfel uscați, n-aveau să prindă mucigai. Istoviți de muncă, dar învățați cu greul încă de pe vremea când erau stăpâni pe mult-puținul lor avut, prizonierii aflau totuşi timp să se gândească la soarta lor viitoare. Îi punea pe gânduri faptul că erau ținuți toți laolaltă. În casele rămase-n picioare, fuseseră lăsați să se-aşeze femeile şi copiii, chibzuindu-se cum se pricepea fiecare, dregând, lipind, cârpind, încercând să-şi facă adăpost din fiecare-acoperiş rezemat pe patru stâlpi. Niciun învingător nu putea ține-nvinşii la nesfârşit ca pe vite-n țarc. Fără să vorbească unii cu alții, în sufletul prizonierilor se-adâncea presimțirea că mult nu mai aveau să stea prin locurile lor. Câte unul se-apropia de Dromihete – căruia i se-ngăduise a locui pe undeva cu femeile şi cu copiii, dar el nu se clintise dintre bărbați – se-apropia şi-l întreba cu glas tainic: «Moşule, crezi c-au să ne ducă?». «Fiule, eu am fost dus la Roma, târât în triumful împăratului de-atunci şi vândut sclav...». «Cu ăi duşi de la bun-început e limpede. Da' cu noi?». Dromihete nu răspundea. «Crezi c-

am putea face cumva?». «Dacă-ncercați să fugiți, vă prind şi vă omoară!». Omul pleca de lângă Dromihete, cu ochii-n pământ, cu-amărăciune-n suflet; nici de la bătrân nu aflase răspuns să-l mulțumească.

*

Într-o noapte, Dromihete stătea cu ochii deschişi. Nu se lipea somnul de el în ultima vreme. Bănuielile oamenilor erau bănuielile sale. Pentru el, viața era ca şi terminată, iar dacă nu l-ar fi jurat nepotu-său, Decebal, că n-avea să-i părăsească oamenii cât avea să țină suflet în el, s-ar fi dus de mult în munți, acolo unde zvonul vieții omeneşti înceta, unde omul rămânea față-n față cu sine, cu gândul la viața mult mai cuprinzătoare decât zbuciumul omenesc dintre prima şi ultima suflare.

Bătrânul văzu o umbră apropiindu-se. Mergea-n vârful picioarelor, cu mâna la gură – semn al tăcerii. De-abia când omul se lăsă pe marginea patului, Dromihete îl recunoscu pe Chebrisis. Se ridică în capul oaselor, îşi coborî picioarele pe podea şi-l privi întrebător pe Chebrisis, în timp ce-i punea o mână pe braț pentru a-l linişti. Chebrisis se-aplecă la urechea bătrânului.

— Moş Dromihete, aşa nu mai pot trăi.

— De ce?

— Nu mai vreau.

— A!

— Cred c-au să ne ducă.

— De ce crezi asta?

— Cântă întruna cucuvelele şi urlă câinii – câți au mai rămas şi n-au luat drumul codrului sau al pieilor dubite.

— Cine poate şti!

— Nu ne-or duce pe toți, dar pe unii tot ne duc. Îmi spune inima.

Bătrânul tăcea.

«La ce i-ar folosi lui Chebrisis să-i împărtăşească presimțiri pe care nu le-ar fi avut?».

— Moşule, iartă-mă că-ți împovărez sufletul cu spaimele care mă bântuie.

— Dac-am şti de ce venim pe pământ, ne-ar fi mai uşor să judecăm viața.

— Moşule, pentru mine asta nu mai e viață.

— Chebrisis, unora le este hărăzită umilința de când se nasc şi până mor. Gândeşte-te la surzi şi la muți, la orbi, la şchiopi, la ciungi.

— Oricât m-aş gândi, la nimic nu-mi ajută.

— Crezi că legionarii ăştia, plecați o viață de la casele lor, că nici nu mai ştiu de casă, crezi că ei sunt mai liberi decât noi?

— Moşule, fiecare ființă are, cred, o părere despre viață. Părerea mea despre viață nu se mai potriveşte cu viața pe care-o duc. Îl înțeleg tot mai mult pe Decebal.

— Ți-a fost drag Decebal?

— Nu. Dar abia acum îl înțeleg.

— Viața e mai presus de părerea noastră despre ea. Avem de ales între ea şi părere. Atât. Părerea e ca floarea de grădină, viața ca pirul.

— Moşule, pentru mine părerea mea despre viață e mai grea şi mai însemnată decât viața.

Nu-şi mai şuşoteau la ureche. Stând amândoi cu mâinile rezemate de marginea patului, se uitau la dâra de lumină a lunei, care se prelingea pe podea, între o fereastră a barăcii şi uşă.

Dromihete bănuia de ce venise la el Chebrisis să-i strice somnul în miez de noapte, dac-ar fi dormit. Bănuia, dar tăcea încăpățânat.

Chebrisis se-aplecă din nou spre urechea bătrânului:

— Bicilis să le fi spus romanilor de comoară?

— Cine ştie?

— Eu aşa cred.

Chebrisis se ridică în picioare, dar nu plecă. Se uita în ochii bătrânului de parc-ar fi vrut să-i străpungă.

— Moşule, dă-mi… Te rog ca pe zei…

— Ce?

— Ştii prea bine. Ți-am mai cerut o dată. Moşneagul tăcea. Dă-mi pentru şapte suflete.

— De ce hotărăşti tu pentru altul?

— Moşule, te rog.

Chebrisis se lăsă în genunchi şi-şi împreună mâinile.

Lui Dromihete i-ar fi fost mai uşor să-i dea acei lucru când i-l ceruse prima oară. Fiindcă în forfota-nfrângerii, când nu se puteau alege apele, când totul era în clocot, în afara şi înăuntrul oamenilor, trecerea de la viață la moarte, într-o mulțime care oricum părea sortită pieirii, era mai firească.

Acum, viața înfrânților şi-a învingătorilor intrase pe drumul liniştii, măcar în afara omului dacă nu şi-n sufletul lui.

— Fiule, şopti Dromihete cu blândețe părintească, pentru cel nemulțumit viața e temniță grea. Dacă nu izbuteşti să ridici gândul vieții în suflet mai presus de viața din afară, vai şi-amar de tine!

— Nu pot, moşule, n-am tărie şi poate nepăsare cât ar trebui pentru asemenea viață care pe mine nu mă poate-nvăța nimic.

— Ba da: să te smereşti.

— Dac-aş putea! Moşule, sufletul meu nu se poate înălța peste zidurile temniței, nu poate-nfrânge nemulțumirea.

Moşul tăcea iară.

Chebrisis îi puse-o mână pe genunchi.

— Moş Dromihete, domnia-ta ai fost vreodată mulțumit?

— Numai când am iubit.

Chebrisis lăsă ochii-n pământ… Bătrânul Dromihete coborî pleoapele, pentru ca din comoara amintirilor, adânc îngropată, să nu țâşnească nicio sclipire în afară.

Chebrisis se ridică încetinel, privi cu-amărăciune paturile suprapuse din care pornea câte-un sforăit, câte-un geamăt, câte-un oftat din adâncul sufletului.

Stătu în picioare, aşteptând ca bătrânul să deschidă

ochii.

Dromihete-i făcu semn cu mâna.

Chebrisis se-ndoi până la gura bătrânului.

— Mâine îți dau. Dar să nu-i dai cui nu vrea sau fără ca acela să ştie.

Chebrisis lăsă capul în jos şi-şi duse dreapta la inimă.

Din şirul de amintiri care trecuse pe subt pleoapele lui Dromihete, una stăruia, de neşters şi de ne-nlocuit: Amalusta pe patul de zăcere de sub nuc. Când ştiuse că n-avea să mai poată umbla, ea nu mai mâncase, nu mai vorbise. Nu aflase cale de-mpăcare cu-nchisoarea trupului neputincios.

Chebrisis nu afla cale de-mpăcare cu-nchisoarea sufletului, ale cărui aripi erau frânte.

Ce drept avea el, Dromihete, să-l judece şi să-l abată de la o hotărâre? Deodată, ca şi când viața şi-ar fi pierdut toate tainele, i se păru că i se ia o pâclă din fața ochilor: înțelese şi nu mai judecă.

*

Din zori şi până-n seară, zilele micşorându-se, bărbații în putere erau scoşi la pădure sau la piatră, dându-li-se de la plecare hrană rece, pentru a nu se mai pierde vremea cu-mpărțitul mâncării de la cazan. Într-una din aceste zile de toamnă care făgăduia să fie lungă, măcar după liliacul înflorit a doua oară, cinci prizonieri şi doi legionari din pază nu se mai întoarseră seara la numărătoare. Pădurea şi valea răsunară de numele romanilor, strigați întruna de camarazii lor – nedumeriți mai întâi, apoi luați de fiori pe şira spinării, deoarece ştiau că moale n-avea să le fie. Deşi în sinea lor nu se simțeau cu nimic vinovați de lipsa celor pe care-i strigau de zor, aveau să fie aspru certați pentru neatenție, puşi – în cel mai fericit caz – la carceră, dacă nu chiar trimişi în linia-întâi pe te-miri unde, dat fiind că răsculații şi nemulțumiții nu se terminau niciodată pe cuprinsul

marelui imperiu.

Îi căutară cu torțe până către dimineață, în lung şi-n lat, înălțând luminile deasupra capului şi încercând să străpungă din ochi frunzişul galben al copacilor. Nici urmă de cei şapte dispăruți. Resemnați, a doua zi, romanii raportară împăratului fuga celor cinci prizonieri şi dispariția celor doi legionari de pază, despre care nu se putea spune dacă de bunăvoie şi-n bună-nțelegere cu cei dintâi îşi luaseră valea sau îi însoțiseră forțat. Cercetându-se cine erau cei şapte dispăruți, se văzuse că prizonierii erau tineri până prin douăzeci şi cinci de ani, fără familie-n rândul celor rămaşi, iar legionarii, tineri deasemenea şi fără neamuri în rândul armatelor din Dacia.

Prizonierii fură luați la-ntrebări mai cu binele, mai strânşi cu uşa.

Zadarnic.

Nimeni nu ştia sau nu voia să spună nimic.

Printre prizonieri, mulți se bucurară în sinea lor de curajul oamenilor fugiți şi-n acelaşi timp îi invidiau dacă n-aveau să fie prinşi. Şi printre romani erau mulți care oftau cu nostalgie după libertatea pe care camarazii lor de arme, siliți sau de bună-voie, aveau s-o capete, scăpând de ani grei de lupte prin cele patru zări ale lumii, în cazul când moartea i-ar fi ocolit, cu-ndepărtata perspectivă ca, ajunşi veterani, să se poată stabili coloni prin cine-ştie-ce Dacie.

Câțiva – un grup restrâns – din rândul dacilor erau revoltați şi paraponisiți pe fugari, cel mai revoltat şi paraponisit fiind Druxilis, care socotea fapta acelora ca pe ceva-ndreptat împotriva lui şi-a altor oameni cuminți care aşteptau potolirea lucrurilor şi clipa când aveau să lucreze pentru romani, cei mai deştepți şi mai în stare de fapte mari, de vreme ce erau stăpânii lumii. Dacă fugarii ar fi fost prinşi, Druxilis cu mâna lui i-ar fi omorât, după ce mai întâi i-ar fi chinuit cu-ncetul, ca să-i piară oricui cheful de fugă. Se simți dator să ceară să fie-nfățişat Împăratului, care-l primi în speranța că Druxilis avea să-i

dezvăluie ceva în legătură cu fugarii.

— Înălțime, eu şi oamenii de bine i-am ucide cu mâna noastră pe răufăcătorii ăştia.

— Care? întrebă Împăratul cu o voce lugubră.

— Cum care? Fugarii! strigă Druxilis, după ce o vreme rămase cu gura căscată şi cu guşa tremurând.

Împăratul îi făcu semn să treacă la locul lui. Dacă fuga celor doi legionari nu l-ar fi indispus din cale-afară, vorbele astea i-ar fi stârnit râsul. Era sigur că cei doi legionari o făcuseră-n înțelegere cu cei cinci daci: singuri nu s-ar fi-ncumetat ei să rişte, necunoscând drumurile. Călăreți fură trimişi a doua zi în căutarea fugarilor. Împăratul ştia că n-aveau să fie prinşi, dar căutatul nu trebuia abandonat, deoarece resemnarea prea grabnică, în asemenea caz, ar fi făcut şi pe alții din rândul prizonierilor şi, mai grav, din rândul armatei romane, să-şi caute libertatea. Expediția, deşi inutilă, era necesară. Punerea prizonierilor la regim de carceră n-ar fi folosit la nimic. Ar fi-ncetinit doar ritmul muncii. Singura măsură eficientă era triplarea pazei, în special în ceea ce-i privea pe romani, care-aveau să se spioneze şi să se bănuiască şi mai mult unii pe alții. Toată paza din momentul fugii fusese pedepsită, aşa că Servandus şi cei din centuria de pedeapsă avuseseră de lucru. Dacilor trebuia să li se dea o pildă pe care s-o pomenească neam de neamul lor. Doi daci aveau să plătească pentru ei. Romanii învățaseră câte ceva de la toate popoarele peste care se duseseră. Nu putea fi ignorată, prin urmare, dreapta lege a ochiului pentru ochi, a dintelui pentru dinte, care se străduia să țină cumpăna dreptății prin părțile Asiei Minor. După cercetări prealabile, doi tineri, copilandri aproape, fură aleşi pentru a ispăşi vina celor de-un neam cu ei. Cercetările avuseseră menirea de-a-ndrepta lovitura acolo unde avea să doară mai rău. Printre-nvinşi – tineri, oameni în toată firea şi unii bătând spre bătrânețe – cei mai mulți rămăseseră singuri pe lume. Cei doi meniți să ispăşească trebuiau să aibă familie şi, dacă se putea,

numeroasă, ca durerea să nu se stingă o dată cu-ngroparea mortului. Groaza trebuia să intre adânc în oasele oamenilor. Unul dintre condamnați era fiul cel mai mare al lui Chebrisis, celălalt – fiul unui om de rând, pe nume Daro. Condamnații aveau să fie răstigniți cu capul în jos, aşa cum îi pedepseau romanii pe răzvrătiți.

De pe podium, din mijlocul castrului, în puține cuvinte, împăratul anunțase condamnarea celor doi, în scopuri disciplinare.

Dacă legionarilor le părea rău după doi nevinovați, n-aveau decât să-i păzească pe prizonieri şi să se păzească-ntre ei.

— Spune-le străinilor pe limba lor. Şi mai spune că morții vor fi îngropați de armată. Nu vreau s-aud lălăieli şi nici instrumente.

Tulnicul Despei se multiplicase-n mintea Împăratului.

Oamenii ascultau cu capul în pământ. Doar cei doi tineri cu părul ca o perie – căci li se-aplicase tunsoarea cuceritorilor – îl priveau drept în față pe împăratul învingător, care, ca şi histrionii când îşi jucau rolul, se uita la toată lumea şi la nimeni. Daro se izbi cu palma peste frunte. Fiii, trei câți îi mai rămâneau, înțepeniră, holbând ochii, de parcă vestea cruntă le-ar fi fost adusă prin văz şi nu prin auz.

Când doi legionari puseră mâna pe fiul lui Chebrisis, o femeie se smulse din rândul femeilor şi dădu să fugă spre podiumul imperial. Un glas poruncitor de bărbat o opri:

— Femeie, nu te înjosi!

Era glasul lui Chebrisis. El se uită mai întâi la cei patru feciori câți îi mai rămâneau, apoi, printre lacrimi, la cel pe care-l pierdea.

— «Femeie, nu te înjosi!», şopti traducătorul.

Hadrian, la un pas în urma unchiului său imperial, strângea şi desfăcea mereu pumnii. Erau momente când se gândea că nici chiar ipotetica domnie asupra lumii nu merita anumite spectacole,

Scaurianus fixa depărtările fără să clipească. Îşi dădea

seama că scena la care-asista nu era de natură să-i uşureze eventuala guvernare a noii provincii. Dar lui nu i se ceruse nici formal părerea cu privire la crucificarea celor doi daci, după cum, de altfel, nimănui.

Patru legionari se-apropiară de condamnaţi. Doi îl apucară de mâini pe feciorul lui Chebrisis, doi – pe feciorul lui Daro. Tinerii se scuturară şi le dădură mâinile la o parte. Luând-o cu un pas înaintea legionarilor, sendreptară spre locul unde-i aşteptau crucile. Aici îi căutară din ochi pe-ai lor, spre a-şi lua rămas bun. Senclinară spre cele patru zări, îngenuncheară, sărutară pământul. Se duseră apoi şi se-aşezară fiecare pe crucea lui, aşteptând să fie legaţi şi înălţaţi.

Chebrisis, nevasta şi copiii lor, Daro şi fiii lui fură dintr-un pas lângă cei doi tineri. Ce le mai păsa dacaveau să-i omoare şi pe ei? Împăratul făcu semn legionarilor să-i lase-n pace.

Nevasta lui Chebrisis îşi mângâia copilul pe faţă şi-i şoptea la ureche:

— Dragul mamei, dragul mamei…

Daro îngenunchease lângă băiatul lui şi-i spunea cu glas potolit:

— Nu-ţi fie teamă, dragul tatei! Trece şi asta. Nu-ţi fie teamă!

Moş Dromihete se-apropie de condamnaţi în momentul când le legau picioarele. Cu mâinile îşi făcu loc între Chebrisis şi nevastă-sa.

Se-apropie de feciorul lor şi-l mângâie pe faţă.

Făcu doi paşi apoi şi se află alături de feciorul lui Daro. Îl mângâie şi pe-acela pe faţă.

— Mergeţi cu bine, copiii mei, şopti bătrânul şi se retrase-un pas, privind când pe unul din băieţi, când pe celălalt.

Nevasta lui Chebrisis duse mâna la gură şi-şi înăbuşi un ţipăt. Chebrisis o strânse puternic de mână şi-i şopti şuierat:

— Taci, femeie, taci!

Lui Daro i se puse-un nod în gât. Îşi duse-amândouă mâinile la piept şi, după ce-şi recapătă suflarea, spuse din nou:

— Nu-ți fie teamă dragul tatei, nu-ți fie teamă, nu-ți fie teamă…

Vorbele curgeau una după alta fără oprire.

Nevasta lui Chebrisis amuțise. Cu gura căscată şi cu suflarea oprită se uita la copilul ei răstignit.

— Să-i spui zeului despre noi, băiatul meu, să-i spui cum am ajuns şi că abia aşteptăm s-ajungem la el, începu Chebrisis să spună cu mare grabă şi cu voce tare.

Legionarii se uitară la el, apoi unii la alții, dădură din umeri şi ridicară crucile.

Neamurile răstigniților se-aşezară pe jos în jurul crucilor. Nimeni nu băgase de seamă când se depărtase moş Dromihete.

Paza era condusă de Tiberius Claudius Maximus. Maximus se uita întruna la cei doi condamnați – neclintiți pe crucile lor, cu ochii deschişi care vedeau acum lumea răsturnată. Ochii lor deschişi nu clipeau deloc şi, prin ce miracol nu se ştia, nu se bulbucaseră cum se-ntâmpla cu ochii celor crucificați cu capul în jos. Ei îi aminteau lui Maximus ochii deschişi ai Regelui barbar, cu privirea lor neclintită, când el, Tiberius Claudius Maximus, îi tăiase capul şi mâna.

Servandus, în pază şi el, se-apropie de Maximus:

— Ce-ar fi să-i gâdil cu sulița să guițe nițel, că prea tac ca peştele-n baltă, prea fac pe grozavii.

— Treci la locul tău şi să nu te mai aud.

Maximus îşi înălță iară ochii spre răstigniți. Aveau fețele palide, gura-ntredeschisă, coşul pieptului nemişcat. Maximus ciuli urechea. Nu voia să se-apropie de cruci, pentru a nu stârni curiozitatea celorlalți oameni din pază. Nu se-auzea niciun geamăt, niciun şuierat, nici măcar un suspin din cele două guri întredeschise. Maximus se izbi cu palma peste frunte. Se prefăcu numaidecât că-şi şterge sudoarea şi că-şi duce mâna la urechea dreaptă.

Servandus se-apucă să joace zaruri cu un legionar, în timp ce alți doi camarazi le luară locul, cu sulița la picior, gata oricând de atac.

După ora prânzului, Asta se-apropie de neamurile răstigniților. Pe jos, nemişcați, cu ochii ațintiți spre cruci, la-nceput oamenii nici n-o văzură. Se-aşează şi ea pe jos. Pe-un ştergar învrâstat cu fire roşii întinse picul ei de mâncare primit la prânz. Alături puse o ploscă. Lăsă o mână uşoară pe brațul femeii lui Chebrisis. Fiecare dintre cei adunați întinse mâna dreaptă şi, cu trei degete, apucă un pic de mâncare şi-o duse la gură. Se şterseră cu palma la gură, apoi îşi trecură unul altuia plosca.

După ce ultimul care bău puse plosca jos, ziseră toți într-un glas:

— Să fie primit.

Asta adună şervetul, luă plosca şi, fără un cuvânt, plecă.

Servandus, care-o ochise, îi aruncă o privire neruşinată. Fata, mergând cu ochii-n jos, n-avea cum s-o vadă.

— Ei, mândro, altceva n-ai de dat? că poate ne-am înfrupta şi noi.

— Gura! se răsti Maximus, şi-i aruncă lui Servandus o privire aspră.

— Ia să-i înțepăm noi pe-ăştia doi, ca să moară mai repede, că n-om sta aici până poimâine, schimbă Servandus vorba, pentru a-i arăta decurionului că era plin de inițiative-n folosul tuturor celor din pază, dintre care, de fapt, numai doi, pe rând, păzeau cu sulița-n mână, ceilalți văzându-şi fiecare de câte o treabă măruntă.

Înainte ca Maximus să-l poată opri, Servandus, înălțându-se pe vârfuri, înfipse sulița-n coastele unui răstignit. Trase arma, o trecu prin iarbă şi înălță spre crucificați o privire bănuitoare. După un timp se-apropie de Maximus.

— Ascultă, din ăsta nu curge pic de sânge.

— Ei şi? rosti nepăsător decurionul.

— Mă duce gândul că erau morți înainte de-a fi crucile înălțate. Trebuie să spunem mai sus. Nu e-n regulă.

— Un cuvânt dacă sufli cuiva să ştii că bag sulița-n tine.

— Ce, te-ai încârduit cu ăştia? zise destul de moale Servandus.

— Nu m-am încârduit cu nimeni, Trebuia să moară doi de la ei pentru fugiții de la noi. Au murit. Ce mai vrem?!

— Dar trebuia să moară-n chinuri.

— Te-ar fi făcut mai fericit dacă mureau în chinuri?

La aceste cuvinte, Maximus se uită cu dispreț în ochii lui Servandus.

— Dac-o luăm aşa... Cine le-o fi dat otrava? întrebă Servandus pe-un ton confidențial.

— Cine le-a dat-o ți-ar putea-o da şi ție, mi-ar putea-o da şi mie, se gândi Maximus să-l sperie pe Servandus.

— Păi, dacă sunt morți să-i dăm jos de pe lemnele-alea.

— Înțeapă-l şi pe celălalt în coaste şi pe urmă stai la locul tău şi-aşteaptă s-apună soarele. Şi nu care cumva să sufli.

Ultimele cuvinte Maximus le rosti amenințător. Băgase de seamă că cei de teapa lui Servandus nu ştiau de vorbă bună şi de omenie. Maximus oftă. Între ziua când tăiase, intrepid şi voios, capul şi mâna Regelui dac înfrânt şi ziua răstignirii celor doi nevinovați, la care se uita acum cu ochi absenți, i se părea că trecuseră secole. Îndoiala cu privire la prețul omului şi-al faptelor sale începea să pună stăpânire pe sufletul lui Maximus, pecetluindu-i gândurile şi chipul cu sigiliul unei nelinişti pe care până de curând nici n-o bănuise. Din dreaptă şi de nestrămutat cum fusese până mai ieri, lumea prindea să se-ncline. Maximus simțea că nu era departe clipa când avea s-o vadă răsturnată, cum o vedeau acum cei doi răstigniți.

«Nemernicul şi imbecilul ăsta de bătăuş avea nevoie să-i vadă pe nenorociții ăştia suferind. Nu e destul că şi-au

pierdut viața, o viață din care n-au avut timp să-nțeleagă nimic. Mulțumescu-vă, zei, că n-am tăiat decât capul şi mâna unui mort. Mă-ntreb la ce-or folosi, oare, toate astea?».

După apus, crucile fură coborâte, morții îngropați în groapă săpată de-ai lor. Familiile îşi dezlegară fiecare mortul de pe cruce şi-l sărutară. Mâinile-nțepenite fură cu greu adunate pe piept, iar cele două perechi de ochi, unii – verzui, de iarbă necoaptă, alții – căprui, cu pete mici aurii, nu voiră să se-nchidă.

Nevasta lui Chebrisis se aplecă şi se uită de-aproape în ochii celor doi morți. I se părea că dânşii aveau să-i dezlege taine pe care mintea ei nu el putea înțelege.

Se-ndreptă şi se uită cu-o privire umilă în jur. Fața i se lumină de-un zâmbet.

— Dragii mamei, ce frumoşi sunteți şi ce drepți!

Gândul ei îi înfrățise pe copilandrii înfrățiți de soartă.

*

După această-ntâmplare, oamenii munceau ca şi-nainte, doar că erau tot mai tăcuți şi tot mai posaci, cu urmele unei mari nelinişti care din suflet lua drumul trupului şi se ivea în câte o brazdă adâncită-ntre sprâncene, la colțurile gurii, la coada ochilor privind mereu micşorați, ca-ntr-o ne-ntreruptă pândă la vestirile sorții.

În castru era forfotă ca de-aşezare după un drum lung sau ca de plecare la drum lung. Se pregăteau bucătăriile de campanie. Se lipeau petice pe pântecele cazanelor, se-nlocuiau cărămizile sparte sau prea subțiate de foc. Se-ndreptau polonicele, se controlau lingurile, talerele, ploştile.

Fără să se vorbească-ntre ei, ascultând doar de-un îndemn din adânc, dacii îşi adunau şi-şi rostuiau fiecare puținele lucruri care-i însoțiseră-n timpul prăpădului şi după, ori pe care le-agonisiseră-n vremea din urmă. Într-

o viață în care pierduseră tot, fiece nimic dobândea o mare-nsemnătate. O obială de lână pentru ocrotit măcar un picior în iarna care avea să vină, un petic de blană de oaie cât palma pentru ocrotit o mână, o zdreanță de pus sub capul ostenit căpătau o-nsemnătate pe care, până nu de mult, n-o avuseseră prăjini de pământ, case-ndestulate, podoabe, cirezi de vite, cline de munți împăduriți, stâne de oi, valuri de lână ieşind de sub teascurile de la piuă. Lumea se răsturnase. După un trai de oameni aşezați şi chivernisiți, dacii descopereau că viața putea să-nsemne doar o răsuflare, o pereche de mâini şi gândul, avere de netăgăduit şi de nestrămutat. Descopereau că, pentru unii, viața putea să-nsemne una, pentru alții – alta. Descopereau că azi puteai fi stăpân pe viața ta, atât cât îngăduie soarta, mâine – la un stăpân, unealtă lucrând la parte cu soarta.

*

Într-o zi frumoasă, copiii fură trimişi cu Asta, cu Magister şi cu şase legionari în pădure, după ciuperci şi după vreascuri. Asta îşi făcuse drum spre-un loc umbros, unde creştea muşchiul mai des. Se-aplecă şi mătură cu-o ramură frunzele moarte, rupse frunzele uscate ale florilor pe care le-nfipsese cu un timp în urmă pe groapa lui Lupei. De câte ori putea, Asta venea în locul acela umbros şi stătea cât îi îngăduiau treburile, care nu se mai sfârşeau şi de la care n-o lăsa inima să se-abată. Copiii trebuiau hrăniți, spălați, mulți dintre ei fiind mici şi neajutorați. De câte ori venea în pădure la groapa lui Lupei – singurele ei clipe de răgaz – îşi dădea seama că ea nu mai avea nimic pe lume. Se uita mereu la nevasta lui Porsilo. De câte ori aceasta se-ntorcea de la mormântul feciorului dus, Asta se-ntreba dacă nevasta lui Porsilo era în toate minții, dacă rămăsese-n toate minții. Faptele ei – muncea fără oprire – blândețea față de oameni, fără cuvinte, erau cu toatele ale omului în toate minții, iar

seninătatea ei, seninătatea omului care şi-a-mplinit menirea pe pământ şi, poate, seninătatea unora cu mintea rătăcită într-o lume numai a lor. Asta se gândea că poate soția lui Porsilo nu fusese prea vorbăreață nici *înainte.* Acum răspundea la tot ce o-ntrebai cu «da» sau «nu», privindu-te-n ochi cu blândețe. Se vede că nevasta lui Porsilo, ca şi ea, Asta, socotea că nu mai avea ce să-şi spună cu oamenii. Când Magister venea să-i învețe pe copii, Asta stătea, la fel ca la-nceput, ascunsă şi-asculta cu luare-aminte tot ce le spunea dânsul. Citea o dată cu copiii, ei – cu glas tare, toți deodată, ea – deschizând gura, mişcând buzele şi doar rareori şoptind câte un sunet. Până la moartea lui Lupei, Magister fie n-o văzuse cum stătea tupilată în spatele şcolarilor, fie se făcuse că n-o vede. Într-o zi, după aceea, se-apropiase de ea şi, fără niciun cuvânt, îi pusese-n mână o tăbliță şi-un stil. Asta dăduse din cap a mulțumire, iar el dăduse din umeri în semn că n-avea de ce să-i mulțumească. La terminarea lecției, în timp ce prichindeii se zbenguiau şi țipau ca scăpați din cuşcă, Magister se-apropia de locul Astei şi, ca din întâmplare, îi lăsa pe brâul de piatră al casei câte o frunză de brustur sau câte o cârpă curată în care era învelit ceva de mâncare. Din ochi îi arăta Astei locul unde lăsase mărunta lui danie. Fata o lua, tot ca din întâmplare, şi o-mpărțea pe furiş cu doi-trei copii, de fiecare dată alții, iar când era prea înfometată, o mânca singură, tot pe furiş, mustrându-se mereu de lăcomie.

*

Uneori, când Magister era mai luat cu-ale citítului sau cu scrisul, Asta se uita la el cu fereală, pe sub gene. Lung, deşirat, cu o față ascuțită, în care pometii parcă stăteau să spargă pielea smeadă; cu o frunte înaltă, boltindu-se peste sprâncenele stufoase, castanii ca şi părul țepos (care, deşi tuns scurt, făcea cârlionți mărunți, mai ales în creştet şi pe lângă urechile, altminteri,

micuțe); cu ochi negri, ce se micşorau când râdea (încât nu ştiai să spui de la-nceput dacă râde sau dacă plânge), ochi a căror privire părea să plutească peste lume; cu buze, care, la orice vorbă rostită, se răsfrângeau ca după o mare strădanie, dezvelind nişte dinți uşor încălecați; cu nodul gâtului împungând ca osul pieptului la păsările slabe, Magister stârnea mila, precum un pui căzut din cuib înainte de-a fi învățat să zboare. Şi la romani era ca la toate neamurile: oameni cumsecade şi oameni răi. Ea socotea că între Magister şi Servandus – a cărui simplă vedere o umplea de scârbă şi-i făcea inima să bată de spaimă – era deosebire ca între lup şi oaie. Cel puțin, de când jupuise câinii – câtă veselie pe dânsul şi ce rânjete-i schimonoseau fața! – chiar de l-ar fi văzut zvârcolindu-se de durere sau mort în drum, ea nu s-ar fi aplecat măcar să se uite la ticălos! Înainte de venirea romanilor, sufletul Astei fusese cufundat într-un fel de amorțeală. Pe cei bănuiți a-i fi făcut rău îi ocolea şi-i scosese de la inimă de parcă li s-ar fi şters urma din lume. De când îl văzuse pe Servandus scotocind bărbați, femei, copii, luându-le nimicuri, sub cuvânt că nu e-ngăduit de regulament – care-anume, nimeni nu ştia! – de fapt, regulamentul bunului său plac, în temeiul căruia le confisca nişte biete fleacuri numai pentru a-şi arăta puterea, de când, fără să fi-nțeles cuvintele, îi auzise glasul care suna a batjocură, Asta simțea o-ncrâncenare în tot trupul şi-n tot sufletul. Era sigură că, de câte ori trecea o femeie pe lângă el, Servandus o spurca, rostind vorbe neruşinate. Era de-ajuns să-i vezi pe moş Dromihete, pe Chebrisis şi pe Porsilo cum lăsau capetele-n jos la auzul acelor cuvinte, pe care ei le-nțelegeau, ca să-ți fi dat seama cam ce măscări puteau însemna! Fără să-i fi spus nimeni şi fără ca ea să caute să afle, era sigură că pe Lupei numai lepădătura îl scosese din cotlonul unde stătea pitit când era plecată stăpâna sau când trebăluia. Ascunsese-ntr-un ungher dosnic, în podul casei care-adăpostea copiii, traista-n care-l purtase pe Lupei mic: nu putea să se uite

la ea fără s-o podidească plânsul şi fără s-o-nece suspinele. Când îşi aducea aminte de Lupei cățeluş, i se-nseninau ochii; îndată ce şi-l amintea în mormanul de câini sugrumați, şi-ar fi dat viața numai să scape de vedenia-ngrozitoare. Gândurile ei de răzbunare pe hingher nu urzeau un plan. Având credință-n tăria gândului, mai ales când pornea din mai multe părți îndreptat spre-aceeaşi țintă – iar pe Servandus cu siguranță, nu putea fi om care să nu-l fi blestemat măcar o dată! – Asta îi menea a rău, chemând în ajutor puterile cele nevăzute, pentru pedepsirea netrebnicei lepădături.

*

Acum se afla alături de groapa cățelului, făptura cea mai dragă şi mai credincioasă din câte-avusese parte-n viață, dar sufletul ei nu-şi găsea nici linişte nici stare ca alte dați. Ceva tulbure din adâncul ființei, ceva pe care nu şi-l putea lămuri, o tot făcea să ofteze şi să-şi apese coşul pieptului, unde i se punea mereu un nod. Ziua era frumoasă şi senină. Aerul tremura în lumina potolită a soarelui. «Degeaba e frumos afară… Lupei, Lupei, de unde să ştii tu ce greu e pe lumea asta, unde-am rămas?…». Se duse iară între copii, şi se-apucă să caute ciuperci. Din când în când, se-ndrepta din şale şi ofta adânc. Magister, care se-apleca numai după vreascuri, fiindcă dânsul nu deosebea ciupercile bune de cele-otrăvitoare, părea să fi ghicit că-n acea zi fata nu era-n apele ei. De obicei, Asta nu-şi făcea simțită prezența decât prin locul pe care-l ocupa în spațiu. Nu vorbea, umbla ca umbrele, iar în mâinile ei lucrurile nu sunau, de parc-ar fi fost de pâslă. Magister, căruia i se pusese un fel de nod în gât, se ridica mereu şi-şi îndrepta trupul deşirat, ca şi cum ar fi tras o funie dintr-o desagă; şi, fără să vrea, se trezea oftând adânc, de parcă nu i-ar fi ajuns aerul.

Copiii tăceau: cei mai mărişori – atenți la ciuperci, pe care le-aduna fiecare-n câte o grămăjoară, ca apoi Asta să

se mai uite o dată la ele; cei mici – luându-se la-ntrecere, care să strângă mai multe vreascuri. Doar la un moment dat, tăcerea plină de foşnet de frunze fu sfâşiată de-un țipăt de copil. Unul dintre cei micuți nimerise-n urzici. În timp ce fata-i sufla peste mânuțele brobonate şi roşii, băiețelul bătea mărunt pământul cu picioarele. Uitându-se cu ochii mari şi ciulind urechea să nu le scape vreo mişcare ori vreun sunet, copiii ceilalți se strânseră în jurul lor, roată. Încetul cu-ncetul, plânsetul micuțului se domoli şi frământatul pământului se rări. Cu gândul tulbure şi dus aiurea, se sili să-i zâmbească băiețelului şi, văzând că s-a potolit, îi puse-o mână peste alta, iar ea se ridică-n picioare. Copilul i se lipi cu fruntea de catrințe. Îl mângâie pe creştet şi se depărtă. De câte catrințe străine nu şi-o fi rezemat şi ea capul, căutând milă şi ocrotire, când o fi fost mică? Se duse cât mai departe putu, ca să n-o vadă nimeni plângând. Neliniştea n-o părăsea. Copiii stăteau aliniați, cu bocceluțele în mână, gata de-ntors acasă. Cam într-o oră apunea soarele şi, curând după-aceea, se lăsa întunericul. Asta, cu două straițe mari pe brațe, mergea în urma convoiului, cu privirea-n pământ, ca de obicei. Deşi n-o văzuse niciodată umblând altfel, Magister simțea că se petrece un lucru neobişnuit cu fata. Rămase şi el în urma convoiului.

Se-apropie şi o-ntrebă în şoaptă:

— Ce e cu tine?

Fata păşea mai departe, cu fruntea-n pământ. Magister se gândi că, poate, nu pricepuse-ntrebarea, deşi, în tabăra de prizonieri, nu mai era barbar să nu-nțeleagă vorbe-atât de simple. Poate că ea, totuşi, nu era în stare, drept care, îi puse mâna pe braț. Iar când Asta ridică ochii, romanul clătină din cap în dreapta şi în stânga, şi-şi înălță mâinile-n sus, cu palmele deschise, ca nişte semne de-ntrebare fără echivoc. Fata dădu din cap şi-nchise ochii, lăsând bărbia-n piept. Semnul voia să spună – cel puțin aşa-nțelese Magister – că nu mai era nimic de făcut. De unde venea fata asta şi ce era cu ea, Magister n-

avea cum să afle fără să-ntrebe, iar prezentului îi era martor. Învinsul, oricât de puține idei ar fi avut despre libertate, nu se putea, la un moment dat, să nu-şi simtă condiția de-nvins. Cu toate că prezentul justifica pe deplin amărăciunea fetei, şi nu doar pe-a ei, trecutul părea să nu fie străin de prea-plinul stării aceleia. Fata atât de tăcută şi de stingheră îi topea sufletul de milă. Mergând alături de ea, Magister o privea din când în când cu coada ochiului. Cu straițele mari cât toate zilele pe brațe, potrivindu-le din când în când ca să se cumpănească, Asta semăna cu măgăruşii din Sicilia lui natală, care mergeau cu-aceeaşi prudență şi priveau cu-aceeaşi resemnare ca şi fata. Dacă nu s-ar fi temut că vreunul dintre legionarii din pază l-ar pârî că «pactiza cu duşmanul», i-ar fi luat Astei cele două boccele cu ciuperci. Regulamentul prevedea ca-nvinşii să nu fie ajutați de trupe, ci lăsați să-şi îndeplinească singuri cantitatea de muncă prescrisă. Ca şi când trupele abia ar fi aşteptat să-i ajute pe-nvinşi! Războiul se terminase prea de curând ca umilința imediată şi fățişă să fie-nlocuită cu forme ceva mai subtile de relații între învingători şi-nvinşi, forme care să-ngăduie răspasuri de iluzie a independenței şi-a-nfrățirii. Magister avea oroare să fie scos din anonimat, chiar şi pentru a i se-aduce elogii. Obscuritatea condiției lui sociale, departe de-a-l nemulțumi, i se părea acceptabilă, mai mult decât altele, jinduite şi invidiate.

*

Cu un pas domol, în zumzet de gâze-ostenite care se-ntorc acasă, ajunseră cu toții-n tabără. Pentru primul ceas al înserării şi pentru vremea caldă de-afară, liniştea din aşezare era nefirească. Despa, care-i aştepta totdeauna-n poartă, cu mâna streaşină la ochi, până vedea toți copiii bulucindu-se către ea să-i povestească ce văzuseră şi ce făcuseră, pe unde-şi petrecuseră ziua,

Despa lipsea. Nu era țipenie de om pe-afară, nu ardea niciun foc, nici măcar un opaiț şi de nicăieri nu venea miros de mâncare. Asta rămase nemişcată în mijlocul curții. Uitase şi să pună jos straițele cu ciuperci. Nedumeriți, copiii rămaseră şi ei pe loc, fiecare cu bocceaua pe mână. Asta nu se hotăra să strige. I se părea că nimerise într-un loc necunoscut, iar într-un loc necunoscut trebuia să-ți vesteşti într-un fel venirea ca să afli unde-ai ajuns şi cu cine-aveai să ai de-a face. Astei îi venea pe zi ce trecea mai greu să vorbească. Uneori i se părea că nici nu mai putea vorbi, chiar dac-ar fi vrut. Până la urmă, înfricoşat de-atâta linişte, un copil începu să cheme, la-nceput cu glas tremurat, apoi din ce în ce mai tare şi mai speriat.

— Mamă Despa, mamă Despaaa!

Striga fără oprire, dar răspuns nu venea de nicăieri.

Într-un târziu, din spatele casei în care locuiau copiii orfani, se iviră două umbre: Dromihete şi nevasta lui Porsilo. Amândoi se uitară-n ochii Astei şi-apoi coborâră pleoapele. Asta pricepu că cei cu care-mpărțise viața de după prăpăd nu mai erau. Lăsă straițele jos şi se-aşează lângă ele. Îşi trase cuviincios catrința şi cămaşa până peste opinci, se-apucă de genunchi cu amândouă mâinile şi-şi culcă fruntea peste ei. Nu crezuse că lumea se putea scufunda a doua oară.

— Au fost duşi bărbați mulți, femei mai puține şi nu ale lor, şopti moş Dromihete. Preț de cinci legiuni, mi-a suflat şi mie careva. Au rămas mai ales femei şi copii.

Asta ridică spre bătrân capul şi-l întrebă din ochi încotro-i îndreptase. Ce-nsemna «preț de cinci legiuni» ea nu ştia şi nu-i păsa deloc să afle.

— Spre Miazăzi.

Dinspre pădure se-auzea urlet. De câine, de lup, cui să-i mai pese?

— Nana Despa? rosti Asta tremurat, după ce-nghiți de mai multe ori în sec.

— Dusă.

Asta-şi lăsă iar capul pe genunchi.

Copiii, de obicei gălăgioşi, mai ales la-ntors la ceea ce le era tuturor casă, stăteau acum nemişcați şi muți, bănuind că oamenii mari vorbeau lucruri însemnate şi care nu erau de bine.

Panesia, pe care toată lumea – chiar şi cei care nu-i cunoscuseră bărbatul – o numeau «nevasta lui Porsilo», se-apropie de Asta. Mai întâi se-aplecă asupră-i cu mâinile desfăcute-n aer, ne-ndrăznind s-o atingă. Îşi dădea seama că o nenorocire povestită era mai înfricoşătoare decât aceeaşi nenorocire trăită. Până la urmă, cu teamă, îşi lăsă amândouă mâinile peste creştetul Astei, ca două păsări ostenite şi speriate. Cu-amândouă brațele, fata cuprinse picioarele Panesiei şi-şi lipi fața de catrința ei. Se desprinse de femeie, se uită lung în ochii ei şi porni cu pas de câine bătut spre casă. Aprinse-n vatră un foc de vreascuri care pârâiau, scoteau ploaie de scântei şi-mprăştiau miros de răşină. Peste pirostrii puse un vas mare de lut cu două toarte. Cu o lingură lungă mestecă în seul topit de cu ziuă şi, când începu să sfârâie, răsturnă peste el o legătură de ciuperci. Copiii, tăcuți ca niciodată, se rezemaseră de pereți şi, cu ochii lipiți de oala mare de pământ şi de coada lingurii, înghițeau în sec. Unii mai mici se lăsaseră moale pe pardoseală şi, biruiți de oboseala zilei petrecute sub cer deschis şi toropiți de căldura frumos mirositoare, adormiseră. După ce, sătui în sfârşit dar cu inima grea, copiii dormeau în paturile lor, Asta ieşi în ogradă. Se uită în toate părțile. Parcă pierise orice suflare de primprejur. Ridică ochii spre stele. Carul Mare, Carul Mic, Luceafărul şi Luna plină. Senin, senin şi linişte s-o tai în felii. Alături de nana Despa, viața intrase pe-un făgaş, avea un rost, iar ea, Asta, un om pe lume. De la Despa trăsese un învățământ: şi omul singur îşi avea rostul pe pământ, ca tot ce născocise firea. Din cele văzute pân-atunci, Asta înțelesese că viața se putea răsturna ca un car prea încărcat: îi era destul să se-mpiedice de-un bolovan.

Pricepuse că viața-ndestulată de la bucătăria domnească luase sfârşit şi, ca omul care n-avusese nimic al lui, sempăcase cu paguba, dar gândul ei nu mai cuprindea şi răsturnarea unei vieți în care, socotise ea, nu mai era ce ți se lua. Plecarea Despei însemna răsturnarea cea mai neaşteptată şi de-aceea cea mai dureroasă din viața Astei. Ca şi moartea lui Lupei.

O duruse plecarea lui Seguris, fiul lui Bicilis, dar seaşteptase ca-ntr-o zi fiul primului-sfetnic domnesc să se desfacă de ea. Nu se-auzise de slujnice care să fi mâncat la masa Regelui.

Generalul de la Roma, care-o băgase-n seamă ca pe-un om, se dusese şi el, dar Asta ştia că, într-o bună zi, într-un fel sau într-altul, şi-acela, dacă ar fi trăit, şi-ar fi văzut singur de viața lui, în lumea lui.

Lupei şi Despa făceau parte din viața celor de-o seamă cu ea. Pe ei n-ar fi trebuit să-i piardă. Drumul lor împreună ar fi trebuit să fi fost mult, mult mai lung. Asta se simțea nimicită sub apăsarea unei vieți din care nu mai înțelegea nimic. «Dac-aş vorbi, ar fi poate mai uşor. Aş mai afla… Ce-aş mai afla? Ce e de aflat?».

Moş Dromihete, înalt şi drept, venea cu pas încet şi ostenit dinspre poartă, unde schimbase câteva cuvinte cu legionarul de gardă, după ce mai întâi îi aprinsese un foc de vreascuri. Acum îşi punea iasca, amnarul şi cremenea, averea săracului, la cingătoare. Când ajunse lângă Asta, se uită roată împrejur. Căuta ceva pe care să se-aşeze. Scaunele scunde, cu trei picioare, pe care stăteau copiii când îi învăța Magister, erau rânduite unul peste altul într-un şopron din spatele casei. Moş Dromihete o luă pe Asta de mână şi merseră să şadă pe-un trunchi de copac, cine-ştie-de-când rămas alături de gard, locul de joacă al copiilor: «calul» lor, călărit de mai mulți, mânat cu călcâiele-n coaste, cu zăbala strânsă şi cu câte-un «diii» de răsuna valea.

— Văd că nici tu n-ai somn, copila mea.

Asta se-apucase cu mâinile de genunchi şi stătea

uitându-se-n gol.

— După ce-ați plecat voi în pădure, toată lumea a fost scoasă afară, bărbații din barăci, femeile şi copiii de prin case. Numărați şi-apoi despărțiți. Se-auzea tot timpul comanda: «la dreapta, pe loc, la dreapta, pe loc». Ăi care-au trecut la dreapta au fost trimişi să-şi strângă lucrurile. Şi oamenii şi-au strâns care-n saci, care-n boccele, fiecare ce avea şi ce cu gândul nu gândeşti. Pirostrii şi oală vedeai la toți. În frunte au pornit-o străinii cu carele şi cu cazanele de gătit. Bărbații noştri veneau după ei, femeile şi copiii la urmă. Nouă, care-am rămas, ne-a fost îngăduit să-i petrecem până la râu. Acolo, cei care plecau s-au aşezat jos şi s-au întors cu fața către Cetate. Străinii se uitau nedumeriți şi nu ştiau ce să creadă. Oamenii şi-au luat fiecare o mână de țărână, au legat-o-n câte o cârpă şi au pus-o-n sân. S-au ridicat toți deodată, apoi s-au aplecat şi-au sărutat pământul, s-au închinat celor patru zări, ni s-au închinat nouă şi noi lor şi s-au întors cu fața spre Miazăzi, încotro le era drumul. Despa, în ultimul rând de femei, şi-a tras tulnicul, dar un legionar a sărit şi i l-a luat.

«Țâpuriți, şi spuneți», a strigat Despa şi-a-nceput: «„Au venit străinii şi ne-au luat şi câniiˮ».

Şi mergeau şi spuneau. Aşa au plecat oamenii noştri.

Moş Dromihete se opri.

Tot înghițea în sec şi-şi tot mişca mâinile.

Asta simți că bătrânul mai avea ceva de spus.

— Cei care-au plecat nu ştiu dac-au băgat de seamă că dintre ei lipseau şase oameni, o femeie şi cinci bărbați, pe care soarta-i hărăzise să fie de neam şi să fie toți aleşi să plece. Chebrisis, femeia şi ăi patru feciori câți îi mai rămăseseră.

Pentru prima oară, Asta întoarse capul şi se uită în ochii bătrânului.

— Au venit legionarii cu sulițele să-i urnească pe-ncăpățânații nesupuşi. Erau morți.

Asta făcu ochii mari şi se scutură.

— Luaseră otravă.

Lui Dromihete i se părea că trecuseră secole de când Chebrisis, la sfatul domnesc, îl învinuise pe Decebal de-a nu fi căutat cale de-nțelegere cu marele duşman. «Sufletul omului e ca vremea; ajunge să sufle-un vânt puternic şi toate sunt la pământ!».

Bătrânul îşi duse mâna la cingătoare. De când i se deschiseseră ochii asupra lumii, purta la el leacul împotriva tuturor relelor din lume. La vârsta lui, încă i se părea mai mare curajul de-a trăi viața până la firescul ei sfârşit, cu toate valurile, vârtejurile, vremuielile şi gunoaiele ei, decât să treci dincolo, cu bună-ştiință şi înaintea vremii care-ți fusese hărăzită.

— Şi omul ce să facă? se trezi Asta strigând.

Îl luase pe Dromihete de piept şi-l zgâlțâia din toate puterile.

Dromihete se lăsă scuturat, ca un pom din care vrei să dobori fructele. Când omul se umplea cu vârf de nedumerire şi de-amărăciune trebuia să le dea cumva afară din el.

Asta-şi pusese-amândouă mâinile pe față.

— Să ducă viața mai departe, şopti într-un târziu Dromihete.

Mâinile Astei căzură de sus peste genunchi, iar ei doi stăteau nemişcați şi fără niciun cuvânt pe trunchiul de copac. Erau atât de cufundați în gânduri că n-o simțiră pe nevasta lui Porsilo atunci când, la un pas de ei, le spuse cu glas limpede, privindu-i cu blândețe:

— Ai noştri dorm acum pe-un câmp în nişte căpițe de fân. Trebuie să meargă până la o apă, după ce-o trec acolo rămân. De mâine încep să vină-ncoace şi de-ai noştri, dinspre Răsărit şi dinspre Apus, şi străini. Au să se-aşeze toți aici cu noi.

Bătrânului Dromihete i se lungise fața. De uimire, Asta se trezi din nou vorbind:

— De unde ştii toate astea, nană?

În glasul ei se simțea teama față de lucrul mai presus

de mintea omului.

— Ştiu.

*

De-a doua zi începură să vină oameni de-un neam cu ei, strămutați din locurile lor, precum şi străini. Se trecu la-mpărțit loturi de pământ străinilor, iar dacilor li se hotărnici un loc mare pe care aveau să muncească-n devălmăşie sau cum avea să-i taie capul.

Casele rămase-n picioare trebuiau drese-n mare grabă, ca iarna să nu le părăduiască, ducând mai departe urmele urgiei prin care trecuseră. Nou-veniții tăiau drumuri noi, le lărgeau şi le pietruiau pe cele vechi, săpau canale în care se-aşezau tuburile de apă ale viitoarelor terme, se trăgeau mereu brazde inaugurale, se fixa mereu câte un *cardo maximus,* drum diriguitor în jurul căruia se orânduia fiecare-aşezare romană. Liniile erau drepte şi limpezi, uşor de ținut minte şi, peste tot, aceleaşi. Şerpuitoare, cu linii imprecise avea dreptul să fie doar natura şi doar în măsura-n care nu-mpiedica planurile omului. Altminteri, ea trebuia cioplită, îndreptată, adusă la nevoile omului şi supusă lor. Oricâtă obidă aveau în suflet, dacii, neam de oameni rânduiți şi rostuiți, nu se puteau opri să nu se minuneze în sinea lor de noima pe care-o aveau la treabă învingătorii. Cu-asemenea siguranță tăiau, ridicau, hotărniceau, încât ai fi crezut că, de când era pe lume, Roma nu făcuse altceva decât planuri de orânduire a Daciei.

Cei nou-veniți, din aşezări vecine cu şirul de cetăți dărâmate care ținuseră mai-nainte cununa munților, ca şi cei rămaşi pe loc, dimprejurul cetății-de-scaun, se-ndemnau mai bine la ridicat decât la dărâmat. Acuma puneau umărul la ceva ce, în curând, avea să se-nalțe, avea să capete formă şi viață. Umilința de-a fi fost siliți să dărâme cu mâinile proprii salba de cetăți, mândrie a neamului lor, fusese poate cel mai amar moment al

înfrângerii. Obida, ca şi-o rană a trupului, începea să prindă coajă. La-nceput, dacii strămutați se simțeau străini, fiindcă erau priviți ca nişte străini de cei rămaşi la locul lor. Apoi, trezindu-se şi unii şi alții printre străini adevărați – care tot veneau de nu-se-ştia unde pentru a-şi căuta norocul şi a-şi întemeia o stare în noua cucerire a Romei – se simțiră-nfrățiți de limbă, de obiceiuri şi de faptul că şi unora şi altora li se luase totul. Lăsându-li-se învinşilor viața, învingătorii trebuiau să se-ngrijească să le-o şi păstreze. După ce-şi luaseră bine seama, localnicii şi cu cei veniți începură să se-ajute unii pe alții să-şi ridice-adăposturi, până ce-aveau să-şi înalțe case-adevărate asemeni celor prăpădite de război sau rămase neatinse, dar părăsite fără voie de stăpâni. După o zi de muncă, seara, oamenii se-adunau în jurul câte unui foc, aducea fiecare semințe prăjite, grâu fiert şi-ndulcit cu miere, turte coapte-n spuză, le-mpărțeau frățeşte, şi-ncet-încet se-nfiripa vorba: fiecare simțea nevoia ca ceilalți să ştie cine era el. Fiecare povestea despre neamul lui, din moşi-strămoşi, despre avutul adunat cu trudă şi rămas – al cui, nu se ştia. Oamenii nu-ndurau să se creadă despre ei că erau nişte viituri, aduşi ca frunza uscată.

Ei erau copaci smulşi din rădăcină de urgia sorții.

Bărbați, îndurând cu greu singurătatea, ca unii-nvățați la casă şi cu nevastă şi cu copii, ajutau la greu câte o femeie rămasă si-aceea ca frunza bătută de vânt, iar până la urmă singurătățile se-adunau două câte două. Se-aciuiau pe lâng-o vatră unde fierbea o oală. Bărbați tineri, abia ieşiți din copilărie, puneau ochii pe câte-o fată potrivită pentru-ntemeierea unui cămin şi, fiindcă n-aveau după datină cui s-o ceară, se-nfățişau lui Dromihete ca ălui mai bătrân dintre dacii nestrămutați, căruia, ca unui părinte-al întregii obşti, îi cereau binecuvântarea. Toamna vedea trecând pe drumurile de curând pietruite perechi de tineri ducând în mâini câte-un brăduț împodobit cu fire de lână în culori aprinse, iar în vârf purtând colacul de mărturie menit să le

străjuiască, de-a lungul întregii vieți, căminul.

Dacii începură să rupă, cât şi cum puteau, limba străinilor, ca să se poată-nțelege cât de cât cu cei care-aveau să le fie vecini, precum şi cu legiunile care nu se ştia pentru câtă vreme aveau să rămână pe pământul lor. Străinii, care, la rându-le, se străduiseră să-nvețe limba romanilor – pe care-o vorbeau, mai întâi, pentru a se-nțelege unii cu alții fiindcă nu erau toți de-acelaşi neam – învățau cât şi cum puteau şi din limba celor în mijlocul şi-n țara cărora aveau să trăiască de-atunci înainte. Şi printre străinii străini erau bărbați singuri.

Oricât le-ar fi fost gândul la căpătuială-n noua țară, un suflet de femeie nu le strica nici acelora şi, cum de-ales n-aveau decât dintre femeile pământului, îşi legau singurătatea de ce le puneau dinainte soarta şi vitregia timpurilor.

*

Parianeu, Tantinis şi Druxilis erau folosiți ca un fel de ajutoare pe lângă nişte străini care urmau să concesioneze dreptul asupra păşunilor, al tăierii pădurilor, al sării. Conducerea romană socotise că-n mintea învinşilor trebuia, pe de o parte, întreținută bănuiala că anumite căpetenii ar fi fost uneltele învingătorilor cu mult înaintea războiului – ceea ce justifica favoarea de care se bucurau acuma – pe de altă parte, ideea că cel dornic să slujească noua stăpânire era bine primit.

Fire hazlie, deştept şi vorbind bine latineşte şi greceşte, curând Parianeu juca zaruri şi spunea glume cu înalta ofițerime din statul-major al Împăratului, dornică să mai audă ceva nou şi să mai vadă fețe noi, sătui unii de alții – ca toți oamenii care se văd din obligație şi care, oricât ar fi dorit, nu se puteau evita. Parianeu, tată a două fete, îşi punea mari speranțe-n căsătoria lor, care, aşa cum se-arătau timpurile, trebuia făcută cu-nvingătorii, pentru

netezirea drumului spre Roma. De vreme ce *Roma* era buricul lumii din care dacii aveau să facă de-atunci înainte parte, orice om cu ambiție spre *Roma* trebuia să-şi îndrepte ochii. Parianeu învățase din cele trei războaie prin care trecuse – în timpul lui Domițian era aproape copilandru – că unul dintre cele mai însemnate lucruri de pe lume era să nu intri în panică şi, decurgând dintr-acesta, să ştii s-aştepți; iar din aşteptare, la momentul potrivit, s-apuci întâmplarea de moț şi să ştii să tragi folos de pe urma ei.

Tantinis, trufaş, răbdător şi uns cu toate-alifiile, nu făcuse nimic pentru-a atrage atenția asupra lui. De la înfrângere, tăcuse-ntruna, iar acum vorbea rar, puțin şi numai cât era nevoie. Familia şi avutul fiindu-i la adăpost, iar lui, precum se vedea, zâmbindu-i norocul, avea doar de-aşteptat pentru împlinirea unui plan aidoma cu planul lui Parianeu. Omul cu ambiție, de-atunci înainte nu-şi putea îndrepta ochii decât spre Roma. Acolo era fruntea bucatelor. Înzestrat cu o judecată mai rece decât a lui Parianeu, şi de-aceea cu bătaie mai lungă, Tantinis socotea că prea mult n-avea să treacă până când dacii să fie nevoiți, pentru a se apăra de neamurile din Răsărit, să apere granițele Romei: căci oricine s-ar fi-ndreptat către Roma, întâi pe daci trebuia să-i calce. Învingătorii şi învinşii aveau să aibă nevoie unii de alții spre a ține piept unor neamuri mânate de foame, iar îndrăzneala celor mânați de foame nu cunoştea stavilă. În adâncul sufletului, Tantinis simțea că-nfrângerea din vară nu-nsemna un sfârşit de groază – îngrozitor, dar sfârşit – ci începutul unui şir de groaze al cărui capăt se pierdea în viitor, departe.

Druxilis, mărginit, încăpățânat şi tenace, îi slujea cu zel pe romani, cum îl slujise şi pe Decebal. În mintea lui totul rămăsese neschimbat, ca o roată-nțepenită. De vreme ce viața nu-l înălțase pe cel dintâi loc, el se simțea menit să-l slujească, plin de credință şi de tragere de inimă, pe cel mai mare decât el. Romanii cu care-avea de-

a face nu ştiau cum să-l categorisească pe Druxilis: fățarnic ori slab de minte? Spre deosebire de Parianeu şi de Tantinis, pentru care Dacia nu mai reprezenta altceva decât o etapă tranzitorie către Roma, Druxilis nu s-ar fi dat dus din Dacia nici pentru cea mai avantajoasă dintre situațiile din altă parte-a lumii, lume care pentru el valora numai atât cât îl cunoştea. O lume-n care nu s-ar ştiut cine era el ar fi fost o lume pustie. În Dacia trebuia să se ştie că Druxilis mare fusese, mare-avea să rămână, căci omul credincios şi cinstit îşi afla oriunde loc. În sinea lui, dac-ar fi fost să dea o pildă de cinste şi credință, Druxilis pe el s-ar fi numit. Viața îl hărăzise cu cel mai mare noroc născocit de ea vreodată: cel de-a nu se-ndoi de sine însuşi nicicând şi nici în ruptul capului.

*

Într-o noapte, moş Dromihete, neavând somn, se-apucă să măture zidurile Cetății – temeliile ei – fiindcă atâta mai rămăsese din Cetate. Mătură astfel nopți în şir. Alte nopți măsură din ochi lungimea şi lățimea temeliilor. Şi-ar fi petrecut bucuros zilele şi nopțile, câte-i mai rămâneau, să-nlăture semnele de trecere-a vremii de pe-aceste mărturii ale neamului său, dar după moartea lui? Încetul cu-ncetul, vântul avea s-adune peste ele nisip, ploile-aveau să care peste ele pământ, frunzele moarte-aveau să putrezească şi să-ngraşe pământul din care mai rămânea să crească iarba, semn rodnic al vieții, semn veşnic al veşnicei uitări. Iar ploile şi zăpezile, vânturile nemiloase dinspre Răsărit şi dinspre Miazănoapte aveau să le roadă, să le tocească, să-şi dea mâna cu învingătorii în ştergerea de pe pământ a urmelor vieții dinainte. Nesfârşitele şi asprele pilde pe care viața i le dăduse căzuseră toate-n mintea lui Dromihete ca-ntr-un pământ roditor. Pentru mulți, învățăturile vieții erau o pulbere ce rămâne-n urma câinelui, ca să se piardă fără urmă. În Dromihete, viața săpase ca picătura care, în neobosita ei

lucrare, până la urmă găurea stânca.

Pacea romană era dorința Romei. Ca şi dragostea, pacea nu era pace dacă părțile nu erau într-un gând. Unor neamuri fără casă, fără masă, a căror singură avere era foamea, puțin le păsa de drăgăstoasa pace-a Romei şi de eventualele ei binefaceri. Nu de drumuri drepte şi pietruite, nu de terme, nu de geometrie şi de legi duceau lipsă neamurile-acelea.

Temeliile cetății-de-scaun a dacilor nu de romani aveau să fie primejduite-n viitor. Le mătura acum Dromihete; frunzele se măturau uşor şi colbul, dar troienele iernii, ale iernilor? Să țină ruinele mereu în vederea şi-n sufletul oamenilor? Oamenii erau strămutați spre ceea ce-avea să fie noua cetate, a noii Dacii, a Daciei căzute subt pacea romană. Şi-apoi, ochiul se-nvăța cu ceea ce vede mereu, iar sufletul nu-i mai da însemnătate. Bătrânul s-ar fi ntins peste ruine şi nu s-ar mai fi urnit de-acolo în vecii vecilor dac-ar fi putut în acest fel să le ocrotească de mâna timpului. Aruncat mult peste vremi, gândul lui îşi închipuia uimirea celui care, într-o bună zi, avea să dea – din întâmplare, poate – peste ruine, sau avea să le caute- anume pentru a dovedi că neamul lor nu era închipuirea unei poveşti. Muncit de-asemenea năluciri, Dromihete începu într-o noapte să care pământ cu un ciubăr şi s- acopere, mai întâi temelia turnului domnesc, cel care se- nălțase deasupra tuturor şi de unde, altădată, cuprindeai cu ochiul jur-împrejur, până departe. Moş Dromihete îşi petrecea ziua-n rândul bărbaților, la muncile grele, însărcinarea lui fiind să țină socoteala muncii fiecăruia şi pe-a tuturor. De când se răspândise vestea despre felul cum căra moş Dromihete pământ peste ruinele Cetății, unii se uitau minunându-se de puterea şi, mai ales, de voința lui, alții – cu-o privire în care mila era amestecată cu disprețul, privire întâlnită adesea când oamenii cătau la cei slabi de minte sau cu mintea dusă. «Aşa e când trăieşti peste măsură», spuneau cei mai mulți, nefiind obişnuiți să măsoare neobişnuitul. Unii, puțini, se

gândeau cu părere de rău la clipa când bătrânul Dromihete avea să lase lumea, el – martor al atâtor fapte-ale neamului lor, el – care văzuse cu ochii lui cum se-nvârtise roata sorții. Santinelele-aduseră la cunoştinţă superiorilor ciudățenia bătrânului, iar aceştia – statului-major imperial. Pentru prezent, acoperirea ruinelor era o idee atât de bună, încât romanii regretară că nu le trecuse lor prin cap. Nimeni n-avea nimic împotriva ei. Li se părea tuturor – prin transpunerea ei în faptă, şi încă din partea unui singur om – acțiunea unui nebun.

— E o nebunie, zisese Traian. Uitându-se undeva spre Răsărit.

— Dar nebunia lui e sfântă, spusese Hadrian cu privirea undeva spre Miazăzi, cam pe unde-aşeza în minte Marea Arhipelagului.

Aruncase apoi o privire iute spre Scaurianus. Ştia că acesta era singurul care pricepuse unde băteau vorbele lui. «Marile idei nu se pierd. Au o circulație subterană. Antigona, împotriva arbitrarelor legi lumeşti, îşi îngropa fratele; un bătrân barbar, împotrivindu-se evidenței, care mărgineşte şi prezidează viața omului, sfidând mai întâi natura, înfruntând apoi puterea, îngroapă ruinele unui neam…».

*

Asta se minuna de câte ori se uita la Dromihete. Se minuna cum de se afla atâta putere-n trupul lui deşirat, din care oasele nu se risipeau numai fiindcă le ținea pielea, netedă de necrezut pentru cât era de bătrână.

Nevasta lui Porsilo, o dată se oprea din treabă şi se-apropia de Asta şi de Dromihete, spre seară – când aceştia stăteau lângă foc, în timp ce Asta mesteca în oale mâncarea copiilor – se-apropia, îşi sufleca sau îşi lăsa mânecile şi, cu vorbă firească, le spunea:

— Ai noştri acum îşi înalță case *acolo* şi le dreg pe ăle părăsite. Daro, Despa şi Porsilo au grijă de toți. Împart

hrana, aleg locurile de case, rânduiesc lumea la muncă. Se-aşază frumos, ca oamenii. E bine. Şi la noi, o vreme o să fie linişte. O vreme, numai.

Dromihete şi Asta ascultau cuvintele Panesiei ca pe cele mai fireşti din lume.

Asta, cu toate că-n sinea ei se scutura de câte ori le-auzea, n-o mai descosea de unde ştia toate lucrările-acelea şi, mai mult, le credea pe toate.

Într-o zi, după ce-nghiţise de multe ori în sec, Asta o-ntrebase:

— Nană, de ce ne spui numai nouă lucrurile astea, mie şi lui Dromihete?

— Fiindcă voi meritaţi şi credeţi.

O vreme încă se mai aflară printre daci unii care povesteau că umbra regelui Decebal plutea în miez de noapte peste ruinele Cetăţii.

Alţii spuneau chiar că bătrânul Dromihete, unchi al Regelui şi om al lui de credinţă, acoperind ruinele cetăţii-de-scaun împlinea porunca dată lui de umbra acestuia.

Apoi, fie că umbra obosise, fie că n-o mai vedeau oamenii, dar despre ea nu se mai vorbi.

Magister, care-auzise şi el despre-această minune, ca şi despre multe altele, îl întrebă la un moment dat pe unchiaş:

— Bătrâne, de ce crezi că umbra Regelui vostru s-a arătat o vreme şi-acum nu se mai arată?

— Fiule, uneori oamenii îşi închipuie că văd, şi uneori chiar văd, ce-ar vrea să vadă. Apoi, omul e luat cu viaţa şi uită să mai vrea să-şi închipuie. Într-un cuvânt, se-aşterne uitarea.

— Bătrâne, la mine-acasă, în Sicilia… ai auzit de Sicilia?

— Auzit. Cât am fost sclav la Roma, am auzit multe.

— La mine, în Sicilia, se spune că la întemeierea Romei, când Romulus a tras brazda pe Palatin, deasupra s-au rotit doisprezece vulturi. Augurii au tălmăcit numărul lor drept secole de viaţă hărăzite Cetăţii.

— Am fi *abia* într-al nouălea, spuse Dromihete ca pentru sine, după ce-şi aduse aminte în ce an se aflau, urmând numărătoarea de la întemeierea Cetății.

— Se spune că Augustus nu şi-ar mai fi luat numele de «Romulus», tocmai sfătuit de auguri; luându-şi un nume nepurtat până la el de niciun conducător, ar fi urmat să lungească viața Cetății, socotindu-se un nou întemeietor.

Bătrânul tăcea.

Nu prea-nțelegea de ce, tam-nisam, Magister îi povestea lui toate astea.

— Bătrâne, tu crezi că luându-şi Octavian numele de «Augustus» ar fi putut schimba soarta Cetății? întrebă Magister cu glas tainic, uitându-se-n ochii lui Dromihete pentru a vedea cum îi primise-ntrebarea.

Dromihete oftă.

— Fiule, pentru *noi,* dacă i-a schimbat-o sau nu, prea puțină-nsemnătate mai are. Însemnat pentru noi este că Cetatea asta a voastră – că mai are de viețuit patru veacuri ori aproape douăsprezece, dacă-l socotim întemeietor pe Augustus – însemnat pentru noi este că ne-a dărâmat nouă cetățile, că ne-a zburătăcit şi-acum ne pritoceşte.

— Bătrâne, tu crezi că, într-o bună zi, Roma o să piară? nu se lăsă Magister.

— Cine poate şti?

— Vreau să spun: crezi că într-o bună zi are să-şi piardă puterea?

— Are să şi-o piardă sigur.

— De ce crezi asta?

— Fiindcă, fiule, zeii nu-ngăduie nici unui copac să urce pân' la cer. Dar de ce mă-ntrebi? se gândi Dromihete să se lămurească.

— Va ajunge vreodată lumea ca o singură turmă şi-aceea mânată de-un singur păstor? şopti Magister. Se simțea că întrebarea asta şi-o smulsese din suflet.

— Asta nu cred, fiule.

— Dar că după moarte s-ar putea să urmeze o viață în

care să fii răsplătit sau pedepsit pentru faptele din lumea asta?

— Cine poate şti? Noi credem că nu murim, ci că ne strămutăm doar. Despre răsplată şi despre pedeapsă, credința noastră nu vorbeşte.

— Dar dumneata crezi că s-ar putea să fie-o asemenea lume dincolo?

— S-ar putea, fiule, s-ar putea. Pe mine, viața m-a-nvățat că şi pe pământ totul se poate.

Magister luă de pe jos o țandără de lemn şi zgârie pe pământ două forme lunguiețe, una sub alta. Dromihete recunoscu în formele simplificate doi peşti. Magister îl pândi pe bătrân cu coada ochiului. Acesta se uitase fără mirare la liniile zgâriate şi nu-ntrebă nimic. Magister nu ştia cum să-i tălmăcească tăcerea: se făcea că nu pricepe semnificația acelor linii sau chiar n-o pricepea şi, mai mult, nici nu dorea s-o afle?

Făcându-se că zgârie la-ntâmplare pe pământ, Magister scrise două litere greceşti, punând între ele distanță de câteva palme, α şi ω. Dromihete privi literele greceşti: fără să clipească. Nici de data asta nu-ntrebă nimic.

— Bătrâne, cât ai stat la Roma ai auzit vorbindu-se de Iesus? se hotărî Magister să nu-l mai ia pe ocolite.

— Crestus? Am auzit. Şi mai ştiu că pe-nchinătorii lui îi dă stăpânirea la fiare-n arene. Stăpâna mea de la Roma, cea care mă cumpărase, era neam cu împăratul Domițian, Domițian l-a condamnat la moarte pe văru-său dulce – bun, vreau să zic – şi-a condamnat-o şi pe nevasta acestuia, fiindcă erau creştini. Îi pârâse-un sclav.

— Şi împăratul de-acum a exilat-o pe-o nepoată a lui Vespasian. Toți împărații, să ştii, îi prigonesc pe creştini.

— Împărăția împăraților este-aici pe pământ, a creştinilor înțeleg că e dincolo.

— Bătrâne, tu crezi că e drept ca împăratul să-şi pună statuia în temple, el, un muritor? Chiar după religia oficială?

— Cine are puterea nici nu se gândeşte că n-are dreptul… Fiule, pe lumea asta margini are viaţa, margini au binele şi bunătatea; trufia – ca şi răutatea – n-are.

— Dacă ei cred în zeii aceia, îi sfidează…

Dromihete înţelese că Magister nu credea în zeii aceia, iar Magister înţelese că Dromihete nu era închinător al lui Iisus din Iudeea. De vreme ce-avea încredere-n bătrân, după cum avea şi-n Asta şi-n Panesia – toţi trei oameni de ispravă şi de onoare, după cât se pricepea el să-şi judece semenii – Magister era hotărât să lămurească deschis lucrurile cu dacul. Cu cele două femei ar fi vorbit dacă s-ar fi putut înţelege. Cu ele se-nţelegea din priviri şi din gesturi, ceea ce dovedea că multe gânduri le erau asemănătoare.

— Bătrâne, tu crezi în zeii voştri?

— Atâta vreme cât îmi făgăduiesc nemurirea, de ce m-aş plânge de ei?

— Iesus din Iudeea făgăduieşte o lume mai bună, doreşte să facă din om o fiinţă mai bună, mai milostivă, mai iubitoare.

— Frumos din partea lui.

— Bătrâne, tu nu crezi că lumea poate fi, poate să fie făcută mai bună?

— Eu, fiule, nu cred.

— Să fie făcută mai bună printr-o-nvăţătură lămurită oamenilor?

— Fiule, atâta vreme cât firea omului nu se schimbă, nici o-nvăţătură nu poate face lumea mai bună. Nu-nvăţătura le lipseşte oamenilor, ci bunăvoinţa.

— Bătrâne, eu cred că lumea are să fie mai bună cândva şi poate că ziua aceea nu e prea departe. Eu cred.

Privirea molcomă a magistrului se lumină o clipă ca de-un fulger. Poate că lumea după care tânjea sufletul lui i se-arătase chiar atunci.

Lui Dromihete i se umplu sufletul de milă când văzu sclipirea din ochii romanului; nimic nu-i topea mai mult sufletul decât să vadă omul legănându-se-n năluciri. Îşi

dădea seama cât îl dezamăgise pe băiatul acela fiindcă părerile lor despre lume erau deosebite.

— Fiule, să nu crezi că n-aş vrea ca lumea să fie mai bună decât e. Orice om cu judecată nu se poate să nu dorească o lume mai bună. Dar cine-a trăit mult în lume vede că se schimbă stăpânirile. Un neam cade, altul se ridică, un om cade. Altul se ridică, dar omul rămâne mereu neschimbat în alcătuirea lui.

— Dar nici aşa nu se mai poate trăi, spuse după un timp Magister, cu un glas plin de amărăciune.

— Ştiu.

Magister se ridică să plece.

De jos, moş Dromihete îl apucă de-o mână, se uită cu duioşie părintească în ochii tânărului şi-i spuse cu glas scăzut:

— În mine să ai totdeauna încredere, dar de alţii fereşte-te! Nu te băga-n primejdie.

Cum dădea aprobator din cap, Magister îi aminti lui Dromihete mieii pe care-i cumpăra din piaţă, ca stăpână-sa de la Roma să-i ducă la sacrificat pe altarul câte unui zeu. «Dromihete, zeii, dac-or exista, au să ştie mai mult de-o grămadă că mielul ăsta e de la mine. Dar trebui' să ne facem că… Pentru un sacrificiu onorific e bună şi oaia! Să ne ferim de sacrificii expiatorii…».

Magister făcuse câţiva paşi mari spre poartă, cu mersul lui de plugar pornit la semănat. Deodată se-ntoarse-n loc şi, cu pas mare, dar grăbit de data asta, se-apropie din nou de Dromihete.

— Bătrâne. Crezi că există credinţe pentru care merită să-ţi dai viaţa?

Rămase cu gâtul lungit, cu buzele-ntredeschise şi cu ochii aţintiţi avid spre chipul bătrânului.

— Puţine, răspunse moş Dromihete, şi oftă.

— Ca, de pildă?

— Credinţa faţă de tine însuţi.

— Da…

Se vedea că Magister nu se-aşteptase la acest răspuns.

Se-nmuiase deodată.

Obrajii îi căzuseră, umerii i se cocârjaseră.

S-ar fi zis că-i trântise cineva o povară grea în spinare, fără ca el să fi văzut de unde.

— Pentru puține credințe face să mori şi pentru niciuna să ucizi.

La ultimele cuvinte-ale lui Dromihete, Magister dădu aprobator din cap şi bătrânul îşi aminti iară mieii de sacrificiu de pe când era sclav la Roma. I se părea că-nvățase în acei zece ani mai mult decât în toată viața. Atunci dobândise cea mai de preț învățătură: câtă durere şi câtă zădărnicie cuprindea fiecare trecere prin lume. «La mari şi la mici, sub fiecare-acoperiş e o durere… Dintre câți de-ai noştri şi-au luat zilele, despre Chebrisis se poate spune c-a avut cea mai mare credință față de el însuşi. N-a vrut să-i dea timp vieții să-l schimbe».

*

Servandus îşi făcea mereu drum pe la casa copiilor; ba aducea, ba lua câte un sac, pe care-l lăsa pitit prin şură sau printre uneltele de sub şopron. Nimeni nu se-atingea de sacii ăştia plimbăreți. Lucrul cel mai greu era pentru Asta şi pentru Panesia să-i facă pe copii să priceapă ce primejdie era să umble-n sacii ăia. Cele două femei se dumiriseră din vorbele lui Servandus şi din semnele lui de-amenințare că ar fi fost vai şi-amar de cine-ar fi-ndrăznit să afle ce-ascundeau sacii. Nu era greu de-nțeles că lucru curat nu se afla în ei. De teamă că, totuşi, cu toate lămuririle, copiii să nu umble la saci, ori Asta ori Panesia nu se mişcau de lângă ascunzătoare până ce Servandus nu-şi lua prada. În ultima vreme rămânea de pază numai Panesia: din ziua când Servandus încercase s-o trântească pe Asta în fânul din şură. Dacă Asta n-ar fi fost ageră şi-alunecoasă ca țiparul, Servandus ar fi izbutit.

Din ziua când se scoseseră odoarele regeşti din albia

râului de mai jos de Cetate şi legionarul roman îl străpunsese cu lancea pe băieţandrul care-ndrăznise să ridice steagul neamului său şi să-l fluture, Asta pricepuse că legea înfrântului era să tacă şi să se ferească. Se putea duce, desigur, la vreo căpetenie de-a romanilor şi prin semne ori prin tălmaci să se plângă de Servandus. Şi? Nu păţise el nimic legionarul care-omorâse un copilandru fără vină, era să se cutremure armata de-o amărâtă răsturnată-n fân cu de-a sila, mai ales că destule femei se lăsau de bunăvoie? Seruca, fostă mai-mare între slugile regelui Decebal, nu răsărise ca din pământ şi-acum făcea mâncăruri gustoase pentru statul-major al Împăratului? Şi nu se spunea printre oameni că se şi luase bine cu careva centurion de pe lângă mărimi?

Nevrând să-l stârnească pe Servandus, care trântea şi pufnea şi mai rău de la întâmplarea din şură, Asta încerca să se-ascundă ori de câte ori acesta se ivea prin ograda lor. Zilele fiind mereu frumoase şi calde, Magister îi învăţa pe copii tot afară. Servandus nu se ferea de Magister, la care se uita cu dispreţ şi cu silă, ca la o baligă uscată, şi, ca să-şi sporească zeflemeaua, o dată nu-l vedea pe dascăl să nu-i spună din vârful buzelor: «Îi înveţi, îi înveţi, ai?! Dacă de altceva nu eşti bun!». Magister nu-i răspundea niciodată. Se mulţumea doar să se uite cu o blândeţe-ntristată la băşica purtată de două picioruşe scurte, subţiri şi iuţi, iar în gând se ruga dumnezeului său din Iudeea să-i ierte celui care nu ştia ce face. Într-o zi, mai arţăgos decât de obicei, mai ales că n-o vedea nicăieri pe fata bălană căreia-i pusese gând rău, Servandus trecând prin faţa dascălului – acesta se-ndrepta spre poartă, după ce-şi salutase elevii – îi puse piedică. Magister se-ntinse pe jos cât era de lung. Copiii se bulucirăn jurul lui, fără să scoată un sunet. Magister se ridică singur de jos şi-şi potrivi hainele, scuturându-le de ţărână şi de pietriş. Ducându-şi mâna la faţă, i se umplu de sânge. I se dusese pielea din vârful nasului, iar buzele-i crăpaseră-amândouă. Se-ndreptă apoi spre

poartă unde-l aştepta Servandus cu un rânjet până la urechi, roşu la faţă şi-nviorat, mulţumit de sine după o şotie atât de izbutită.

— Mă, dăscălaşule, nas belit, altă dată vezi pe unde pui piciorul. Că cine nu se uită pe unde calcă, de...!

Magister se strecură într-o dungă pe lângă Servandus, fără să-l privească şi fără să-i răspundă, ceea ce pe-acesta îl jigni de moarte. Servandus căuta mereu râdă. Avea-n el energie care trebuia descărcată. În rândul legionarilor nu se petrecuse-n ultima vreme niciun fapt de indisciplină care să merite pedepse corporale, motiv de mare nemulţumire pentru Servandus. Simţea că-l mănâncă tot timpul palmele şi nu afla chip să şi le potolească, se ducea mereu cu vorbe şi cu pâra pe la superiori şi un lucru izbutea: să bage zâzania-ntre oameni.

De-un singur om îi era teamă şi de-aceea nici numele nu i-l pomenea, de Tiberius Claudius Maximus.

Nu-ndrăznise să spună nimănui cele petrecute când fuseseră crucificaţi cei doi daci.

În privirea şi-n vorba lui Maximus era totdeauna o hotărâre care pe Servandus îl înfiora. Duşmănos şi rău cu inferiorii şi cu egalii, slugarnic şi mieros cu superiorii, fiinţă bicisnică şi certăreaţă care-n viaţă nu dăduse vreo dovadă de curaj, Servandus ştia cu cine nu trebuia să glumească. Servandus îl bănuia pe Magister că este creştin, după felul cum dascălul ocolea oamenii şi după îngăduinţa pe care le-o arăta celor pe care nu-i putea ocoli. O fiinţă atât de vulnerabilă cum era un creştin în armata romană merita, după mintea lui Servandus, toate batjocurile. Auzise că Iisus sau Iesus ăla îi învăţa penchinătorii lui ca, atunci când li se dădea o palmă, să-ntindă şi celălalt obraz. Servandus îl pândise mereu pe Magister, că doar-doar o mirosi ceva care să-l dea de gol în privinţa credinţei. Spre marea dezamăgire a puşlamalei, exterior dascălul nu-şi manifesta în niciun fel credinţa. La marile lustraţii, care-avuseseră loc o dată cu

inaugurarea lui Mars Ultor, Magister stătuse la locul lui şi privise ceremonia ca oricare altul. Servandus, enervat că nu deține nicio dovadă împotriva magistrului, se hotărâse, de unul singur, să-i facă viața amară. Îi ascundea broaşte-n pat, îi găurea încălțările, îi tăia îmbrăcămintea, vrând să-i pună mereu răbdarea la-ncercare. «Îl învăț eu minte», îşi spunea Servandus, înverşunat tot mai mult de lipsa de răspuns a dascălului.

Panesia izbutise cu greu să-i oprească pe copii să nu dea cu pietre-n Servandus.

Multora dintre camarazii de arme le părea acuma rău că nu băgaseră sulița-n el în toiul vreunei lupte, cum făcuseră, nu o dată, cu subofițeri şi cu ofițeri răi cu trupa, ori, şi mai simplu, să-l fi pălit vreun prăştier în tâmplă.

Asta nu şi-l închipuia pe Servandus decât făcând o faptă rea. Nu putea uita cum îl izbea pe Lupei în coaste şi nu putea uita rânjetul şi vioiciunea din ziua când jupuise crinii ucişi. Ea nu se mai depărta de casa copiilor nici până-n cotul drumului, la fântână, fără să-şi ascundă la cingătoare un cuțit cu două tăişuri şi praştia cu punga de pietre. Dacă mai încerca să pună mâna pe dânsa, era hotărâtă să-l omoare. Iar dacă izbutea, se omora ea, dar vie – Servandus n-avea s-o atingă. Spaimele războiului, când din toate părțile ploua cu săgeți, cu bolovani, cu pietre, cu smoală-ncinsă, apoi liniştea mare din Cetate, în care plutea spaima sfârşitului, le-ndurase mai uşor decât spaima de-acuma. Spaimele şi-amenințarea de-atunci erau ale tuturor. Spaima de-acum era doar a ei, războiul ei cu scârba. Multe femei de-ale lor – unele văduve, altele cu bărbații trimişi spre Miazăzi – se luau cu străinii, şi ea le-nțelegea. Dar oamenii-aceia se luau cu binele şi cu frumosul. De câte ori trecea pe lângă legionari, Asta le lua seama. Niciunul nu era atât de respingător ca Servandus, cu toate că printre ei mulți îşi pierduseră dinții, iar tinerețea le rămăsese-n urmă.

Într-o zi hotărî că, fie ce-ar fi fost, n-avea să se mai

ascundă de frica lui Servandus. Nu putea să stea o viață pitită ca râmele şi ca gândacii. Dacă-i era dat să ucidă – avea să ucidă, iar dacă-i era dat să moară – avea să moară. Dis-de-dimineață ieşi în curte, mătură, deretică, rândui uneltele şi celelalte lucruri din şopron, spălă cu leşie, şi cu nisip vasele de mâncare, în fine se-aşternu pe treabă ca omul gospodar care se pregăteşte de iarnă şi foloseşte fiecare clipă călduroasă şi luminoasă.

Ascunzându-se, una-două, de frica lui Băşică, Asta, fără să vrea, lăsase-n seama Panesiei toată grija casei.

Era vremea prânzului. Copiii mâncau sub privirea molcomă a magistrului. Acestuia încă nu i se dezumflaseră buzele, iar nasul abia îi prinsese un pic de coajă, care mustea din loc în loc.

Cum dădu cu ochii de dascăl, Servandus începu:

— Ia uite la nas belit, ce frumos e!

Şi trecând pe lângă un rând de copii care mâncau, fiecare cu nasu-n strachina lui, le răsturnă scaunele izbindu-le cu piciorul. Un prichindel i se-atârnă de picior şi-l muşcă. Până să se dezmeticească Magister şi Panesia şi să scape copilul, Servandus îl izbi de câteva ori cu sălbăticie. În învălmăşeală, apucară şi ei câteva picioare-n coaste.

— Vezi-ți, omule, de treburile tale, îi spuse Magister cu glas tremurat.

Secătura îl fulgeră cu privirea, dar nu zise nimic. Panesia se uită țintă la el, scoase-un geamăt şi-şi duse mâinile la ochi.

Decurionul îşi scuipă-n sân, scuipă în cele patru zări şi când trecu prin dreptul femeii, scuipă încă o dată:

— Ptiu, piază-rea!

Asta, cu-o frânghie pe-un umăr şi cu un topor pe celălalt, păşi pe lângă Servandus, parcă fără să-l vadă.

— Încotro? întrebă Panesia cu glas scăzut.

Asta făcu semn cu mâna spre pădure.

După ce fata se depărta vreo sută de paşi, Servandus, ca şi când deodată şi-ar fi amintit ceva mai însemnat

decât sacul dosit în şopron, porni pe urma ei.

Asta nu grăbea pasul. Secătura îşi potrivea mersul după al ei, îşi îndrepta mereu grumazul şi-şi ținea mâna dreaptă pe mânerul pumnalului de la cingătoare. Fata intră în pădure pe drumul obişnuit, pe care mergeau oamenii după lemnul de construcție. În dreapta erau copaci cu frunză căzătoare, în stânga – brazi. Frunzele moarte foşneau sub opincile Astei. Fără să-ntoarcă niciodată capul, ştia că Servandus îi călca pe urme. În timpul scurt când un picior îi stătea pe pământ iar celălalt în aer, pentru un nou pas, ea auzea frunzele trosnind subt pas străin. De când se hotărâse să nu se mai ascundă, îşi căpătase din nou liniştea înțepenită care urmase războiului: liniştea omului pentru care nimic nu mai avea însemnătate, învățată cu pădurea de mică, ştia să-i asculte sunetele şi să i le priceapă. Auzea foile veştede rostogolindu-se-ntre crăcile arborilor şi pământ, le-auzea foşnetul sec la atingerea de covorul celor căzute mai demult şi aproape că le-auzea culorile, de la galben stins până la ruginiu de sânge-nchegat. Lumina venea domoală şi cernută ca o ploaie. Câte-o veveriță încă mai aduna alune rămase ici-colo pe câte-o creangă. O scroafă de mistreț trecu urmată de godacii ei dungați. Cu toții iuțiră mersul şi-ncetară să grohăie când adulmecară omul, ființă temută de toată suflarea pădurii. Păsări adunate multe la un loc ciripeau în mare grabă, toate deodată. «Poate că-şi spune fiecare părerea cu privire la felul cum să-şi orânduiască viața pentru zilele de iarnă, când avea să vremuiască». Un iepure țâşni dintr-o adâncitură şi, când dădu cu ochii de om, o luă la sănătoasa cu urechile date pe spate. O vulpe le trecu drumul. Le-aruncă o privire furişă cu ochii ei ca de iarbă crudă şi iuți pasul, răsucindu-şi şi mai mult trupul lunguieț care părea că se-nşurubează-n aer.

Altădată s-ar fi bucurat de-ntâlnirea cu fiecare vietate-a pădurii, s-ar fi oprit să se uite după ea, lăsându-şi sufletul să plutească şi să se-nfrățească-n voie cu

priveliştea din jur. Deşi hotărâse că n-avea să se mai teamă de Servandus, acuma, când îi bănuia pasul din ce în ce mai aproape, nu-şi putea domoli bătăile inimii. Le simțea în tâmple, în urechi, în cerul gurii. I se părea că şi ochii stăteau să-i sară din cap de-atâta încordare. Începu să se teamă că namila ar fi putut s-o trântească din spate, trăgând-o de bundă sau de cingătoare. Aşa se-nfiorau şi vietățile pădurii, pândite, fugărite şi, până la urmă, ucise de om. Se simțea hăituită. Cu cât drag venise ea în pădure doi ani. Acolo, într-un loc ştiut numai de ei doi, o aştepta Seguris, feciorul marelui sfetnic domnesc. Ăsta de ce nu i se-arăta în față şi de ce nu vorbea? Îşi aduse-aminte că şi dacă romanul ar fi vorbit ea n-ar fi-nțeles, dar de bănuit tot ar fi bănuit ceva din limba necunoscută. Oricum, dacă i-ar fi fost voitor de bine, putea să meargă alături, ca oamenii! După auz, era aproape sigură că-ntre ea şi străin nu mai rămăseseră mai mult de doi paşi. Fără să dea prin nimic de veste c-ar fi avut de gând să schimbe dramul, fata prinse a fugi spre stânga potecii, luând-o la deal printre brazi. Servandus – după ea. Deprinsă cu urcuşul, iute şi cu pasul mai mare decât al lui, i-o luă cu mult înainte. Din fugă, întoarse o dată capul. Măsurând din ochi distanța dintre dânşii, îşi dădu seama că străinul nu mai putea pune mâna pe ea şi nici pietrele şi bulgării de pământ pe care acesta-i azvârlea nu mai aveau cum o atinge. Cu sufletul la gură de-atâta alergat, rămase locului ca să răsufle de câteva ori adânc. După ce-şi reveni cât de cât, purcese cu umblet obişnuit printre copaci, doar că nu mai mergea drept, ci cotit: un pas la dreapta, unul la stânga. Urcuşul se terminase. O vreme, Servandus o urmări cu privirea, dar deodată parcă o-nghițise pământul. Asta se-ascunsese după trunchiul unui brad. Nemişcată, stătea să vadă ce-avea să se-ntâmple. Cel mai bun lucru ar fi fost ca decurionul să se lase păgubaş. În jur se-aşezase o linişte netulburată de niciun sunet. Parcă-mpietrise şi pădurea şi vietățile ei. Şi-auzea răsuflarea şi i se părea că

aude cum îi curge sângele prin vine. Începu să-l zărească. Urca anevoie. Se vedea cât de colo că nu era om de munte. O cuprinse un fel de nelinişte adăugată peste grija de-a se apăra de Servandus, pe care şi uitase că-l ura. Simțea că de undeva o țintea o căutătură pe care n-o vedea. «Doar n-or fi mai mulți», îi trecu prin minte. Fără să se clintească, fără să mişte capul, coborî pleoapele şi mătură cu privirea atât cât putu cuprinde între coada ochilor. Dintr-o tufă de ferigă o pironeau două luciri galbene. Din câte-şi putu da seama, i se păru că vietatea, care stătea nemişcată şi cu botul pe labe, ar fi lup. Acum avea de dat două lupte pe viață şi pe moarte. Era sigură că vietatea o pândea. Şi mai ştia că lupii mergeau, de obicei, în haite, cel puțin iarna, când foamea-i scotea din codru. S-ar fi putut ca, pe-o vreme frumoasă şi caldă ca asta de-acum, animalul să fi fost singur. Dar fiara simte omul de departe. S-ar fi mirat să fie numai o singură sălbăticiune. Cu ochii țintă spre tufa de ferigă, îndoindu-se încet din şale, îşi desfăcu nojițele, îşi trase-opincile din picioare şi le-nnodă de frânghia de pe umăr. Stătu apoi câteva clipe nemişcată. Se ridică încet, azvârli frânghia pe-o creangă, vârî securea la cingătoare, cu fierul în sus, şi începu să se cațere-n brad. Se atârna de crengi şi se lăsa pe spate cât putea, fiindcă altfel fierul i-ar fi intrat în coaste. Când socoti că ajunsese destul de sus ca lupul să n-o ajungă, alese-o ramură ce i se păru mai țeapănă, se-aşeză pe ea, şi-şi petrecu un braț în jurul bradului. Răsuflă adânc şi se-apăsă cu mâna pe inimă. Îşi aruncă ochii mai întâi după lup. Vietatea stătea acum lungită sub copac şi cu privirea-n sus: după ce se-ncredință că prada era acolo unde-o ştia, îşi puse botul pe labe. Era limpede că se-aşternea pe-aşteptat.

Asta îl căută din ochi pe roman. Cum înainta printre brazii din ce în ce mai deşi, îl vedea îmbrăcat în cetină şi sfârtecat de crengi. Servandus se uita în stânga şi-n dreapta. Ajuns cam la o azvârlitură de băț de locul unde se afla Asta, se opri şi-şi plimbă ochii jur-împrejur. Mai

făcu doi-trei paşi, iar stătu. Dând cu ochii de ferigă, se duse drept spre tufa mare şi galbenă şi-ncepu să izbească-n ea cu picioarele. Trase nişte sudalme, făcu iară câțiva paşi şi-n spatele ferigii dădu de-o clină care mărginea un pârâu cât un fir de ață. Se uită şi-n lungul apei. Nici urmă de Asta. Deodată se bătu cu palma peste fruntea şi-njură iar cu glas tare. «Să ştii că s-a urcat în vreun copac!». Porni cu pas mărunt şi cu ochii pe sus. Când se uită o dată-n jos, era la un pas de lup. Puse mâna pe pumnal şi-ncepu să țipe:

— Fugi, jivină-mpuțită!

Cu ochii țintă la sălbătăciune, se lăsă pe vine, adună cu stânga pietre şi pământ, se ridică-n picioare şi-ncepu să le-azvârle-n animalul pe care numai ochii-l trădau că era viu. Azvârlea şi țipa ca ieşit din minți. Fiara se ridică în picioare, întinse gâtul, îşi arătă colții, fără niciun sunet. Decurionul, fără s-o scape din ochi, se aplecă iară după bulgări. În vremea asta, neslăbindu-l din privire, lupul se-apropie cu un pas. Servandus îl nimeri cu o piatră-n bot. Scoțând un urlet, jivina se dădu puțin îndărăt şi o clipă s-ar fi părut că vrea să se repeadă la om. Dar rămase locului, nemişcată, în picioare. Apropiindu-se de-a-ndăratele de-un brad, Servandus smulse câteva ramuri. Cu spatele lipit de copac şi cu ochii țintă la animal, îşi scoase de la brâu cremenea, amnarul şi iasca. Izbuti să aprindă ramurile rupte şi să le-arunce spre lup. Speriat de foc, ca orice sălbăticiune, acesta se trase-napoi, se depărtă puțin, pe urmă se-ntoarse şi-o luă la goană pe drumul pe care şi-l alesese. Când nu-l mai văzu, romanul se lăsă lângă un brad, scoase de la brâu o năframă şi se şterse de sudoare pe gât, pe grumaz, pe față. De-abia după ce trecuse primejdia, i se ridicase părul măciucă, iar mădulare-i tremurau ca piftia. «Ce era să pățesc eu, ditamai omul, pentru-o muiere!». I se păru c-aude frunzele trosnind ca sub un pas uşor. «Ce-o mai fi?». Privi în dreapta, în stânga. În sus nu-i dădu prin minte să se mai uite. Roti

ochii iar de jur-împrejur. Nu văzu şi n-auzi nimic. Se sculă în picioare cu inima cât un purice şi, după ce luă bine seama locului, se hotărî să se-ntoarcă în castru, altfel risca să lipsească la apelul de seară, care se făcea de fapt cât mai era lumină afară. Îşi scutură hainele de frunze şi de pământ, se-aplecă şi adună cu dreapta frunze, apoi, rezemat cu stânga de brad, le strânse-n pumn, făcându-le şomoiog, pentru a-şi curăța încălțările. Când să se ridice, zări, la doi paşi de el, două labe aurii. O clipă rămase-nțepenit. Duse mâna la pumnal şi se-ndreptă. În față-i stătea un dulău ciobănesc lățos, care-l privea țintă.

Servandus îşi reveni.

Căpătă chiar glas:

— Hă, hă, acu' mai veni şi potaia asta!

Şi cum prima lui pornire când vedea o ființă mai slabă decât el era s-o lovească, se-aplecă, luă un pumn de pământ cu frunze, şi-l azvârli spre câine. Acesta se dădu într-o latură, apoi înaintă un pas către om. Mirat de îndrăzneala javrei, Servandus îl lăsă totuşi în pace.

— N-am timp acuma, că te-nvățam eu minte!

Se gândi să cerceteze cu grijă preajma, ca să nu se rătăcească printre brazii deşi. Când îşi întoarse din nou ochii spre dulău, crezu că are vedenii. Erau trei. Celor nou-veniți, câini de curte la vremea lor, cu părul scurt, li se vedeau coastele.

— Voi mi-ați scăpat atunci, javrelor! N-am eu juvățul cu mine că ce v-aş mai beli!

Şi-şi duse iarăşi mâna la pumnal. Câinii stăteau în şezut. Lungiră gâtul când văzură mişcarea mâinii. Servandus îşi făcu iute o socoteală. Cu trei deodată, sălbatici şi-nfometați, era greu să se pună. Mai bine mergea de-a-ndărătelea şi, când se depărta destul, pornea spre drumul de căruță, încet, şi – pe neaşteptate pentru câini – o lua la goană. Nu strica să aibă şi-o bâtă. Şi cât mai lungă. Pumnalul era bun fie la aruncat, fie în lupta corp la corp. Alese-o creangă dinspre poalele

bradului de lângă el. Încercă s-o frângă, dar nu izbuti. O crestă cu pumnalul de jur-împrejur şi o desprinse de copac. O despuie de ramurile mici şi i-o lăsă numai pe cea din vârf.

«Cu asta le dau în ochi», se gândea, în timp ce-şi vâra pumnalul în teacă. Se uită în spate, întorcând încet capul. Şi-n partea aceea erau «unu, doi, trei câini!». Stând în şezut ca şi ceilalţi, şi părând că se uitau fără ţintă. Servandus îşi roti privirea spre cei trei de la-nceput. Nu mai erau trei, erau şase. Îşi schimbaseră şi locul. Drept în faţa lui se afla acum un dulău ciobănesc. La gât avea zgărdan cu ţepi de fier. Fusese câine de stână, câine-narmat împotriva fiarelor care la gât se-aruncau. Decurionul îşi duse mâna la beregată. Între zgărdan şi gâtul zăvodului era loc mult. Se vedea cât slăbise animalul de când nu mai păzea oile. Între cel cu zgărdan şi cei doi, care-i stăteau de-a dreapta şi de-a stânga, distanţa era mai mare decât cea care-i despărţea pe ceilalţi unul de altul. Prin urmare, el era capul haitei.

«Ăsta-i Traian al lor», gândi Servandus. «Că nu ţi-o fi ţie frică de nişte javre!», îşi făcu el curaj. Mai tăie o ramură. Pumnalul nu-i putea fi de folos. Aşa, cu câte-o bâtă-n fiecare mână, parcă se simţea mai în siguranţă. «Ce-oi fi căutat eu aci, măiculiţă?!». Dacă l-ar fi-ntrebat cineva ce-l adusese-n locul acela, n-ar mai fi ştiut să spună. Cel mai rău îl neliniştea că animalele nu i se uitau în ochi. Nu ştia de ce, dar i se părea că dacă l-ar fi privit în ochi ar fi ajuns la o-nţelegere cu ele.

— Cuţu, cuţu, cuţu, se trezi deodată spunând, şi făcu un gest cu mâna de parc-ar fi dat de mâncare la pui.

Câinii îşi amintiră de viaţa lor domestică şi-ntinseră gâturile. Când văzură că din mâna-ntinsă nu pică nimic îşi traseră capetele la loc.

Servandus strânse-un morman de ramuri cu cetină, câteva vreascuri, şi aprinse un foc. Animalele nu se clinteau. Deşi foamea le sălbăticise şi le mânase-n codru, n-avuseseră timp să uite bună parte din viaţa trăită lângă

om.

Asta încremenise cu ochii la ceea ce se petrecea jos. Ar fi trebuit să-i strige romanului să se urce-n brad. Deschise gura. Îi pierise glasul. Uitase că străinul n-ar fi-nțeles oricum. Deschise iar gura, dar nu izbuti să scoată niciun sunet. Dac-ar fi coborât, scăpare tot nu era. Vietatea înconjurată de lupi sau de câini dacă-ncerca să fugă era doborâtă şi mâncată, iar dacă se hotăra să aibă răbdare şi să le obosească răbdarea, putea muri aşteptând – că ele şi răbdarea lor nu oboseau. Omul rămânea vietatea cea mai puternică atâta timp cât nu-i slăbea voința. La primul semn de oboseală ori de pierdere-a voinței, omul înceta să mai fie vietatea cea mai temută. Atunci, fiara născută din fiară, ca şi animalul sălbăticit, se simțea deopotrivă cu omul şi-l nimicea.

Servandus îşi tăie o fâşie din pulpana tunicii, o-mpături şi scuipă în ea. Trecând-o printre degete şi acoperindu-le, luă cărbuni aprinşi şi-i azvârli spre câini. Aceştia îşi arătară colții, se ridicară toți deodată, strânseră cercul în jurul lui şi se-aşezară din nou pe labele din spate. Pe Servandus îl treceau sudori reci. Fruntea-i era acoperită de broboane, pe lângă nări i se prelingeau două dâre de apă care-i intrară în gură. Când simți gustul acriu şi sărat al sudorii, scuipă. Câinii se uitară o dată la el, pe urmă se-ntinseră şi-şi puseră botul pe labe. Servandus se rezemă de brad. Stătu aşa o vreme, holbându-se prostit la câinii care păreau morți. În mintea lui, totul era o-nvălmăşeală. Singurul gând închegat răsărea din când în când îndreptându-se către zei: «Zei, ajutați-mă să nu-mi pierd mințile!». Îi venea să-şi rupă hainele. Din creştet până-n tălpi îl apucase o nelinişte şi-un tremurat. «Zei, ajutați-mă să nu-mi pierd mințile!». Se depărta nițel de brad, iar se-apropie, iar se rezemă de el. «Mehercle, ce să mă fac?». Dacă mai întârzia mult, aveau să-l bage la carceră. El muncise pentru situația lui. N-ajungea oricine decurion. «Zei, învățați-mă ce să fac!». Se uită la câini şi-l apucă furia. Văzu roşu înaintea ochilor.

«Până când, javre-afurisite. Până când?». Şi, deodată, răcnind cât îl ținea gura, se repezi cu bâtele să-şi croiască drum. Zăvozii săriră-n picioare, se-apropiară de el şi-şi arătară colții, «Vă-nvăț eu minte!». Servandus făcu roată cu bâtele, de data asta izbindu-i. Se năpustiră asupra-i şi-l înhățară, de mâini şi de picioare, încleştându-şi fălcile-n carnea lui. Cu doi atârnați de mâini, Servandus avu putere să facă din bâte morişte, zbierând fără-ncetare: «Uă, uă, uă!». Răcnetul nu mai avea nimic omenesc. În loc să-i sperie, îi întărâtă. Se-nvârtejea întruna cu bâtele. Cu una doborî un câine, de cealaltă sempiedică şi, prinzându-şi un picior între ele, căzu. Duse mâna la pumnal. Dulăul cu zgărdan se repezi şi-l apucă de beregată.

Îşi înfipse colții adânc şi-l ridică pe hingher o dată sus, apoi se prăbuşi cu el. Se auzi un horcăit scurt; pe urmă, chelălăituri şi mârâieli.

Asta nu mai răsufla şi nu mai clipea. Brațul petrecut pe după brad îi amorțise, iar degetele-i înțepeniseră şi-i înghețaseră.

Într-un târziu, şi-l desprinse de trunchiul răşinos, lăsându-l să-i cadă pe lângă trup. Cu mâna cealaltă îşi apăsă pleoapele. I se uscaseră ochii şi-o usturau. Îi deschise din nou. Îşi ciupi şi-şi trase brațul amorțit, prin care începuseră furnicăturile. Se uită-n zare. Din ce putea ea desluşi printre crengile dese, soarele-asfințea. Câtă vreme-şi împărțeau vânatul poate n-aveau s-o bage de seamă. Se dădu jos cu grijă din creangă-n creangă, încercând să facă zgomot cât mai puțin. Ajunsă la poalele copacului, văzu câinii aplecați peste pradă.

Judecând după locul în care se afla, dulăul cu zgărdan mânca fața mortului.

Ceilalți erau patru de-o parte, patru de alta, împărțindu-şi frățeşte cadavrul decurionului.

Se depărtă în vârful picioarelor. Ieşită la drumul de care, se lăsă jos, se rezemă de-un brad şi-şi încălță opincile. Se ridică, simțind un gust sălciu în gură. Dădu

din cap într-o parte şi-ntr-alta: i se pusese un nod în capul pieptului. Abia apucă să se-aplece. Vărsă şi sufletul din ea. Rămase o mulțime de vreme locului, icnind. Se uită-n dreapta şi-n stânga după un strop de apă. Râul era departe, iar în jur niciun izvor, nici măcar o băltoacă. Se şterse cu năframa pe frunte, la gură.

Porni amețită. Mergea şi scuipa. Când ajunse acasă, dădu de Panesia în poartă.

— Du-te şi te culcă, îi spuse femeia, iar după câțiva paşi adăugă:

— În locul unei vieți creşte altă viață.

— Ce creşte? întrebă ea ca prin vis.

— Las-acum, ai să vezi…

În timp ce Asta dârdâia sub cergă de se zguduia patul cu dânsa, în pădure, după ce terminaseră ce fusese gustos, câinii îşi luară câte-un os să-l îngroape, obicei de pe vremea când trăiseră la casa omului.

*

Moş Dromihete căra toată noaptea pământ peste ruinele Cetății şi-l bătătorea. Tot mai mulți oameni începeau să creadă că bătrânul împlinea voia Regelui. Unii ziceau că Regele i-ar fi dat cuvânt din viață, alții ziceau că umbra Regelui i-l dăduse.

Cui îl întreba de ce făcea el munca aceea uriaşă, pătimindu-şi trupul bătrân, Dromihete-i răspundea: «Fiindc-aşa e mai bine».

Asta şi Panesia nu-l întrebau.

Uneori, spre seară, el le povestea întâmplări de demult, trăite şi de dânsul şi de alții. Le povestea călătoriile lui pe mări, pe vremea sclaviei la romani. Vorbea de-o țară prin care trecea un râu mare şi de regii țării aceleia, care se-ngropau cu tot felul de avuții în nişte morminte mari, înalte şi țuguiate.

— De ce? întreba Panesia, şi fața i se lumina de-un zâmbet blând.

— Ce anume?

— De ce se-ngropau cu avuții?

— Fiindcă-şi închipuiau viața de dincolo ca pe cea de-aci, unde-ți trebuie când una, când alta, iar ei erau regi mari, erau învățați cu binele.

— Cum o fi oare viața de dincolo, moşule?

— Cine ştie?

— Să fie numai închipuire?

— Tu ştii mai bine decât alții, Panesia.

— Vestirile mele sunt pentru aici.

Le mai povestea moşul despre cum treceau puterile prin lume.

— Moşule, care crezi dumneata că e a mai mare putere pe lume? întrebase Panesia.

— Dragostea, răspunsese bătrânul fără să şovăie. Dragostea dă putere ca şi ura.

Asta rămăsese cu un ciubăr în mână.

— Când a trecut vremea dragostei, vezi toată lumea la fel. Am ajuns o dată cu Zaheu, tovarăşul stăpânei mele, într-o țară depărtată, de-i zice Țara Serilor. Serii ăştia sunt nişte oameni mărunței, negricioşi, cu ochii aşa. Moş Dromihete îşi trăgea pieziş pleoapele spre tâmple. Serilor nu le place să se-mpreune cu alte neamuri. Cum vin străinii pe pământul lor, le picură ceva în mâncare şi-n băutură, ca acelora să le piară poftele trupului. La bătrânețe, omul e ca după licoarea din Țara Serilor. Trupul şi sufletul nu mai dor ca la tinerețe, dar nici nu mai tresaltă. Începi să te-nstrăinezi de toate şi de tine însuți.

— Câte lucruri sunt pe lumea asta! se minuna Panesia.

Asta se-ntreba în sine dacă toate câte le povestea Dromihete chiar se aflau pe lume sau şi le-nchipuise el. Ei, când se gândea la dragostea lui Seguris, fiul marelui sfetnic domnesc, i se părea că visase. Dacă Servandus n-ar fi dispărut, spre bucuria multora, şi dacă n-ar fi fost căutat peste tot de-ai lui, ar fi crezut că ceea ce trăise-n acea zi în pădure era doar închipuire. Nu rămăsese dac

neîntrebat, necercetat şi nebănuit a fi avut legătură cu dispariția romanului. Zadarnic erau cercetați, zadarnic erau amenințați. Dacii se-aşteptau să vadă iar pe vreunul de-al lor răstignit în locul decurionului dispărut. Aşa cum îl cunoşteau camarazii de arme, Servandus nu era omul care să caute alt fel de viață decât cea militară, în care brutalitatea lui îşi afla cel mai bine locul. Asta se hotărâse să vorbească numai dacă vreun nevinovat ar fi fost în primejdie pentru romanul care pierise. Deşi nu făcuse nimic pentru a-l fi stârnit pe Servandus în vreun fel, se simțea vinovată de moartea lui. Vinovată că amuțise, vinovată că nu-i sărise în ajutor. Când şi-l amintea cum dădea cu picioarele-n Lupei, cum izbea copiii şi cum jupuise câinii, Asta socotea că pe lume se mai făcea şi câte-o dreptate. Ar fi vrut numai să nu fi fost ea unealta dreptății. Zbieretele lui Servandus şi horcăitul de la urmă nu credea că avea să le uite vreodată.

Moş Dromihete bănuia că fata ştia ceva despre dispariția legionarului. Să-i fi făcut de petrecanie n-o credea în stare. Asta aproape că nu mai mânca, iar somnul îi era tulburat de vedenii înfricoşătoare. În câteva zile ajunsese ca o umbră. O rodeau mustrările de cuget şi grija de-a nu vedea vreun nevinovat pedepsit. Pe ea, nu frica o-mpiedica să se-nfățişeze romanilor şi să le spună adevărul, ci ruşinea.

Peste o săptămână de căutări care nu duseseră la nimic, un dac, dintre cei care tăiau lemne, dădu din întâmplare peste rămăşițele lui Servandus: îmbrăcămintea şi-ncălțămintea sfâşiate, sânge-nchegat, câteva oase mărunte de la mâini şi de la picioare, pumnalul, medicii armatei, statul-major, veniră-n mare grabă la fața locului. De le convenea sau nu, Servandus fusese mâncat de fiare. Rămăşițele îi fură incinerate cu pompa cuvenită celui mort în serviciul patriei. Cei care nu-l avuseseră la inimă-n timpul vieții, nemaitemându-se de tertipurile lui, nu se sfiiră să dea la iveală potlogăriile «eroului». Aşa că ancheta – pornită spre a lămuri ce

căutase decurionul singur în pădure – îşi mai domoli zelul.

Asta răsuflă uşurată. Nu-i mai rămâneau decât mustrările de cuget. «O viaţă creşte-n locul alteia», parcă aşa zisese Panesia.

Şi-ar fi dat viaţa ca să-l învie pe netrebnicul acela.

Moş Dromihete se uita lung la fată şi aştepta s-o audă într-o bună zi descărcându-şi sufletul. Panesia înţelegea tâlcul din privirea bătrânului.

— Moş Dromihete, dumneata, care ştii atâtea minuni, n-ai şti şi ceva de uitare?

— Ce ştiu eu te face să uiţi tot, nu doar ce-ai vrea să uiţi. Aş şti ceva care să amorţească aducerea-aminte şi să te facă s-o poţi îndura.

— Atuncea, fie-ţi milă şi de amărâta asta.

O vreme, Asta înghiţi în fiecare seară nişte picături pe care Dromihete le picura cu mâna lui dintr-un şip. Fata începu să doarmă greu şi fără vise. De când se trezea, înaintea răsăritului, şi până-n noapte, muncea fără oprire. Abia acum o-nţelegea pe Panesia care putea fi asemuită cu piatra ce din vârf de munte şi până-n vale nu se oprea. Aşa îşi căuta ea uitarea sau, mai bine zis, amorţeala aducerii-aminte. «În locul unei vieţi creşte altă viaţă!». Viaţa doar cu viaţă putea fi înlocuită, doar cu viaţă putea fi plătită. Zadarnic ar fi murit ea. Abia ar mai fi pierit un om.

*

Kikinis, fostul intermediar între daci şi romani pe vremea negocierilor cu generalul Longinus, şi pe vremea asediului Cetăţii, Kikinis, dispărut o dată cu-nfrângerea dacilor, apăru din nou, în calitate de colector de furaje pentru armată. Când dădu cu ochii de bătrânul Dromihete, i se păru că-l mai văzuse cândva.

— Bătrâne, să ne mai fi întâlnit vreodată-n viaţă? i se-adresă lui Dromihete greceşte.

— Pe vremea când făcea Zaheu negoț pe mare împreună cu stăpâna mea. Domnia-ta cumpărai de la dânşii mirodenii, giuvaeruri, țesături. Pe mine m-a chemat totdeauna Dromihete.

— Ce vremuri!

— Pentru cine? întrebă Dromihete.

— Pentru cine voia să facă un negoț cinstit.

— Poate. Pentru mine, toate vremurile-au fost grele. Mai ştii ceva de fosta mea stăpână şi de Zaheu? Oameni cumsecade amândoi.

— Au murit. Fosta dumitale stăpână – în patul ei, Zaheu – pe mare. Se ducea spre Iudeea, unde trăise până la căderea Masadei. Ai auzit de Masada?

— Am auzit de la Zaheu şi de la alți iudei.

— Zaheu ne-a scăpat, pe mine şi pe mama. Toți cei din cetate au murit de sete şi de foame… Zaheu atâta a dorit: să-şi mai vadă o dată țara. N-a avut parte.

Dromihete se uita în pământ.

— Bătrâne, mi-nchipui ce e-n sufletul dumitale. Noi suntem înfrânți mai demult. Am băut toate-amărăciunile-nfrângerii. Cea mai rea dintre toate e să-i vezi pe-ai tăi cum se dau cu-nvingătorul.

— Dar dumneata ce faci? îl întrebă Dromihete cu-o mustrare blândă.

— Eu sunt un om mărunt. Un negustor oarecare. Mă gândeam la un om al nostru de vază. La un general care-a trecut de partea romanilor şi-a scris despre istoria neamului său ca un străin.

— Eu mă gândesc la ce-are să se-ntâmple cu neamul meu.

— Şi ce crezi, bătrâne, că are să se-ntâmple cu el?

— Are să se-amestece cu-nvingătorii. A şi-nceput.

— Te-nțeleg.

— Nu-nțelegi. Iudeii erau răspândiți înainte de-a le cotropi romanii țara. Erau mulți în Egipt, la Roma, în Ahaia. Până şi-n Țara Serilor. Şi-acolo am întâlnit iudei. Voi sunteți mari negustori, noi nişte plugari care ne-am

apărat cât am putut pământul. Voi unde v-ați duce vă duceți între-ai voştri, noi n-avem la cine să ne ducem. Când v-au înfrânt romanii, ați avut unde şi la cine să fugiți de ei.

— Şi peste tot unde-am fugit şi unde fugim tot de ei am dat şi dăm.

Kikinis îşi trecu mâna melancolic prin barba cârlionțată.

— Noi am rămas aici cu ei. Nu putem fugi unii de alții. Nu putem decât să ne-amestecăm.

— Dar şi ei se-amestecă.

— Mare mângâiere! Iar noi n-avem niciun general care să scrie istoria neamului nostru, nici ca un străin măcar!

O vreme nu-şi mai spuseră nimic.

— Bătrâne, poate că te-ntrebi ce caut eu pe-aci.

Dromihete dădu din cap, în semn că vechiul lui cunoscut îi ghicise gândul.

— Am încă avere în Egipt. Dar umblu să mi-o strămut.

— De ce?

— În Egipt, grecii nu-i văd cu ochi buni pe iudei, cum nu i-au văzut niciodată («Zadarnic m-am „elenizat" eu; zadarnic mă cheamă „Kikinis", pentru greci sunt tot ovrei», îşi spuse Kikinis în minte). Şi nici egiptenii. Acolo apele se tulbură şi tare mă tem că-ntr-o-zi are să fie rău, focuri, bătăi, vărsare de sânge.

— După câte-am auzit, împăratul ăsta de-acum, Traian, vă are-n nume de bine. El are ce are doar cu-nchinătorii lui Iisus. Acum s-a şi uitat că la-nceput au fost iudei.

— Ne are-n nume de bine, zici? Care bine? Crezi că are să ne ia apărarea împotriva grecilor sau a egiptenilor sau a mai ştiu eu cui? Prietenia împăraților! Duşmanii să aibă noroc de ea! Şi-apoi crezi că Traian o să trăiască, aşa, cât lumea? Se şi vorbeşte că-n urma lui o să vină «grecoteiul», Hadrian vreau să zic, iar ăsta e mai grec la suflet decât grecii, de la el ce s-aşteptăm?

Întrebările lui Kikinis n-aşteptau răspuns. Făceau

parte dintr-o retorică interioară a unui întreg neam care, de pe vremea vechiului Egipt şi-a Babilonului, se-nvățase să răspundă prin întrebări, într-atât se tot întrebase şi nu ştiuse ce să-şi răspundă.

— Mi-am strămutat ceva la Pont, mă gândesc că şi pe-aici, măcar o vreme, n-ar fi rău. O vreme, cred că va fi linişte şi pace.

— Pace romană.

— Bătrâne, mi-aduc aminte cât de frumos vorbea Zaheu de dumneata. Prin urmare, te socotea om de-ncredere. Eu te rog, totuşi, să nu spui nimănui ce-am vorbit noi între noi.

Dromihete zâmbi cu îngăduință.

— Bătrâne, cuceritorii aduc cu ei teama omului față de om, teama omului şi față de umbra lui.

Dromihete înclină capul şi coborî pleoapele ca o pecete peste cuvintele iudeului.

Kikinis se depărta încet de bătrânul care-şi ținea mereu capul plecat şi ochii-nchişi. În sufletul lui Kikinis se lăsase o pâclă de tristețe din care, ca un bocet, răzbătea doar un cuvânt repetat obsesiv: «Ieruşalaim, Ieruşalaim».

*

Mărunte schimbări aveau să se petreacă-n rândul trupelor. Câteva *alæ* urmau să meargă în Pannonia. Între cei care-aveau să-şi schimbe locul se număra şi centurionul Sophronios Celer Ceionius, fost ofițer de ordonanță al răposatului general Longinus, şi Tiberius Claudius Maximus, fost călăreț, înaintat la rangul de decurion, cel care-i înfățişase împăratului capul şi mâna dreaptă a Regelui învins. În sinea lor, Ceionius şi Maximus erau convinşi că deplasarea lor în Pannonia se datora tocmai «faptelor lor de arme». Ceionius aşteptase o vreme ca generalului său să i se ridice un cenotaf, meritat de cel mort în serviciul patriei, chiar dacă nu pe câmpul

de luptă. Nicio demonstrație nu l-ar fi convins acuma pe Ceionius că măruntele schimbări de trupe nu erau legate de persoana lui, de fapt de amintirea supărătoare a generalului Longinus, amintire care stăruia în mintea a doi oameni: a sa şi-a Împăratului. Îndepărtând singurul martor al celor întâmplate, amintirea avea să se-ncețoşeze.

La rândul său, Maximus, deşi minte mult mai simplă decât a centurionului, pricepea şi, mai ales, mirosea că fiecărei etape-a cuceririi i se potriveau nişte fapte şi nişte oameni. Prezența oamenilor care se remarcaseră într-o etapă-ncheiată devenea, dacă nu stânjenitoare, măcar nepotrivită într-o etapă nouă. Din ziua când, plin de entuziasm, îi înfățişase împăratului trofeul maxim al războiului cu dacii, sufletul proaspătului decurion prinsese-un fel de coclează. Mutarea lui în Pannonia, indiferent care-i erau cauzele, pentru el însemna o uşurare. Dacilor n-avea să le fie drag, iar romanilor, care se străduiau să şteargă urmele violenței şi să le inculce învinşilor ideea de binefacere a păcii romane, de-asemenea. Într-o etapă de tatonări, la limita dintre sinceritate şi fățărnicie, era de dorit ca amintirea unor fapte săvârşite-n serviciul unei cauze să fie-ndepărtată. Romanul Tiberius Claudius Maximus, pe jumătate grec, abia aştepta să se vadă-n noul loc pe care i-l hărăzise soarta prin intermediul serviciului militar.

Cu toate că de când o cunoscuse, mereu se gândea la ea, Ceionius nu-ncercase s-o revadă pe Asta din ziua când fata trebuise să justifice prezența asupra ei a unui inel de mare preț, cel pe care i-l lăsase generalul Longinus. Ceionius dusese totdeauna o viață în care să nu i se poată aduce-nvinuiri, mai ales de-ncălcare-a disciplinei, şi, după cum uşor îi fusese să bage de seamă, disciplina lesne se-ncalcă, dat fiind că orice contrariere provocată unui superior putea fi interpretată astfel.

În timpul scurtei captivități sau «libertăți supravegheate» la daci, pentru a nu-şi mâhni generalul,

Sophronios Celer nu-ncercase nicio apropiere de fata străină. Era sigur că generalul nu se-atinsese de fată. Şi, tot aşa de sigur – că acesta fusese-ndrăgostit de ea. Din momentul când pricepuse – foarte curând după sosirea la daci – că soarta comandantului e pecetluită, Ceionius nu mai năzuise decât să-i facă superiorului său ierarhic viața cât mai puțin apăsătoare. Şi lui Ceionius îi şedea mintea la străină, ca şi generalului. Deşi, pe de-o parte, gândul apropierii generalului de dânsa îl mâhnea, pe de alta – ar fi socotit apropierea dintre ei ca o-mplinire a ultimei dorințe oferite unui condamnat. Generalul nu se-atinsese de fată pentru a-şi păstra nepătat obrazul față de daci şi față de romani, romanii fiind reprezentați de Lucius şi de Ceionius, ultimi martori ai unei vieți care voia să se-ncheie decent.

Când o văzuse ultima oară pe Asta, în prezența generalului Scaurianus şi-a lui Traian, Ceionius hotărâse să nu-ncalce cu nimic disciplina militară, prin urmare, să nu ceară favoruri care mai ales fetei nu i-ar fi fost de niciun folos şi care lui sigur i-ar fi atras antipatia celor doi mai înainte pomeniți. La treizeci de ani, umblat prin lume, Ceionius ştia să tălmăcească privirile oamenilor. În rândurile ofițerilor se şoptea, de pildă, că animozitatea dintre împărat şi nepotul său, «grecoteiul», s-ar fi tras de la un locotenent spre care şi-ar fi-ndreptat ochii şi unchiul şi nepotul. Avându-şi obârşia-n ordinul cavalerilor, însurat în Italia cu-o persoană de condiția lui, tată a patru copii – dintre care pe ultimul nu-l văzuse – Sophronios Celer Ceionius era pătruns de spirit de castă şi de disciplină socială, cea familială subsumându-i-se, de disciplină personală, după cele mai bune tradiții romane, cele care, la origini, făcuseră ca, din Latium, Peninsula să-şi întindă stăpânirea în bună parte a lumii locuite.

Acuma, când plecarea lui în Pannonia era sigură, Ceionius ceruse voie să-şi ia rămas bun de la străină.

Dac-ar fi voit să se-nțeleagă prin cuvinte cu dânsa, ar fi

trebuit să ia cu el un traducător, prezența unui alt om ar fi lămurit cuvintele, adică i-ar fi lămurit Astei cuvintele lui Ceionios, acesta fiind sigur că fata n-ar fi scos nicio vorbă. Ar fi lămurit cuvintele, însă i-ar fi stânjenit, ca orice prezență străină între nişte oameni dintre care măcar unul avea să-i spună celuilalt ceva.

Şi, la urma urmei, ce-avea el să-i spună altceva decât ceea ce, bine-nțeles, ea bănuise tot timpul: cum din clipa când o văzuse gândul lui fusese plin, cotropit de făptura ei aurie, subțiratică şi fără grai.

O găsi în curtea care-adăpostea copiii orfani. Învârtea cu nădejde un mestecău într-un cazan adânc, în care fierbeau rufe. De subt pirostriile pe care se sprijinea vasul, țâşneau flăcări albastre. Asta se opri şi-şi şterse sudoarea de pe față cu-o năframă pe care-o trase de la brâu. O dată cu năframa desfăcută se-mprăştie miros de busuioc şi de cimbrişor.

Când îl recunoscu pe roman îi bătu inima repede, rămase-o clipă cu mâinile-n aer şi-i zâmbi, dar zâmbetul nu risipi o anume umilință care i se-ntipărise pe chip. Bărbatul întinse mâna dreaptă deschisă. Asta îşi trecu amândouă mâinile peste catrință, se uită la ele şi, sfiindu-se câteva clipe, se hotărî în fine să-ntindă şi ea dreapta. Romanul i-o strânse şi i se uită în ochi. Chipul fetei se destinse. El îi lăsă mâna, după un timp care i se păru o veşnicie de tăcere. Nu şi-ar fi-nchipuit că n-avea să găsească niciun cuvânt şi niciun gest prin care să-i lămurească pentru ce venise. Îşi auzea inima şi-i simțea bătăile-n tâmple. Asta îl privea cu ochi mari, prin care nu trecea nicio umbră de tulburare. Uitându-se tot aşa la dânsul, scoase de la brâu o punguță. Îi desfăcu băierile fără să-l slăbească din ochi. Răsturnă punguța în palma stângă şi-o-ntinse romanului. În căuşul ei strălucea molcom, în cadrul lui de aur roşu, smaraldul generalului Longinus. Ceionius făcu un semn cu capul de la dreapta la stânga şi de la stânga la dreapta. Peste tot pe unde trecuse el, mişcarea aceea a capului avea o valoare de

negație. Fata îl privi nedumerită. Bărbatul îi luă inelul din palmă, îi luă punguța din cealaltă mână, vârî inelul în punguță, strânse băierile şi duse mâna la cingătoarea fetei. Ea înțelese, şi-şi ascunse odorul în locul lui obişnuit.

— Asta, am venit să-mi iau rămas-bun. Plec în Pannonia.

Fata îl privea cu tristețea nedumerită a omului care nu înțelege.

Centurionul arătă cu mâna depărtările şi-apoi se-arătă pe sine. Ea înclină capul în semn că pricepuse.

— Asta, spune-mi o dată pe nume. Spune după mine: Sophronios Celer Ceionius.

Asta tresări şi se albi la față.

— Ce s-a-ntâmplat? Te rog, spune: Sophronios Celer Ceionius.

— Sophronios Celer Ceionius, se auzi glasul ei scăzut şi tremurat.

Lăsă ochii-n jos. Îi ridică treptat, alcătuindu-l încet pe roman, de la vârful încălțărilor până la grumaz. Un nod îi urcă în capul pieptului, apoi în gât. Cu câteva luni în urmă, în casa din pădure, la fel i se-alcătuise-n ochi trupul şi chipul generalului mort, căruia la fel îi rostise numele. Acum, privirea i se oprise pe gâtul puternic al lui Ceionius; două vase de sânge i se zbăteau de-o parte şi de alta gata să plesnească.

Asta rămase cu capul plecat şi cu ochii țintă la gâtul de vietate năvalnică şi tânără. Privirea i se ferea de cea a bărbatului. Acesta o apucă de bărbie, voind s-o facă să i se uite-n ochi, ea întoarse capul. Izbucni în lacrimi şi căută să-şi înăbuşe suspinele apăsându-şi amândouă palmele peste gură.

— De ce? De ce? întrebă Ceionius, încercând să-i ia mâinile de la gură.

Fata plecă spre casă. Ceionius se luă după ea. Ea intră, lăsă uşa la perete şi se duse lângă vatră, unde ardea un foc potolit subt pirostriile pe care fierbea o oală

mare, pântecoasă, de subt capacul căreia ieşea un fir de abur mirosind a mâncare. Asta privea în foc prin perdeaua de lacrimi.

Copleşit de milă şi de bănuiala amintirii pe care i-o trezise, într-un elan de înfrățire-n amărăciune, bărbatul se lăsă pe genunchi, îi prinse coapsele cu-amândouă mâinile şi-şi îngropa fața în catrința fetei. Se aplecă şi-ncepu să-i sărute gleznele-nfierbântate de dogoarea focului. Apoi, se ridică, o cuprinse cu brațele de mijloc, o strânse puternic la piept, îşi ascunse palmele subt bunda ei, îi căută despicătura de la piept a cămăşii, o sărută în neştire pe gât, pe obraji, pe ochi, pe frunte, şi, găsindu-i gura, oftă din adâncul pieptului. O luă în brațe, o purtă nehotărât câțiva paşi, apoi o culcă pe pardoseală. Asta nu se-mpotrivi nicio clipă. De când, privindu-l de jos în sus, îl recunoscuse pe Ceionius, în minte îi sunau cuvintele Panesiei: «În locul unei vieți creşte altă viață…». În sine-şi era încredințată că era datoare vieții o viață rodită din trupul ei. Îl lăsă pe roman s-o iubească în voia lui de vietate tânără, dornică de dragoste.

În poartă, cu câteva mişcări mângâietoare, Ceionius îi trase năframa de pe cap şi şi-o strecură la brâu, iar ei îi ascunse la cingătoare o punguță.

Asta i se uită în ochi. Seninătatea privirii albastre străpunse sufletul romanului.

— De ce-o fi trebuind să plec? rosti el cu glas tare.

Fata înțelese doar că bărbatul spunea nişte cuvinte de părere de rău. Îi făcu semn cu mâna ca urare de drum-bun.

Romanul o privi şi-nchise ochii, apoi, cu un scurt stânga-mprejur, porni cu pas hotărât spre castru. La prima răscruce se-ntoarse o dată pe loc, dar n-o mai zări pe Asta.

Ea se şi dusese înapoi la cazanul de rufe, în care mesteca fără chef. Seara, când se dezbrăcă de culcare, îi pică de la brâu punguța roşie ca sângele, pe care i-o dăduse Ceionius. Cu vârful degetelor simți un obiect plat

şi dur. Îi deslegă băierile şi-o răsturnă în palmă. Era un ban mare, greu – de aur, după culoare şi după strălucire – şi care părea nou. Pe-o față avea o femeie-nfăşurată-n nişte pânze bogate adunate pe lângă trup. Jur-împrejurul femeii, spre marginea monetei, se desluşeau, cu puncte între ele, patru litere S. P. Q. R.{12} Pe fața cealaltă, se vedea un chip de bărbat cu obrajii căzuți şi scobiți, cu fruntea pleşuvă. Asta, punându-şi la-ncercare învățătura furată de la lecțiile magistrului cu copiii, chinuindu-se mult, izbuti să desluşească până la urmă ce scria în jurul chipului obosit de pe ban: Gaius Iulius Cæsar. «Săracul Magister», fu ultimul gând al Astei înainte de-a adormi.

DECEBAL: O, pământ dulce, de-aş putea
Să te sărut etern lăcaş al păcii..

M. EMINESCU, *Decebal.*

romania

Fii cu inima bună… țară binecuvântată! Tu fusăşi altarul rudirii crivățului cu pustia, a bărbăției cu mintea, a slobozeniei cu puterea. Din această rudire frământată cu sânge şi sfințită prin foc, se naşte un popor nou. Astfel povestesc bătrânii.

Al. RUSSO. *Cântarea României,* XIII.

Aici a fost Sarmizegetusa, apoi Ulpia Traiana, cu palate, cu bazilici, cu băi şi cu amfiteatre, oricât de scăzute în barbarie, dar întipărite cu pecetea de mărire a neamului roman […] Şi tot dacii au învins, stăpânii vechi şi cari s'au svârcolit supt lanțe şi au sângerat de săbii. Tot ei, prin puterea neînfrântă a vitejiei lor şi a sfintei lor răbdări! Căci, iată, Daci adevărați, Daci noi de peste două mii de ani, Daci purtând ca un trofeu graiul Romei spulberate, sunt aceşti săteni de aice […] Față de Roma, a cării eternitate a pierit în pulbere, ciobanul dac s'a ridicat din țărână, şi-a durat iarăşi bordeiul de lemn, s'a aşezat în el cu datinile sale neatinse şi stăpâneşte până astăzi în umbra uriaşă a Rătezatului.

N. IORGA, *De la Hațeg la Grădişte şi la cetatea lui Decebal (în* Neamul Românesc în Ardeal şi Țara Ungurească la 1906).

Întors în castrul roman de la Porți, cu mesajul dacilor în josul căruia se afla şi scurta epistolă a generalului Longinus către imperátor, Lucius, libertul generalului, căpătase o permisie de trei luni pe care-avea dreptul s-o petreacă unde şi cum dorea. Sătul de umblete prin lume pentru a-şi urma fostul stăpân şi mâhnit de ultimul popas pe pământ al acestuia, Lucius abia aşteptase să se vadă la proprietatea părintească a lui Longinus, aflată pe Via Salaria, cam la jumătatea drumului între Roma şi Neapolis. Ocupat toată viața să-i fie de folos fostului său stăpân, om generos şi foarte apropiat de subordonați, Lucius nu-şi aflase niciodată vreme să-şi întemeieze o familie. Copii poate că avea prin lume, dar fără ştiința lui. Spectacolul pe care i-l ofereau căsniciile cunoscute nu-l prea încurajase la-nsurătoare. Din tinerețe era legat printr-o prietenie trainică, fostă iubire la vremea ei, de văduva unui amic, pe numele ei Petronia, mamă a doi copii, fiu şi fiică. Petronia şi răposatul ei bărbat, sclavi ai lui Longinus, eliberați o dată cu Lucius şi, ca şi Lucius, fideli fostului stăpân, rămăseseră să-şi ducă viața pe-un lot de pământ, vecin cu ferma generalului, unde-şi întemeiaseră o gospodărie frumoasă. Narcis, fiul Petroniei, avea o slujbă la cancelaria imperială încă de pe vremea lui Domițian: acesta umpluse cancelaria de liberți prin care putea fi ținut la curent cu tot ceea ce se petrecea în familiile nobiliare şi în cele bogate, chiar nenobiliare, ce-ar fi făcut din împărat un moştenitor norocos în cazul delictului de lezmaiestate. Narcis, funcționar cinstit, conştiincios şi de-o mare prudență, care n-avea pe suflet nicio delațiune, reuşise cu greu să se mențină-n post pe vremea lui Domițian, în schimb nu fusese dat afară o dată cu venirea lui Traian, care făcuse mare curățenie-n rândul liberților din cancelaria imperială. Aceştia-şi creaseră o binemeritată reputație de intriganți: delatori şi venali. Măcar cât era sita nouă, înlocuitorii vechii funcționărimi corupte aveau o oarecare

teamă şi ruşine, până ce, bine-nfipți în noua țesătură urmau să se dedea la aceleaşi potlogării ca şi cei de dinainte. Minus delațiunea, poate, care – de la Augustus, inițiatorul ei ca procedeu oficial destinat să umple caseta imperială – moderată la-nceput, ajunsese-n vremea lui Domițian să se constituie ca o adevărată putere-n stat.

Marcellina, fiica Petroniei, ducea o viață-ndestulată alături de bărbatul ei, cunoscut negustor de vinuri şi de pielărie din Neapolis.

Lucius şi Petronia, care se ştiau de când lumea, se revedeau, după lungile-absențe ale lui Lucius, ca şi când s-ar fi despărțit în ajun. Atâta doar că, vrând să-şi spună unul altuia tot ce petrecuseră din ziua despărțirii până-n ziua revederii, vorbeau deodată amândoi. Tot ce-agonisise-n viață Lucius îi dăduse Petroniei să folosească agoniseala aşa cum credea ea de cuviință. Chibzuită şi econoamă – ca omul speriat de sărăcie, a cărei amintire nu i se ştersese din minte – Petronia sporise avutul lui Lucius ca şi pe-al ei, agonisit cu bărbatu-său. Deşi Narcis şi Marcellina, crescuți mai mult de Lucius decât de tatăl lor, mort când ei abia se ridicaseră-n pruncie, deşi țineau la Lucius ca la un părinte adevărat, Petronia făcuse un testament prin care, în cazul când ea ar fi murit prima, îl lăsa moştenitor unic pe Lucius la moartea ei. Testamentul avea şi-un codicil care prevedea ca Lucius, neînstrăinând nimic din avut, la rândul lui să-i lase moştenitori pe Narcis şi pe Marcellina, iar în cazul morții acestora, pe copiii lor. Testamentul fusese-ntocmit oficial în mai multe exemplare, Petronia făcându-l pe unul uitat la căpătâiul patului în care dormea Lucius. Acesta, superstițios din fire, îşi scuipase-n sân, împrăştiase cenuşă-n cele patru zări, făcuse tot ce ştia el împotriva piezei-rele şi cum pergamentul testamentului nu se lăsa rupt, l-ar fi azvârlit în foc dacă Petronia nu i s-ar fi aşezat în față şi nu l-ar fi-mpiedicat.

— Ho, frate, că n-a murit nimeni fiindcă şi-a făcut testamentul.

— De ce să cobeşti, de ce să cobeşti? strigase Lucius de parcă o şi vedea moartă.

Petronia, sclavă a generalului Longinus, mulțumise totdeauna zeilor de-a fi avut parte de-un stăpân atât de bun şi de înțelegător față de oamenii de-a căror soartă dispunea. Mulțumea de-asemenea zeilor de-a fi avut parte-n viață şi de-un om pe care să se bizuie şi pe care să se sprijine, cum era Lucius.

La-nceputul legăturii lor, Petronia îşi închipuise că Lucius îi dădea doar o parte din cât chivernisise el. Când îşi dădu seama că Lucius nu păstra nimic pentru el, în vederea zilelor negre care-amenință pe mai tot omul, fusese tulburată de-atâta nepăsare şi de-atâta nesocotință în fața vieții.

Din acel moment hotărâse ca ea să-i poarte de grijă şi să-l apere de neprevăzut. Spaima de neprevăzut era justificată pentru Petronia, care se judecase ani de zile cu neamurile răposatului ei bărbat pentru moştenirea acestuia, cu toate că ea rămăsese cu doi copii mici de crescut.

Din clipa când îl văzuse pe Lucius în prag, la venirea lui din Dacia, Petronia simțise că ceva neobişnuit se petrecuse cu el, şi nu de bine.

— Ce s-a-ntâmplat? strigase ea, în loc de «bine-ai venit!».

Lucius dăduse cu amărăciune din cap.

— A murit stăpânul…

Îşi trântise ranița de pe umăr şi plânsese-n voie lacrimile pe care le-nghițise şi le-ascunsese luni de zile.

Îi povestise apoi de-a fir-a-păr fiecare zi de la plecarea din castrul aşezat în locul pe care barbarii îl numeau Porți şi până-n ziua când se despărțise de generalul Longinus.

— Dacă tu nu l-ai văzut mort, de ce să fii atât de sigur c-a murit?

— Îmi spune inima.

— Se mai înşală şi inima câteodată. Se-nşală ea

mintea, darămite inima, încerca Petronia să-i dea curaj şi să-i schimbe gândurile.

— Mintea se-nşală mereu, inima – niciodată. Când am ieşit din castru, cum mergeam în urma lui, am *ştiut* că stăpânul n-avea să mai vadă niciodată Roma şi n-avea să mai pună niciodată piciorul pe Via Salaria.

Lucius şi Petronia tăceau cum nu-şi aduceau aminte să mai fi tăcut după o despărțire atât de lungă. Petronia îşi duse deodată mâna la frunte.

— Lucius, nu cumva să sufli o vorbă despre stăpân şi despre…

— Bine, dar acolo, în Dacia, toată lumea ştie acum.

— Ştie-nu ştie, tu aici nu spui nimic. Nimănui. Dacă n-a murit, cu-atât mai bine; dac-a murit, atât le-ar trebui tâlharului de Bassianus şi zvânturatului ăluia de Nasidius, care, după ce-a supt de la soră-sa şi ultimul bănuț, ce s-ar mai înfrupta acum şi din averea cumnatului.

*

Bassianus, libert al lui Longinus, ca mai toți foştii lui sclavi, rămăsese-un fel de administrator al fermei fostului stăpân, fermă pe care-o custodea cu grijă şi cu folos pentru stăpân, dar şi pentru el, Bassianus, a cărui bunăstare nu se datora cu totul celor mai cinstite mijloace. Longinus ştia că era tras pe sfoară – şi chiar şi cu cât anume – dar, mulțumit că ferma nu se ducea de râpă, închidea ochii asupra neregulilor din contabilitatea veniturilor şi nu-ncercase niciodată să-l schimbe din slujbă şi nici să-l vindece de năravuri pe Bassianus.

Gaius Proculus Nasidius, fratele Augustinei (răposata soție-a lui Longinus), om cu-o aleasă educație ca şi sora lui, se dovedise până la cincizeci de ani bun doar să părăduiască toată moştenirea părintească precum şi puțina avere dotală a nevesti-sii.

Ca şi Cæsar – marele Gaius Iulius – cu care familia lui

părea să se fi-nrudit, Gaius Proculus avea patima jocului de cărți şi pe-a zarurilor, dar – spre deosebire de ilustra lui rubedenie – nu aflase nicio Gallie de cucerit cu care să-şi repare finanțele pe drojdie.

Cunoscându-şi firea şi recunoscându-şi defectele (de care nu s-ar fi lăsat în ruptul capului), Nasidius avusese bunul-simț să nu se lanseze-n viața publică, prin ocuparea vreunei funcții, deoarece nu se cunoşteau îndeletniciri – remunerate de stat – care să-ngăduie să te scoli zilnic *de meridie,* după a şaptea oră a zilei{13}. Aşa încât, Nasidius se «ilustrase» doar prin îndeletniciri obscure de intermediar de vânzări-cumpărări, de misitii matrimoniale, fără să se-arate niciodată, ci printr-o țesătură de relații subterane care făceau din el un personaj foarte la modă încă de pe vremea lui Titus. Pe-atunci se spunea că terminarea Colosseului îi adusese bani buni lui Nasidius, care, prin Cancelaria împăratului, înlesnise unor negustori să devină furnizori de materiale ai statului pentru monumentalul amfiteatru mai-sus-pomenit, ca şi pentru alte edificii importante prin care Titus avea să-şi însemne domnia.

Pe vremea lui Domițian, în anumite cercuri se şoptise că Nasidius n-ar fi fost străin de-anumite delațiuni pe care le-ar fi urzit din umbră, fără să se fi constituit niciodată parte publică.

Unii pretindeau chiar că fusese instigator al denunțului lui Marcus Flavius Clemens, văr cu Domițian. Sclavul care-i denunțase pe stăpânul său, Clemens, ca şi pe Domitilla, soția acestuia, că sunt creştini, n-ar fi fost decât un instrument, mâna care-l împinsese fiind reprezentată de Nasidius şi de-un prieten al său dintre cei cincisprezece *sodales flaviales,* preoți destinați să vegheze la respectarea cultului închinat împăratului, care se trăgea din *gens Flavia.*

Bărbat frumos, de-o spumoasă deşteptăciune, care producea mare efect social, la curent cu toate bârfele şi cu toate noutățile, nimeni nu stătea să-i numere lui

Nasidius păcatele, mai ales că lumea prin care se-nvârtea el nu suferea de cine-ştie-ce rigoare-n moravuri, nimeni neputând să pledeze de pe poziţiile neprihănirii.

Pe Nasidius îl întâlnea în cele mai diferite medii, gladiatorii şi negustorii mândrindu-se că au la masă pe cineva din neam de patricieni, cei sus-puşi dornici să se-amuze de glumele, de versurile, de cântecele, de pantomimele sale, năzbâtii la care puteai să te prăpădeşti de râs, făcute subţire şi cu haz, precum şi cu mare ştiinţă şi potriveală, după societatea-n care se afla.

Soţia lui Nasidius, Claudia – Claudina, pentru cei mai mulţi intimi, iar numărul acestora sporea cu fiecare zi – se trăgea dintr-o familie senatorială scăpătată. Cu douăzeci de ani mai în vârstă decât Claudia, Nasidius o luase-n căsătorie la treizeci şi cinci de ani. Bucuroşi s-o vadă urnită din casă de la cincisprezece ani, nestând să aleagă, părinţii fericitei, departe de-a fi fost ei înşişi modele de virtute, i-o dăduseră cu-amândouă mâinile şi nu se simţiseră datori să aibă vreo obiecţie cu privire la vârsta şi, mai cu seamă, la reputaţia pretendentului, cu-atât mai mult cu cât fata părea îndrăgostită de el până peste urechi. Păruse şi chiar fusese-ndrăgostită: cum avea s-arate vremea, Claudia se îndrăgostea cam la trei luni o dată şi, fire expansivă şi neînfrânată, nu-l lăsa pe cel care constituia obiectul amorului ei să-şi ignore fortuna. La cincisprezece ani, înaltă, cu forme cam pline deşi frumoase, părea de cel puţin douăzeci. O dată cu trecerea timpului, deşi născuse-un copil, nu se schimbase: era la fel de statuară şi de abundentă ca şi la cincisprezece ani. Deşteaptă, învăţată şi plină de farmec, era pentru bărbaţi ce era mierea pentru muşte. Deşi nu exista bărbat în Roma care să nu fi fost la curent cu faptele privitoare la puţina ei virtute, unul nu se dădea-ndărăt să-i câştige favorurile în distribuirea cărora se-arăta atât de generoasă. Nu se afla dascăl de aritmetică, de poetică, de retorică, de latină, de elină, al fiului Claudiei, care să nu fi beneficiat de farmecele ei, ca şi toţi

bancherii, precum şi bună parte dintre gladiatorii Romei. Dărnicia ei erotică ținea de-mbinarea umorilor care-o făceau să ardă pentru fiecare nou «ales», dar acel foc mistuitor n-o împiedica să se lase omagiată pecuniar, precum şi prin alte donații. De câte ori apărea în lume, era îmbrăcată şi pieptănată după ultima modă şi arbora cu bună-ştiință câte-o bijuterie de mare frumusețe, primul surprins de-asemenea prosperitate fiind Nasidius, care nu putea să ignore că viața lor era o viață de expediente, îndoielnica virtute a soției sale nu-l tulbura deloc. Îi era recunoscător pentru grija pe care-o arăta cu privire la formarea intelectuală a fiului lor. Mulți pretindeau că acesta ar fi fost doar fiul Claudiei, posibilii săi tați fiind prea numeroşi ca să-i fi fost atribuit unul anume.

Cu mintea ascuțită din naştere şi ajutată să se rafineze prin cunoaşterea atâtor bărbați, Claudiei nu-i fusese greu să-şi dea seama că fermitatea de caracter şi de principii nu era însuşirea de căpetenie a lui bărbatu-său, pe care – în sinea ei, în momentele de enervare – îl numea, fără nicio reținere, «secătură».

Conştientă că toți bărbații o găseau bună de amantă, însă că nimeni nu s-ar fi îmbulzit s-o ia de soție, Claudina hotărâse să păstreze fațada socială asigurată de căsătoria cu Nasidius.

Când mergea la Colosseum, la lupte, Claudiei nu-i scăpa privirea pe care i-o arunca Impala, cea mai vestită şi mai bogată profesionistă a amorului din Roma. Claudia îi făcea totdeauna un semn de simpatie cu mâna, la care *lupa magna* răspundea, considerând-o cu un fel de admirație şi de invidie.

Impala le spusese o dată unor profesioniste ca şi ea, că Nasidia, practicând aceeaşi meserie cu ele, fusese-atât de abilă încât îşi asigurase contrafortul unui cămin şi-al unui copil.

Lucru de mirare pentru toată lumea – şi, mai ales, pentru ea însăşi – de peste un an, Claudia rămăsese

fidelă unui bărbat: cel mai la modă gladiator din Roma (căruia nu i se ştia originea, despre care el nu vorbea niciodată), cunoscut sub numele de Leontes. Vorbind greceşte şi latineşte fără cusur, alegându-şi cuvintele după mediul în care se afla, era greu să-i ghiceşti obârşia. Cei mai mulți pretindeau că Leontes era frigian. Alții, că ar fi fost grec. Unii – dac. Faima şi-o făcuse-n arenă, practicând *ludua thrax.* Claudia nu era singura care-l declarase frumos ca Apollo şi iute ca Marte. Indiferența lui Leontes – față de oricine şi de orice – sporea ambiția femeilor de-a-l cuceri. În arenă, nu i se vedea niciodată pe chip încrâncenarea omului care luptă pe viață şi pe moarte, ci doar atenția cuiva care voia să-şi facă ireproşabil meseria.

Cumpătat la mâncare, pe băutură nici nu punea gura, privind egal peste lucruri şi peste oameni: nu i se cunoştea nicio pasiune. Se bănuia că era foarte bogat, cu toate că locuia singur într-o casă modestă, cu-o grădină foarte frumoasă, în Subura.

I se propusese în multe rânduri să deschidă o şcoală de gladiatori, dar nu se-arătase deloc interesat de-asemenea posibilitate. Ori de câte ori era invitat în lumea-bună, mulțumea dar nu accepta invitația. Pe cei de-aceeaşi condiție cu el îi poftea la *thermopolium,* în Subura lui populară, şi-i asculta cu mare interes, deşi cu-o privire care părea mereu pierdută-n contemplarea a ceva cunoscut şi văzut numai de el.

*

Când se-ndrăgostise de Leontes. Claudiei nu-i rămăsese tertip muieresc nefolosit pentru a-i atrage-atenția şi nici ocazie pe care să n-o folosească spre-a-l întâlni. Trecuseră trei luni de când imaginația Claudiei o luase razna, înflăcărată de mistuitoarea ei pasiune pentru Leontes: într-o zi se hotărî să-l urmărească până la el acasă, pentru a şti în ce decor să-l situeze-n închipuire.

A doua zi după această incursiune, se-aşează pe scările casei din Subura, hotărâtă să-l aştepte pe Leontes până la sfârşitul zilelor ei dacă era nevoie, dar să nu plece până ce nu-i spunea tot ce-avea de spus. Alături pusese-un coşuleț cu nişte trufandale cum nici împăratul nu mânca: «Ce să mănânce soldățoiul ăsta de-mpărat! Unde să fi mâncat el aşa ceva? La măsa-n Hispania?», îl învrednicise ea în gând cu vorbe dulci de simpatie pe Traian, în timp ce trăgea mereu cu coada ochiului spre coşuleț, iar gura îi lăsa apă.

Careva trecea cu pas rar de-a lungul gardului-viu ce despărțea curtea lui Leontes de stradă. Se făcuse-ntuneric, aşa că nu distinse chipul trecătorului. Ciulise urechea. I se păruse la-nceput că necunoscutul vorbea cu cineva. Pe urmă pricepuse că era vorba de-un cântec monoton, cântat într-o limbă necunoscută. Străinul intrase-n curte. Claudina auzea pietrişul scârțâind subt pasul rar, în timp ce cântecul continua. Fără ca ea să fi ştiut ce spuneau cuvintele, înțelegea că povesteau ceva de inimă-albastră. În glasul cântărețului era atâta-amărăciune, c-o podidiseră lacrimile.

Cu gândul aiurea, venind agale pe aleea mărginită de chiparoşi, Leontes aproape că se-mpiedicase de Claudina când pusese piciorul pe prima dintre cele cinci trepte ce duceau la peronul din fața uşii de intrare. Se oprise brusc şi, prin întuneric, încercase să distingă chipul femeii.

În ultimele trei luni, Claudina pritocise-n minte nenumărate discursuri menite lui Leontes. Acum i se şterseseră toate din cap. Într-un târziu, țintuită sub privirea care-ncerca să străpungă întunericul şi intimidată de tăcerea lui încăpățânată, se trezise că-l întreabă, cu un glas înecat în lacrimi:

— Ce cântec e cântecul pe care-l cântai?

Leontes simți cum i se destind toate fibrele din trup şi din suflet. Nu-i răspunsese nimic. Deschisese uşa la perete şi-i făcuse-un semn să intre. Aprinsese douăsprezece torțe frumos mirositoare, aşezate pe cei

patru pereți ai unei încăperi ce s-ar fi putut chema *triclinium,* în care se afla o masă lungă şi-ngustă, mărginită de două banchete la fel de lungi, fără spătar, şi străjuită la capete de câte-un scaun cu spătar înalt şi-ngust şi el, ca masa, aşa cum Claudia nu mai văzuse nicăieri. Pe peretele din față (dacă stăteai cu spatele la uşa de la intrare), mult peste-nălțimea unui om, erau prinse două pumnale ce-şi atingeau vârful curb, iar deasupra lor, nițel înclinat şi cu botul deschis spre-ncăpere, un cap de animal, care, după cum strălucea, părea de aur.

— Ce animal e ăsta? întrebase ea, impresionată de sobrietatea-ncăperii, ciudată pentru cineva obişnuit cu-ncărcătura interioarelor din ultima vreme, de când romanii, destui, prinseseră gust de opulență orientală şi de-acumulare.

— Lup.

— N-am mai văzut aşa ceva. Are vreo semnificație?

— Mă duc s-aduc ceva de mâncare. Mi-e foame.

Când se-ntorsese, găsise-un colț de masă acoperit cu un şervet ca spuma şi bunătățile-aduse de Claudina etalate-n talgerele de-argint în care veniseră.

Leontes purta pe brațe o tabla de lemn, pe care se aflau două blide mari, adânci, două străchini şi două linguri – de lemn şi ele – şi-o pâine rotundă.

Le-aşezase pe masă, apoi, aplecându-se, privi bunătățile aduse de necunoscută. Se-ndreptase din şale şi se uita în ochii ei.

— Te-ntrebi probabil, cine sunt şi de ce-am venit aici.

Leontes fu nevoit să dea afirmativ din cap.

— Mă cheamă Claudia Valeria, iar pe soțul meu Gaius Proculus Nasidius.

Claudia se gândise că era bine să-şi decline numele şi calitatea ei de femeie măritată, mai ales că toată Roma auzise de bărbatu-său. Leontes nu trebuia să-şi închipuie că era una dintr-acelea…

Gladiatorul o privea şi nu se tulburase deloc de cele

aflate.

N-o-ntreba nimic, ceea ce nu-i uşura Claudinei situaţia.

— Nu mă-ntrebi nimic? sunase într-un târziu, descumpănit, vocea ei.

Bărbatul făcuse din cap un semn de negare.

— Am venit aici fiindcă te iubesc.

Pentru prima oară, în ochii lui Leontes apăruse o sclipire: de ironie.

— Te miră?

— Nu mă mai miră nimic.

Se vedea că vorbele lui nu se refereau la succesele-n rândul femeilor.

Pe chipul lui smead, ars de soare, a cărui dominantă era asprimea trăsăturilor prelungi şi tăioase, nu se vedea niciodată-ncântarea de sine la care l-ar fi-ndreptăţit succesul în arenă, banii şi inimile pe care le zdrobise fără să-şi dea nicio osteneală.

— Să ştii că ţin la bărbatul şi la copilul meu.

— Se vede, spusese Leontes cu indiferenţă, în timp ce dintr-un blid trecea cu lingura în străchini o mâncare scăzută.

— Nu-ţi plac?

În timp ce vorbea, Claudina se depărtase niţel şi se-nvârtise-ncet, cu paşi mărunţi şi egali.

Leontes îi luase bine seama. În ochii lui nu era niciun licăr care să trădeze o părere. Se purta ca negustorii de sclavi şi ca geambaşii. Aceştia nu lăsau niciodată să se vadă ce anume credeau despre marfa care li se prefira pe dinaintea ochilor. Se ridicase de pe scaunul înalt şi, dintr-un pas, ajunsese lângă femeie. Ea tresărise de bucurie. Leontes îi apucase cu-o mână bărbia, iar pe cealaltă i-o proptise drept sub nas şi, cât ai clipi, îi deschisese larg gura şi-i cercetase dinţii ca un priceput geambaş de cai. Îşi depărtase mâinile şi se dusese iar la loc, pe scaun. Până să-şi revină din mirare, Claudina, rămăsese un moment cu gura căscată.

— O marfă trebuie cercetată ca lumea, altfel cine nu deschide ochii deschide punga.

Leontes vorbise fără s-o privească, în timp ce umplea străchinile cu mâncare. Tot fără s-o privească, îi spuse:

— Cât ai de gând să te-nvârteşti aşa? Vino şi mănâncă.

*

În mai bine de-un an de când dura legătura lor, Claudia aflase doar două lucruri de la Leontes: că era dac şi că țara lui era o țară bogată, plină de aur.

De când, la Roma, Dacia fusese declarată învinsă, în cinstea victoriei pregătindu-se o emisiune monetară care să-l înfățişeze pe împărat cu o femeie prosternată la picioare şi cu inscripția *Dacia capta,* Leontes era mai tăcut şi mai posomorât decât de obicei, iar Claudina tot mai dornică să-şi împingă soțul spre o situație publică în noua provincie. Leontes se-mbrăca adesea ca sclavii, îşi trăgea bine gluga peste ochi, mergea, cu nasu-n pământ şi cu pas târşit, urmărea tot ce se vindea prin piețe, urmărea toate târgurile de sclavi. Îşi umpluse casa cu pocale, cu tipsii, cu tot felul de podoabe de argint şi de aur, ajunse pe tarabele Romei din prada de război a unora care luaseră parte la cucerirea Daciei, şi care acum le valorificau, îşi pusese-n gând să le-adune el pe toate, dacă se putea. Dintr-o vânzare de sclavi îşi cumpărase un băiețandru de optsprezece ani, care ştia să scrie, să citească latineşte şi greceşte şi care se dovedise a fi fost feciorul unei căpetenii dace, pe nume Chebrisis. Băiețandrul n-avusese curaj să ia otrava o dată cu părinții şi cu cei trei frați ai lui în drumul care-i depărta de locurile lor, ducându-i dincolo de Istru.

*

Cu toate că Lucius n-anunțase nimănui moartea generalului Longinus, vestea se răspândise mai întâi la

Roma, unde Nasidius, îndureratul cumnat al răposatului şi singura lui rudă cunoscută, se-nfăţişase pentru a fi pus în drepturile de moştenitor, deşi nu se putea invoca înrudirea cognatică{14}. La vârsta lui, Nasidius aflase că pe lume totul se putea. Un advocat bun şi nişte bine dirijate «donaţii» pe la Cancelaria imperială erau în stare să dovedească şi că erai neam cu Iupiter, care-ţi lăsase moştenire Olimpul. Advocatul (vechi cunoscut al lui Nasidius), persoană foarte dubioasă pe vremea lui Domiţian, evita să susţină cauze-ncurcate, în scopul de-a face să i se uite cât de cât trecutul, aşa încât îşi îndemnase clientul s-aştepte şi, de-asemenea, s-aştepte atât cât prevedea legea pentru apariţia unui testament scris ori făcut faţă de martori, cum se obişnuia în campanii.

Petronia îi spunea în fiecare zi lui Lucius:

— De n-ar ajunge averea stăpânului pe mâna pramatiei de Nasidius!

— Ce importanţă mai are? Stăpânului nu-i mai trebuie nimic. Multă vreme Nasidius n-ar ţine ferma. Ar păpa-o şi-ar ajunge, poate, pe mâna vreunui om ca lumea, cumpătat.

— Dar poate c-o fi lăsat-o stăpânul prin testament…

— Poate.

Bassianus – a cărui bunăvoinţă fusese captată de Nasidius prin nişte daruri, de-o calitate-ndoielnică dar bătătoare la ochi, precum, de pildă, nişte perne orientale cusute cu fir de aur, înfăţişând animale exotice, fructe, plante luxuriante – îl ţinea la curent pe cumnat cu tot ce-afla despre Longinus.

Administratorul îi trimitea generalului, oriunde s-ar fi aflat acesta, lista de venituri şi de cheltuieli a fermei, iar generalul răspundea prin curierii militari de primirea datelor contabile ale lui Bassianus, urându-i totdeauna sănătate şi voie-bună, lui şi familiei lui. La ultimele tabele trimise generalului, nu primise niciun răspuns, lucru de care-l înştiinţase pe Nasidius. De când începuse noua

campanie din Dacia, acesta controla listele de morți şi pe cele de dispăruți, aduse de curieri şi expuse-n For spre cunoştința publicului.

În fine, vestea bună sosise: generalul Longinus murise la datorie!

Din acel moment, Nasidius păru pişcat de streche. Nu mai trecea odată perioada prescrisă de lege pentru prezentarea legatarilor sau a legatarului! Fiecare zi îl întărea pe neconsolatul cumnat în convingerea că Longinus nu lăsase niciun testament, ceea ce-l făcea să nu prea plece urechea la stăruințele Claudinei, care-l îndemna mereu să-şi facă rost de ceva în Dacia.

Bassianus începuse să-i trimită lui Nasidius listele cu dări de seamă, dându-i de-nțeles astfel că-l considera ca şi stăpân.

Administratorul ştia că, de fapt, până la urmă, lui îi era dat s-ajungă stăpân pe-averea Longinilor. Nasidius avea să toace repede şi-acest domeniu, iar Bassianus, răscumpărându-i datoriile, i-l lua. Dacă, grație vreunui testament lăsat de Longinus fostului camarad de arme ajuns Împărat, domeniul revenea statului, cu un pic de osteneală şi cu ceva plocoane pe la Cancelaria imperială, Bassianus putea ajunge proprietar al domeniului. Văzând cum i se părăgineau domeniile – deoarece sclavii săi, cei mai năpăstuiți dintre toți, munceau de mântuială, ca oriunde nu era vorba de-o supraveghere direct interesată – statul începuse să vândă la licitație averile care-i reveneau prin testamente ori prin lipsa acestora.

Nasidius se deplasă până la ferma răposatului său cumnat, încărcat de daruri pentru Bassianus şi pentru Lucius, pe care ținea să-l vadă neapărat.

Acesta, care ştia cât preț poate să pună pe Nasidius şi pe darurile sale, îi spuse cinstit ce se-ntâmplase cu generalul, cu el, Lucius, cu ofițerul de ordonanță al generalului, centurionul Sophronios Celer Ceionius. Din povestirea lui Lucius – care povestire, pe-o ureche-i intrase, pe alta-i ieşise – ruda reținuse un singur element,

ce nu-i făcuse nicio plăcere: anume că Lucius nu-l văzuse pe general mort.

La puțin timp după această vizită de pietate familială, Nasidius fu înştiințat de Bassianus că, spre tristețea amândurora – deoarece el, Bassianus, n-avea dorință mai mare decât să-l servească pe Nasidius, iar acesta să-l păstreze pe Bassianus la administrarea domeniului – legatarul testamentar al generalului era Lucius.

Pe Nasidius îl cuprinse-o furie neagră la citirea epistolei lui Bassianus. Vasăzică asta-i fusese dragostea de familie lui cumnatu-său! Ei, bine, el n-avea să lase lucrurile-aşa! Cine-l asigura că testamentul nu fusese ticluit de Lucius în colaborare cu Ceionius? În fața acestei ipoteze, logice altminteri, advocatul îi spusese că apărea un contra-argument: dacă testamentul fusese ticluit de doi inşi, cum de numai unul singur apărea ca moştenitor, exact celălalt decât cel care-nfățişase Împăratului testamentul? Nasidius înghițise-n sec, însă nu se lăsase. Dar dacă cei doi, Lucius şi Ceionius, mult mai subtili decât puteau să pară la prima vedere, anume ticluiseră testamentul pentru a nu fi bănuiți, în timp ce erau înțeleşi, în secret, să-mpartă după ce Lucius ar fi intrat în posesia moştenirii?

Advocatul admitea acest argument cu o rezervă, însă: Împăratul trimisese testamentul spre autentificare la cancelarie, cu specificarea ca legatarul să fie pus în drepturi şi cât mai curând.

— Gaius, ia gândeşte-te un pic: tu crezi că împăratului i-a căzut bine faptul că Longinus nu l-a lăsat pe el moştenitor, ci pe-un libert oarecare? Şi, de vreme ce n-a avut nicio obiecție, crezi c-ar vedea cu ochi buni atacarea testamentului şi încă de cineva care nu poate invoca nici măcar cognațiunea? încercă advocatul să-l aducă pe Nasidius pe calea dreptei judecăți.

— Uite ce e, izbucnise frustratul prezumtiv, dacă ți-e teamă să te ocupi de-o asemenea speță, n-ai decât să-mi spui, că-mi găsesc alt susținător! Te-nțeleg. Ca să ți se

uite-anumite lucruri, acuma nu te mai angajezi decât în cauze «drepte» şi dinainte câştigate.

— Ca să *ni* se uite, răspunse celălalt, privindu-l fix. Îți dădeam un sfat nu doar ca advocat ci, mai ales, ca prieten. *Vale!*

După care, pentru a nu mai întinde vorba, plecase, mai cu seamă că discuția avusese lor în fața matroanei Claudia.

— Uite ce e, Gaius, intervenise ea, după ce-l condusese pe advocat până la uşă, pentru a-i atenua cât de cât impresia lăsată de discuție, omul ăsta n-are nici de pierdut, nici de câştigat din moştenirea asta. El îți spune ce e mai bine să faci. Drept la moştenire – de ce nu recunoşti? – n-ai! Pe urmă, să zicem – ai pune mâna pe ferma asta, ai păpa-o la iuțeală, ca tot ce-ai avut, la cărți şi la zaruri…

— Slăbeşte-mă cu morala!

— Numeşti «morală» spunerea lucrurilor pe nume?

— Atunci să-ți amintesc şi eu că-n Roma cred că-s mai mulți ăi cu care te-ai culcat decât ăi cu care nu te-ai culcat?

— Da? Ei, nu mai spune! Şi de pe urma cui duci o viață de trântor de-aproape douăzeci de ani? De pe urma ălora cu care m-am culcat eu, ca să n-ajungem să cerşim!

— M-am săturat! N-ai decât să divorțezi!

— Gaius, eşti un ratat, iar eu am fost o târâtură.

— Ai fost! şi nu mai eşti?! Ți-nchipui că, dacă te ții de-un an cu gladiatorul ăla, te-ai făcut femeie cinstită? Du-te la el! Divorțează, şi du-te la el!

— M-aş duce şi-n brânci dacă m-ar lua.

— Un gladiator – şi nu te-ar lua! Iar eu – neam de patricieni…

— Ştiu: *gens Iulia,* neam cu marele Cæsar. Hai să lăsăm lucrurile-astea, pe care nu mai dă nimeni două cepe degerate. Când Împărat a ajuns un spaniol, lasă fumurile astea patriciene. Să divorțăm, zici. Dacă te las eu, câinii te mănâncă, iar eu sunt prea compromisă ca să

mai divorțăm. Avem un fiu.

— Ai un fiu.

— *Avem* un fiu. Ştiu că-l iubeşti. Singurul lucru curat din viața noastră. Fă ceva pentru el! Ia-ți ceva, caută o funcție-n provincia asta nouă: Dacia. Luăm acolo viața de la-nceput şi ne purtăm corect.

— Eşti tu în stare să laşi Roma, ca să te-ngropi într-o provincie barbară?

— Sunt.

— Şi cine-mi dă mie funcția asta?

— Împăratul romanilor ori Scaurianus, legatul său în noua provincie. Împăratul nu se poate să n-aibă niciun sentiment de vinovăție față de Longinus, deci, pentru a-ți astupa gura şi pentru ca să i te simți obligat, ceva tot are să-ți dea. Admițând că ai avea nevoie s-ajungi atât de sus. Cred că-i mai bine să vedem ce se poate face pe-aici cu unul şi cu altul. Pe lumea asta totul, e de vânzare.

Claudina rostise ultimele cuvinte pe-un ton amar şi reflexiv de care Nasidius n-ar fi crezut-o-n stare.

Cel mai uimit de testamentul generalului Longinus fusese Lucius. Mai întâi, pentru că nu se-aşteptase ca fostul lui stăpân, pe care-l lăsase copleşit de gândul morții, să mai fi găsit în el tăria să scrie şi-un testament. Apoi, fiindcă nu se gândise niciodată că generalul n-avea pe lume ființă mai apropiată decât el, Lucius.

Lucius şi Petronia îl plânseră pe stăpân, îi comandară un cenotaf la cel mai vestit pietrar din Roma, iar când impunătorul monument fu gata, îl aşezară alături de monumentele familiei şi împliniră ceremonialul tuturor ritualurilor pentru defunct.

Bassianus voi să cumpere ferma fostului stăpân, oferindu-i lui Lucius un preț bun şi invocând motivele sentimentale care-l legau de-un loc în care-şi petrecuse toată viața. Refuzându-l, Lucius invocă aceleaşi motive. Îi îngădui, totuşi, să rămână la fermă împreună cu familia, atât cât avea nevoie pentru a se muta undeva pe-ndelete. Administratorul, prevăzător, din momentul în care

moartea generalului fusese certă, începuse tratative cu-o familie care-avea de vânzare o fermă bine-ntreținută şi doar la câteva sute de stadii de cea a Longinilor.

Nasidius, pretextând zvonul public drept sursă de informație, îi scrise lui Lucius o epistolă de felicitare şi de urări de bine pentru noua situație hărăzită de soartă unui om atât de devotat cum se-arătase Lucius față de regretatul general Longinus.

Dacă Lucius n-ar fi fost hârşit cu lumea şi cu tertipurile ei nu şi-ar mai fi-ncăput în piele de-atâta onoare: să primească el, un libert, o scrisoare de la un patrician.

Lucius şi Petronia citiseră şi răs-citiseră epistola şi, după o tăcere lungă, exclamaseră amândoi deodată:

— Ce-o fi vrând ăsta?

*

Nici prea târziu după această epistolă (ca efectul ei să fie uitat), nici prea devreme (ca scrierea ei să fie considerată neapărat preambulul unei intervenții), Claudina se-nfățişă la Cancelaria imperială, lui Narcis, fiul Petroniei, ajuns prim-arhivar la serviciul de finanțe, *a rationibus,* merit cu-atât mai important cu cât noul împărat începuse curățirea sclavilor şi-a liberților din rândul funcționărimii sale, preferând pentru aceste servicii un personal recrutat mai ales din ordinul cavalerilor.

Cu părul castaniu strâns într-un coc un pic mai jos de creştet, care lăsa să i se vadă gâtul statuar, fruntea înaltă şi urechile de-o mare finețe, cu mers drept şi hotărât, în stola drapată aşa fel că lăsa să se ghicească piramidele micuțe-ale sânilor de-adolescentă, care nu cunoşteau fascia mamilară, Claudia Valeria Nasidia nu putea trece neobservată pe vastele culoare-ale Cancelariei.

Toți câți dăduseră cu ochii de ea se-ntrebaseră, gata să-şi scape din mâini catastifele, cine putea fi norocosul

care-avea parte de-o asemenea petiționară.

Uluit de-această vizită măgulitoare căreia-i bănuia un dedesubt, Narcis o primise pe Claudia cu deferența cuvenită unei rude a generalului Longinus, dar fără bucuria pe care i-ar fi pricinuit-o vederea ei într-un loc neutru. Narcis, la curent fără să vrea cu viața din lumea-bună a Romei, auzise câte ceva despre Claudia, şi trebuia să recunoască-n sinea lui că oricui i-ar fi dat inima brânci spre-o asemenea femeie.

Ca un om venit să-ncheie-o afacere, Claudia îi spusese fără ocolişuri ce-o adusese la el, lăsându-l să înțeleagă că osteneala n-avea să fie degeaba. Narcis, care nu o dată fusese solicitat în aceleaşi scopuri, învățase că-n orice-mprejurare a vieții era bine să spui de la-nceput ce voiai şi ce nu, oricât de brutal ai fi putut să pari:

— Eu nu pot face nimic din ce-ați dori domnia-voastră. Însă, pentru-a vă arăta că recunoştința mea față de fostul stăpân nu s-a şters, îmi calc pe inimă şi fac ce n-am mai făcut. Vă pun în legătură cu cineva care se ocupă de-administrația provinciei ce vă interesează, după ce mai întâi vă dați cuvântul că nu veți pomeni față de nimeni şi niciodată numele meu. Şi, vă rog, să nu cumva să-mi aduceți vreun dar sau să vă mai arătați pe-aici.

Toate-acestea Narcis i le spusese cu glas scăzut, în timp ce-o conducea spre ieşire, ştiind câte urechi aveau pereții, mai ales în locul acela. Când se despărțiseră, îi promisese că avea să fie înştiințată chiar de personajul în chestiune, asupra locului şi-a timpului când Claudia putea să-l întâlnească, în cazul în care-acela accepta afacerea. Acela acceptase. O cântărise cu ochi expert pe Nasidia şi-n gând îşi evaluase beneficiul, fiind convins că avea să-l primească în natură. Se-nşelase. Claudia învățase-n viața ei zvânturată că afacerile serioase trebuiau tratate serios şi că, oricât ar fi fost de-nclinat spre oferte-n natură, un bărbat le primea cu mai puțină tragere de inimă decât banii, sau ca supliment grațios pe lângă bani. După ce spusese ce dorea, Claudia întrebase

pe-acelaşi ton sobru, de afaceri:

— Cât costă?

— În general, sau cât te costă pe domnia-ta?

Şi-o măsurase iară cu-o privire fără echivoc.

Şi ea, la rându-i, îl privise-n ochi şi, fără urmă de jignire, îi spusese clar:

— Cât costă în general, ca să fim bine-nţeleşi de la-nceput.

— Mă gândeam să vă coste mai puţin, nu se lăsase intimidat personajul de tonul de bancher versat pe care-l adoptase femeia din faţa lui.

— Când cineva îmi face un bine vreau să fie mulţumit.

Ca urmare a acestui refuz de negociere a farmecelor proprii, Claudia trebuia să se prezinte, o dată cu numirea soţului ei pe lângă administraţia minelor din Dacia – împreună cu-o importantă sumă de bani buni şi netociţi: îi trebuise mare stăpânire de sine ca să nu scoată niciun sunet şi ca să nu rămână cu gura căscată când auzise suma. Hotărâtă să nu se tocmească, tăcuse şi-nghiţise. Avea ea ceva bani puşi deoparte, însă nu reprezentau niciun sfert din importanta sumă cerută de personaj. Acesta îi explicase – fără a-i da nume, pe care dânsa nici nu voia să le afle – că el reprezenta numai o verigă dintr-un lanţ, care trebuia uns pentru ca *máchina* să meargă. Fostele ei iubiri de durata unui anotimp, oameni cu dare de mână şi darnici – pentru a o trata ca pe cineva din lumea-bună – îi dăduseră mai ales obiecte preţioase. Doar un bancher îi pusese într-un coşuleţ cu fructe şi flori şi-o pungă de *aurei.* Acum se gândea cum să valorifice mai bine obiectele-acelea. Aurul scăzuse la preţ de când vistieria se umpluse de aurul dacilor. Să-mprumute bani? De la cine? Cine-ar fi avut atâta bănet – nu-mprumuta; cine-ar fi-mprumutat-o – n-avea. Leontes avea sigur bani mulţi, dar el era singurul faţă de care Claudia nu-şi pătase obrazul şi nici nu voia să şi-l păteze. N-ar fi crezut niciodată că avea s-ajungă să-şi cântărească viaţa şi să şi-o dispreţuiască din cauza unui gladiator, un bărbat

oarecare venit să se căpătuiască la Roma, unde se vărsau toate viiturile lumii.

Când i se-nfăţişase prima oară lui Leontes era mânată de-nvolburarea sângelui. Nu-i venea să creadă că ajunsese să-l iubească şi chiar în stare să lase viaţa ei de femeie de lume şi, dacă el ar fi acceptat, să trăiască oriunde cu el. Leontes nu voia s-o ia nu fiindcă s-ar fi temut de complicaţii cu soţul ei – deoarece nimic nu era mai simplu la Roma decât să divorţezi, divorţurile fiind mai multe chiar decât căsătoriile, cum spunea o glumă – nici fiindcă Nasidia ar fi făcut un sacrificiu abandonându-şi mediul şi modul de viaţă pentru el. Nu accepta nicicum, fiindcă avea de respectat coduri personale şi, probabil, legate de lumea din care venea şi despre care ei nu-i pomenise nimic.

— Iubeşti un gladiator, mulţumeşte-te cu ceea ce poţi afla despre gladiatori, îi răspundea ori de câte ori încerca ea să-l descoase cu privire la viaţa lui dinainte de-a veni la Roma.

Claudina se gândi să-i propună lui Leontes câteva dintre lucrurile ei de valoare ca şi când ar fi fost ale altcuiva. Da, dar ar fi putut s-o bănuiască de misitie. Să roage pe cineva să-ncerce să i le vândă lui Leontes, ca şi când ar fi fost ale acelui cineva. Da, dar cine să fi fost omul pe-a cărui cinste şi discreţie să se bizuie? Şi nu era o afacere ce se putea aranja oricând, suferind amânare. Lucrurile trebuiau făcute repede şi fără nici-o zarvă-n jur. Iar plimbarea lucrurilor din mână-n mână, în vederea vânzării, nu era defel un mijloc potrivit cu discreţia. Drept care se hotărî să-i vorbească deschis lui Leontes, oferindu-i spre cumpărare lucrurile, după ce mai întâi, ca să ştie cât fac, le-arătă unui preţuitor, cunoscut şi ca om onest şi cu înaltă pricepere.

— Îţi dau banii ăştia fără să-ţi iau lucrurile. N-am ce face cu ele.

— Leontes, eşti singurul om cinstit pe care l-am cunoscut până la treizeci de ani. Dă-mi voie să fiu şi eu

cinstită o dată-n viață. Ia lucrurile şi dă-mi banii.

Leontes îi dădu pungile cu bani, iar ea îi lăsă pe masă caseta cu odoare.

— Nu-i numeri?

Claudina se uită lung la Leontes şi, ca şi când nu l-ar fi auzit, îl întrebă:

— Dacă-ai avea un fiu, cum ai vrea să-l cheme?

— Dromihete.

— Dar o fată?

— Amalusta.

Leontes o conduse până-n stradă. Nu mai schimbară niciun cuvânt.

Spre miezul nopții, cum n-avea somn, gladiatorul deschise într-o doară caseta. În casetoane căptuşite cu-o țesătură pufoasă, violet, străluceau giuvaeruri şi *gemme* a căror lucrătură în sine era o valoare. De fiecare giuvaer era legată o ață, iar de ață – o minusculă tăbliță de lemn cu prețul pe care-l merita obiectul. O camee ce-nfățişa un chip de femeie văzut pe trei sferturi îl făcu să tresară. Ea era. Claudina. Pe tăbliță sta scris ceva mărunt:

«După un original fără valoare.

Poate vreodată ți-o va aduce-aminte pe

Claudia Valeria».

*

În vara anului 860 u. c.[15], Gaius Proculus Nasidius, soția sa, Claudia Valeria, şi fiul lor, Claudius Proculus, porneau spre noua provincie Dacia: Nasidius – cu inima strânsă după viața fără nicio bătaie de cap pe care-o lăsa în urmă; Claudia Valeria – stăpânită de nerăbdarea celui care vrea s-ajungă, în fine, la lumină, după ce-a rătăcit printr-un labirint acoperit; tânărul Claudius Proculus – plin de curiozitatea celui dornic să vadă o țară barbară asupra căreia Roma abia începea să-şi reverse binefacerile. În toamna aceluiaşi an, Claudia născu un băiat pe care, în ciuda tuturor protestelor lui Nasidius, îl

numi Dromihetes Paulinus, mângâiat Keti.

*

Deşi entuziasmul publicului față de el era acelaşi ca la început, deşi rămăsese ager şi suplu, ca o panteră, deşi câştiga bani cu ghiotura, deşi curajul nu-i scăzuse, iar teama de moarte nu pusese stăpânire pe sufletul lui, într-o zi Leontes îşi anunță spectacolul de adio.

Nici florile aruncate-n arenă şi nici protestele mulțimii dezlănțuite (care zbiera cât o țineau bojocii «Nu pleca, Leontes, nu ne lăsa!»), nici sumele mari promise idolului şi nici sincera părere de rău a gladiatorilor (pe care-i învățase meserie şi cu care se-arătase camarad mărinimos şi leal) nu-l înduplecară.

Aşa cum Claudia, după ce-l cunoscuse pe Leontes, îşi pusese viața sub semnul întrebării, la fel şi Leontes, de când țara lui fusese-nfrântă fără speranța întoarcerii la starea dinainte, simțea că ceva se rupsese-n adâncul lui. Pentru prima oară pricepuse ce voiau să-nsemne cuvintele «înainte» şi «după», despre care bunicul lor le vorbea ca despre două pietre de hotar despărțitoare-ale vieții. Nu-l emoționaseră şi nu-l zăpăciseră niciodată uralele mulțimii. Nu uitase cum aclama armata pe Domițian, pentru ca, apoi, aceeaşi armată să nu-i atingă pe ucigaşii lui Domițian nici cu o floare. Îi pedepsise un grup restrâns de curteni care-aveau să le plătească o poliță personală, dreptatea ce se cerea făcută fiind doar un pretext.

Leontes simțea înfrângerea Daciei ca pe cea mai neîndurătoare lovitură a sorții. Şi nu-şi putea alunga mustrările de cuget de-a nu-şi fi urmat bunicul când, răscumpărându-şi libertatea, acesta se-ntorsese-n țară. Amărăciunea lui fu şi mai mare când află prin Busiris, sclavul său, fiul lui Chebrisis, de trădarea marelui sfetnic domnesc. Fără să-i fi înştiințat nimeni dându-i numele-n vileag, o dată ce comoara dacilor fusese descoperită-n

albia Sargetiei, între oameni se-ntinsese vorba despre trădător.

Fiindcă după despărțirea de Claudia în viață-i stăruia un mare gol, Leontes hotărî să bată întruna piețele şi să cumpere orice lucru venit din țara lui. În acest scop angaja şi misiți, iar negustorilor de sclavi care se străduiau să vândă prinşii daci la stăpâni îndurători şi de treabă, cunoscuți ca oameni cumsecade, le dădea, drept răsplată, o sumă de bani pentru fiecare captiv plasat în loc bun.

Claudina şi-nchipuise poate că Leontes acceptase legătura lor pentru frumusețea, deşteptăciune sau pentru faima ei. Nu căutase niciunul dintr-înşii să lămurească acest lucru.

Dacă primele ei cuvinte n-ar fi fost: «Ce cântec e cântecul pe care-l cântai?», spuse cu un glas plin de-amărăciune şi înecat în lacrimi, Leontes ar fi luat-o de mână şi-ar fi dat-o pe poartă afară. Pentru că femeia care venise să i se ofere pricepuse că cel mai vestit gladiator al Romei nu era fericit, merita să-şi aplece ochii asupra ei.

Pân-a o fi cunoscut pe Claudina, Leontes nu dăduse doi bani pe spusele creştinilor cu privire la mântuirea sufletului, ceea ce pentru el însemna schimbarea omului aici, pe pământ, lucru greu de crezut, deoarece – de când era lumea-lume – se ştia că lupu-şi schimbă doar părul. Leontes începea să se-ntrebe dacă nu cumva credința creştinilor pornea de la o cunoaştere mai adâncă a sufletului şi, oricum, de la o dorință fantezistă şi lăudabilă de-mbunătățire a omului. Credința creştinilor, în naivitatea ei, îl făcuse multă vreme să zâmbească, fiind contrară pornirilor fireşti ale omului. Niciodată Leontes nu-şi simțise sufletul mai tulburat şi mai nesigur decât acum. De mult nu mai credea în zei, pe care mintea lui îi respingea aşa cum respingea şi noua credință a creştinilor.

Toate credințele se bizuiau pe nevoia sufletului de-a-şi căuta un sprijin.

Leontes nu se putea dărui unei credințe fiindcă-n el n-amuțea niciodată întrebarea: «De ce?».

Începu să ia lecții de prozodie greacă şi latină. Să-nvețe temeinic matematica, retorica şi anatomia.

În librăria lui Lambrianus – descendent din Sosii, vestiții librari din vremea lui Augustus – spre plăcerea amatorilor de poezie care-şi petreceau zilnic ore-n şir cercetând noutățile, ca şi partea de anticariat a librăriei, din când în când Pylades, vestitul mim – nu se ştia dacă de plăcere sau contra cost – alături de autori care-şi scandau versurile, recita din poeți cunoscuți, ca şi din poeți necunoscuți. Doi dintre necunoscuți stârniseră interesul ascultătorilor: unul – subt pseudonimul, naiv, Ignotus, altul – sub numele Albanus, care putea fi tot un pseudonim. Când Pylades anunțase prima dată că avea să citească versuri ale poetului Ignotus, cunoscătorii din librărie zâmbiseră indulgent. Greu de atribuit unui gen, poezia Necunoscutului ocolea sintagmele elegante cu care era obişnuit şi pe care le-aştepta publicul de la un poet. Fauni – deloc, nimfe – nu, alegorii – nici atât. Cuvinte simple, de multe ori îmbinate cu stângăcie, care puneau întrebări asupra unei lumi în care sufletul nu-şi mai afla echilibru. Natura descrisă de Ignotus n-avea nimic din aranjamentul unei grădini cu stânci artificiale, ci aducea răceala munților peste care suflau vuituri haine; iar cetina brazilor nu murmura diafan, ci şuiera ca un bocet lung petrecând un sfârşit de lume,

Albanus, aspirând la universalitate prin cunoaştere, prin cultura şi prin binefacerile civilizației, făcea de fapt – cu multă măiestrie formală şi cu suficientă decență – elogiul Romei. Versurile lui aveau grație şi uneori asociau bizar şi inspirat cuvintele, mirându-l şi-nseninându-l pe-ascultător. Albanus era poetul care dădea publicului ceea ce publicul aştepta să audă.

Un dascăl de retorică îi ceru într-o zi lui Pylades părerea despre cei doi poeți necunoscuți.

— Unul vrea să plângă, altul să ajungă. Primul va

rămâne mereu Ignotus, al doilea se va dezvălui curând.

Vărul lui Leontes – care şi el îşi luase nume grecesc, Callichoros – ținea librărie în For, destul de-aproape de librăria lui Lambrianus. Avea un negoț prosper, asigurat de-o clientelă constantă ca şi de clientela-ntâmplătoare, destul de numeroasă. Librăria lui îşi căpătase nume bun prin copiile corecte după clasici. Callichoros n-avea ambiția s-arunce pe piață nume noi. În librăria lui nu se făceau lecturi, dar amatorii porneau lungi convorbiri în jurul lui Homer, al lui Hesiod, al lui Vergilius, al lui Horatius, discuții pasionate asupra unui trecut care părea că se petrecuse-n ajun. Tăcut, închis şi retras, Callichoros îşi găsise la Roma ocupația cea mai potrivită cu firea lui. Înainte şi după ce deschisese negoțul, se-afundase cu nesaț în bibliotecile Romei. Începuse cu aceea donată de Asinius Pollio, prima în dată între bibliotecile publice ale Romei.

— Vere, îi spusese el o dată lui Leontes – la Roma, termele, drumurile şi bibliotecile te mai mângâie de-atâta străinătate. Pentru desfătarea trupului ai termele, pentru călătorie ai drumurile, iar pentru călătoria sufletului ai bibliotecile. Ce lucru minunat e scrisul: învie trecutul oricât de vechi ar fi! Când te cufunzi în citit, nu te mai afli nici în trecut, nici în viitor; totul e prezent. Ce minunat e scrisul!

Leontes era singurul față de care Callichoros îşi deschidea sufletul. Fostului gladiator îi era drag să stea de vorbă cu el, iar tăcerile lor, în doi, i se păreau izvor de gânduri pline de miez. Lui Leontes îi plăceau oamenii de la care-avea ceva de-nvățat, de fapt, de la care-avea mult de-nvățat, fiindcă, – obişnuit să tacă şi să-şi asculte cu atenție conlocutorul – Leontes învăța de la oricine câte ceva. Cel mai mult învățase de la bunicu-său, Dromihete, de la văru-său, Corios, ajuns Callichoros, şi de la Claudina.

— Vere, abia aşteptam să treci pe-aici!

Leontes îl privi mirat. Nu-l ştia expansiv.

— Uite-aici, şi-i arătă lui Leontes nişte suluri, cred c-am descoperit doi poeți noi.

— De la noi?

— Da. Doi daci care scriu poezie. Unul – cu glas de tunet, altul – manierist, dar cu talent.

— Cum îi cheamă? întrebase Leontes fără interes.

— Unul îşi zice Ignotus şi celălalt Albanus.

— Ți-au spus ei că sunt de la noi?

— Nimeni nu ştie cine sunt. Dar, dacă-ți citesc din ei, ai să-ți dai seama şi tu. Aici, nimeni nu-şi dă seama că anumite-ntorsături în vorbire se fac numai la noi. Romanii – cei şcoliți, bine-nțeles – pot spune doar: e vorba de nişte străini, dar ce fel de străini, asta ei nu mai ştiu.

— Ce contează nişte străini printre-atâția străini?!

— Nu-ți dai seama, vere, ce-ar însemna doi poeți din neamul nostru la Roma! Ar auzi o lume-ntreagă de ei.

După această-ntrevedere cu văru-său, Leontes hotărî să plece-n lume cu-o corabie ce-aducea mirodenii din Asia şi lemn scump din Africa. În vederea călătoriei, îşi făcu testamentul în bună ordine, prin Cancelarie, lăsând un exemplar şi vărului Callichoros. Mamei şi fratelui său li-l dădu în grijă pe Busiris, după ce mai întâi îl eliberă. Testamentul împărțea cu chibzuială averea între mamă, frate, cei doi veri-buni şi libertul său, Busiris. El cuprindea şi-o lungă listă de odoare destinate unei persoane al cărei nume precum şi locul unde putea fi-nştiințată se aflau scrise-n caseta în care erau păstrate odoarele. Toate-acestea, pentru cazul când «întâmplarea ar face să nu mă mai întorc din călătorie».

*

Îi rugase pe toți ai lui să nu-l petreacă decât până la Porta Ostiensis. Îi mâhnise nelăsându-i să-l însoțească până la Ostia, în port, dar îi erau grele despărțirile şi-i aminteau de cea mai grea dintre ele: despărțirea de tată-

său, rămas pe câmpul de luptă. Apoi, despărțirea de locurile lor: îi petrecuse, din ce în ce mai slab, până se stinsese, un bocet tainic de tulnic. Toate sunetele pe care le-auzea – tare mai întâi, ca apoi să se piardă încetul cuncetul – îl tulburau. Pe măsură ce vuietul amfiteatrului se liniştea depărtându-se, îl năpădeau gânduri amestecate. În călătoria de-acum, Leontes pornea de bunăvoie, fiindcă voia să cunoască lumea – «cine nu mai are țară măcar să cunoască alte țări» – totuşi, când larma portului rămăsese-n urmă, în suflet i se făcu un gol. Se simți azvârlit într-o lume pustie. Când intra în arenă, de moarte nu se temea, cu toate că-l pândea la fiecare mişcare. Se temea doar de pustiul pe care-l simțea în clipa când se termina lupta. Avea glorie, bani, sănătate, frumusețe. Roma îi acordase drept de cetate. Atâta doar că nu-şi dorea nimic.

Bunicu-său, Dromihete, se-arătase mâhnit la ultima lor întrevedere. Din patru nepoți, niciunul nu voise să se mai întoarcă în Dacia. «Rămâi sănătos, Leontes…». Liguris îi mai spuneau doar maică-sa şi frate-său. Chiar şi văru-său Corios – Callichoros – ca să nu-i spună pe nume, îi spunea «vere».

Ostia se depărta în zare. Priveliştea n-avea de ce să-i amintească țara lui. Doar despărțirea. De când se despărțise de bunicu-său, pe care-l mâhnise-atâta, sentrebase de multe ori până unde trebuia să meargă un om pentru țara lui. Dacia era înfrântă. Dintre toți cei pe care-i cotropise Roma, nici unii nu se mai sculaseră. Se răsculau mereu prin multe părți, dar atât.

Anii lui trăiți la Roma erau mai mulți decât cei trăiți în Dacia. Latina o ştia acum ca şi romanii, iar limba lui începea s-o uite. O mai vorbea doar cu maică-sa, cu frate-său şi cu Busiris. Cu văru-său vorbea latineşte: convorbirile lor se legau mai totdeauna în jurul unei opere literare. Chiar dacă-ncepeau să vorbească în limba lor despre lucruri de familie, fără să-şi dea seama, se trezeau vorbind latineşte. «Nu suntem nici de-aici, nu

suntem nici de-acolo. Cine n-a fost înfrânt înțelege libertatea altfel decât cel înfrânt. Pentru cel înfrânt hotarul între „înainte” şi „după” începe ca un drumeag cu pietriş ca să se termine într-o stâncă abruptă». Cu gândul ce-i legăna singurătatea, porni să cunoască lumea.

*

Cu toate că Astei nu i se-ngroşase deloc mijlocul, nu i se lățiseră şoldurile şi nu se schimbase deloc la față, doi oameni îşi dădură seama destul de repede că era însărcinată.

— Să nu mai ridici greutăți până la naştere, îi spusese-ntr-o zi Panesia, în timp ce mesteca într-un cazan de rufe.

Magistrului i se oprise răsuflarea şi-i trecuse un junghi prin inimă când pricepuse. De când pierise netrebnicul de Servandus, nu văzuse picior de bărbat în jurul Astei. Despre bătrânul Dromihete nu putea fi vorba.

În sufletul lui – pe care-l socotea plin de milă şi de-nțelegere – se miră să afle-atâta deznădejde şi aspră judecată în fața unui lucru firesc şi care, de fapt, nu-l privea. Continuă să-i aducă tot ce putea de mâncare, încerca să se poarte ca şi-nainte, cu toate că, de-amărăciune, nu vedea nici pe unde umblă. Nopți în şir făcu de planton în locul unor camarazi, iar ziua uita să mănânce şi să bea. Semăna şi mai mult a cocostârc. I se mărise şi-i încetinise pasul. Nodul gâtului, ca o piramidă, stătea să-i iasă prin piele. Camarazii credeau că amărăciunea i se trăgea de la ultimul curier. Celor curioşi le dăduse de-nțeles că primise veşti supărătoare. Pe lângă mâhnirea pe care-o simțea ori de câte ori se gândea la ea, se-adăuga o bănuiala care făcea să i se-ncrețească pielea: bănuiala că netrebnicul ar fi putut fi tatăl copilului. După lungi eforturi îşi aduse-aminte ziua când fuseseră descoperite rămăşițele lui Servandus. Îşi scrisese undeva data. Seninătatea Astei îl mai însenină. Într-o zi venea în urma ei. Asta purta pe-un umăr o cobiliță de care-

atârnau două ciuturi cu apă. Se-apropie de ea, şi o opri, punându-i o mână pe umăr. Cu băgare de seamă, coborî cobilița de pe umărul Astei şi, fiindcă el nu ştia s-o poarte, luă ciuturile cu mâinile. Când li se-ntâlni privirea, Magister văzu în ochii Astei o milă şi-o părere de rău fără sfârşit. Prin urmare, băgase de seamă cât era el de nefericit şi ştia şi de ce. Fără să vrea, oftă şi-nchise ochii. «De ce? Asta, de ce?», îi spunea în gând. Puse ciuturile jos şi-i trecu în față. Fata-l privi speriată.

— Servandus? întrebă Magister cu un glas răguşit şi tremurat, în timp ce cu-arătătorul mâinii drepte țintea spre pântecele ei.

Chipul fetei se destinse, privirea i se linişti şi se umplu de zâmbet. Apoi dădu din cap în semn că «nu». Magister se mai însenină şi el, dar, neîncrezându-se-n semnul pe care-l făcuse fata, vru s-o audă spunând «nu». O-ntrebă rar, latineşte, apoi îşi adună toate cunoştințele de limbă dacă, puține câte-avea, ca s-o roage să-i spună dacă Servandus era tatăl copilului.

— Te rog, răspunde «da» sau «nu».

— Nu.

Răspunsul Astei era hotărât şi dat din toată ființa, cuprinsă deodată de-o mare linişte şi de-ncredere. Prin acel «nu» parcă vestea nu numai omului din fața ei, ci lumii întregi o mare bucurie şi-o mare uşurare. Magister nu-şi amintea să fi fost vreodată mai supărat pe lume şi pe viață.

*

De la şaisprezece ani plecase de-acasă, de lângă mamă-sa, de lângă tată-său vitreg şi de lângă cei şapte frați vitregi. Ştiind de mic să citească, preocuparea lui de căpetenie, până la treizeci şi doi de ani câți avea acum, fusese să-nvețe cât mai mult. Părinții lui, mici proprietari de pământ în Sicilia, se-nvecinau cu-o mare proprietate. Marcellus, viitorul Magister, era îngăduit să asiste la

lecțiile ținute de diferiți *præceptori* copiilor din familia de rang seniorial Thurinus, familie care se considera, datorită coincidenței de nume, descinzând din același neam cu Augustus. În perioadele de acalmie de care avusese parte între o campanie și alta, Magister căutase continuu să-și sporească învățătura căpătată lângă tinerii Thurini. Cu-nvățătura lui, plebeu fiind, ar fi putut ajunge oricum centurion. Era mulțumit să rămână legionar, mai ales când, în adâncul sufletului, trecuse la creștinism. Era mulțumit să-i învețe carte pe străinii neștiutori din cohorte și din *alæ* și, mai ales, pe copiii barbari rămași orfani. La femei n-avusese timp să se gândească. Se mulțumise cu ce-i oferiseră lupanarele și războiul. Timp să se-nsoare n-avusese și nici tragere de inimă, deși maică-sa îi propusese de mai multe ori, în permisii, câteva tinere de ispravă.

Asta nu făcuse niciun rău nimănui. Copilul nu putea fi decât rodul unei întâmplări, al unei unice-întâmplări. Viitoarea mamă avea doar o singură vină: aceea de-a fi stricat imaginea pe care și-o făcuse despre ea Magister. Liniștea cu care-l scăpase de gândul că Servandus ar fi fost tatăl copilului – gând ce-l umplea de scârbă – cât și seninătatea Astei îi aduceau în suflet o altă bănuială: însemna că nu fusese vorba de-o siluire.

Magister își ducea fără să vrea mâna la frunte. «Ce copilărie! Duc mâna la frunte, ca și când gândurile-ar fi muște sau țânțari!».

Știa și el, ca toată lumea, că se făcuseră oarecari deplasări de trupe spre Pannonia. Cineva dintre-aceia? Acest lucru n-ar fi trebuit să aibă nici o-nsemnătate pentru Magister. Noua credință spunea să te lepezi de cele lumești, iar mila și iertarea ta să nu cunoască margini. Magister era mâhnit că peste imaginea lui despre Asta, văzută ca-ntr-o apă limpede și nemișcată, o mână nepăsătoare-azvârlise o piatră. Aceasta era mâhnirea din afară. Apoi era o mâhnire mult mai adâncă, mâhnirea de sine: cât de slabă îi era credința, dacă, în loc s-o ierte, din

capul locului, pe păcătoasă, el mai întâi îşi simţea rănit orgoliul, după care se-ntreba cine era tatăl copilului şi-abia la urmă îşi impunea o fărâmă de milă. Avea de ce să fie nemulţumit de tot şi, mai ales, de sine. Şi-nchipuise până atunci că-n om credinţa pătrundea într-o străfulgerare, ca o imensă lumină care-i mătura toate ungherele obscure. Descoperea că şi-n credinţă era nevoie de efort, de colaborare, de tăria de-a te birui pe tine însuţi, încetul cu-ncetul. Revelaţia era, probabil, un har al sufletelor alese. Altminteri, în sufletul omului se petrecea o permanentă *præteritio:* vrând să treci sub tăcere ceva, tocmai de-acel ceva aduceai vorba; te pomeneşti folosind mereu în tine însuţi această figură de retorică.

Pe Asta o legase ceva de tatăl copilului? Sau era pradă uşoară, dintre cele care se ruşinau să respingă pe cel cu pofta? Sau fusese şi ea o sclavă a poftei? «Ce-ţi pasă ţie?», se mustra zadarnic Magister. Să fi fost cineva dintre cei strămutaţi la miazăzi de Ister? De ce nu? Oamenii ăştia avuseseră o viaţă, legături între ei. Asta existase şi-naintea războiului. Dintre romani, cine-ar fi putut să fie?

În viaţa lui nu-şi închipuise Magister că bastardul unei fetişcane barbare avea să-i spulbere liniştea. Îi învăţa mai departe pe micuţii daci să scrie şi să citească, pe-aceşti *pueri et puellæ Ulpiani* din noua provincie, dar nu mai avea tragere de inimă. Copiii simţeau că lui Magister nu-i erau boii acasă, cum se spunea pe la ei. Se strângeau în jurul lui şi-l priveau fără să zică nimic. La plecare se buluceau toţi să-l petreacă prin zăpadă şi-i întindeau câte ceva de mâncare pentru a-i arăta dragostea lor. Într-o zi plecă aproape plângând. *Înainte,* el le-aducea lor câte ceva bun de mâncare, *acum* îi uitase, *o* uitase şi pe ea. Mustrându-se, începu iar să le-aducă. Asta primea, dar nu mai mânca nimic din merinde, ci, în faţa lui, împărţea totul copiilor.

În primăvară, văzută din faţă, Asta părea că duce-un dovleac în catrinţă. Oamenii erau prea-nglodaţi în treburi,

fiecare cu gândul la rănile lui şi la noul rost pe care trebuia să şi-l facă, pentru ca cineva să aibă timp să-şi pună-ntrebări cu privire la o femeie-nsărcinată care, de altfel, nu era singura.

Magister, care nu-ncetase o clipă să se mustre pentru slaba lui credință creştină, hotărâse să se-nsoare cu Asta. Căsătoriile între cetățeni şi necetățeni nu era permise. Dar în provincii, între cele două categorii se acceptau un fel de uniri, în sensul coabitării şi-al recunoaşterii copiilor rezultați din ele. Găsi de cuviință să-l înştiințeze mai întâi pe bătrânul Dromihete – pe care-l socotea un fel de căpetenie spirituală a dacilor, chiar dacă nu era declarat astfel – despre intențiile lui cu privire la Asta. Iar în afara acestor considerente morale, şi pentru faptul că bătrânul vorbea latineşte, prin urmare nu era nevoie de mimă pentru a se-nțelege unul cu altul.

— E copilul tău? întrebă Dromihete, care nu izbutise să identifice tatăl.

— Nu.

— Atunci, vrei să se creadă că viitorul copil e-al tău?

— Nu vreau să fie-al nimănui! Cum nu-i nici Asta, după câte-am înțeles…

— Şi dacă, într-o zi, ai să te căieşti de-atâta milă câtă ți-e acum? Eu zic să te mai gândeşti. Ai timp. Copilul nu s-a născut, iar când s-o naşte n-are să fugă aşa de repede.

— M-am gândit, moşule. Te rog s-o-ntrebi pe ea dacă n-are nimic împotrivă.

— O iubeşti? şopti moş Dromihete, privindu-l pe sub sprâncene.

— Dragostea lumească trece şi n-are nici o-nsemnătate.

Magister, roşu ca focul alături de care se aflau, spuse totul repede şi fără nicio intonație: ca şcolarul care-nvață pe dinafară.

Moş Dromihete îşi înghiți un zâmbet, luă vătraiul, strânse jăraticul şi mai puse nişte vreascuri deasupra.

O-nştiință pe Asta că Magister voia s-o ia de nevastă. Îi mai spuse o dată, fiindcă, după cum îl privea, i se păru că nu pricepuse.

— Nu, răspunse ea şi-şi văzu mai departe de treabă.

— Să ştii că te iubeşte.

Astei i se lăsară colțurile gurii-n jos şi bărbia i se-ncreți mărunt. Parcă stătea să plângă.

— Nu.

— E-un om tare cumsecade, iar pentru copil ar fi mai bine.

— Nu.

— Şi cum să-i spun?

Dromihete se uită cu blândețe la Asta şi-i vorbi ca unui copil, pe care-l iei cu binele pentru a-l face să-şi recunoască greşeala.

— Nu.

Mai mult de-atâta, Dromihete nu scoase de la Asta. Pentru el era un lucru foarte limpede: Asta nu-l iubea pe Magister.

Magister îşi ascundea dragostea subt primitoarea mantie a milei creştine. Asta, neştiutoare de-nvățătura creştină, nu-şi ascundea lipsa de dragoste în niciun fel.

«Săracul Magister», gândi Dromihete şi se lăsă păgubaş s-o mai pețească pe Asta.

Răspunsul primit prin Dromihete îi aduse magistrului o mare uşurare-n suflet, dar şi usturimea jignirii pe care-o simte cel care iubeşte, dar care nu este iubit. Se strădui să-şi concentreze toată atenția asupra copiilor şi să-şi oblojească amărăciunea cu leacurile resemnării şi-ale muncii.

*

De sărbătoarea primăverii, dacii îşi împodobiră stâlpii caselor, câte mai erau, cu frânghioare de iarbă-mpletite cu flori, îşi duseră unii altora apă, sare şi colaci rotunzi, mari şi goi la mijloc, din cei care se-atârnau deasupra uşii

de intrare.

Înainte vreme, se-ntindeau mese, cu miei fripți la proțap, cu vin şi cu vinars, se juca, se petrecea, de sărbătoarea asta.

Acum, fiecare se străduise – din puținul pe care-l avea – s-arate şi să-şi arate că nu uita să cinstească o sărbătoare din moşi-strămoşi.

Înaintea acelei zile, câteva seri la rând – după ce se culcau cei mici, Panesia şi bătrânul Dromihete – Asta scotea din armar tăblițele copiilor, se uita cu mare băgare de seamă la tot ce era scris pe ele şi cu coada unei linguri desena apoi ceva în cenuşă. În ajunul sărbătorii, se sculă către miezul nopții, încinse țestul şi împleti un colac. Suci apoi între palme un sul subțire de cocă pe care-l lipi de jur-împrejur pe fața colacului, urmărind din ochi ceea ce desenase cu lingura-n cenuşă de-atâtea seri.

A doua zi, Magister îi puse o mulțime de-ntrebări lui Dromihete cu privire la sărbătoarea lor, asemănătoare cu-o sărbătoare a primăverii, ținută aproape la aceeaşi dată, şi cinstită aproape la fel, de-ai lui, în Sicilia. Magister îi învăță pe copii toată dimineața. Era mulțumit de ei. Începuseră s-o rupă binişor latineşte, iar la scris şi la citit mergeau neaşteptat de bine. Copiii, şi după ce pleca Magister, continuau să spună-n cor, în joacă de bună seamă, «Roma se află aşezată pe şapte coline, de aceea s-a numit *Septimontium».* Astei şi Panesiei le venea să râdă când îi vedeau cum ciripesc laolaltă, cu capul nițel pe spate şi cu gâturile-ntinse ca nişte păsări care-aşteptau să le pice de sus ceva. Începuseră să priceapă şi ele câte-o boabă din limba străinilor, dar ce lălăiau copiii toți deodată nu era de-nțeles. Un lucru pricepuseră amândouă: că ori de câte ori îi auzeau spunând vorbele-acelea, care pentru ele nu-nsemnau nimic, moş Dromihete se posomora.

Magister le spunea copiilor *«valete!»,* şi cu pasul lui rar şi mare se-ndrepta spre drum. Asta, care-i pândise tot timpul plecarea, se luă după el şi, când îl ajunse din

urmă, îi puse o mână pe braț, apoi scoase de subt bundă ceva rotund, învelit într-o pânză şi i-l puse în brațe.

După vreo sută de paşi, biruit de curiozitate, Magister se opri, se-aşează sub un copac, şi desfăcu nodurile pânzei în care se afla obiectul rotund dăruit de Asta. Era un colac rumen, peste a cărui împletitură se afla o şuviță de cocă răsucită ce nu urma nicio linie ornamentală cu elemente repetabile, ci semăna mai degrabă cu joaca unui copil peste cele trei şuvițe perfect îmbinate. Magister se uită cu luare-aminte învârtind colacul în mâini. I se opri răsuflarea. Şuvița ciudată se chinuia să scrie un cuvânt: GЯATIA. Un cuvânt ca oricare altul. Pe Magister îl răscoli cât toate cuvintele la un loc. Atârnă colacul într-un cui, sus de tot, sub un şopron. Ca să-l păstreze, trebuia să-l usuce.

Când o-ntâlni a doua zi, se opri în fața ei, se aplecă şi zgârie cu pumnalul în iarbă un cuvânt: GRATIA.

În luna care la romani poartă numele lui Augustus, Asta născu un băiat cu piele măslinie şi cu păr negru. Păr mult, care se termina în câte un smoc răsucit ca o coadă de rățoi în frunte şi la ceafă. Şi după legiuirea dacă şi după cea romană, copilul trebuia declarat sub un nume. Moş Dromihete o-ntrebă pe mamă dacă avea vreo preferință în privința aceasta. Fără să şovăie, ea răspunse:

— Gnæus Pompeius Longinus.

Moş Dromihete făcu ochii mari.

— Bine, dar ăsta e numele unui general de-al lor, mort mai an.

— Ştiu.

— Şi vrei tu să-l cheme-aşa pe copilul tău?

— Da.

*

Notarius curator, însărcinat cu evidența nou-născuților, înțelese ezitarea şi sfiala bătrânului venit să declare un

bastard sub un nume care nu-şi pierduse cu totul răsunetul în rândul legiunilor rămase din 855 în Dacia. Îi veni mai întâi să râdă. Apoi, plin de bunăvoință, îi explică bătrânului că, deşi personal aprecia buna intenție a femeii dace de a-şi numi astfel copilul, el, ca mărunt funcționar, nu-şi putea lua răspunderea de-a înscrie în registru un asemenea nume, fără avizul superiorilor, fapt pentru care-avea nevoie de trei zile. Împăratul, căci până la el pe scara ierarhică nimeni nu-şi lua răspunderea, decise că noul supus al Romei putea lua – asociat cu orice alt nume roman – numai unul singur dintre cele trei nume ale generalului Longinus, dac-aşa dorea mama copilului, pe care nu-i fu greu s-o identifice după o asemenea alegere. Cu această ocazie, Împăratul hotărî ca viitorii supuşi din noua provincie să-şi poată lua toți nume romane, cu excepția numelor care-nsemnaseră ceva în istoria Cetății, iar numele dace să fie, pe cât posibil, romanizate pe viitor. Îşi aduse-aminte că nu ridicase niciun cenotaf în amintirea lui Longinus şi, de-asemenea, că acesta nu-l lăsase moştenitor. De curând sosise-n Dacia, într-un post pe lângă administrația minelor de aur, Gaius Proculus Nasidius, personaj de-a cărui existență atunci afla, deoarece acesta nu străbătuse treptat *cursus honorum,* calea obişnuită a unei cariere romane. Ca pe-o favoare acordată amintirii defunctului Longinus, împăratul îi oferi lui Nasidius casa-n care generalul îşi încheiase viața. Nasidius şi Claudina, uzând de tot arsenalul desăvârşitei lor educații sociale şi intelectuale şi amintindu-şi de-o sobrietate cam de mult uitată, făcură o bună impresie Împăratului, care se interesă dac-aveau copii şi cum îi chema:

— Avem doi fii, Claudius şi Paulinus.

Înțelegând imperativul momentului, Claudina nu protestase cu privire la numele celui de-al doilea vlăstar al familiei.

Scaurianus şi Hadrian, mai la curent cu mondenitățile Romei decât era şeful lor suprem, nu-i pomeniră acestuia

nimic despre faima de care se «bucurau» noul funcționar imperial şi matroana sa. Scaurianus avea un principiu: să nu se-ncreadă-n ceea ce nu verifica personal. Punctul de vedere asupra Nasidiilor era, pentru moment, neutru. Hadrian considera că propria reputație şi propria viață nu-l îndrituiau să pună-n lumină neregulile de conduită ale altora.

Materialele se-adunau întruna, în vederea edificării unei noi cetăți, capitala romană a Daciei. Țara era organizată potrivit cu tipicul provinciilor de rang imperial, lăsată-n grija unui *legatus Augusti pro prætore,* Decimus Terentius Scaurianus, suprema autoritate locală. După un an petrecut în Dacia, Traian plecă spre Roma cu gândul la imortalizarea teribilelor bătălii care duseseră la noua cucerire. Păcat, încă o dată păcat, că Apollodor nu era de față acum. Monumentul – în imaginația Împăratului, care, pe lângă supranumele de *Germanicus,* îl câştigase şi pe cel de *Dacicus* – trebuia să-nfățişeze epica noii victorii. Nici plecarea din Dacia, *imperatoris profectio,* şi nici sosirea acasă, *imperatoris adventum Romam,* nu puteau lipsi de pe monument. Păcat că Apollodor nu asista la aceasta *profectio,* printre cele mai importante – poate cea mai importantă! – din viața lui Marcus Ulpius Nerva Traianus… Cum stătea cu mâna strânsă pe frâul calului, cu ochii pierduți spre Răsărit şi cu auzul legănat de ovațiile-armatei, având o strălucire asupra viitorului, Traian simți că, în acel moment, îşi trăia apogeul. Istoria Romei era un şir de plecări şi de-ntoarceri triumfale. Triumful trebuia înscris pe înălțime, căci direcția lui era zenitul. O dată cu Împăratul şi cu înaltele personaje ale statului său major, plecau din Dacia, pentru a o reprezenta la Roma din partea aborigenilor, Parianeu şi Tantinis, care izbutiseră să-şi facă mână bună, mai ales pe lângă Hadrian. Înainte de-a-şi lua rămas-bun de la trupele care ovaționau, Traian se mai uită o dată cu luare-aminte la pământul pe care se afla şi, cu conştiința împăcată în fața unei datorii

împlinite, îşi spuse-n gând: «Încă o etapă».

Plimbându-şi ochii jur-împrejur, pentru a-şi lua rămas-bun de la încă un pământ pe care-i fusese dat să păşească, medicul imperial, Criton, aruncând o privire şi către augustul său pacient, îşi murmură pentru sine: «Învingătorul e mai deştept şi chiar şi mai frumos decât învinsul», apoi ridică bărbia şi-şi subție buzele, ca şi când ar fi-ncercat să depăşească o adâncă ofensă.

Hadrian – cu gândul la felul cum avea să se despăgubească de-un an de exil disciplinar (cum numea în sinea lui şederea-n Dacia), strângând frâul calului care se-arăta nervos, deşi era învățat cu ovațiile – îşi plimbă şi el privirea jur-împrejur, fără nici pic din regretul despărțirilor, şi luând chipul lui care amintea de corcitură între ogar şi vulpe, îşi spuse la rându-i: «Nu e rău să ştii peste cine-ai să domneşti».

Din primăvară, moş Dromihete începu din nou să care pământ pentru a ocroti zidurile Cetății.

Băiețelul Astei, care până la urmă fusese trecut ca nou locuitor al pământului sub numele Gnæus – mângâiat de toți, Cicio – stătea într-o copaie-atârnată cu două frânghii într-un tei din curtea casei copiilor, spre bucuria acestora, care nu mai ştiau ce jucării să mai cioplească pentru micuț şi ce clopoței să mai atârne de frânghiile copăii. Magister, dacă n-ar fi fost copiii ceilalți şi obligațiile lui de oştean, ar fi fost în stare să nu se mai mişte de lângă Cicio. Alături de copaia copilului, urmărindu-i cu ochi avizi fiecare mişcare, simțindu-se martor al celui mai însemnat miracol al vieții, Magister trăia singurele lui clipe de-mpăcare într-o lume care se simțea tot mai nelalocul său şi căreia-i afla tot mai multe neajunsuri. Dacă măcar şi-ar fi-ntemeiat o familie.

Asta, singura care, până la treizeci şi doi de ani ai lui, îi inspirase gânduri de căsătorie – mila nefiind străină de-acele gânduri – Asta nu se-nvoise să-l ia de bărbat. Oştean de la şaisprezece ani, i se-acrise sufletul de străini, de războaie, de brutalitatea vieții militare. Nici

glumele grosolane-ale camarazilor nu le mai putea suporta. Îl mâhnea faptul că pe copiii orfani luați sub oblăduirea învingătorilor trebuia să-i învețe istoria romanilor şi nici măcar să nu le pomenească despre poporul din care se trăgeau. «Parcă ar fi orfani şi de țară, nu numai de părinți», se gândea Magister şi simțea o ne-stare-n tot corpul, şi-o mare nelinişte-n suflet.

Pentru Nasidius – care, vara, suferea grozav de căldură la Roma – vara în Dacia, în casa albă din pădure, fusese o-ncântare. Iarna însă i se păru o aspră ispăşire pentru scurta fericire a verii. Istoria Romei era plină de exilați, de nu s-ar fi gândit decât la Ovidius, exilat la aceiaşi barbari ca şi el, dar acela nu de bună-voie. De iarna geroasă, care-ți tăia răsuflarea, pe cine era să acuze decât pe Claudia? Pentru viața monotonă şi cu ore fixe a administrației, de care habar n-avusese pân-atunci, tot pe Claudia o acuza. Nu era zi să nu-i spună că, în primăvară, el avea să plece la Roma, iar dacă ea nu voia să-l urmeze, atâta pagubă.

— Şi din ce-ai să trăieşti? îl întreba invariabil Claudia.

— Din ce-am trăit şi pân-acum.

— Din expediente.

— Şi tu din ce-ai trăit?

— Tot din expediente. Din expedientele corpului şi-ale sufletului.

— Şi crezi că e chiar nevoie să mi-o spui?

— Da. Eu nu mai vreau să trăiesc din expediente.

— Poate că te şi căieşti de viața pe care-ai dus-o?

— Mi-e silă de viața pe care-am dus-o.

— Nu cumva ai trecut la creştinism? Cu un suflet atât de sensibil!

— Nu trebuie să treci la nimic pentru ca la un moment dat să ți se facă silă de ceva scârbos.

— Bine că nu te-au apucat fumurile astea morale mai demult, că cine-ştie prin ce colonie-mi purtam oasele.

— Dragul meu, eu nu mai am de gând să mă prostituez, nici măcar pentru mine, cu-atât mai puțin

pentru tine.

— Nu ți-e ruşine să spui că te-ai prostituat pentru mine?

— Nu. Pentru cine să fim ipocriți? Nu pentru tine m-am prostituat, zici tu! Atunci, de exemplu, de ce – când amanetai ceva – mă trimiteai pe mine la cămătar? Când perfectai o afacere, totdeauna dubioasă, de ce mă duceam eu în locul tău? Am să-ți spun ceva: nu numai că m-ai împins să mă prostituez, dar în acest scop m-ai şi luat. Aveai nevoie de-un capital viu care să țină o vreme. Nimeriseşi bine, fiindcă eram rea-de-muscă din fire. Vrei să te-ntorci la Roma? Întoarce-te! Am să-mi fac şi singură un rost aici.

În dispoziția de spirit în care se afla – de n-ar fi fost din plictiseală şi din enervare – Claudia probabil că şi-ar fi uitat făgăduielile morale pe care şi le făcea, dacă-n preajma ei ar fi avut cu cine să le-ncalce.

Pentru a duce o oarecare viață socială, de care n-avea niciun chef, dar de la care nu se putea sustrage, din când în când îl invita la masă pe Scaurianus. Acesta, din plăcere sau din obligație – Claudia n-ar fi ştiut să spună – accepta totdeauna invitația. Mai invita şi alți funcționari cărora Nasidius, cu glumele şi cu felul lui spumos de-a conversa, le făcea seri de neuitat, mai ales în pustietatea-n care se aflau cu toții. Fără exagerări de austeritate-n limbaj sau în ținută, Claudia, prin comportarea pe care i-o impunea rangul, da de înțeles că nu era dispusă la alte favoruri decât ospitalitatea. Scaurianus, taciturn şi țeapăn, îi făcuse impresia unei cucuvele-mpăiate. Ea nu izbutise încă să-şi dea seama dacă ținuta lui era elaborată, conform temperamentului ori consecutivă unei prostii abil vestimentate. S-ar fi putut să fie vorba şi de-o prudență fără fisuri, devenită o a doua natură, şi de-un dispreț suveran pentru lume, tradus în economisirea de sine. Deşi îl socotea din cale-afară de plicticos, Claudia îl admira pe Scaurianus pentru sobrietatea lui: mânca puțin, bea şi mai puțin; orele lui de odihnă, de plimbare,

de lucru, erau aceleaşi în fiecare zi; îşi făcea dinainte planuri, pe care le respecta riguros. Viaţa lui se desfăşura după o neabătută ordine, aşa cum anul îşi desfăşura neschimbat anotimpurile. Privindu-l cu ochii reci ai celui care nu investeşte niciun sentiment în obiectul privit, Claudia avea pentru Scaurianus o admiraţie pornită din raţiune: admiraţia o făcea să-i înţeleagă pe acei *viri romani* care, fără să debordeze de exuberanţa imaginaţiei, fuseseră-n stare, prin spiritul de construcţie şi prin tenacitatea disciplinei, să-ntindă puterea unei limbi de pământ peste-aproape tot pământul.

În viaţa ei zvânturată, Claudia observase cât de vulnerabili erau bărbaţii şi nu-i mai era frică de niciunul, deci nici de Scaurianus, în faţa căruia însă nu se simţea niciodată la largul ei. «Când îl văd, parcă am o piatră-n sandală. Cel mai mult mă nemulţumeşte că nu-l pot descifra…».

Din restrânsa lor societate, singurii doi care n-aveau maniere de parveniţi erau Scaurianus şi Cæcilius Publius Corvinus, al cărui bunic aparţinuse încă ordinului ecvestru. Tatăl lui Corvinus ajunsese-n ordinul senatorial. Corvinus nu ascundea niciodată proaspăta lui apartenenţă la această ierarhie. Sobru, modest, tăcut, când se hotăra să deschidă gura, spunea totdeauna lucruri cu miez şi cu haz. La patruzeci şi doi de ani, urmând cursul obişnuit al unei cariere juridice, se afla în Dacia în calitate de *curator, prudens in iure.* Rămăsese văduv cu un an înainte. Copii n-avusese. Îndată ce intra în casa Nasidia, după ce saluta gazdele, cerea să-i vadă pe copii. Cu băiatul cel mare găsea orişicând ce să vorbească. Pe Keti, care încă sugea, îl găsea adesea la sânul doicii. Aştepta până ce copilul era sătul, îl lua în braţe, îl ridica deasupra capului şi-l făcea mereu să râdă.

Scump la vorbă cu cei de-aceeaşi condiţie cu el, Corvinus părea alt om când avea de-a face cu oamenii de rând. Pepo, bucătarul Nasidiilor, abia aştepta să-l ştie invitat ca să-i gătească felurile care-i plăceau şi pe care

Corvinus le mâncase şi la bunica lui maternă. Corvinus era singurul din cercul lor pe care Nasidiii nu-l invitau din obligație.

Într-o bună zi, doica lui Keti, cu toate că nu se-abătuse de la regimul alimentar obişnuit – care cuprindea multă ceapă şi multe lichide – nu mai avu lapte. Claudiei îi dădu imediat în gând să ceară lista copiilor de curând născuți, ca mama unui dintre ei să-l alăpteze şi pe Keti. Uitându-se-n registru, remarcă un nume: Gnæus.

— Văd că este şi-un roman printre ei. Dar de ce are doar un prenume?

— E copilul unei barbare localnice. Din tată necunoscut. A vrut să-l numească pe copil Gnæus Pompeius Longinus. Vă dați seama că nu-i puteam lăsa un asemenea nume.

— Şi nu ştiți de ce voia să-l numească aşa? întrebă Claudia, uitându-se din nou la data de naştere a copilului. Îşi dădu seama că băiețelul Gnæus nu putea fi copilul cumnatului ei, generalul Longinus.

— Nu ştiu. Copilul a fost declarat de-un bătrân, pe nume Dromihete – o fostă căpetenie de-a dacilor, se pare – rudă cu Decebal, regele lor.

— Cum ai spus că-l chema pe bătrân?

— Dro-mi-he-te.

Fără să dea vreo explicație, Claudia ceru să-i fie trimisă mama copilului Gnæus.

— O cheamă Asta.

— Şi mai cum?

— Asta, şi-atât.

Asta se-nfățişă la Nasidii pe la ora prânzului. Cu cât se-apropia de casa albă din pădure, cu-atât i se strângea mai mult inima. În poartă, conteni din mers şi răsuflă o dată adânc. Închise ochii, îşi potrivi în spinare traista-n care-l purta pe Cicio, deşi era aşezată cum trebuia, închise iar ochii, răsuflă adânc şi, cu picioarele tremurând, intră în curte. Pe aleea cu pietriş alb care sclipea în soare, se opri din nou şi-şi plimbă ochii spre

dreapta. Brăduțul pe care-l sădise în ziua când îl găsiseră mort pe general crescuse cam de trei palme, era des şi, aşa cum lucea în soare, părea acoperit cu pulbere-argintie. «I-a mers bine», se gândi ea, petrecându-şi privirea peste curte. Arbuştii, ca nişte bile uriaşe, erau de-un verde-roşcat. Când venise generalul dăduseră-n floare, galbeni ca păpădia. Răzoarele de flori, mai multe şi mai felurite-acum, închipuiau o stea mare cu multe colțuri. «Steaua lui a căzut!». Pe Cicio îl purta în spinare. Pe Lupei îl purtase într-o straiță mai mică, pe mână. Se opri încă o dată şi stătu o vreme în fața treptelor de la intrare, fiindcă-i venea să plângă. Duse mâinile şi-l apucă pe Cicio de picioare prin țesătura sacului. Îşi luă inima-n dinți, urcă şi bătu o dată cu mânerul de bronz în uşă.

O-ntâmpină Pepo, care nu-şi mai lua ochii de la ea. Cu toate că-n Italia femeile-aveau copii de foarte tinere, de fetițe chiar, omul se minuna, văzând cât de tânără era viitoarea doică a lui Keti. Bucătarul şi-o-închipuise femeie matură, voinică şi cărnoasă, mamă a unei puzderii de copii. Şi, mai ales, oacheşă. Nu-şi revenea din uimire, uitându-se la fata subțiratică din fața lui, cu obrazul alb pârlit de soare şi cu ochii ca două petice de cer. Se gândi chiar că nu ea era doica. Nehotărât cu privire la ce trebuia să creadă, începu să strige, fără să se mişte din loc:

— Veturina, stăpână, veniți, veniți!

Claudia şi Veturina (doica lui Keti şi soția lui Pepo), se repeziră amândouă. Când dădură cu ochii de fată, răsuflară uşurate. Veturina se răsti la bărbatu-său:

— Ce urli aşa, frate, ca la foc, ai-nnebunit?!

Claudia îi făcu semn să tacă şi se uită la firul de ață din fața ei, foarte bănuitoare în privința posibilităților unui asemenea trup de-a-l hrăni şi pe Keti. Îi făcu semn să dea jos traista din spinare. Veturina o ajută şi luă copilul în brațe.

Claudia se-arătă pe sine şi-i spuse fetei: «Claudia»; continuă, arătându-i pe Pepo şi pe Veturina, rostindu-le

numele.

Apoi, îndreptă mâna spre fată şi-ntrebă cu toată fața, cu ochii.

— Asta, răspunse fata şi, arătând spre copil: Gnæus, Cicio.

Claudiei i se lungi fața. Familia şi prietenii din copilărie îi spuneau generalului Longinus, Cicio, ca o aluzie glumeață la Cicaro, băiețelul ştrengar din *Satyricon*-ul lui Petronius Arbiter *(«elegantiæ arbiter»,* cum îi plăcuse lui Tacit să-l numească).

— Stăpână, s-a-ntâmplat ceva?

Veturina, născută şi crescută-n casa părinților Claudiei, de-aceeaşi vârstă cu aceasta, alăptate-amândouă de mama Veturinei, îşi cunoştea stăpâna aşa cum se ştia pe ea însăşi.

— Nimic, Veturina. Mi-a fost un pic amețeală.

Veturina o privi cu îndoială.

Claudia o luă pe Asta de mână şi-o conduse-n camera copilului. Camera-n care-şi trăise Longinus ultima parte a vieții şi plecarea din viață. Veturina, cu Cicio în brațe – care-acum o trăgea de păr – şi Pepo veniră-n urma lor.

Asta cercetă încăperea şi, când ajunse cu ochii-n locul unde fusese patul generalului, îşi duse mâna la gură.

Keti stătea în picioare, cu mâinile strânse zdravăn de marginea patului.

— Keti, spuse mamă-sa, arătându-l pe copil, ca Asta să priceapă.

Asta îşi topi ochii ei albaştri în ochii negri ai copilului, care deschise gura pân' la urechi şi-şi arătă singurul dinte albăstrui şi zimțat de pe falca de jos.

Claudia şi Veturina se priviră. Asta se-aplecă peste pătuț, luă copilul în brațe, se-aşeză pe scaunul de lângă fereastră, singurul din odaie, şi, cu spatele spre cei trei oameni mari, îi dădu pruncului să sugă.

«E scaunul lui», se gândi Asta, uitându-se la Keti care-i frământa sânul cu-amândouă mâinile. Când copilul se sătură, Asta se ridică, îl lipi de trupul ei, cu capul pe

umăr, şi-l bătu pe spate până-l făcu să râgâie de trei ori. Pe urmă, îl aşeză-n pătuț, îşi luă copilul din brațele Veturinei, şi-l puse-n spinare, se-nclină şi dădu să plece. Claudia o apucă de mână şi-o duse-ntr-o-ncăpere – «camera lui Lucius», îşi spuse Asta – unde o aşteptau lucruri de-mbrăcăminte şi lucruri de copil. Asta înțelese că erau pentru ea şi pentru Cicio. Nu-nțelese însă că ei doi trebuiau să rămână acolo. Când, în sfârşit, pricepu, arătă cu mâna că pleca, dar că avea să se-ntoarcă.

— Pepo, du-te şi tu cu ea şi vezi poate găseşti pe-acolo pe cineva cu care să te-nțelegi prin cuvinte.

Încrezător în puterea cuvântului, chiar când cuvântul nu era înțeles, ajutându-se şi de mâini, a căror vorbire părea să fie cam aceeaşi peste tot, Pepo îi propusese Astei să-l ducă el pe Cicio în spinare, dar Asta nu se-nvoi.

Dromihete, Panesia şi copiii stăteau sub tei.

— Ce fel de oameni sunt? o-ntreba Dromihete pe Asta, în timp ce lua seama bărbatului rotunjor ca un pepene, şi oacheş, care-o însoțea.

— Mi s-au părut de treabă. Copilul e bun. Vor să stau acolo.

Dromihete şi Panesia se priviră cu-amărăciune.

— Acolo are să-ți fie bine. Ce să-i faci…

Asta îl aşeză pe Cicio în copaie. Copiii se-adunară numaidecât în jurul lui.

Ea se duse-n casă şi strânse-ntr-o năframă puținele lucruri pe care le-avea.

Moş Dromihete îi făcu semn străinului să se-aşeze pe trunchiul de copac pe care stăteau el şi Panesia. Femeia se ridică şi-i aduse străinului o ulcea de apă.

— Mulțumesc, zise Pepo şi, întorcându-se spre Dromihete, spuse: eu sunt bucătar la familia Nasidia. Copilul mic al stăpânilor n-are ce să sugă, fiindcă nevestimii i-a pierit laptele. Copilul nostru are-acum doi ani. A rămas în Italia, la socrii mei. Mai avem încă patru băieți mai mari.

— Ferice de tine, fiule.

Pepo rămase uimit când auzi latineasca limpede-n care-i vorbi moşneagul.

— Părinții mei au fost sclavi ai familiei Nasidia. Părinții stăpânului de-acum i-au eliberat. Am rămas în casă, fiindcă stăpâna e cumsecade şi e soră-de-lapte cu nevastă-mea. Şi stăpânul, şi dânsul e om cumsecade. A prăpădit el averea părintească, dar nu e om rău.

— Cum ziceai că-l cheamă pe stăpânul tău, fiule?

— Gaius Proculus Nasidius.

— Gaius Proculus Nasidius…

— Pe stăpână o cheamă Claudia Valeria.

«Gaius Proculus Nasidius», îşi repetă Dromihete şi, deodată, îi răsună în cap vocea stăpânei lui de la Roma: «Gaius ăsta bun băiat ar fi, de n-ar fi atât de leneş. Îl ştiu de când s-a născut, că de-o viață sunt prietenă cu maică-sa. Nu vine o dată aici să nu vrea să mulgă ceva bănuți şi, cu toate că ştiu, tot îi dau, secătura! Are-o nevastă frumoasă şi de neam, dar poamă… Cum e sacul e şi peticul». Prin urmare, pe copilul lor avea să-l alăpteze Asta.

— Pe domnia-ta cum te cheamă, bătrâne? îl întrebă bucătarul, punându-i prieteneşte mâna pe umăr.

— Dromihete.

— Cum?

— Dro-mi-he-te.

— Dromihete! Aşa-l cheamă pe copilul ăl mic al stăpânilor. Eu credeam că Dromihete e nume grecesc. Nu-i grecesc?

— Nu.

— Păi, atunci, te pomeneşti că gladiatorul nostru o fi şi el de-al vostru. (Dromihete ciuli urechea şi se uită întrebător la străin). Dumitale pot să-ți spun, că eşti om bătrân şi n-o să te-apuci să mă spui. (Pepo se-aplecă la urechea lui Dromihete). Cică Dromihete ăsta mic al stăpânilor ar fi făcut de stăpâna mea, Claudia, cu un gladiator, unul Leontes. Pe ăştia cine-i ştie de ce neam sunt…? Stăpâna e femeie cumsecade şi omenoasă, dar

are partea asta… de… (Dromihete ar fi vrut să mai audă o dată cuvintele spuse de Pepo, dar se gândi să nu-i trezească vreo bănuială.) Leontes ăsta e un bărbat falnic. L-am văzut în arenă luptându-se cu gladiatori, cu fiare. E ca pantera de iute. L-am zărit altă dată la terme. Era cu mai mulți gladiatori. Toți vorbeau în gura mare. Numai el tăcea. Un grec s-a apropiat de el, i-a pus mâna pe piept cam pe-aici şi l-a-ntrebat ce semn era semnul pe care-l avea în dreptul inimii.

— Ce fel de semn avea? întrebă Dromihete.

— Ca o frunză de plop. I-a răspuns grecului că era un semn din naştere. Atunci i-am auzit vocea: joasă şi frumoasă. Voce de bărbat. O-nțeleg pe stăpână-mea. (Omul se opri brusc, parcă i-ar fi tăiat cineva firul vorbei.) Bătrâne, să nu cumva să spui cuiva ce ți-am spus.

— Îm?

— Să nu spui cuiva ce ți-am spus. Stăpâna e femeie cumsecade, încolo, treaba ei. Şi de când cu gladiatorul ăsta, ori mi se pare mie, ori chiar s-a potolit. Acuma ai zice că e a mai aşezată femeie. S-o fi săturat, conchise el pe-un ton meditativ.

Dromihete dădu din cap, ca să se pară că lua parte la discuție. «Or fi fost ei la Roma gladiatori mulți cu numele ăsta, Leontes, numai că semnul de deasupra inimii nu putea fi decât pe pieptul lui Liguris, pentru străini – Leontes.»

— Şi gladiatorul ce mai face?

— Zice că s-ar fi lăsat de arenă şi c-ar fi plecat prin lume.

— Dar de copil ştie?

— Nevastă-mea, care, fiind soră-de-lapte cu stăpâna, le ştie pe toate, că toată ziua şopocăiesc una cu alta, nevastă-mea zice precum că n-ar şti.

— N-o şti, admise Dromihete.

— Bătrâne, cu fata, doica lui Keti – aşa-i spunem noi băiețelului – cu fata asta ce e?

— E copil orfan, rămas din războaie. Nu ştie nici câți

ani are.

— Dar e cinstită? adică, vreau să zic, nu pune mâna?

— E cinstită.

— Şi copilul cu cine l-o fi făcut?

— Ea ştie.

— Dac-o şti…

— Să ştii că nu e destrăbălată.

— O fi vrut să facă oare copilul sau s-o fi întâmplat?

— Doar zeii le ştiu pe toate, fiule. Omului îi e dat să ştie doar ce vede.

Asta ieşi din casă cu legătura pe mână. Puse legătura sub tei, mângâie copiii, îi depărtă de leagăn şi-l luă pe Cicio în spinare, apoi îşi trecu din nou legătura pe braț. Se opri în fața lui Dromihete, se lăsă în genunchi şi-i sărută dreapta.

Se-apropie de Panesia, îngenunche şi-n fața ei, şi-i sărută mâna. Femeia îi puse mâna dreaptă pe creştet şi-i spuse:

— Copilul pe care-ai să-l alăptezi e de stirpe regească şi nu *ne* e străin.

Moş Dromihete oftă. Panesia vorbise pentru el. Asta o privi nedumerită, însă nu-ntrebă nimic.

Se ridică şi stătu nehotărâtă o clipă. Deschise de câteva ori gura până să spună ce-avea de spus:

— Spuneți-i lui Magister sănătate din partea lui Cicio şi din partea mea.

Pepo se ridică de pe trunchiul de copac, ridică mâna a salut înspre Dromihete şi Panesia şi, în timp ce trecea în dreapta Astei, le spuse:

— Rămâneți sănătoşi. Nu vă fie grijă de fată, că oameni suntem şi noi.

Dromihete şi Panesia, orfanii – care tăceau toți, ca prin minune – îi duseră pân' la poartă. Pricepuseră că şi Cicio şi nana Asta plecau de lângă ei.

Uitându-se după Asta până ce n-o mai văzu, Dromihete simți cum i se rupe ceva în suflet. «După ce ne-au luat tot, acum trebuie să le mai dăm şi mame cu lapte». Cu

toate că pruncul pe care-avea să-l alăpteze Asta era strănepotul său, Dromihete nu-l putea despărți de părinții lui legiuiți; în fața-ntregii lumi, copilul Nasidiilor era încă un vlăstar răsărit din puternicul copac al cotropitorilor.

Spre seară, când arșița se mai domoli, Dromihete luă ciuberele şi cobilița şi porni să care pământ peste ruinele cetății.

Ostenise şi stătea cu ochii pe cer. Judecând după stele, mai era nițel până la miezul nopții. După ultimele ciubere de pământ cărate şi bătucite, Dromihete simțea, în fiecare noapte, împăcarea pe care o dă-mplinirea unei datorii. Luna era în ultimul ei pătrar. În urma unor urcuşuri şi coborâşuri şi hârtoape-ale vieții, era liniştitor să vezi că pe lumea asta rămânea ceva neatins, neschimbat şi neîntinat: cerul. Cu ochii la lumea de deasupra, ale cărei taine îi erau la fel de necunoscute ca şi cele omeneşti, Dromihete se ridică în picioare. Se lăsă apoi în genunchi, îşi împreună mâinile, îşi lipi fruntea de pământul cărat cu mâinile lui şi simți cum din adâncul ființei i se înălța un gând: «Vă mulțumesc, zei, pentru buna-vestire pe care mi-ați dat-o. Vă mulțumesc, părinți de sus, că nu ne stingeți şi că ne-ați trecut în altceva!».

Auzul bătrânului se-nfioră de cântatul cocoşilor, prelung, înalt şi pătrunzător ca sunetul unei trâmbițe de biruință.

*

Toți ai casei Nasidia, în frunte cu *domina,* îi îndrăgiră pe Asta şi pe Cicio. Asta înțelegea latineşte şi, cu toate că nu scotea niciun cuvânt, deşi ar fi putut, Claudia o socotea deşteaptă, judecând după rostul pe care-l avea la treabă şi după buna ei cuviință. Claudiei i se părea că nu văzuse niciodată atâta curăție într-o privire, câtă vedea în ochii Astei. Toată făptura ei era pentru Claudia o-ntrupare a inocenței. Nu-şi putea închipui cum de Asta

avea un copil. Singurul element ce-o convingea de maternitatea doicii era laptele abundent cu care-i sătura pe cei doi prunci. Când o vedea alăptându-l pe unul din ei, dreaptă, fără niciun cuvânt, cu privirea plină de pace, coborâtă asupra copilului, Claudiei îi venea să-ngenuncheze precum înaintea unei divinități care şi-ar fi desfăşurat darurile şi puterile-n fața ei. La-nceput, încercă să afle de la Asta câte ceva despre Dromihete. Fata dădea din cap şi-atât.

Auzind că vechea ei cunoştință de la Roma, Kikinis, s-ar fi aflat prin partea locului, Claudia o puse pe Veturina să i-l găsească. Ştiindu-l om pe care nu-l puteai îmbrobodi cu-ntrebări ocolite, primindu-l ca pe-un vechi prieten – Kikinis dovedindu-se cinstit în toate cumpărările şi, mai ales, vânzările-n care-i fusese mijlocitor – îl întrebă direct ce ştia despre bătrânul numit Dromihete.

— Este unchiul regelui Decebal, frate cu mama acestuia. Om înțelept şi-nvățat, cu toate că trăit totdeauna ca un om de rând. De altminteri, aşa trăia şi Decebal, cu toate avuțiile lui. Pe mulți îi nemulțumea asta, fiindcă nu-nțelegeau cum cineva poate, având, să se poarte ca şi când n-ar fi avut.

— Crezi că dacă m-aş duce la bătrânul ăsta ar vrea să stea de vorbă cu mine?

— Ar sta de vorbă, dar mare lucru n-ați afla de la dânsul. Ei cu străinii nu vorbesc niciodată despre trecut. Îl consideră sacru: singurul tezaur care le-a rămas. De pe vremea când era la Roma, sclav al ilustrei Cæcilia, ştiu că Dromihete a avut doi feciori, are patru nepoți, trei parcă – la Roma, unul – în Egipt. Mai mult nu ştiu.

— Numele *Dromihete* e un nume frecvent?

— Din câte-am priceput eu, la dânşii, numele se dau după o anumită ierarhie: unele – numai celor care descind din regi. De pildă, când cineva ajunge la ei *pontifex maximus,* i se spune Deceneu.

— Aşa vasăzică…

— Întocmai aşa cum spun. Altminteri, ce mai faci?

*

Însoțită de Asta, de cei mici şi de Pepo, Claudia începu să-şi facă mereu drum pe la «casa copiilor», cu lucruri bune de mâncare. Copiii, când o văzură prima dată, îmbrăcată cum nu mai văzuseră pe nimeni, nu-ndrăzniră să se-apropie de ea. Claudia le dădu fiecăruia-n mână din bunătăți şi mâncă în fața lor, ca să le dea curaj. Stătu apoi pe trunchiul de sub tei, bău apă, vorbi pe-ndelete cu Magister, cu bătrânul Dromihete şi cu Panesia.

Toamna, într-o zi, la despărțire, se uită în ochii bătrânului şi-i şopti:

— Fiul meu cel mic se numeşte Dromihete. Aşa a vrut *tatăl lui* să se numească.

În aceeaşi zi, Panesia, rămânând în urmă cu Asta şi uitându-se după Claudia, spuse: «Femeii ăsteia are să i se limpezească viața».

În primăvară, Keti se înțărcă singur: nu mai vru să sugă.

Asta, socotind că menirea ei în casa Nasidia se-ncheiase, îşi strânse lucrurile şi – prin gesturi şi prin câteva cuvinte latineşti, rostite fără nicio poticneală – îi explică stăpânei că ea şi fecioru-său aveau să plece, mulțumind pentru traiul bun pe care-l duseseră. Claudia şi Veturina se uitau la doică şi la pruncul ei ca la nişte rude, ceea ce nu le-mpiedica să vadă privirile pe care şi Nasidius şi Pepo i le-aruncau, şi care n-aveau nimic fratern. Fără să fie geloase, răsuflară uşurate când Asta le părăsi, gândindu-se mai ales la situațiile neplăcute-n care cei doi suspinători o puneau pe fată.

Cum îi văzură din nou acasă pe Asta şi pe micuț, copiii atârnară numaidecât copaia-n tei, cu toate că afară era încă destul de frig. Cel mic, oricum nu mai stătea în copaie. Se ridica singur în şezut şi, sprijinit, chiar în picioare. Timpul începu să se-ncălzească. Băiețelului i se făcu un țarc. În orele calde-ale zilei, copiii şi Magister

rămâneau în curte şi rosteau în cor cele învățate: *silva, silvæ…*

Din țarc, se-auzea din când în când câte-un chiot al lui Cicio:

— Va, ve!

Magister întorcea capul spre copil, iar acesta, mai întâi surâdea, apoi încerca să-şi ascundă capul subsuoară. Când se-asigura că nu-l vede nimeni, Magister îl ridica în brațe şi se uita în ochii lui până simțea că-l ustură globii, îl strângea la piept, îl punea la loc în țarc şi, cu pasul lui mare, de semănător, pleca fără să privească-n urmă. Copilul ofta, uitându-se după el, şi, de cum îl puneau dimineața-n țarc, îşi îndrepta privirea spre poartă.

Într-o zi, după ce se risipiră copiii, Magister luă micuțul în brațe şi se duse cu el sub tei. Se-aşeză pe trunchiul de copac pe care stăteau de obicei toți ai casei, şi-l puse pe Cicio de-a călare, pe genunchi, îl aplecă nițel pe spate şi se uită lung în ochii copilului care-ncepu deodată să plângă şi-şi ascunse capul la pieptul magistrului. Înainte de-a-l aşeza iar în țarc, Magister îşi duse policarul mâinii drepte la fruntea copilului, apoi, îi atinse coşul pieptului şi, pe rând, umerii. Asta, care tocmai ieşise-n uşă, simți că-i fuge sângele din vine când îl văzu pe magister făcând semnul acela asupra copilului ei. O clipă, îi trecu prin suflet presimțirea unei nenorociri. Din câțiva paşi ajunse lângă magistru. În poartă îi puse o mână pe braț, îi trecu în față şi se uită-ntrebător în ochii lui. I se păru că desluşeşte-ntr-înşii o hotărâre de nestrămutat şi i se mai păru că privirea magistrului plutea undeva deasupra lumii. «Ce-o vedea el, oare?», se-ntrebă Asta.

Deodată, ochii magistrului o văzură numai pe ea. În ei sclipi zâmbetul împăcării. Magister ridică mâna dreaptă-n aer şi, privind peste lume, făcu asupra femeii semnul.

Trei zile, una după alta, Magister nu se mai arătă. Nedumeriți, copiii erau gata să se ducă-n castru, să-ntrebe ce se-ntâmpla cu dascălul lor, care le făcea din

învățătură un fel de joacă. Dromihete, Asta şi Panesia îi opriră.

A patra zi începu căutarea. Curtea, «casa copiilor», împrejurimile fură-mpânzite de romani, iar copiii – întrebați, Asta, Panesia şi Dromihete – interogați ca nişte infractori potențiali. Asta, Panesia şi Dromihete nu se speriară de-ntrebările repetate la nesfârşit, ci de ceea ce-l aştepta pe Magister dacă era prins. Fără să le fi spus Panesiei şi lui Dromihete nimic despre semnul pe care Magister îl făcuse-asupra copilului şi-asupra ei, semn pe care-l simțise ca pe-un rămas-bun, Asta era într-un gând cu dânşii: toți trei erau siguri că Magister fugise către Miazănoapte, acolo unde nu erau romani.

A cincea zi, mai slab decât o umbră, cu lanțuri la picioare, Magister fu adus înapoi în castru.

Cu gândul de-a-i îndulci pedeapsa, adică de a-l trimite la ocne sau la galere pe viață, Scaurianus încercă să-i sugereze un răspuns:

— Te-ai rătăcit, nu?

— Am fugit.

— De ce?

Scaurianus, prin tonul egal şi calm, încerca să-i dea acuzatului timp să ticluiască un răspuns care să-l avantajeze.

— Fiindcă aş fi vrut să mai trăiesc şi altfel.

— Ce te nemulțumea?

Magistrului, cunoscător al valorii timpurilor şi-a modurilor gramaticale, nu-i scăpă imperfectul pe care-l folosi legatul.

— Lumea-n care trăim.

— E creştin, strigă cineva din mulțimea în fața căreia se ținea consiliul de judecată.

Se mai auziră şi alte voci care strigară: «E creştin, e creştin».

Multe priviri se pironiră-n pământ. Fără să fi fost creştini, în rândul armatei multora le era silă de delatori. Venită din atâtea guri, delațiunea nu mai putea fi

ignorată de Scaurianus, care-nghiți o dată-n sec înainte de-a-l întreba pe acuzat:

— E-adevărat că eşti creştin?

— E-adevărat.

— Dar recunoşti autoritatea imperátorului?

— Aici, pe pământ, dăm cezárului ce este al cezárului.

— Despre aici vorbeam. Îți pare rău c-ai încercat să fugi, nu?

— Nu! Îmi pare rău doar c-am încercat atât de târziu.

— Ce spui nu e-n apărarea ta.

— Acum, când am pierdut totul pe pământ, am câştigat dreptul de-a spune adevărul.

— Şi care crezi că e adevărul?

— Că viața pe care am dus-o *eu* – ucigând ca să nu fiu ucis, prădând numai şi numai ascultând orbeşte ordine – nu face nici cât un vrej uscat. Dacă asta e viața pe pământ, poți pleca din ea fără părere de rău.

Prin sufletul legatului imperial trecu o undă de tristețe. Dezertorul aparținea speciei rare a celor care-şi păstrau demnitatea în orice-mprejurare: nici agresivitatea, nici umilința ipocrită – uneori chiar sinceră – a disperării, ci doar seninătatea în fața plecării dintr-o viață, despre care, în sinea lui, Scaurianus gândea la fel. Numai că, pornit pe drumul unei cariere, el voia s-o-ncheie pe-nălțimi, ca majoritatea oamenilor care-şi concentrau energia asupra singurei certitudini: viața pământească. Delictul de opinie se pedepsise de pe când nimeni nu bănuia că într-o zi aveau să existe Roma şi romanii. Un rege-al Egiptului, de pildă, încercase, în vechime, să schimbe credința oficială cu-o credință nouă, monoteistă, credința în discul solar. Acel rege, Amenhotep pe numele său, când nu se mai închinase lui Amon, îşi schimbase numele, în Akhenaton, după Aton, noul zeu unic. Atâta preoțime care se vedea ruinată nu putea privi cu ochi buni o asemenea răsturnare. Şi nu numai preoțimea: toți cei cărora le tulbura obişnuințele. Akhenaton, primul şi ultimul faraon cu-acest nume, fusese trepanat. Trepanarea era un mod

mai elegant de-a asasina, rezervat capetelor încoronate. Un fel de echivalent al invitației la sinucidere pe care-o lansau suveranii Romei unor personaje căzute-n dizgrație şi devenite, deci, inoportune. Nimic nu se schimbase pe lume în privința celor care nu-mpărtăşeau şi, mai ales, nu se făceau că-mpărtăşesc părerile oficiale.

Scaurianus, dornic să pătrundă-n meandrele unui suflet, ar fi continuat interogatoriul. Temându-se însă de răspunsuri ce-ar fi putut stârni întrebări şi-n minți mai puțin dedate cu gândirea, plin de părere de rău pentru o viață pierdută, curmă aici interogatoriul.

În privința dezertorilor, legea era clară: dezertare în teritoriu străin – pedeapsa capitală. Culpa de-a fi creştin – adept al acestei *religio ilicita,* cum o declarase Domițian, şi pe care şi Traian o persecuta prin *rescripte* imperiale – se pedepsea, de asemenea, cu moartea. Chiar dacă unii membri din statul-major al noii provincii erau de părere că respectarea tradițiilor religioase menținea coeziunea spirituală a poporului – altcum, destul de precară – nimeni nu mai credea în zei, al căror cult îl practicau doar ca element de paradă, fără niciun răsunet în suflete. Cum acest stat-major răspundea în primul rând de disciplina armatei, el nu-şi putea îngădui speculații filosofice. Legea, bună sau rea, trebuia aplicată şi nu ei erau în drept s-o judece şi, cu-atât mai puțin, s-o schimbe. Sentința nu trebuia amânată. Hârşiți prin războaie, cei din statul-major învățaseră că nimic nu se uita mai uşor decât morții. Părerile divergente față de politica oficială puteau stârni curente de opinii în rândul armatei. Sentința se dădu în urma unei deliberări sumare: dezertorul era condamnat la moarte. Execuția avea să urmeze imediat. Potrivit tradiției, condamnatului i se-mplineau trei dorințe, dacă ele nu primejduiau ordinea socială şi nu dăunau nimănui. În ordinea importanței pentru el, Magister ceru: să fie crucificat – în loc să fie decapitat; să-i mai vadă o dată pe copiii cărora le fusese dascăl şi, de asemenea, pe cele două femei şi pe bătrânul

care le purtau de grijă; să fie trimisă alor lui în Sicilia o epistolă pe care-o avea totdeauna asupra sa.

Execuția urma să aibă loc înaintea mesei de prânz. Condamnatului i se oferi de mâncare, dar el o refuză.

Cu toate că nu se afla în fața primei condamnări pe care-o pronunțase-n viața lui, legatul manifesta o vădită proastă dispoziție. Îl sfătui pe condamnat să accepte pedeapsa obişnuită, ca fiind mai puțin chinuitoare. Deşi îi vorbi cu blândețe părintească, nu reuşi să-i schimbe hotărârea.

— Băiete, la ce bun să te chinui? Eşti nebun să vrei crucea în locul securii.

— Sunt nebun de când am început să văd lumea altfel.

Chipul magistrului, cu trăsături tăioase şi înăsprite mai cu seamă de părul negru țepos, căpătase-o dulceață şi-o blândețe pe care nu le-avusese niciodată. Ochii lui negri îl îmbrățişară pe legat cu-o privire frățească, de parcă din gura acestuia ar fi aflat cine-ştie-ce bună-vestire.

— Dumnezeu, care este unul singur, să vă ierte păcatul! Păcatul pe care sunteți silit să-l faceți, înălțimea-voastră!

Patru legionari aduseră copiii, pe bătrânul Dromihete şi pe cele două femei de la care Magister îşi luă rămas-bun. Le spuse cât de mult însemnaseră ei toți în viața lui, şi-şi opri ochii în ochii Astei, care-nțepenise cu Cicio în brațe. Apoi le ceru iertare dacă-i supărase cu ceva. Fără să priceapă ce spunea Magister, copiii simțiră că se petrecea un lucru neobişnuit de grav cu dascălul lor. Moş Dromihete lămuri copiilor cum ştiu mai bine cuvintele magistrului. Legionarii le făcură un semn – şi lor, şi însoțitorilor – să se depărteze. Copiii nu se mişcară nici la stăruințele lui Dromihete. Deodată, se-aşezară toți pe jos, pe pământul gol, îşi ridicară genunchii, îşi împreunară mâinile peste ei şi rămaseră neclintiți: semănau cu câinii de stână care-nconjoară duşmanul şi-aşteaptă să-l biruie prin răbdare.

După ce-l culcară pe trunchiul furcii, Magister fu legat, cu brațele petrecute peste traversa grinzii patibulare. Subt picioare nu i se pusese lemnul de sprijin – *sedile* sau *cornu.* Un om cu milă îl ajuta astfel să moară mai repede.

Dromihete dădu să se-apropie de răstignit, dar doi legionari i se-aşezară-n față şi-i făcură semn să se depărteze.

— Aş vrea să-i spun un cuvânt de mângâiere, şopti bătrânul legionarilor.

— Spune-i-l de-aici.

— *Bene vale, Magistre!* strigă într-un târziu bătrânul.

— *Gratias tibi!* sună plin de pace glasul magistrului.

Cum stătea întins pe trunchiul ale cărui capete erau sprijinite de două capre de lemn, înalte cam până la brâul unui om, Magister încerca să-i cuprindă pe toți într-o privire. Pe copii nu-i vedea. Iar pe Dromihete, pe Asta şi pe Panesia – doar de la brâu până la bărbie. Pieptul Astei era acoperit de băiețelul care dădea întruna din picioarele cu călțuni albi, de lână.

După ce-l înălțată, Magister le văzu numai creştetele.

«Ce frumos e-n jur. A-nfrunzit pădurea…».

O musculiță îi dădea târcoale pe la ochi. Începură să-l mănânce pleoapele. Vru să ridice mâna dreaptă. Uitase că mâinile îi erau legate. Strânse puternic mâna dreaptă. Simți un cuțit atroce în umăr. «Doamne, să fii la bunul-plac al unei gâze! O ține mult?». Pentru prima oară îi trecu o nelinişte prin suflet. «Nu mă lăsa, Doamne… Oamenii ăştia n-au să ştie niciodată cât au însemnat pentru mine. Mai ales Cicio. Până să se facă el mare, şi numele au să mi-l uite. Dar ei nici nu ştiu cum mă cheamă. Să le strig de-aici, la ce bun? Magister e destul. Sărmana mama!».

Respira tot mai greu. Trupul îi amorțise. Capul îi cădea mereu în piept. Pleoapele i se umflaseră. Abia le mai putea deschide. I se păru că vede lume multă adunată pe colina din față.

Dromihete îl rugă pe unul dintre legionarii de gardă să dea condamnatului o cârpă înmuiată-n apă, grăbindu-se să i-o întindă. Legionarul îl respinse pe bătrân, dar se-adresă altui legionar care se pregătea să intre în schimb şi-i ceru să aducă o cârpă udă.

— În Infern nimereşte şi fără să bea apă.

Primul legionar vărsă apa din plosca plată de la cingătoare peste-o năframă pe care, cu sulița, o-ntinse răstignitului. Acesta nu mai avu putere să soarbă şi nici să mulțumească. Stropii de apă îi curgeau de pe bărbie pe piept.

— *Magistre, hic sumus cum tu,* răsună deodată glasul Astei care țâşnise în picioare.

— *Tecum,* şopti Magister.

«O folosi oare la ceva?», mai avu puterea să se gândească. Nu mai simți sulița înfiptă-ntre coaste pentru a-i scurta agonia. La strigătul Astei, toată suflarea adunată pe colină se ridicase-n picioare.

Dincolo de oameni, mai departe, rezemată de-un copac, stătea Claudia. Văzuse creştini sfâşiați de fiare-n arenă, gladiatori ucişi, dar nu simțise niciodată fiorul morții intrându-i prin suflet ca acum. La câțiva paşi de ea se afla Kikinis. Contempla cu ochi melancolici priveliştea. Sărbătorise – a câta oară singur? – ziua de Pesach. În curând avea de gând să-şi aducă familia din Egipt. «Mereu trebuie să fugim din Egipt…». Scaurianus îi acordase chiar în acea zi o întrevedere la apusul soarelui. Soarele apunea. Kikinis se-nclină spre Claudia, care nu-l văzu. «A paisprezecea zi a lunii Nisan», îşi spuse-n gând, în timp ce se-ndrepta cu pas abătut spre castru. «Şi pe *acela* tot azi l-au răstignit…».

Dacii statură un timp în picioare, nemişcați. Deodată, femeile începură a se roti încet. Porni mai întâi un glas, treptat adăugându-i-se altul şi altul, până se întâlneau toate, pentru ca apoi să scadă iară glas după glas, la unul singur.

O, moarte, ce ți-aş pofti.
Viță verde iadăra,
La mine când îi vini,
Viță verde iadăra…

Din castru se aduse o scară dublă. Un legionar o rezemă de trunchiul furcii şi urcă, altul trecu s-o sprijine, spre mai mare siguranță.

— Nu e bine, strigă ostaşul de sus şi coborî. Nu-i pot dezlega mâinile. S-o punem în spatele crucii.

Dromihete, Panesia şi Asta, purtându-l pe Cicio adormit în brațe, se-apropiară. Cu ochii la răstignit, romanii îi lăsară-n pace. Când mâinile rămaseră fără legături, trupul se aplecă mult înainte, deşi ostaşul rămas jos îl proptea cu lemnul suliței. Dromihete stătu dedesubt cu brațele deschise. Legionarul mută iar scara, aducând-o în față, urcă din nou şi scoase frânghia de la picioarele supliciatului. Trupul se lăsă mai întâi într-o parte, capul se izbi cu tâmpla de-un drug al scării şi rămase-aşa, sprijinit.

— Suie pe dincolo, prin spate, şi-ncearcă să-l iei în spinare, strigă legionarul de sus, fără să se-adreseze cuiva anume.

Urcă Dromihete. Se-nțepeni în tălpi, lipindu-şi pieptul de fuştei. Trase cu dreapta capul mortului pe umăr, cu stânga îl prinse de subsori. Militarul se dădu iute jos, apoi, urcându-se pe partea cealaltă, apucă leşul de picioare.

Când ajunseră jos abia trăgându-şi sufletul, Dromihete şi legionarul se uitară descumpăniți jur-împrejur.

Asta-şi scoase bunda, o-ntinse-n iarbă şi-l culcă pe Cicio.

Se duse lângă Dromihete şi-şi trecu mâinile pe sub umerii mortului, Dromihete, lăsându-i ei povara, se depărta un pas. Panesia apucă picioarele răstignitului. Romanul răsuflă adânc şi porni spre castru. Camaradul său rămase locului, Asta şi Panesia se lăsară-ncet pe

iarbă. Capul magistrului odihnea pe pieptul Astei, picioarele – în poalele Panesiei. Asta se trase nițel îndărăt, ca mortul să stea cu fața-n sus, şi-i adună mâinile pe piept. Scoase de la brâu o năframă, i-o trecu pe subt bărbia căzută, o aduse până-n creştet şi-o înnodă, apoi îşi sprijini palmele de-o parte şi de alta a chipului care-ncepea să se răcească. «O, zei, dac-ar mai şti, sărmanul!». În părul negru al magistrului începură să cadă stropi de lapte prelinşi din cămaşa Astei. În clipa aceea, Asta simți o durere sfâşietoare-n capul pieptului şi i se tăie răsuflarea. «Zei. De ce ne dați atâta suferință? Ce v-am făcut noi?». În creştetul magistrului, boabele de lapte se amestecau cu lacrimile. Panesia legăna uşor picioarele mortului şi şoptea «Dormi, copile, dormi», uitându-se cu ochii ei albaştri şi senini, fără țintă, în zare.

Medicul se apropia, însoțit de doi centurioni. Mergeau toți trei în pas de front. Ai fi zis că se-ndreaptă spre cine-ştie-ce faptă eroică. Asta desfăcu năframa cu care legase capul neînsuflețitului şi i-o apăsă pe cap ca s-adune stropii de lapte, apoi o strecură la cingătoare şi-şi încrucişă mâinile la piept.

Medicul şi centurionii, izbiți de spectacolul neaşteptat, se opriră brusc. După un timp, medicul se-apropie de mort. Îl privi mai întâi de sus şi, deşi fu sigur că-n trupul întins în fața lui nu mai era viață, se lăsă în genunchi şi-i ascultă inima, aşa cum îi cerea datoria. Se ridică, îşi trecu palmele peste genunchi, apoi, uitându-se încă o dată la cel plecat din lume, întrebă, fără să se-adreseze cuiva anume:

— Câți ani o fi avut?

— Treizeci şi trei, răspunse Dromihete înaintând spre medic, Înălțimea-voastră, continuă el, v-am ruga să-ngăduiți să-ngropăm noi mortul.

— Sunteți creştini?

— Nu suntem. Noi avem credința noastră.

— Şi-atunci de ce vreți să-l îngropați voi?

— Fiindcă a fost un om bun.

— Trebui' să vorbiți cu legatul. Nu de mine depinde.

De obicei, condamnații își săpau singuri groapa, incinerarea fiindu-le refuzată. Pentru a nu se pierde timp, groapa magistrului fu săpată de doi legionari. Locul fusese ales sub clina dealului, pe malul Sargetiei.

Dromihete se afla în fața lui Scaurianus.

— Te-a trimis cineva? întrebă Scaurianus, după ce-l ascultă.

— Nu m-a trimis nimeni, înălțimea-ta. E vorba de mine, un moşneag, de două femei şi de-o mână de copii pe care i-a învățat carte răposatul Magister, răspunse Dromihete, uitându-se mustrător în ochii legatului.

Pricepu încotro bătea gândul acestuia.

— Au să vă conducă patru legionari la groapă. Admit să mergi dumneata, femeile şi copiii. Dar în linişte. Şindată ce corpul e-acoperit cu pământ, vă duceți la casele voastre.

— Mulțumim.

Ca orice-nvingător în țară-nvinsă, Scaurianus nu putea să nu se gândească la comploturi şi la instigații. Dacilor, desigur, nu li se şterseseră din memorie cei doi flăcăi crucificați ca pedeapsă pentru cei doi legionari dispăruți. În mintea lor, pe romanul vinovat față de legile țării sale îl înfrățeau acuma cu cei doi răstigniți ai lor. Indulgența legatului nu era efect al întâmplării. Scaurianus observase demult că în anumite momente menajarea susceptibilităților unui neam înfrânt putea avea urmări neaşteptat de bune. Concesiile fără consecințe trebuiau totdeauna făcute. Nu se recomanda să li se conteste învinşilor calitatea de oameni. Ceea ce făceau ei acum era omenesc. Dacă nu erau lăsați să-l înmormânteze pe romanul pe care-l socoteau de-al lor, fiind şi el un înfrânt, gândul lor devenea politic: l-ar fi ridicat la rang de martir. De-aceea nu dăduse ordin Scaurianus să fie-mprăştiați oamenii de pe colina din fața crucii, de-aceea dăduse voie femeilor să-l bocească pe răstignit şi, astfel, să-şi reverse inofensiv amărăciunea, în loc s-o prefacă-n revoltă. Dacă-

şi aducea el bine-aminte, parcă şi procuratorul Iudeei lăsase familiile să-şi îngroape morții, atunci de mult, când cu Iesus acela care stârnise atâta vâlvă.

«Cât timp mustul fierbe, nu se-nfundă butoiul. Sărmanii învinşi!». Din când în când, în sinea lui, Scaurianus îşi îngăduia să aibă alte păreri decât legatul imperial dintr-o provincie prea de curând cucerită pentru a fi fost pacificată şi dincolo de aparențe.

Trupul magistrului – spălat de cele două femei, uns cu balsamuri, acoperit până subt bărbie cu-o pânză albă, cu cunună de merişor pe piept – se legăna pe năsălia purtată de patru legionari. Imediat în urmă, venea Dromihete; la doi paşi de el – Panesia şi Asta, cu Cicio adormit în brațe; apoi, înconjurându-le din trei părți, ca pentru a le apăra – copiii. Când ajunseră la groapă, Cicio se trezi, îşi plimbă ochii încă somnoroşi încoace şi-ncolo şi-i opri asupra magistrului. Chiui o dată: *«Va, ve!».* Legionarii întoarseră toți o dată capul, se uitară la copil, zâmbiră, apoi lăsară ochii-n pământ.

Oamenii se aflau pe vârful dealului, nemişcați şi tăcuți, în lanț de câte unu.

Legionarii coborâră mortul în groapă.

— Stați un pic, îi rugă Dromihete.

Se duse şi rupse dintr-o salcie trei mlădițe. Două le puse cruce, cu una le-nnodă.

— Puneți-i-o pe piept, le şopti legionarilor, şi-apoi spuse cu voce tare. Cu glas solemn ca şi când ar fi oficiat la un altar: *«Bene vale, Magistre!».*

Cicio spunea din când în când *«Va, ve»,* cu glas mic şi potolit.

— Magistre, spune-le-alor noştri ce mai facem! Şi băiatului meu, Tresmis, şi lui spune-i, strigă precipitat Panesia.

«Iartă-mă că n-am ştiut să te țin pe pământ, magistre!», îi spunea Asta în gând.

Un tânăr, cu un brăduț în mâini, se desprinse dintre oamenii care priveau de sus de pe colină. Se-nclină spre

cele patru zări, se-nclină în fața romanilor ca în fața unora de acelaşi neam cu mortul, se-nclină în fața bătrânului Dromihete, a femeilor şi-a copiilor ca-n fața rudelor mortului, înfipse bradul pe mormânt şi-i dădu foc. Iar când flăcările ajunseră-n vârful bradului, toată lumea se depărtă în tăcere.

Seara, târziu, femeile trimiseră pe apă lumini şi cununi de flori întru petrecerea sufletului celui plecat de la ei.

A doua zi, în curtea «casei copiilor», Asta răsădi un brăduț.

*

Curând dup-aceea, spre marea durere-a tuturor, copiii fură duşi într-o colonie mare de orfani, aşezată-n apropiere de locul viitoarei cetăți-de-scaun a Daciei cucerite. Toate acestea se făceau spre deplina uitare a ceea ce fusese *înainte*.

Bătrânul Dromihete stătea pe zidul cetății-de-scaun şi pândea în fiecare noapte stelele. Se uita pe cer până-l usturau ochii. Zidul dinspre Apus al Sarmizegetusei nu-l acoperi cu pământ. Îl lăsă aşa retezat şi despuiat, ca o rană care nu voia să se-nchidă şi ca o mustrare. Moartea pe cruce a străinului nemulțumit de rosturile lumii lui rupsese parcă ceva din sufletul bătrânului. Nicio moarte de pân-atunci nu i se păruse mai cu tâlc decât moartea magistrului, plecată din îndoială asupra lumii, din căutarea unor rosturi mai adânci ale firii omului. Mai mult decât orice, acuma lui Dromihete îi trebuia timp să se gândească. Moartea magistrului părea să-i fi-ncheiat rostul pe lume. Se trăsese brazda inauguralã a noii cetăți-de-scaun a Daciei. Luați de vârtejul unei construcții atât de-nsemnate, oamenii simțeau din nou că trăiesc şi-ncepeau să uite ce fusese.

Iar cei care-abia se năşteau nici n-aveau să aibă ce să uite.

Un gând îl muncea întruna pe bătrânul Dromihete:

gândul că şi lumea de dincolo ar fi putut fi la fel de strâmbă-n alcătuirea ei ca şi lumea ştiută, de vreme ce pe-amândouă le-nchipuise aceeaşi minte sau aceleaşi minți. Moartea magistrului deschidea o nouă prăpastie pentru Dromihete. Începea iară să despartă viața-n două: *înainte* şi *după.* Doar când murise Amalusta mai simțise-atâta pustiu în suflet. Împăcarea nemărturisită a oamenilor cu noua stare asupra lui n-avea putere. Un covârşitor semn de-ntrebare asupra lumii îi cotropea sufletul. Într-o dimineață îşi adună lucrurile-n două traiste şi-şi luă rămas-bun de la Panesia, de la Asta şi de la Cicio.

— Copila mea, îi spuse el Astei, noi doi, într-o bună zi, *va trebui* să ne mai vedem.

— Unde pleci, bunule? îl întrebă ea cu un glas pierit. Cui ne laşi? Te duci şi domnia-ta?

Asta simțea bătându-i în suflet un vânt de pustietate.

«Popor înfrânt, popor înfrânt», îi trecu prin minte bătrânului, şi coborî ochii peste opincile femeilor. Amândouă, în nemişcarea lor, păreau crescute din pământ. În brațele Astei – care-şi ținea, cu fața fără zâmbet, capul sus şi țeapăn – Cicio, cu mâinile ridicate ca spre-a-şi arăta stăpânirea asupra lumii, aşa cum îi înfățişau romanii uneori pe imperători, stătea ca o-ntruchipare de biruință a lumii noi ce-avea să stăpânească asupra acelor locuri. «Biruința lumii amestecate», îşi spuse Dromihete şi, apropiindu-se de copil, îşi culcă fruntea peste picioarele lui.

«Ce-o fi-n sufletul omului care fuge de lume?», se gândea Asta, şi două rânduri de lacrimi i se opriră-n piepții cămăşii.

— Nu pot să-ți spun ce se-ntâmplă, şopti bătrânul şi-şi duse mâna la inimă, apoi la frunte. Eu te rog să mă ierți că plec.

În vremea asta, Panesia, nemişcată, se uita undeva departe, ca şi când bătrânul s-ar fi depărtat de mult. Pentru ea – trecutul, prezentul şi viitorul erau tot una.

— Moşule, rosti, uitându-se mai departe-n zare, atunci când o fi, s-aprinzi un foc şi să tulnici de trei ori ca să vină Asta. Ai să găseşti tulnicul acolo unde te duci. *Acolo* se vorbeşte numai de două ori: când ajungi şi când pleci.

Deşi nu era prima dată când o auzea vorbind în dodii, Dromihete simți un fior pe şira spinării şi se uită cu ochii mari la femeie, care dădu din cap: semn că-i spusese tot ce-avea de spus.

Dromihete le mai privi o dată pe-amândouă, îl mai privi pe Cicio, care pornea din brațele Astei ca mărul din creangă, se-ntoarse o dată pe călcâie, îşi potrivi traista-n spinare şi se-aşternu drumului cu ochii în jos. «Dacă n-ar fi venit străinii peste noi, aş mai fi plecat, oare? Amărăciunea şi dezamăgirea cuprind viața oricând. Cotropitorul le sporeşte, le adânceşte albia şi-n ea varsă şi-un şuvoi nimicitor de umilință!». La apusul soarelui se opri şi se uită spre Cetate. Linia şerpuită a temeliilor îi aduse-aminte bătrânului de pergamentele şi de pieile de vită pe care nu se mai ştia cine desenase țărmurile pământului, pergamente mereu desfăşurate pe masa lui Zaheu în călătoriile lor pe apă. «Pe mare zici că uscatul e loc sigur şi statornic. Şi iacă-tă că e doar statornic. Ce, cum şi cât să-ți faci pe pământ? Zei, când drumul meu se-apropie de voi, ajutați-mă să-nțeleg!». Cu fața spre Cetate, bătrânul îngenunche şi-şi duse fruntea la pământ. Era aproape noapte când ajunse la pustnici. Fiecare-şi avea un loc în stâncă ori o colibă, destul de depărtate unele de altele ca locuitorii lor să nu se vadă unii cu alții decât arareori, din întâmplare ori numai când unul îi căuta pe ceilalți: mai bine spus, îi vestea prin tulnic ori prin lumină că le mai vorbea o dată. Ajuns în fața unei adâncituri în peretele de piatră, adâncitură străjuită de-o uşă din crengi împletite, Dromihete se opri şi aprinse un foc de vreascuri. Fumuriul nopții se tulbură de umbre, douăsprezece la număr. Zece dintre pustnici erau bătrâni; cât de bătrâni, Dromihete n-ar fi putut spune. Doi erau până-n patruzeci de ani. Spălați,

îmbrăcați cu haine curate, singurele două lucruri ce-i deosebeau de oamenii care nu trăiau în pustnicie erau lipsa şerparului şi lipsa încălțărilor. Privirea le era străină şi fără țintă, ca a orbilor. Dromihete nu-şi dădu seama dacă-l văzuseră sau îl simțiseră doar. Se-aşezară toți pe jos în fața lui şi aşteptară.

— Sunt Dromihete. Fiul lui Ambrilis… Şi continuă povestindu-şi viața de când îşi aducea aminte şi până-n clipa aceea… Aşa a pierit regele nostru Decebal, mai spuse el o dată şi se opri.

— Aşa trec măririle prin lume, şopti într-un târziu una dintre voci, anevoie şi tremurat.

O vreme rămaseră toți nemişcați, îngreuiați parcă de povara celor auzite. Primul se ridică cel ce vorbise; apoi – ceilalți, unul după altul. Cei tineri – ultimii.

— Pacea şi curăția fie-n gândul tău, şi-nvață să te desparți de tine însuți, rosti acelaşi glas, anevoie şi tremurat.

*

A doua seară după plecarea lui Dromihete, Panesia îşi adună lucrurile şi-i spuse Astei:

— La cântatul dintâi al cocoşilor plec. Omul meu are nevoie de mine.

— Nană, şi nu te temi că te-or prinde? întrebă Asta şoptit când îşi mai reveni din uimire.

— Nu mă prinde nimeni. Tu, Astă, nu uita şi de copilul meu.

În timp ce vorbea, Panesia se-apropie de Cicio, îl privi lung, îl luă în brațe şi-l strânse la piept cu duioşie.

— Dragul nanei, când ai să fii senator să nu ne uiți, îi spuse ea copilului, punându-l înapoi în pat.

— Ce să fie, nană?

— Senator. Ceva mare la Roma.

— Copilul meu, Cicio?

— Nebănuite sunt căile vieții, fata mea.

Asta îşi aminti de jurămintele de dragoste pe care şi le făcuseră ea şi Seguris, fiul lui Bicilis, marele-sfetnic regesc.

Ar fi visat ea atunci că fiul ei n-avea să fie şi-al lui Seguris? Iar Bicilis, marele-sfetnic şi de taină, câte jurăminte de credință nu i-o fi făcut şi el Regelui care-l ocrotise şi-l înălțase?

Ea nu ştia ce-nsemna «senator», dar, din câte-i fusese dat să vadă, aflase că pe lume se putea orice: şi ce crede şi ce nu crede omul; şi ce-şi închipuie şi ce nu.

Nimeni nu semnală şi nu observă dispariția lui Dromihete şi-a Panesiei. Doar în luna următoare, veni un funcționar de la *annona*{16} să se intereseze de ce susnumiții nu se prezentaseră să-şi ridice rațiile de alimente. Funcționarul o rupea binişor pe limba învinşilor. Asta îl înştiința că cei doi plecaseră fără să-i spună unde. Se trezise fără ei. Îi tot aşteptase, dar ei nu mai veneau. Funcționarul se mulțumi să-i scoată pe cei doi dispăruți din evidența gurilor de hrănit. Pe el, atât îl interesa. Uitându-se cu plăcere la Asta, pe care-o aprecie drept frumoasă şi curățică, înduioşat şi de Cicio, care-i zâmbea întruna, se oferi să-i găsească femeii un loc prin casa vreunui funcționar superior dintre cei cărora le veniseră soțiile de la Roma. Asta îi mulțumi, spunându-i că ea avea oricând uşa deschisă în casa înaltului funcționar Nasidius.

*

Spre seara aceleiaşi zile, Claudia veni s-o roage pe Asta să aibă grijă de casa albă din pădure cât timp ei aveau să fie plecați la Roma. Lui Nasidius i se făcuse un dor nebun de Roma, după care tânjea ca însetatul după apă; feciorul lor cel mare trebuia să-şi continue şi să-şi desăvârşească învățătura pe lângă magistri de mâna întâi, şi nu pe lângă cei oferiți de legiunile din Dacia; Veturinei şi lui Pepo le ardea sufletul după copiii lor, lăsați în Italia. Trei motive

la fel de-ntemeiate pentru a-i decide să pornească la drum. Şi, de ce n-ar fi recunoscut, şi ei, Claudiei, îi era dor de Roma, unde, fără pic de-ndoială, după o absență care nu era o eternitate, avea totuşi să se simtă provincială.

Bucuros că se-ntorsese şi că se vedea înconjurat de amici ca altădată, la Roma, Nasidius se dedase unei nentrerupte petreceri. Din cauza exceselor sau din acea cauză a cauzelor care se cheamă sfârşitul zilelor, într-o seară a celei de-a treia săptămâni a şederii lor acolo, în timp ce făcea o libație lui Bacchus, i se-ntunecă dinaintea ochilor, scăpă vinul pe jos şi muri fără să-şi dea seama: cam la fel cum şi trăise.

Claudia rămase încă două luni în Capitală, pentru a lăsa lucrurile-n ordine, apoi se-ntoarse-n Dacia numai cu Keti, fiul cel mare urmând să rămână la bunicii materni şi să-şi vază de-nvățătură până ce ea avea să-şi adune lucrurile din provincie şi să le-aducă acasă, la Roma. Simțindu-se tare singură şi având nevoie de-un sfat prietenesc, îl căutase pe Leontes. Aflase de la un sclav care păzea casa lui Leontes că acesta plecase pe mare să vadă lumea. Claudia nu şi-ar fi-nchipuit cât avea să se simtă de descumpănită după moartea lui Nasidius. Nu-şi dăduse seama pân-atunci câtă putere are obişnuința asupra omului. Casa albă din pădure, Asta, blândă şi liniştită, cu chip mereu uimit în fața vieții, cu mers ca o adiere, Cicio, voinic şi jucăuş – i-aduseseră pace-n suflet Claudiei şi-l înviorașeră pe Keti care, simțind apăsarea din sufletele celor mari, la Roma îşi pierduse veselia şi zburdălnicia.

*

A doua zi după sosirea Claudiei, Cæcilius Publius Corvinus trimise o epistolă de condoleanțe, cerând în acelaşi timp voie să facă o vizită familiei îndoliate. Începu apoi să vină-n casa din pădure o dată pe săptămână, ca

pe vremea când trăia Nasidius. Vizitele lui aveau acelaşi caracter prietenesc de totdeauna: se petreceau în prezența Astei şi-a celor doi copii, cărora le inventa tot felul de jocuri şi de jucării de care părea că se bucură la fel de mult ca şi ei... Având de inspectat întreaga provincie, două săptămâni Corvinus nu se-arătă. Pentru Claudia, niciodată nu trecu mai greu timpul.

— Unde-ai fost fără să ne spui nimic? îl întâmpină ea, după două săptămâni de absență, uitând să-l salute.

Trecuse de mult timpul necesar pentru lichidarea situației din Dacia. Claudia predase toate scriptele lui Nasidius privind administrarea minelor de aur şi, spre marea ei mulțumire, în ele nu se găsiseră nereguli. Găsea zilnic noi pretexte ca să nu-şi strângă lucrurile-n vederea-ntoarcerii la Roma, unde se simțise stingheră şi scoasă din jocurile mondene care se schimbau necontenit şi care, de fapt, n-o mai interesau, deoarece conținutul le era mereu acelaşi. Viața mondenă se dovedea la fel de vijelioasă în încoronarea unor idoli ca şi-n detronarea lor. Un an petrecut departe fusese de-ajuns ca să fie uitată. Cei care înainte o-nconjurau păruseră de-a dreptul surprinşi că mai era în viață, lumea aceea considerând că numai la Roma, în buricul lumii, se trăia.

Se-mplini un an de la moartea lui Nasidius. În cele zece luni de când se-ntorsese-n Dacia, Claudia cita, în prezența lui Corvinus şi-n împrejurări potrivite, cuvinte de spirit de-ale răposatului ei soț, având bunul-simț să nu-l idealizeze, cum li se-ntâmpla multor văduve ocupate, până la o nouă căsătorie, cu înfrumusețarea imaginii celui dispărut, chiar față de oameni care-l cunoscuseră prea bine ca să nu observe astfel de restaurări ale trecutului. De-asemenea, avusese bunul-simț să nu simuleze cine-ştie-ce deznădejde neconsolată pe care n-o simțea. După Leontes, Cæcilius Publius era singurul om pe care-l respecta şi pentru care-ar fi dat oricât să-şi poată şterge trecutul. Fire aşezată, plin de-nțelegere şi de-ngăduință față de slăbiciunile şi de greşelile oamenilor,

simplu în felul de-a se purta şi de-a vorbi, Corvinus izbutise în doi ani s-o facă să-nțeleagă viața dincolo de pasiuni şi să-i atenueze, până la ştergere, disperarea despărțirii de Leontes. Refuzul acestuia de-a-şi lega viața de-a ei fusese cel mai crunt moment din existența Claudiei, momentul în care-nțelesese cine era ea. Până la Leontes i se păruse că niciuna dintre legăturile ei nu dura, fiindcă nu dorea *ea* acest lucra. Era sigură că Leontes o iubise. Îi fusese dat să descopere printr-un gladiator barbar că existau oameni care-şi puneau viața sub semne mai presus de jugurile erotice.

În tihna unei înserări, în timp ce se plimbau pe o potecă prin pădure, urmați la oarecare distanță de Asta şi de copii, cernuți de lumina potolită a soarelui strecurat printre frunzele copacilor, Cæcilius Corvinus, fără să se oprească din mers, îi spuse pe tonul obişnuit:

— Copiii domniei-tale au nevoie de-un tată. Într-o casă e bine să fie mână de bărbat, mai ales când ai băieți.

Ei îi bătu inima ca o tobă. Se uită la Corvinus cu-o privire-ntrebătoare şi plină de speranță.

— Dacă n-ai avea nimic împotrivă, aş putea fi eu acela.

Claudia îi puse o mână pe braț şi-şi culcă obrazul pe umărul lui.

Asta, care-i privea şi se gândea ce bine le şedea împreună, îşi duse mâna la gură ca să-şi înăbuşe un strigăt de bucurie.

Într-un târziu, Claudia se desprinse de Corvinus şi se opri o clipă.

— Cæcilius Publius Corvinus, mulțumesc zeilor pentru clipa când te-am cunoscut!

În lunga şi exemplara lor căsnicie, Claudia avea să le mulțumească mereu zeilor pentru clipa aceea binecuvântată.

Curând după căsătoria lor, într-o zi, în timp ce tundea arbuştii în formă de glob, îndreptându-şi deodată ochii spre capătul aleii cu pietriş, Claudia crezu mai întâi că are vedenii, apoi că i-a sunat sfârşitul: i se opri inima.

Leontes, pironit în poartă, o privea. Ea rămase încă aplecată, se ridică în fine, îşi potrivi îmbrăcămintea cu mâna stângă, în dreapta ţinând o foarfecă, pe care apoi, uitând s-o-nchidă, o plimbă din dreapta în stânga şi din stânga în dreapta până ce, în sfârşit, îi dădu drumul în iarbă. După un timp, care Claudiei i se păru un secol, bărbatul, cu ochii-n pietrişul aleii, se-apropie de ea. Când îi despărţiră doar trei-patru paşi, îşi duse mâna dreaptă la inimă şi se-nclină. Ridicând privirea asupra ei, îi citi în ochi spaima şi uimirea celui care dă faţă-n faţă cu-o stafie.

— Nu-ţi fie teamă, Claudia. N-am venit să-ţi tulbur viaţa. Am auzit că s-ar afla în casa domniei-tale o femeie care-ar şti unde l-aş putea găsi pe bunicul meu, Dromihete.

Leontes plimbă o privire-ngăduitoare asupra Claudiei, care-abia se ţinea să nu ofteze a uşurare. Se uită în ochii lui cu un zâmbet trist. «Deci asta se-alege din toate câte sunt pe lume», îşi spuse-n sinea ei, şi prin suflet îi trecu un dor de moarte.

În capul scărilor de la intrare se ivi Asta cu cei doi copii în braţe. Părea un copac ieşit din piatră, prea subţire pentru roadele grele pe care le purta. Leontes, uitând să mai respire, îşi cufundă privirea-n ochii albaştri şi fără zâmbet ai Astei ca apa nemişcată a unui lac de munte. Claudia o privi şi ea. Dreaptă şi imperturbabilă, asemenea unei zeităţi care-ar fi binevoit să coboare printre oameni, Asta nu dădea semn că-i văzuse. De la Leontes, care părea cufundat în contemplarea unui miracol hărăzit numai lui, Claudia îşi plimbă ochii pe propriul trup cu carne pietroasă, bine-aşezată şi-nvăţată să vibreze. Faţă de femeia din capul scărilor, care – cu imaturitatea chipului şi-a trupului ei – părea coborâtă din neschimbătoarele mituri, Claudia se simţi o vietate supusă pieirii şi schimbărilor premergătoare acesteia.

În spatele Astei apăru Corvinus.

Dintr-o privire îşi dădu seama că nevastă-sa nu era în

apele ei.

Recunoscându-l în necunoscutul înalt şi oacheş din faţa lui pe vestitul gladiator, nu mai avu nevoie de alte interpretări ale situaţiei, înghiţi o dată în sec şi-şi spuse că, de vreme ce nu mai putea fi evitată, întâlnirea cu Leontes – fără să fi fost cea mai plăcută din viaţă – trebuia să se desfăşoare după legile ospitalităţii.

În timp ce se-nclina în faţa oaspetelui, Corvinus îi spuse Claudiei:

— Draga mea, să-l invităm pe oaspetele nostru-n casă. V-am recunoscut, continuă el, adresându-i-se acestuia. Deşi arareori ajung la Roma, v-am văzut în arenă.

— Vă mulţumesc… N-am venit să vă tulbur. Voiam doar s-o-ntreb pe slujitoarea domniei-voastre ce ştie de bunicul meu, Dromihete.

În casă, fiindcă nu putu să refuze invitaţia lui Corvinus, Leontes le povesti câte ceva din ce văzuse pe unde umblase-n lume. Încordarea de la-nceput dispăruse. Corvinus şi Leontes, întâlnindu-şi privirile, îşi dădură seama că ceva în sufletele lor se potrivea. Corvinus îi aduse în braţe la un moment dat pe cei doi copii:

— El este Cicio, copilul Astei, iar el este Keti, Dromihete, fiul nostru.

La ultimele cuvinte, se uită ţintă în ochii lui Leontes, care se măriră. Acesta simţi un şuvoi năvalnic de sânge prin cap şi prin inimă. Neliniştit de privirea grea a străinului, Keti se răsuci de câteva ori, apoi îşi ascunse obrazul lângă urechea lui Corvinus. În vremea asta, Cicio, pe care nimic nu-l tulbura, râdea mulţumit, cu gura pân' la urechi. Bucuria lui Leontes aflând că are un copil era umbrită de mâhnirea că-l ştia numai pe jumătate de-un neam cu el.

Seara, Claudia se duse prima-n pat, se întinse pe spate, cu mâinile pe lângă corp, şi-nchise ochii. Îi venea să plângă. De ce, tocmai când viaţa ei se limpezise, când toate erau bune şi la locul lor, de ce trebuia să vină omul

ăsta să i-o tulbure? Se putea oare să-ți ucizi trecutul?

Corvinus se-aşează lângă ea şi-i trecu brațul pe sub cap.

— Claudia mea, trebui' să ne-nvățăm să conviețuim cu propriul trecut. E singurul duşman pe care nu-l putem scoate din joc.

Apoi o sărută părinteşte pe frunte şi pe ochii plini de lacrimi.

În acea zi, Asta îi arătă lui Leontes drumul care duce la pustnici. Merseră unul lângă altul preț de patru ore, fără să schimbe un cuvânt. Când socoti că n-avea cum să mai încurce drumul, îi arătă cu o mână încotro s-o ia. Leontes scoase de la brâu un ban de aur punându-i-l în palma pe care-o ținu în mâna lui şi-o atinse cu fruntea, apoi o sărută înclinându-se.

Asta tresări. Banul era aidoma celui pe care i-l dăruise Ceionius. Ce să mai înțelegi pe lumea asta? Când Leontes se depărta la vreo zece paşi, îi strigă din urmă:

— Ascultă, să ştii că domnul Cæcilius Publius Corvinus e un om tare cumsecade şi ține la copii, de parc-ar fi ai lui.

*

De cu seară şi până aproape de răsăritul soarelui, Leontes îşi povestise viața în fața bunicului său, care, foarte rar, punea câte o-ntrebare, cu ochii mereu la foc.

— Bunule, se spune la Roma că există cineva care ştie unde se află odoarele lui Decebal.

— Cine spune?

— Se zvoneşte printre-ai noştri de-acolo.

— Ai noştri?

— Da, printre daci.

— Aceia nu mai sunt de-aici… Şi nici de-acolo nu-s…

— Ca mine, bunule.

— Ca tine, fiule.

— Să fie oare adevărat ce se spune despre odoarele Regelui?

— O fi…

— Dacă l-aş şti pe cel care le ştie… i-aş da bani buni, le-aş lua cu mine la Roma şi-aş înzestra Urbea cu o galerie de minunăţii, cum a făcut Agrippa în Porticul Septa – unde se ţin alegerile – când şi-a expus colecţia de statuete aduse din Orient. Le-ar privi toată lumea. Să vadă şi ei că nu suntem sălbatici!

— Cui crezi că-i pasă cum am fost?

— Cum «am fost»? Ce, nu mai suntem?

— De-aici încolo, om fi ce ne-or lăsa *ei* să fim. *Ei* şi alţii…

— Care «alţii», bunicule?

— Crezi că pe lumea asta numai romanii umblă să prade? Aşa crezi? Un corb nu mănâncă niciodată singur!

După o tăcere îndelungată, în timp ce-azvârlea uscături în foc, Dromihete spuse ca pentru sine:

— Unii dintre cei de pe-aici au lăsat lumea încă de pe vremea regelui Corrylus şi nu ştiau ce-a urmat după el. Câţiva, oameni în putere-acuma, au venit aici de tineri. N-au ştiut cine domnea atunci, nu ştiu nici acum cine domneşte.

Leontes nu pricepu de ce-i spunea bunicu-său lucrurile astea.

Nu-ndrăzni să-l întrebe. Urmă iar o tăcere apăsătoare pentru el.

— Liguris, fiule, oamenii vin aici – şi Dromihete mătură cu dreapta aerul – unii fiindcă simt că le-a trecut timpul. Alţii, fiindcă nu se potrivesc deloc cu tiparele nici unui timp. Şi toţi pentru a fi singuri cu sufletele lor.

— De ce, bunicule? şopti Leontes, tulburat că-şi aude, după-atâta vreme, numele dintâi.

— Dacia mea a-ncetat.

— O ţară nu poate-nceta, bunule, rosti el cu glas tremurat şi mult prea tare pentru tăcerea din jur.

— Nu-ncetează, fiule, dar nu mai e aceeaşi. Lumea-n care-mi aveam locul nu mai este. Aici am în faţă doar timpul, şi doar atâta cât o mai fi. Timpurile au rămas în

urmă. Timpurile fericite ale Daciei.

— Te-am tulburat venind aici?

— Când am venit eu aici m-am simțit dator – de altminteri, aşa auzisem că era obiceiul aici – m-am simțit dator să spun cine fusesem, prin ce trecusem, în fine ce se-ntâmplase de când mă ştiam eu pe lume. Privirile lor erau atât de străine cât am povestit, încât m-am întrebat dacă mă auziseră ori nu. Le-am spus cum a murit Decebal, Regele. Cel mai bătrân dintre ei şi cel mai vechi de-aici a spus doar «aşa trec măririle prin lume».

După o tăcere care sugrumase parcă toate cuvintele de pe lume, când Leontes se-ntreba dacă pădurea, muntele, focul, bunicu-său chiar nu erau doar o-nchipuire a minții lui, se-auzi, scăzut dar limpede şi curat de orice patimă, glasul bătrânului:

— Când ți-a rămas doar sufletul, doar către suflet te poți întoarce.

— Bunule, izbucni Leontes, învață-mă să trăiesc, să trăiesc printre oameni, să-mi aflu locul şi liniştea!

— Locul poate, însă liniştea... Nu ştiu ce să te-nvăț, băiete. Dascăli de viață nu se află nicăieri. Dacă mă gândesc bine, două lucruri te-aş putea sfătui, nu-nvăța: să nu-ți pară rău că n-ai trăit şi-ai fi putut trăi şi nici pentru ce-ai trăit.

— Adică?

— Nu lăsa viața netrăită şi fă-ți-o cât mai frumoasă, dar nu pricinui rău altora. Adu-ți mereu aminte că vine o zi a singurătății.

Se luminase de ziuă.

— Bunule, îngădui să-ți mai tulbur cândva singurătatea?

— Vino când vrei. S-ar chema că ar veni lumea spre mine şi nu că m-aş duce eu spre ea.

Leontes puse-un genunchi în pământ, îşi plecă fruntea peste dreapta bunicului său, apoi o sărută.

— Cu bine, Liguris! «Dacia, Dacia *mea...»,* îşi spuse bătrânul Dromihete în gând. «Dacia mea, *infelix...».*

Leontes îşi îndreptă paşii spre lume, fără să se mai uite-n urmă. Din vârtejul de gânduri ce-i țiuiau în cap se ridica un fir albastru netulburat şi liniştitor, ochii ființei aceleia care-l petrecuse spre pustnici. Se gândi la copilul său, Dromihete. Se gândi cu un gând ciudat. Îşi închipui că-i vede sângele curgând pârâiaşe prin trupul micuț. Deodată, în roşul curat se ivea un ghemotoc vânăt, în care se-aduna sângele celălalt, al Claudiei. Nici acum, când pojarul pentru Claudia trecuse, nu se gândea la ea cu dispreț. Dar el nu-şi dorise un copil cu ea şi cu nimeni. Un lucru îi era limpede: un copil nu trebuia să fie-un rod al întâmplării, el trebuia să țâşnească dintr-o-nflăcărare a sufletului, spre trecerea mai departe a tot ce era mai bun într-o ființă, un rod al respectului de sine însuşi. Legănându-şi mintea cu tot felul de gânduri, se trezi din nou în fața casei albe din pădure. Cicio se juca pe-o rogojină, la umbră, iar Asta, cu spatele spre poartă, plivea un răzor de usturoi tupilat în spatele unor straturi de flori. Simțind o apăsare-n creştet, asupra căruia îşi trecu palma, se ridică şi se-ntoarse cu fața spre poartă, de unde-o privea țintă Leontes. I se păru că-i fugise tot sângele din vine. I se făcu un gol în cap şi-n coşul pieptului. Rămase nemişcată. Multă vreme stătu şi el împietrit lângă uscior. Cu paşi grei, care-abia se desprindeau de pământ, ajunse lângă Asta. Înclină capul şi nu ştiu ce să-i spună. Ea deschise gura de câteva ori până izbuti să-ngaime câteva cuvinte.

— Toți ai casei şi copilul au plecat pe nepusă-masă-n Siria, da, în Si-ri-a.

Ridică apoi din umeri. Ea atât avusese de spus, iar Siria nu ştia ce este.

— Şi domnia-ta?

— Cine?

— Domnia-ta de ce n-ai plecat cu ei? N-au vrut să te ia?

— Ba ei au vrut. Dar nu plec eu aşa… Eu nu plec.

— Rămâi în casa asta?

— Pân-o veni careva mare dintre-ai lor.

— Şi-apoi?

— Apoi? M-oi întoarce de unde-am plecat şi, dacă nu s-o mai putea nici acolo, oi găsi eu un adăpost.

— Pe mine unde mă sfătuieşti să mă duc în timpul cât mai am de gând să stau pe-aici?

— Până nu vine careva în casă, poți rămâne aici.

Din ziua-aceea, Asta nu-i mai spuse decât «poftim la masă», «bună ziua», «noapte bună». În revărsat de zori îşi lua copilul şi sapa în spinare şi pornea la muncă. Se-ntorcea pe la asfințit. Îl asculta cu nesaț povestind ce văzuse prin lume, pe unde umblase, îi dusese aşternut în încăperea-n care stătuse altădată Ceionius.

Într-o bună dimineață, Leontes se trezi înaintea Astei şi-o aşteptă cu păsatul de prânzişor, fiert şi-amestecat cu lapte, iar alături, într-o strachină, cu nişte verdețuri.

Ea îi mulțumi zâmbind şi-i puse-ntâi lui de mâncare-n față, apoi, într-un blid, îşi luă pentru dânsa şi pentru Cicio.

— Asta, n-ai vrea să mergi cu mine la Roma? Îl luăm şi pe Cicio, se-nțelege.

— Nu.

— De ce?

— Nu.

— Vreau să-mi fii soție!

— Eu?

— Nu ştiu cui să te cer…

— Zeilor.

— Răspunsurile lor n-avem cum le auzi.

Ea tăcu.

După ce stătu pe gânduri o clipă, Leontes se-nclină în fața lui Cicio, rostind cu o anume solemnitate îndulcită de-un surâs uşor:

— Copile, dă-mi-o pe mama ta de soție!

Asta îşi strânse lucrurile şi se-aşezară toți trei într-o casă părăsită de la marginea pădurii. Leontes n-o-ntrebă şi nici nu căută să afle de ce, dintr-odată, nu mai voia să

trăiască-n locuința albă şi frumoasă ca o nestemată. Înainte de-a încuia, Asta luă îndelung seama fiecărui lucru din gospodărie. Rămase cu privirea pierdută pe fereastra odăii din stânga intrării, pe urmă se-aşează pe scaun, singurul din încăpere, stătu nemişcată şi cu ochii-nchişi, iar când se ridică, oftă din adâncul pieptului, apoi îşi duse amândouă mâinile la gură ca să-şi înăbuşe-un suspin.

Înconjură casa, privi florile, se opri în fața brăduțului, care acum era mai mare decât ea. «Vai nouă, celor vii! Rămâi cu bine…».

Băiatul lui Leontes şi-al Astei se născu în primăvara următoare şi primi numele Zico. Leontes n-o putu îndupleca pe Asta să meargă-n fața autorităților romane pentru a se căsători după legea învingătorilor. De câte ori Leontes aducea vorba despre-această formalitate, Asta spunea: «Ce ne trebuie?». Înainte de-a pleca la Roma, fusese numai el, singur, şi declară bunurile care-aveau să le revină celor doi copii ai săi, înfiindu-l şi pe Cicio, precum şi mamei acestuia, în cazul morții lui. Astei îi lăsă o mulțime de bani, pe care ea îi ascunse de față cu el.

La Roma, treburile mergeau bine pentru Leontes, care, chibzuit, îşi plasase banii în tot felul de negustorii, bine supravegheate de Busiris, fiul lui Chebrisis.

Primăvara şi-o petrecea în Dacia, lângă Asta, care-n ruptul capului nu voia să meargă la Roma, nici măcar cât să vadă vestita cetate.

*

În primăvara lui 871 u. c., fără să-i spună Astei nimic despre gândul său, Leontes se-ntoarse, hotărât să rămâie-n Dacia. Îndrăzni să-i tulbure înc-o dată liniştea bunicului Dromihete. Cu cât se-apropia de locul pustnicilor, cu-atât îi creşteau în suflet o nelinişte şi-o-ngrijorare, cele pe care oricine le simte când timp de ani de zile n-a mai văzut un om, şi mai ales bătrân. Când

dădu cu ochii de bunicu-său, care stătea drept şi urmărea soarele-n apus, se-nvioră: parcă se despărțiseră-n ajun, atât de puțin se schimbase bătrânul.

— Bunule, de când nu ne-am văzut, s-au întâmplat atâtea la Roma: în Forul lui Traian s-a înălțat o columnă care-nfățişează războaiele cu noi; Traian a murit anul trecut, în Asia; împărat e acum Hadrian. Pe Lusius Quietus, dacă ştii cine era…

— Cum să nu ştiu cine ne-a călcat pământul!

— Pe el, pe Nigrinus, guvernator la noi până de curând, şi pe încă doi i-a condamnat Hadrian la moarte, c-ar fi complotat împotriva lui. Oricum, nu l-au vrut împărat şi nici în scrisoarea împărătesei lui Traian nu s-au încrezut. Ea spunea în scrisoare că Traian, pe patul de moarte, l-ar fi înfiat pe Hadrian.

— Prinde orbul, scoate-i ochii.

— Bunule, s-au petrecut schimbări mari la Roma…

— Liguris, fiule, pe când eram eu sclav la Roma, între ovrei era o vorbă; am auzit-o întâi de la Zaheu, un ovrei cu care-avea stăpână-mea negoț cu mirodenii, cu țesături, cu pietre scumpe. Zicea că se-ntâlnesc doi ovrei şi unul îi spune altuia: «Ştii că undeva o vacă a fătat un vițel cu două capete!». Iar celălalt zice: «Ei?! Şi e de bine sau de rău pentru noi?»… Mie, Liguris, să nu-mi spui că s-au petrecut schimbări la Roma. Să-mi spui când or pleca romanii de la noi. Şi să-mi spui asta *mie,* care n-o să mai trăiesc o sută de ani. Peste-o sută de ani nu mai au de ce să plece.

— Bunule, dezbinările astea dintre *ei* nouă nu ne-or fi bune la nimic?

— De ce să ne-mbătăm cu apă rece?! Dezbinări – zici. Oricâte ar fi dezbinările dintr-o haită, ce-a mâncat lupul rămâne bun mâncat.

— Venisem cu gândul să rămân. Nu mai ştiu ce să zic… Tu ce mă sfătuieşti?

— Sfătuieşte-te cu mintea şi cu inima ta. Urmează calea pe care ți-o alegi singur.

Leontes se lăsă la pământ şi-şi sprijini bărbia-n palme. Părea lovit în moalele capului.

— De cele mai multe ori, mintea spune una, inima – alta. Cine-a ales singurătatea nu mai poate da sfaturi cui trăieşte-ntre oameni. Nu te supăra pe mine, Liguris, încercă să-l mângâie Dromihete pe nepotu-său.

Lui Leontes, viața i se păru dintr-o dată o văgăună mărginită de pereți abrupți, cu neputință de urcat.

— Bunule, nu la mine mă gândeam atâta, cât la copiii ăştia, Cicio şi Zico.

— Roagă-te zeilor să le facă parte de zile mai bune decât ale noastre… Iar comoara lui Decebal să odihnească acolo unde *e,* ca măcar atât să *ne* rămână cum a fost.

— Bunule, cu noi ce-are să se-ntâmple?

— Ce să se-ntâmple? Viața nu se opreşte niciodată şi din nimic.

— Să primim chiar orice fel de viață?

— Decebal a ales între libertate şi viață. Asta e marea alegere. Altminteri, fiule, n-ai de ales decât între orice fel de viață sau niciuna.

— Bunule, sunt atât de mâhnit şi nu ştiu încotro s-o mai apuc.

— Fiule, povara vieții nu ți-o poate lua nimeni din spinare, cel mai greu e s-alegi.

Unchiaşul se uită în ochii lui Leontes cu un zâmbet copilăresc.

— Ai copii, creşte-i, apoi ai să mai vezi tu.

Cuvintele astea părură să-l mai îmbuneze pe Leontes. În față i se aşternea un drum. Nu ştia ce-l aştepta la capăt, însă drumul era. Îngenunche, îşi lipi fruntea de dreapta lui Dromihete şi o sărută. Bătrânul îi întinse mâna să se ridice, Îl privi în ochi, îi puse dreapta pe umărul drept, pe stângul, apoi îl strânse-n brațe. Se despărțiră fără niciun cuvânt şi amândoi ştiură că pentru totdeauna.

Leontes îi explică Astei că viitorul copiilor, Cicio şi Zico,

era la Roma. Tot drumul de la pustnici până la casa din marginea pădurii, nu se gândise decât la felul cum avea să primească Asta vestea despărțirii de copii şi dac-avea să se-nvoiască să-i vadă smulşi de lângă ea pentru un viitor pe care nimeni nu-l cunoştea. Spre marea lui mirare, nu se-mpotrivi nicio clipă ca feciorii ei să-l urmeze la Roma. Nu păru nici măcar luată pe nepusă-masă de cele-auzite.

— Asta, vino te rog cu noi.

Ea dădu din cap a-mpotrivire.

— Să-ți las bani, zise Leontes, ca să umple tăcerea cu ceva.

— Ce să fac cu ei?

De când plecase Leontes prima oară, ea nu se-atinsese de bani. Erau în locul unde-i ascunseseră amândoi.

Când se despărți de copii, Asta le spuse:

— Mergeți sănătoşi, dragii mamei, trăiți după cuviință, şi-atunci când ăți ajunge senatori la Roma, să nu ne uitați.

Copiii se priviră nedumeriți, apoi se uitară la Leontes, căruia i se lungise fața de uimire. Niciunul dintre ei n-o mai auzise vreodată pe Asta vorbind în dodii, cum vorbise.

*

În timpul împăratului Hadrian dispărură, încetul cu-ncetul, copiile poeziilor a doi poeți pe care iscoadele imperiale îi identificaseră a fi daci: Ignotus şi Albanus.

Callichoros, vărul lui Leontes, cel cu librăria din For, mirosise că cei doi i se păruseră noului împărat – poet el însuşi în orele de răgaz – unul prea sumbru şi prea îndurerat de condiția de-nvins, celălalt prea elogios la adresa romanilor, deci fățarnic prea pe față. Ce nevoie-avea Roma de ei?

Memorialul împăratului Traian din timpul războaielor cu dacii dispăruse şi el. Se şoptea că nepotul imperial,

ajuns imperátor, ar fi avut două motive, la fel de-ntemeiate, să-l facă pierdut. Mai întâi, pentru că *Memorialul* exalta ideea expansiunii neîntrerupte a Romei, iar nepotul era de părere că imperiului îi era necesară mai degrabă întărirea granițelor, şi-aşa prea întinse, decât lărgirea lor precară. Apoi – dacă era să-i acorzi şi esteticii măcar atâta cât i se cuvenea – pentru că *Memorialul* nu-l revela pe Traian, într-ale artei scrisului, ca pe un concurent (posibil) al lui Cæsar, unul care să fi avut şi el nevoie, doar din cauza morții, de-un Hirtius{17}, revizor şi continuator al lucrării curmate înainte de fine. Familiar al marilor eleni şi-al marilor latini ai prozei şi-ai versurilor, Hadrian se mulțumise cu moştenirea unui imperiu, pe cea literară lăsată de unchiul său, Traian, nemaibătându-şi capul s-o facă şi altora cunoscută…

Cât despre celălalt *Memorial,* laconicul jurnal al lui Criton, «Getica lui», şi-acesta pierise, datorită cine-ştie-căror obscure vicisitudini ale timpului sau ale timpurilor.

Pare-se că tot acum, în aceşti ani ai unei domnii favorabile dispariției vestigiilor stingheritoare evocând predecesorul, se pierduse şi poemul ditirambic scris de Caninius Rufus, despre războaiele cu dacii – *«invicta gente».* Însăilarea encomiastică apărută în 863 u. c., atunci, în epoca de exaltare a victoriilor traiane, un subiect, zice-se, de actualitate, generos, vast, de înaltă poezie şi, cu toate că descriind fapte reale, părând de-a dreptul legendar *(«… tam recens, tam copiosa, tam lata, quæ denique tam poetica et quamquam in verissimis rebus tam fabulos a materia»)* avusese fortuna labilă a laudelor de circumstanță, singura mărturie despre opera aceasta rămânând o epistolă a lui Pliniu cel Tânăr, datând din toamna anului 861 u. c., în care acesta elogia intenția poetului *(«Optimus facis quod bellum Dacicum scribere paras»),* care se pregătea să celebreze în versuri de epopee – *«Græcis versibus»* – cele două triumfuri ale Daciculuiasupra duşmanilor de ne-mpăcat ai Romei.

Succesorul lui Hadrian, Antoninus (care-avea să fie

supranumit Pius), provincial la origine, deschise din ce în ce mai larg provincialilor ca şi el porțile Senatului. Înaintea anului 909 u. c., doi senatori înmânau împăratului suplică după suplică din partea locuitorilor din Dacii, tot mai nemulțumiți şi de-a dreptul revoltați de abuzurile administrației romane.

Aceşti doi senatori, frați, se trăgeau din părinți daci şi-şi petrecuseră frageda copilărie în Dacia. Se numeau Gnæus Liguris Dromiketicus şi Zicus Liguris Dromiketicus. Tatăl lor, vestit gladiator pe vremea lui Traian, om bun şi învățat (în ciuda fostei meserii), mare colecționar de lucruri de artă, n-avusese alt țel în viață decât să-şi educe odraslele şi să le-mpingă pe *cursus honorum.* În schimbul unei vieți de sacrificii pe care le-o-nchinase, fostul luptător în arenă îşi manifestase o singură pretenție față de cei doi feciori: anume ca ei să-şi ia soții din Dacia. Îndeplinind voia părintelui lor, ambii se-nsuraseră de tineri cu două surori, nişte copile aproape, care ştiau să scrie şi să citească foarte bine latineşte înainte de-a fi venit la Roma. Cine le cunoştea socotea că purtarea lor de femei devotate casei şi familiei, fără fumuri de modă şi de viață de societate, le făcea să semene cu matroanele de pe vremea Republicii. Orice om le intra în casă le prețuia ospitalitatea. În fiecare vară veneau în Dacia; de cele mai multe ori, însoțite de bărbații lor şi, totdeauna, de copii, spre bucuria părinților ca şi-a soacrei, Asta, care muncea cum muncise-o viață, ajutând orfani, bătrâni, văduve.

Dromihete sunase din tulnic şi aprinsese foc atunci când îşi simțise sfârşitul aproape. Îi dăduse Astei pânza care-arăta locul unde-şi ascunsese regele Decebal comoara.

Numele Regelui era tot mai rar pomenit, fiindcă rândurile celor care-l cunoscuseră se împuținau.

Între Dacia şi Roma era un ne-ntrerupt du-te-vino, în care se pritoceau şi se-amestecau oameni, obiceiuri, cuvinte. Unii se-mbogățeau, alții – sărăceau. Ca de când

lumea.

*

Spre seară, în anotimpurile calde, când apuca să-şi tragă sufletul, Asta mergea adesea şi-mpodobea cu flori şi frunze un mormânt care-ajunsese una cu pământul. Apoi, o lua agale spre pădure. Mai făcea popasuri ca să se uite la flori, ca să culeagă buruieni de leac şi ca să-şi sature auzul de cântecul păsărilor şi, negreşit, se lăsa niţel sub un copac, mereu acelaşi. Mângâia cu mâna un petic de muşchi presărat cu flori. «Lupei, câtă vreme să fi trecut de-atunci?», întreba în gând, şi-ncerca să străpungă din ochi peticul înflorit.

De cele mai multe ori, îşi lua un lucru de mână şi se-aşeza pe-un trunchi de tei culcat în faţa casei. De-acolo, vedea lumea răsărind, crescând, îmbătrânind, pierind. Trecând. Îşi lăsa lucrul în poală şi, cu ochii aiurea, măsura parcă pasul nevăzut al timpului. Atunci îşi închipuia viaţa ca pe-un râu învolburat. Ea altă apă nu văzuse. Râul te ridica, te cobora. Ea stătuse mereu pe mal şi nu-şi schimbase locul. Leontes n-o înduplecase măcar să se ducă să vadă noua cetate-de-scaun a Daciei.

Noaptea, pe răcoare, mătura zidul dinspre apus al vechii Cetăţi, deşi prea bine ştia că n-avea cum să ţină piept ierbii atotbiruitoare. Iarba se-nfrăţise cu-nvingătorul. Doar femeile bătrâne mai vorbeau limba de dinainte.

La o vreme, scoase din ascunzătoare banii lăsaţi de Leontes la-nceputul începutului. Le luă seama fiecăruia, îi prefiră printre degete. Chipuri de bărbaţi văzuţi dintr-o parte, cu o cunună în jurul frunţii. «Oameni mari de-ai lor…». Hotărî că banii aceia nu-i trebuiau. Îi dădu cui socoti că avea mai mare nevoie. I se luă ca o piatră de pe inimă. N-aştepta recunoştinţă de la nimeni.

Moş Dromihete îi ceruse ca, la ceasul când avea şi ea să simtă că se-apropie hotarul spre *dincolo,* să dea pânza

de taină a regelui Decebal cuiva pe care-l socotea în stare să păstreze o taină. Dac-ar fi întrebat-o cineva cam ce credea despre oameni şi despre viață, ar fi dat din umeri. Se gândise pe-ndelete la toți oamenii pe care-i cunoscuse în viața ei. Desfăşura pânza şi se uita la țesătura ei întortocheată. Ştia şi cu ochii închişi să pună degetul pe locul unde era ascunsă comoara. Văzuse locul. Ar fi putut să vadă comoara. Moş Dromihete îi spusese că numai regelui îi era îngăduit să vadă comoara. Țara nu mai avea Rege şi Asta simțea că nici n-avea să mai aibă.

Seara, se descingea de bete şi punea pe pat trei punguțe care, cu trecerea timpului, îşi schimbaseră culoarea şi ajunseseră toate aproape la fel: de un cenuşiu-întunecat. Dintr-una scotea un inel. Se uita lung la piatra lui verde care depărta şi micşora lucrurile. Îl lua de la ochi şi-l aşeza în dreapta ei. «Aşa ne depărtăm şi noi de toate!». Din celelalte două punguțe scotea doi bani gemeni şi-i aşeza în stânga ei, la oarecare distanță unul de altul. Se uita la chipul ostenit de pe bani şi-o apuca somnul. «Ce-o fi fost şi-n sufletul ăstuia?». Îşi plimba ochii de la inelul cu piatră ca iarba la cei doi bani. Ceea ce-şi aducea ea mai bine-aminte din viață se-nşira ca o ață între verdele viu al inelului şi chipul ostenit şi aducând a moarte, stând ca o strajă pe bani. Într-o noapte săpă în curtea casei trei gropi înguste şi adânci, la mare depărtare una de alta. Într-una aşeză pânza de taină a Regelui. În alta, inelul generalului Longinus. Într-a treia, unul lângă altul, cei doi bani cu chipul lui Gaius Iulius Cæsar. Paznic mai bun al tainelor decât pământul nu se afla.

Asta muncea ziua mai mult spre folosul altora decât al ei; spre seară, cu un lucru în mână – pe care-adesea îl uita în poală – se-aşeza pe trunchiul de tei; se uita la lume şi-o vedea răsărind, crescând, îmbătrânind, pierind. Trecând. Cum îi era datul.

Noaptea, pe răcoare, mătura însemnele timpului de pe zidul de apus al vechii cetăți. Apoi mai privea nițel cerul

şi se bucura să vadă stelele cum le ştia, la locul lor. «Drăguţelor, voi nu vă schimbaţi, numai norocul nostru se tot schimbă...».

Se ducea apoi agale spre casă şi adormea.

Dormea adânc şi, mai totdeauna, fără vise..

15 iulie 1982 – 19 iunie 1986

nota autorului

…Istoricul vieții se uită larg în lumea dimprejurul lui şi vede că popoarele nu se şterg aşa de uşor de pe fața pământului, că, dimpotrivă, ca buruienile şi copacii, care cresc parcă încă tot mai năvalnic după câte un prăpăd de foc ori de ape, aşa şi neamurile omeneşti se păstrează pe acelaşi pământ cu mare dragoste de brazda pe care din strămoşi au arat-o.

V. PÂRVAN, *Începuturile vieții romane la gurile Dunării,* 1923.

Potrivit unei opinii comune şi înrădăcinate, o lucrare literară de ficțiune nu este, pare-se, ținută să respecte rigoarea adevărului ştiințific, fantezia supunându-se altor legi (pe care, de altfel, după un bun obicei creator, cele mai adeseori le şi încalcă).

Există, cu toate astea, un minimum de date istorice stricte, în a căror absență, construcția imaginației – oricât de temerară – nu poate fi edificată fără pagube sensibile pentru credibilitatea situațiilor şi pentru veridicitatea personajelor, chiar şi a celor (situații şi personaje) inventate. Voită sau nu, ignorarea acestei obligații elementare este şi mai lesne sortită gemoniilor critice, în cazul în care pe scena ficțiunii evoluează persoane şi personalități istorice într-un decor atestat de izvoare. «… Pentru un roman istoric îți trebuie ca întreaga acțiune să se razime pe un fond istoric sigur care, pe lângă logica eternă a firii sale, căci aşa s'au întâmplat în adevăr faptele, mai dă şi putința de a pune o pecete specială, de a da o înfățişare mai aproape de aceea a vremii şi a te arăta astfel mai sigur şi deci şi mai convingător acolo unde, lăsând realitatea, porneşti în zborul imaginației: căci ştii că în urmă ai razimul adevărului istoric». (Vasile PARVAN, *Romane istorice cu subiecte naționale,* 1903.)

Prin urmare, cele câteva sute de pagini ale cărții se reazemă pe informații culese din câteva mii ale altor zeci de lucrări de specialitate: de la articole şi studii privind o chestiune particulară ori un detaliu iconografic, până la monografii şi tratate de istorie consacrate lumii antice sau, cu precădere, perioadei în care se petrec evenimentele relatate.

Aşa, spre exemplu, deşi am «inventat» *amănuntele anecdotice* ale biografiei lui Cn. Pompeius Longinus, general căruia izvoarele (în speță, DIO CASSIUS, *Historia,* LXVIII, 12), nu-i consacră decât puține rânduri, amplificate mai târziu de A. D. XENOPOL, nu mi-am apropriat *motivațiile* tranşant maniheiste ale istoricului

român, ci numai concluziile sale corecte: «După ce Traian trece pe pământul Daciei, Decebal închipuieşte o altă şiretenie. Înşală anume un comandant roman foarte iubit de Traian, Longinus, prefăcându-se că ar vroi să-i vorbească despre pace, şi după ce pune mâna pe el, amenințându-l cu tot feliul de chinuri, îi cere să destăinuiască planurile lui Traian. Romanul însă rămâne mut la toate întrebările. Decebal atunci se gândeşte a se folosi într'un alt chip de prinderea lui Longinus. Trimite lui Traian răspuns că, dacă nu se va retrage din Dacia, înapoindu-i toată țara până la Dunăre şi dându-i şi o despăgubire de război, va ucide pe Longinus cu cele mai cumplite cazne. Traian era pus într'adevăr în grea cumpănă prin viclenia Dacului. Era în luptă inima lui cu datoria lui de domn şi împărat. Deocamdată, pentru a scăpa pe Longinus de o moarte îngrozitoare, el răspunde lui Decebal într'un chip îngăimat, încât Decebal nu ştia la ce să se hotărască. Într'aceste însă Longinus scrie o scrisoare lui Traian, în care-l îmbie să strângă cu putere pe Decebal şi să-i răzbune moartea, căci în momentul când va primi scrisoarea, el nu va mai fi între vii, şi ia otravă chiar în noaptea când trimisese curierul cătră domnul său, nelăsând în mâinile lui Decebal decât un cadavru, care nu-i mai putea sluji la nimic. Aşa ştiau Romanii, chiar în timpul decadenței lor, să'şi împlinească datoria! Dar şi Decebal chiar, când năimea ucigaşi sau trăda credința datorită vorbitorului *[sic!* voitorului] de pace, ce făcea el alta decât tot împlinirea datoriei? O datorie poate încă mai sfântă decât acea de a lupta pentru glorie şi izbândă, lupta pentru neatârnare». *(Istoria Românilor în Dacia Traiană,* I, pp. 127-128). În privința lui Traian, despre care informațiile abundă, mi-am selectat faptele, cu osebire din PLINIUS (cel Tânăr), cât şi din alte surse demne de încredere, clasice, moderne şi contemporane (precum, J. J. AMPÈRE, Eugen CIZEK, Roberto PARIBENI). La fel, pentru a re-crea lumea dacică şi pe cea romană a vremii, cu toate implicațiile politice,

economice, morale, sociale, culturale, de viață cotidiană etc., m-am adresat, în afara lucrărilor fundamentale ale istoriografiei româneşti (A. D. XENOPOL, Vasile PÂRVAN, Nicolae IORGA, Constantin C. GIURESCU, D. M. PIPPIDI), unor cercetări exhaustive (Eugene ALBERTINI, Victor CHAPOT, Guglielmo FERRERÒ, FUSTEL DE COULANGES), dicționarelor de antichități şi enciclopediilor de civilizație (Anthony RICH, Dumitru TUDOR), cât şi anumitor studii speciale privind artele civile (Mihai GRAMATOPOL, Paul MacKENDRICK) şi pe cea militară (Andrei ARICESCU, Vasile CHRISTESCU, V. NĂDEJDE, Cristian M. VLĂDESCU), istoria limbii (I. FISCHER, L. QUICHERAT, Al. ROSETTI) şi pe cea a literaturii (René PICHON), istoria filosofiei (Paul JEANET-Gabriel SÉAILLES, G. Dem. TEODORESCU) şi pe cea a miturilor şi a religiilor (P. DECHARME, Pierre GRIMAL, Fr. NOÈL şi Mircea ELIADE, Charles HAINCHELIN, Denis SEURAT, Emilian VASILESCU), dreptul (J. DECLAREUIL) şi viața privată (Paul GUIRAUD, E. W. HEATON, René MÉNARD-Claude SAUVAGEOT).

O bibliografie – chiar şi una selectivă – ar fi, pare-mi-se, fastidioasă, şi ar putea denatura sensul romanului, împrumutându-i un aspect ştiințific falacios, de fapt, tehnicist, de care sper să rămână străin.

Înainte de-a încheia aceste rânduri lămuritoare, fie-mi îngăduit să exprim aici sentimentele de gratitudine cuvenite celor care mi-au acordat, în momentul definitivării textului, un neprecupețit ajutor:

Distinsului poet şi eseist, specialist în filologie clasică. Petru CREȚIA, cea mai vie recunoştință pentru osteneala pe care şi-a dat-o citind manuscrisul spre a-mi face valoroase observații privitoare la onomastica latină.

Eruditului cercetător Răzvan THEODORESCU, reputat cunoscător al culturii şi al istoriei noastre vechi, alese mulțumiri pentru acribia cu care a verificat lucrarea, consacrându-i un referat ştiințific de înaltă ținută.

Competentului lector de carte Maria GRACIOV, pe

deplin meritată prețuire colegială pentru minuția sugestiilor şi pentru devotamentul cu care s-a aplecat asupra acestor pagini.

I. V.

[1986]

editie ne varietur

Un învingător îi poate aduce învinsului elemente superioare de civilizație, de cultură, de fel de-a trăi. Cu siguranță însă îl va lipsi de libertate: altfel spus, de capacitatea de-a se organiza după mintea și după dorința proprie. Nici un cuceritor nu cucerește de dragul celui cucerit. Nici strămunii noștri romani nu i-au cucerit pe strămoșii noștri daci fiindcă le voiau binele și pentru că doreau să-i civilizeze după modelul Romei. Îndeobște, un popor învins se acomodează cu ocupantul, deoarece nici pe vremea libertății sale nu se poate spune că era pe deplin independent. Au existat în rîndul învinșilor daci și inși care-au pus calitatea vieții mai presus de viață. Aceștia - conformîndu-se unui cod nescris al onoarei, transmis din generație-n generație - au preferat să-și ia viața decît să accepte călcîiul cuceritorului: exemplu fiind regele Decebal cu familia lui și căpeteniile acestuia. Din partea romană, respectînd la rîndu-i codul onoarei în care fusese crescut, generalul Longinus înțelege să-și ispășească prin sinucidere vina de-a se fi lăsat prins de daci. *Sărută pământul acesta* încearcă să-nfățișeze înfruntarea dintre învinși și-nvingători, într-un plan lesne de deslușit la prima vedere; într-un plan secund, de taină - înfruntarea dintre sufletele care nu vor mai fi niciodată ceea ce au fost. În sufletul învingătorilor se strecoară bănuiala nedreptății pe care-o săvîrșesc venind să-i stăpînească pe alții. În sufletul învinșilor, chircit ca de secetă, bucuria nu va mai fi bucurie, în schimb, tristețea și umilințele vor mocni pururi. Această ficțiune care și-a dat osteneala de-a prezenta o epocă respectîndu-i mentalitatea cu gîndul permanent la învinși, seamănă a realist compendiu al istoriei neamului nostru de ieri, de azi și de mîine.

Ileana Vulpescu

990

EDITURA TEMPUS

{1} Anii de la întemeierea Romei *(Urbe condita).* În calendarul modern – 102.

{2} *Pe toți o noapte ne-așteaptă…* (Horatius, *Carmina,* liber primus, XXVIII, v. XV).

{3} Prin urmare, Longinus părăsise castrul la 29 aprilie 106.

{4} Conducător de car (de luptă sau de curse, în întrecerile de circ).

{5} Nonele cădeau în ziua de 5 a lunii.

{6} *Ante diem septem Eidus Junias 859 ab urbe condita* (sau *anno urbis conditæ); «A* şaptea zi înainte de *idele* lui iunie în (anul) 859 de la întemeierea Romei»; *idele* lui iunie căzând în ziua de 13, data scrisorii generalului Longinus, transpusă în calendarul nostru, este 7 *iunie 106.*

{7} *Psyhostasia:* cântărirea sufletelor în balanță.

{8} La Roma – ora 7 dimineața; în Dacia – 8 şi un sfert. Vezi nota, p. 319.

{9} Traian a murit bolnav, departe de Roma, la 13 august 117 e. n. (în 870 u. c.), la Selinus, în Cilicia, pe coasta de sud-est a Asiei Mici.

{10} Azi, Santi Ponce. Oraş din Spania, situat pe malul drept al râului Bætis (Guadalquivir), la nord-vest de Hispalis (Sevilla), locul de naştere al lui Traian şi al lui Hadrian. I se spunea *Divi Traiani Civitas.*

{11} Procronism (anacronism de anterioritate) voit.

{12} Senatus Populusque Romanus: Senatul şi Poporul Roman.

{13} La romani, ziua *civilă* începea la miezul nopții şi era împărțită în 24 de ore. Ziua *naturală (ziua-lumină),* determinată de răsăritul soarelui, era împărțită în 12 ore, a căror durată depindea de lungimea zilei: mai scurte – iarna, mai lungi – vara. O modalitate uzuală de orientare împărțea *ziua-lumină* în patru perioade, în funcție de *amiaz,* astfel: I *mane* – din revărsat de zori până la începutul orei a 3-a (5 ¾ – 8 ¼)*;* II *ad meridiem* – de la ora a 3-a până la a 6-a (8 ¼ – 12); III *de meridie* – de la ora a 6-a până la ora a 9-a sau ora a 10-a (12 – 15 ¾ sau 17); IV *suprema* – până la asfințit, ora a 12-a (19 ½).

{14} *Cognatio* sau rudenia *de sânge,* spre deosebire de *agnatio* – rudenie *civilă,* ca în cazul lui Nasidius. Legătura agnatică unea persoane aflate sub autoritatea unui *pater familias,* cosangvini sau nu.

{15} 107, potrivit calendarului modern.

{16} Serviciul aprovizionării, instituție creată de Augustus (22 î.e.n.).

{17} Aulus Hirtius, *prætor* şi consul, partizan al lui Caesar, este autorul cărții a VIII-a din *Comentariile* despre războiul cu galii.